

A Concise Dictionary of Novel Medical and General Hebrew Terminology
from the Middle Ages

A Concise Dictionary of Novel Medical and General Hebrew Terminology from the Middle Ages

By

Gerrit Bos

BRILL

LEIDEN | BOSTON

Cover illustration: *A Cross Section of the Eye, identifying the membranes with the four humors*. Manuscript from Provence, c. 1400. Ms. Paris, BN, h eb. 1181, fol. 265.

The Library of Congress Cataloging-in-Publication Data is available online at <http://catalog.loc.gov>
LC record available at <http://lccn.loc.gov/2019942330>

Typeface for the Latin, Greek, and Cyrillic scripts: "Brill". See and download: brill.com/brill-typeface.

ISBN 978-90-04-39865-8 (hardback)

ISBN 978-90-04-39866-5 (e-book)

Copyright 2019 by Koninklijke Brill NV, Leiden, The Netherlands.

Koninklijke Brill NV incorporates the imprints Brill, Brill Hes & De Graaf, Brill Nijhoff, Brill Rodopi, Brill Sense, Hotei Publishing, mentis Verlag, Verlag Ferdinand Sch onningh and Wilhelm Fink Verlag.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, translated, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior written permission from the publisher.

Authorization to photocopy items for internal or personal use is granted by Koninklijke Brill NV provided that the appropriate fees are paid directly to The Copyright Clearance Center, 222 Rosewood Drive, Suite 910, Danvers, MA 01923, USA. Fees are subject to change.

This book is printed on acid-free paper and produced in a sustainable manner.

Contents

Abbreviations VII

Introduction 1

Sources and Structure of the Dictionary 8

Dictionary 13

Abbreviations

- NM 1 Gerrit Bos, *Novel Medical and General Hebrew Terminology from the 13th Century: Translations by Hillel Ben Samuel of Verona, Moses Ben Samuel Ibn Tibbon, Shem Tov Ben Isaac of Tortosa, Zerahyah Ben Isaac Ben She'altiel Hen*, Oxford 2011 (*Journal of Semitic Studies*, Suppl. 27).
- NM 2 Gerrit Bos, *Novel Medical and General Hebrew Terminology from the 13th Century*, vol. 2, Oxford 2013 (*Journal of Semitic Studies*, Suppl. 30).
- NM 3 Gerrit Bos, *Novel Medical and General Hebrew Terminology*, vol. 3: *Hippocrates' Aphorisms in the Hebrew Tradition*, Oxford 2016 (*Journal of Semitic Studies*, Suppl. 37).
- NM 4 Gerrit Bos, *Novel Medical and General Hebrew Terminology from the 13th Century*, vol. 4, Leiden 2019.

Introduction

This dictionary has two major objectives:

- 1) to map the medical terminology featuring in medieval Hebrew medical works, especially those terms that do not appear in the current dictionaries at all or are inadequately¹ represented and thus to facilitate study of these medical works, and
- 2) to identify the medical terminology used by specific authors/translators and thus to enable the identification of anonymous medical material.

Unfortunately, the terminology in medieval Hebrew medical literature, both original works and translations, has been sorely neglected by modern research.² Moreover, medical terminology is virtually lacking in the standard dictionaries for the Hebrew language, such as *Ha-Millon he-ḥadash* composed by Abraham Even-Shoshan.³ The only medieval medical work to which Even-Shoshan refers is the Hebrew translation of Ibn Sīnā's *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* by Nathan ha-Me'ati;⁴ and even those references are indirect, having been borrowed from the dictionary composed by Eliezer Ben-Yehuda. Ben-Yehuda's dictionary is indeed the only one containing a significant number of medical terms.⁵ Unfortunately, Ben-Yehuda's use of the medieval medical texts listed in the dictionary's introduction is inconsistent at best. The only dictionary exclusively devoted to medical terms, both medieval and modern, is that by A.M. Masie, entitled *Dictionary of Medicine and Allied Sciences*.⁶ However, like the dictionary by Ben-Yehuda, it only makes occasional use of the sources registered in the introduction and only rarely differentiates between the various medieval translators. Further, since Masie's work is alphabetized according to

---

1 By "inadequately," I mean that the dictionary in question quotes the term without a proper translation and/or definition of its (novel) meaning, or that the dictionary contains no witness for the usage in the period in question. The introduction to this volume is a revised version of the introduction to G. Bos, "Medical Terminology in the Hebrew Tradition: Shem Tov Ben Isaac, Sefer ha-Shimmush, book 30," *Journal of Semitic Studies* 55.1 (2010): 53–101, and of the introduction to NM I: 1–8.

2 The following survey does not take into consideration the field of the medieval plant names and remedies, with the exception of some characteristic examples.

3 The edition I consulted is the renewed and updated edition in 5 vols., Jerusalem 2000.

4 *Ibid.*, 1:16.

5 E. Ben-Yehuda, *Millon ha-Lashon ha-Ivrit: Thesaurus Totius Hebraicitatis et Veteris et Recentioris*, 17 vols., 1910–59; repr., Tel Aviv 1948–59.

6 A.M. Masie, *Dictionary of Medicine and Allied Sciences: Latin-English-Hebrew*, ed. by S. Tchernichovsky, Jerusalem 1934.

the Latin or English term, it cannot be consulted for Hebrew terms. The *Historical Dictionary of the Hebrew Language*, which is currently being created by the Academy of the Hebrew Language, has not been taken into account consistently as it is not a dictionary in the proper sense of the word;⁷ moreover, consultation of this resource suggests that it is generally deficient in medieval medical terminology.⁸ The Bar Ilan Responsa Project has also been excluded as a source despite the fact that it contains a larger number of medieval medical terms than the *Historical Dictionary*.

Apart from the comprehensive dictionaries, the secondary literature dealing with the subject of the medieval Hebrew medical terminology is extremely limited and generally addresses only a small number of medical terms.⁹ An early study is Joseph Hyrtl's "Das Arabische und Hebräische in der Anatomie," which was published in 1879.¹⁰ Although it was a pioneering work, it is of little use for scholars today for the following reasons: 1) it deals with very few terms; 2) most of these terms are derived from a single source, namely a printed edition of the Hebrew translation of Ibn Sīnā's *K. al-Qānūn fī al-ṭibb*, which was published in Naples in 1491–2;¹¹ 3) it does not identify particular translators. Thus, Hyrtl remarks that the term *almagabani* (fauces), i.e., larynx, was translated in the Hebrew Avicenna as אַלִּיבָנִי from אֲלִיבָנִי (to devour). He fails to specify to which of the different translations of Avicenna he refers. Shortly after Hyrtl, David Kaufmann's monograph on the five senses, entitled *Die Sinne: Beiträge zur Geschichte der Physiologie und Psychologie im Mittelalter aus hebräischen und arabischen Quellen*, was published in Budapest 1884.¹² The work is admittedly very useful even today; however, the medical terminology he discusses is limited to that of the physiology of the five senses.

7 Cf. the definition of the term 'dictionary' in *The New Oxford Dictionary of English* (Oxford 1998), 512: "A book that lists the words of a language in alphabetical order and gives their meaning, or that gives the equivalent words in a different language."

8 Cf. Bos, "Medical Terminology in the Hebrew Tradition," 53–101.

9 The following survey does not pretend to be complete or exhaustive.

10 J. Hyrtl, *Das Arabische und Hebräische in der Anatomie*, Vienna 1879.

11 For the Hebrew translations of the *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* by Nathan ha-Me'ati, Zerayah ben Isaac ben She'altiel Ḥen, Joseph Lorki, and an anonymous translator, as well as the manuscripts of these translations, see C. Rabin, "Toledot Targum Sefer ha-Qanun le-Ivrit," *Melilah* 3–4 (1950): 132–46; B. Richler, "Manuscripts of Avicenna's *Kanon* in Hebrew Translation: A Revised and Up-to-Date List," *Koroth* 30.8 (1982): 145–68; L. Ferre, "Avicenna Hebraico: La traducción del Canon de Medicina (The Hebrew Translation of Avicenna's Canon)," *Miscelánea de Estudios Árabes y Hebraicos* 52 (2003): 163–82.

12 It was published as part of the *Jahresbericht der Landes-Rabbinerschule in Budapest für das Schuljahr 1883–84*; repr. in: D. Kaufmann, *Die Spuren al-Baṭaljuṣi's (Budapest 1880)*, and *Studien über Salomon Ibn Gabirol (Budapest 1899)*, and *Die Sinne (Budapest 1884)*, intr. by L. Jacobs, Farnborough 1972.

A more general study dealing with medieval medical terminology was undertaken by Hermann Kroner, a Rabbi practicing in Bopfingen, southern Germany, and published in 1921 under the title *Zur Terminologie der arabischen Medizin und zu ihrem zeitgenössischen hebräischen Ausdrücke*.¹³ However, it discusses a relatively small number of terms since it is based primarily on the Hebrew translations of some of Maimonides' minor works, and only distinguishes between two translators, Zerahyah ben Isaac ben She'altiel Hen and Moses ben Samuel ibn Tibbon. It also suffers from a variety of errors, some resulting from the fact that Kroner only had access to corrupt manuscripts. Thus the term *منهرم* is translated as "Apathischer (Lässiger)"¹⁴ and should be corrected into *منهزم*, meaning "defeated, vanquished." And *ibid.*, *تسجيع* ("Rhythmus (des Herzens) geben") should be read as *تشجيع*, meaning "strengthening," which was translated by Ibn Tibbon as *לתת גבורה*.

In 1945, Asher Goldstein published an article entitled "Ha-Refu'ah we-ha-Lashon ha-Ivrit (Medicine and the Hebrew Language)," in which he discusses different ways in which novel medieval Hebrew medical terminology was created. However, he only considers a few terms. Moreover, he seems to have had a certain bias against the Arabic medical terminology as he denies the important role it played in the formation of the medieval medical terminology in general, as he states explicitly:

I allow myself to remind [the reader] of my warning published in "Ha-Rofe ha-Ivri," 1 (1927), p. 18, about the danger of using the Arabic [for the innovation of Hebrew medical terms], for it does not have any scientific value in our days. And also in the Golden Age of the Arabic medical science, in the Middle Ages, when it left its mark on medicine worldwide, [Hebrew] authors, doctors and translators of Arabic medical works were careful not to use Arabic medical terms. Only a few medical terms in Arabic infiltrated the Hebrew language.¹⁵

Accordingly, when discussing the term *חולי הפיל* (elephantiasis) as it features in the *Sefer Şori ha-Guf* by Nathan ben Jo'el Falaquera,¹⁶ Goldstein simply

13 H. Kroner, *Zur Terminologie der arabischen Medizin und zu ihrem zeitgenössischen hebräischen Ausdrücke: An der Hand dreier medizinischer Abhandlungen des Maimonides*, Berlin 1921.

14 *Ibid.*, 55.

15 A. Goldstein, "Ha-Refu'ah we-ha-Lashon ha-Ivrit," *Harofé haivri: The Hebrew Medical Journal* 2 (1945): 95 (trans. from the Hebrew by G. Bos).

16 See G. Bos and R. Fontaine, "Medico-Philosophical Controversies in Nathan b. Jo'el Falaquera's *Sefer Şori ha-Guf*," *Jewish Quarterly Review* 90 (1999): 27–60.

states that it is a translation of Latin *elephantiasis*.¹⁷ However, since the work is based on Arabic sources, it would have been more appropriate to suggest that it is a loan translation from the Arabic داء الفيل. Again, in an article entitled “Munaḥim refu’iyyim be-Ivrit mi-beḥinah historit (Medical Nomenclature in Hebrew from a Historical Point of View),” which was published in 1967, Goldstein’s discussion of some medical terms, like hernia, duodenum, cirrhosis, and their Hebrew counterparts, is primarily based on the Hebrew translation of Ibn Sīnā’s *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* and some of Maimonides’ medical writings, such as the *Sefer ha-Peraqim (Medical Aphorisms)*.¹⁸ However, he does not specify which of the Hebrew translations he used. For instance, when discussing the disease called “hemorrhagia” (i.e., bleeding), he mentions as Hebrew equivalents from Maimonides’ writings and Ibn Sīnā’s *K. al-Qānūn fī al-ṭibb*: שטף דם, רעף דם, תשפוכת דם, without providing sources.¹⁹

Following Goldstein, the research into medieval Hebrew medical terminology was generally limited to a study of the anatomical terms featuring in Vesalius’ *Tabulae Anatomicae Sex*, which was published in 1538, and his *De Humani Corporis Fabrica Libri Septem*, commonly known as *Fabrica*, which was published in 1543. As Vesalius himself knew no Hebrew, the Hebrew (and Arabic) equivalents and their transliterations for the *Tabulae* hail from an anonymous friend; for the *Fabrica*, bk. 1: *On Osteology*, he consulted his friend Lazarus de Frigeis of Venice, who relied, in turn, on the Naples edition of Ibn Sīnā’s *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* mentioned above. However, the Hebrew terminology in the *Fabrica* edition of 1543 is very corrupt. De Frigeis’ knowledge of Hebrew and Arabic may have been rudimentary; further, the transcriber and the typesetter, who were evidently unfamiliar with Hebrew, introduced many typographical errors.²⁰

Mordecai Etziony studied the Hebrew material in two articles, published in 1945 and 1946. The first article deals with the Hebrew anatomical terminology featuring in Vesalius’ *Tabulae*,²¹ while the second article covers the Hebrew

17 Goldstein, “Ha-Refu’ah,” 91, actually reads: אלושפונאטטיאיזיס.

18 Id., “Munaḥim refu’iyyim be-Ivrit mi-beḥinah historit,” *Koroth* 4.5–7 (1967): 452–62; 4.8–10 (1968): 625–36, and 4.11–2 (1968): 773–86.

19 Ibid., 459.

20 See A. Vesalius, *On the Fabric of the Human Body: An Annotated Translation of the 1543 and 1555 Editions of Andreas Vesalius’ “De Humani Corporis Fabrica Libri Septem,”* ed. by D.H. Garrison and M.H. Hast, bk. 1, ch. 40, 166, esp. n. 5 (vesalius.northwestern.edu); see also: B.L. Gordon, “C. Singer and C. Rabin, *Prelude to Modern Science: Being a Discussion of the History Sources and Circumstances of the ‘Tabulae Anatomicae Sex’ of Vesalius*, Cambridge 1946” (Review), *Jewish Quarterly Review* 38.2 (1947), 201.

21 M. Etziony, “The Hebrew-Aramaic Element in Vesalius’ *Tabulae Anatomicae Sex*: A Critical Analysis,” *Bulletin of the History of Medicine* 18 (1945): 413–24.

terms featuring in the *Fabrica*.²² The value of both articles lies primarily in their elucidation of the Hebrew terminology; the author does not analyse the medieval source(s), but refers to Rabbinic parallels on the basis of Marcus Jastrow's dictionary,²³ as in the case of the term שלבים (see below). In addition to Etziony, Charles Singer and C. Rabin studied the Hebrew material in Vesalius' *Tabulae* in their monograph entitled: *Prelude to Modern Science: Being a Discussion of the History Sources and Circumstances of the "Tabulae Anatomicae Sex" of Vesalius*, which was published in 1946 as well.²⁴ The authors trace the Semitic terminology in the *Tabulae* to contemporary oral usage in Arabic, Hebrew and Romance.²⁵ They state explicitly that this work was not influenced by the printed Hebrew Avicenna.²⁶ The study is valuable insofar, as the authors extensively discuss these Hebrew terms, compare them with the terminology in the *Fabrica* and that of the different medieval Hebrew translations of Ibn Sīnā's *K. al-Qānūn fī al-ṭibb*. Take for example, their discussion regarding the term זרוע:

ZĔROA' is biblical, being mostly applied to the forearm. It is thus employed by Meathi and Lorci. The printed Hebrew edition of the Canon of Avicenna (1491), however, following Graciano (= Zerahyah Ḥen), used it for the upper arm. Doubtless on account of this confusion, Vesalius or Lazarus in the *Fabrica* give the phrase of the printed Hebrew Avicenna QĔNEH HA-ZEROA' = shaft of the upper arm.²⁷

One more study was devoted to the Hebrew elements in Vesalius' *Fabrica* by Juan Jose Barcia Goyanes and published under the title "Los terminos osteologicos de la Fabrica y la evolucion del lenguaje anatomico Hebreo en la edad media" in 1982.²⁸ As the title indicates, the author, contrary to Etziony, dealt

22 Id., "The Hebrew-Aramaic Element in Vesalius: A Critical Analysis," *Bulletin of the History of Medicine* 20.1 (1946): 36–57.

23 M. Jastrow, *A Dictionary of the Targumim, the Talmud Bavli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature*, 2 vols., 1903; repr. New York 1950. Cf. Etziony's statement in "The Hebrew-Aramaic Element," 38: "References are given only in the case of some Hebrew terms. The occurrence of those equivalents which are common use in old and modern Hebrew has not been traced to any particular place in literature. Practically all references quoted are those found in Jastrow."

24 C. Singer and C. Rabin, *Prelude to Modern Science: Being a Discussion of the History Sources and Circumstances of the "Tabulae Anatomicae Sex" of Vesalius*, Cambridge 1946, esp. lxxv–lxxxvi.

25 *Ibid.*, lxxvii.

26 *Ibid.*

27 *Ibid.*, 24, n. 131.

28 J.J. Barcia Goyanes, "Los terminos osteologicos de la Fabrica y la evolucion del lenguaje anatomico Hebreo en la edad media," *Sefarad* 42.2 (1982): 299–326.

with the origin of medieval Hebrew terminology featuring in the *Fabrica*, bk. 1. Thus he consulted the Hebrew translations of Ibn Sīnā's *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* by Nathan ha-Me'ati, Zerahyah ben Isaac ben She'altiel Ḥen, and Joseph Lorki. The following comparative table illustrates the differences in approach by both scholars:

Goyanes	Etzioniy <i>Fabrica</i> (ed. 1543), 166, l. 20
<p>Suturae ... שלבים scelauim: The proper transliteration is shlabim meaning mortised boards, steps of a ladder, plural of שלב shalv or shalav, of the root שלב, joint.^a</p> <p>N (= Nathan): שלב and שלבים šalab, šēlabīm.</p> <p>L (= Joseph Lorki): idem, Az.:^b idem; Z (= Zerahyah): חוליה hulyâ, member, joint, vertebra.</p> <p>Av (= Avicenna) uses the terms دروز and دروز, which are transliterated by Alpago^c as adorem and feature in Vesalius as direzan, adorem. AH^d has: šēleb, pl. šēlabīm, pl. c. šilbê. The term darz used by Avicenna is a translation of the Greek ῥοφῆ as used by Galen ...</p>	<p>Suturae ... שלבים scelauim: The proper transliteration is shlabim meaning mortised boards, steps of a ladder, plural of שלב shalv or shalav, the derivative of the root שלב join, fit in with mortise and tenon. Compare the synonym with מחוברים mechubarim, Tabula VI, 1. For שלב see Jastrow, Taanith Yerushalmi, IV 68.</p>

a For this term, see the extensive discussion in Rabin, "Toledot Targum," 146.

b Az. is the abbreviation used by Goyanes to refer to Azriel ben Joseph of Gunzenhausen, who, with his father Joseph ben Jacob, printed the Hebrew edition of the *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* (Naples 1491–2). However, this edition is, according to Richler, "Manuscripts of Avicenna's *Kanon*," 148, based on the translation of Nathan for bks. 2–5, while the edition of bk. 1 is based mainly on Lorki's translation, which is a revision of that by Nathan. Thus, Az. is nothing else but N. In an earlier comparative study, Rabin, "Toledot Targum," 137, came to the conclusion that this edition is mainly based on Nathan's translation, but that the editor sometimes prefers the version of Joseph Lorki or Zerahyah.

c I.e., Andrea Alpago (sixteenth century), who revised the Latin translation by Gerard of Cremona.

d AH: I.e., The Academy of the Hebrew Language.

In a second article entitled "Medieval Hebrew Anatomical Names: A Contribution to Their History," published in 1985,²⁹ Goyanes studied nineteen (mainly

29 J.J. Barcia Goyanes, "Medieval Hebrew Anatomical Names: A Contribution to Their History," *Koroth* 8.11–2 (1985): 192–202.

anatomical) terms in the previously mentioned translations of Ibn Sīnā's *K. al-Qānūn fī al-tibb*, and in Shem Tov ben Isaac's Hebrew translation of al-Rāzī's *K. al-Manṣūrī*.

The usefulness of the published studies is unfortunately limited because they discuss so few terms. Thus, they do not contribute significantly to our knowledge of medieval medical terminology and do not make it easier to read the pertinent texts. Moreover, none of them is devoted to the technical vocabulary or translation technique of a particular translator. These eclectic studies do not help the reader of medieval Hebrew medical literature solve the most common problem, namely, that many of the extant medical texts do not name their translator. To deal with this unsatisfactory situation and to facilitate the study of these texts I published several volumes with a considerable number of novel Hebrew medical terms based on a wide variety of medical texts and translations. The dictionary following below is based on these volumes.³⁰ Since research into this field is ongoing and constantly yielding more material, it is my intention to publish the dictionary not only as a printed volume, but also in the form of an online database to which new terms can be added.

30 I thank Felix Hedderich and Jessica Kley for helping me compile and arrange the terms from the following volumes: NM 1 = G. Bos, *Novel Medical and General Hebrew Terminology from the 13th Century: Translations by Hillel Ben Samuel of Verona, Moses Ben Samuel Ibn Tibbon, Shem Tov Ben Isaac of Tortosa, Zerahya Ben Isaac Ben She'altiel Hen*, Oxford 2011 (*Journal of Semitic Studies*, Suppl. 27); NM 2 = id., *Novel Medical and General Hebrew Terminology from the 13th Century*, vol. 2, Oxford 2013 (*Journal of Semitic Studies*, Suppl. 30); NM 3 = id., *Novel Medical and General Hebrew Terminology*, vol. 3: *Hippocrates' Aphorisms in the Hebrew Tradition*, Oxford 2016 (*Journal of Semitic Studies*, Suppl. 37); NM 4 = id., *Novel Medical and General Hebrew Terminology from the 13th Century*, vol. 4, Leiden 2019.

Sources and Structure of the Dictionary

The terms discussed in this dictionary hail from both dated and undated texts and translations.

The dated texts are the following:

- (1) *Sefer Agur*: Do'eg ha-Edomi's translation (between 1197 and 1199) of a Latin version of Hippocrates' *Aphorisms*.¹
- (2) *Sefer Issur ha-Qevurah le-Galienus*: Judah ben Solomon al-Ḥarizi's translation (around 1200) of Pseudo-Galen's *Prohibition of Burial*.²
- (3) *Sefer Keritut*: Hillel ben Samuel of Verona's translation (in the year 1254) of the *Cirurgia Magna*, composed by Bruno Longobucco.³
- (4) *Sefer ha-Shimmush*: Shem Tov ben Isaac of Tortosa's translation of the *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'līf* (*The Arrangement of Medical Knowledge for One Who is Not Able to Compile a Book for Himself*), written by Abū l-Qāsim Khalaf ibn 'Abbās al-Zahrāwī. Shem Tov started his translation in 1254 and completed it at an unknown date.⁴
- (5) Hippocrates' *Aphorisms*, translated by Hillel ben Samuel (around 1260) and incorporated in the commentary by Moses Rieti.⁵
- (6) *Sefer Almansur*: Translation of al-Rāzī's *K. al-Manṣūrī* by Shem Tov ben Isaac, which he completed in 1264.⁶
- (7) *Pirquei Abuqraṭ*: Moses ben Samuel ben Judah ibn Tibbon's translation of Maimonides' *Commentary on Hippocrates' Aphorisms* (*Šarḥ fuṣūl Abūq-rāṭ*), dated 1257 or 1267.⁷
- (8) *Sefer Šedat ha-Derakhim*: Moses ibn Tibbon's translation (probably hailing from the year 1259) of Ibn al-Jazzār's *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* (*Provisions for the Traveller and the Nourishment for the Sedentary*).⁸
- (9) *Sefer ha-Peraqim*: Zeraḥyah ben Isaac ben She'altiel Ḥen's translation (dated 1277) of Maimonides' *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* (*Medical Aphorisms*).⁹

---

1 Cf. NM 3:3–6, 21–248.

2 Cf. NM 4:4–5, 11–224.

3 Cf. NM 1:9–46.

4 Cf. NM 1:73–120; 4:2–3, 11–224.

5 Cf. NM 3:6–7, 21–248.

6 Cf. NM 2:1–20.

7 Cf. NM 3:11–2, 21–248.

8 Cf. NM 1:47–72; 4:1–2, 11–224.

9 Cf. NM 1:121–95.

- (10) *Sefer ha-Qanun*: Nathan ha-Me'ati's translation (completed in 1279) of Ibn Sīnā's *K. al-Qānūn fī al-ṭibb*.¹⁰
- (11) *Sefer ha-Peraqim*: Nathan ha-Me'ati's translation (ca. 1280) of Maimonides' *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* (*Medical Aphorisms*).¹¹
- (12) Hippocrates' *Aphorisms*: Nathan ha-Me'ati's translation (dated 1283) from the Arabic version (*Fuṣūl Abūqrāt*) incorporated in his translation of Galen's commentary.¹²
- (13) *Pirqei Abuqrāt*: Zerahyah Ḥen's translation of Hippocrates' *Aphorisms*, incorporated in his translation (ca. 1277–90) of Maimonides' commentary (*Šarḥ fuṣūl Abūqrāt*).¹³
- (14) *Sefer ha-Qanun*: Zerahyah Ḥen's translation (ca. 1280) of Ibn Sīnā's *K. al-Qānūn fī al-ṭibb*.¹⁴
- (15) *Hanhagat ha-Berī'ut le-Abu 'Ali ben Zuhr*: Jacob ben Machir ibn Tibbon's translation (end thirteenth century) of a *Regimen of Health* by Abū 'l-Alā' ibn Zuhr.¹⁵
- (16) *Sefer Ro'a Mezeg Mithallef*: David ben Abraham Caslari's translation (ca. 1300) of Galen's *De inaequali intemperie* from a Latin vorlage.¹⁶
- (17) *Shemot ha-Mashqim*: Estori ha-Parḥi's translation (completed at some time before 1306) of the *Tabula Antidotarii*, composed by Armengaud Blaise.¹⁷
- (18) *Qibbuṣei Ma'amarei Galenus bi-Yemei ha-Buḥran*: Shimshon ben Shlomo's translation (in the year 1322) of an abridgement (in Arabic, Ḥunayn ibn Ishāq's *K. ayyām al-buḥrān*) of Galen's *De diebus decretoriis* (*On Critical Days*).¹⁸
- (19) *Pirqei Arnauṭ de Vilanova*: Arnau de Vilanova's *Medicationis Parabole*, translated into Hebrew (probably in 1388) by Abraham Avigdor of Arles.¹⁹
- (20) *Sefer ha-Qanun*: Joseph ben Joshua Lorki's translation (ca. 1400) of Ibn Sīnā's *K. al-Qānūn fī al-ṭibb*.²⁰

10 Cf. NM 4:3, 11–224.

11 Cf. NM 2:21–94.

12 Cf. NM 3:10, 21–248.

13 Cf. NM 3:12–3, 21–248.

14 Cf. NM 4:4, 11–224.

15 Cf. NM 4:5, 11–224.

16 Cf. NM 2:165–70.

17 Cf. NM 4:5, 11–224.

18 Cf. NM 2:171–3.

19 Cf. NM 4:6, 11–224.

20 Cf. NM 4:4, 11–224.

- (21) Hippocrates' *Aphorisms*: Hebrew translation by Judah (Astruc) ben Samuel Shalom, included in his commentary (ca. 1450).²¹

Undated texts consulted:

- (1) *On the Treatment of Small Children*, attributed to al-Rāzī: Translation (from a Latin vorlage, *De curis puerorum*) by Azariah ben Yosef ibn Abba Mari (also known as Bonfos (Bonafus) Bonfil Astruc).²²
- (2) *On the Treatment of Small Children*, attributed to al-Rāzī: Translation (from a Latin vorlage) by an anonymous author.²³
- (3) *Sammim Libbiyim*: Anonymous translation (from the Arabic) of Ibn Sīnā, *K. al-adwiya al-qalbiya (On Cardiacs)*.²⁴
- (4) *Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*: Anonymous translation (from the Latin) of Ibn Sīnā, *K. al-adwiya al-qalbiya (On Cardiacs)*.²⁵
- (5) *Pirqei Abuqrat*: Anonymous Hebrew translation incorporated in the translation of Maimonides' commentary (*Šarḥ fuṣūl Abūqrāt*).²⁶
- (6) *Sefer Hanhagat ha-Beri'ut* by Judah ben Jacob.²⁷
- (7) Hippocrates' *Aphorisms*: Hebrew translation by Joseph ben Solomon Delmedigo.²⁸

Some of the terms featuring in the dictionary hail from anonymous medical glossaries, extant in the following manuscripts:

- (1) Ms. Vatican, Biblioteca Apostolica, ebr. 361, fols. 176–81.²⁹
- (2) Ms. Oxford, Bodleian Library, Mich. Add. 22 (cat. Neubauer 2129), fols. (5^b)–(16^a).³⁰
- (3) Ms. Leiden, Universiteitsbibliotheek, Cod. Or. 4732/1 (SCAL 15), fols. 1^a–17^b.³¹

21 Cf. NM 3:7–9, 21–248.

22 Cf. NM 2:175–81.

23 Cf. *ibid.*

24 Cf. NM 4:6, 11–224.

25 Cf. *ibid.*

26 Cf. NM 3:13, 21–248.

27 Cf. NM 4:6, 11–224.

28 Cf. NM 3:14, 21–248.

29 Cf. NM 4:7, 11–224.

30 Cf. *ibid.*

31 Cf. *ibid.*

Each entry is generally structured as follows:

① אָבָה · ② to pay attention: ③ Arab. أبه · ④ Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · ⑤ trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), ⑥ 25.64: גליאנוס לא גליאנוס לא · ⑦ NM 1:128.

- ① Hebrew term;
- ② English translation;
- ③ Arabic, Latin, and/or Greek equivalent;
- ④ title of original source;
- ⑤ Hebrew translator;
- ⑥ a quotation of the term in its Hebrew context;³²
- ⑦ bibliographical reference.³³

Entries of nouns featuring without a definite article may feature with a definite article in the quotations and vice versa, and entries of nouns featuring in singular can refer to nouns quoted in plural. Entries of verbs featuring in an active conjugation (Qal, Pi'el, Hif'il) may appear in the corresponding passive conjugation (Nif'al, Pu'al, Hof'al) in the quotations, and entries of verbs featuring in a perfect conjugation can refer to verbs quoted as participles and infinitives. In a few entries, especially those derived from anonymous glossaries and original Hebrew texts, a reference to an Arabic, Latin, or Greek equivalent is missing. Regarding the translation into English: It should be noted that sometimes a singular Hebrew term has been translated as a plural one and vice versa in accord with the grammatical number of the term it has been translated from. The terms and quotations featuring in the dictionary are not always completely identical to those featuring in the different volumes of NM, as quotations have been harmonized and errors have been corrected; some of the errors found in NM 1–3 have been corrected and listed separately in NM 4.

32 Some terms are quoted for more than one source. In that case, the earliest occurrence is quoted first. In this way I hope to show the wider distribution of the term.

33 I.e., one of the NM 1–4 vols., in which the term in question is discussed extensively.

Dictionary

∴

אַבְּהָ · to pay attention: Arab. أبه · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 25.64: תותיאה היא טוטיאה והיא אבן דומה למרתק אבל היא יותר אדומה: 181^b. → NM 1:128.

אַבְּן · mineral: *Anonymous Glossary*, Ms. Vatican, Biblioteca Apostolica, ebr. 361, fol. 181^b: תותיאה היא טוטיאה והיא אבן דומה למרתק אבל היא יותר אדומה: 181^b. → NM 4:11.

· **אבן הדם** · hematite: Arab. شاذنة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 21.73: שאדנה הוא אבן הדם: → NM 2:27.

אַבְּנֵט · truss: Lat. bracciale · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 93^b: ומונעין אותו שלא ירחב בתקון האבנט: → NM 1:16–7.

עֵצִים → עֵצִים אֲבִינִי · אֲבִינִי

אַבְּעֵבֻעָה → אֲבֵעֵבֻעָה

אַבְּעֵבֻעָה · *Plur.* אֲבֵעֵבֻעָה · watery vesicles: Arab. نفاخات · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zeraḥyah Hen (*Pirqei Abuqrat*), 7.55 (407): יתחדשו אלו האבעבועות: → NM 3:21.

אַבְּקָ · powder: Arab. سفوف / Lat. pulvis · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 23: תאר אבק חברו יצחק: → NM 4:11.

· **אבק מקרר** · cooling remedy: Arab. برود · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 2: תאר אבק מקרר חברו: → NM 4:11.

אַבְּר · the major organ: Arab. العضو الرئيس · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrīf li-man ‘aǧīza ‘an at-ta’līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.40 (fol. 215^a): יהיה הצמח לפעמים קרוב מאבר מושל שהמאחר לדקרו וממתין עד שיתבשל יזיק: → NM 1:76.

· **אבר שיש לו מתרים רבים** · a limb with many muscles: Arab. عضو عضلي · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 25.10: ואם היה הרצון באבר שיש לו מתרים רבים או עצבים שים עם מה שספרתי מעט שמן: → NM 1:60.

· **האבר הקטן** · (lit., small member); penis: Judah ben Jacob, *Sefer Hanhagat ha-Berī’ut*, 8.1: והכליות מושכות המים הרעים אשר בדם ומתפרנסות ממעט האדמימות הנשאר בו ושולחות: → NM 4:12.

· *Plur.* **אברים** · joints: Lat. articulus, *Plur.* articuli · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 4.45 (182) (fol. 25^b): א”א: מי שיבא לו מורסא או כאב באברים אחר סור: → NM 3:21.

· **האברים הישרים** · i. the noble members (organs): Lat. membra nobilia · Armengaud Blaise, *Tabula Antidotarii* · trans. Estori ha-Parḥi (*Shemot ha-Mashqim*), 7 (35): משקה: רושאד ורדים הפרח נודע קר בא’ יבש בב’ מטהר האדומה בהיות לחה. מטהר האדומה והדם מחזק: → NM 4:11.

- II. **the spiritual members (organs):** Lat. *membra spiritualia* · Armengaud Blaise, *Tabula Antidotarii* · trans. Estori ha-Parḥi (*Shemot ha-Mashqim*), 2 (25): משקה אסיטוס מעט החמוץ ... משקית הצמא מלחלח פותח מבשל האברים הישרים כמו שהוא בשלישית מהנהגות החדות → NM 4:11.
- **האברים המגדלים · the nutritive members (organs):** Lat. *membra nutritiva* · Armengaud Blaise, *Tabula Antidotarii* · trans. Estori ha-Parḥi (*Shemot ha-Mashqim*), 33 (87): גיראופילאטום ... מועיל לרוע העכול וחולשתו ולסתום האברים המגדלים והרוחניים: → NM 4:12.
- **האיברים המיוחסים · the principal or noble organs:** Lat. *membra principalia vel nobilia* · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 40^b: לא אל האברים המיוחסים או אל השלפוחית או אל האברים המיוחסים לא → NM 1:17.
- **האיברים המעולים · the noble organs:** Arab. الأعضاء الشريفة · Maimonides, *K. al-fusūl fi al-tibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 3,79: מורסות האברים המעולים ממיתים: → NM 1:128.
- **האיברים הנפשיים · the spiritual members (organs):** Lat. *membra spiritualia* · Armengaud Blaise, *Tabula Antidotarii* · trans. Estori ha-Parḥi (*Shemot ha-Mashqim*), 62 (145): פאוליגום: אם ינתן לעצור הגרת השעול אל האיברים הנפשיים יתכו ששה או ארבעה בבשול: → NM 4:12.
- **האברים הפנימיים · viscera:** Lat. *viscera* / Arab. الأحشاء · Galen, *De inaequali intemperie* · trans. David Caslari (*Sefer Ro'a Mezeg Mithallef*), 3,3: והקבוצים המתחדשים באברים: 3,3: הפנימיים בקיעתם בגידים הדופקים והבלתי דופקים אשר בהם, או אצל הקרום אשר יקפם אשר הוא להם במקום העור → NM 2:165-6.
- **האיברי הרוח · the spiritual members (organs):** Lat. *membra spiritualia* · Armengaud Blaise, *Tabula Antidotarii* · trans. Estori ha-Parḥi (*Shemot ha-Mashqim*), 20 (61): דיאה פינדיאון פניד ברקוח עשוי עם סוכר חם לח מועיל לייבש הריאה ולכל איברי הרוח → NM 4:13.
- **האיברים הרוחיים · the spiritual members (organs):** Lat. *membra spiritualia* · Armengaud Blaise, *Tabula Antidotarii* · trans. Estori ha-Parḥi (*Shemot ha-Mashqim*), 6 (33): משקה ויאולד ויאוליש הפרח נודע קר בסוף הא' לח בראש הג' מלחלח [המעים] ומניע האדומה ישקית ההתלהבות ובפרט מהכבד ואיברים הרוחיים → NM 4:12-3.
- **האיברים הרוחניים · the spiritual members (organs):** Lat. *membra spiritualia* · Armengaud Blaise, *Tabula Antidotarii* · trans. Estori ha-Parḥi (*Shemot ha-Mashqim*), 33 (87): גיראופילאטום ... מועיל לרוע העכול וחולשתו ולסתום האברים המגדלים והרוחניים: → NM 4:13.
- רפיון → רפיון האברים.
- תרדמת → תרדמת האברים.
- **אַבֶּשׁ · apricot [*Prunus armeniaca* L.]:** Arab. برقوق · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 138^a, col. b: האבש יש ממנו פג בלתי מבושל כל צרכו ויש ממנו מבושל כל צרכו קוסט → NM 4:13.

אֲגִידָה • *Plur.* • אנגודות • I. **buboes**: Arab. غَدَد • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağīza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.36 (fol. 214^a): לפעמים → NM 1:76; corr. 2:198.

• II. **callus**: Arab. تَعَدَّد • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağīza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.20 (fol. 236^b): ברפואת האגודות: המתהוות בעקבות קצת השברים → NM 1:76.

• III. **cysts**: Arab. سَلْع • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağīza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.41 (fol. 215^a): יקרו בעור הראש: צמחים קטנים והם ממיני האגודות יקיפום קרומות הם להם נאדות דומים לזפק התרנגולת → NM 1:76.

• IV. **hoarseness**: Lat. *branchus*, *Plur.* *branchi* • Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Hillel ben Samuel, 2.40 (92) (fol. 14^a): האגודות והגול בזקנים לא התבשלו: → NM 3:21.

• V. **nodules**: Arab. عَقَد • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağīza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.27 (fol. 202^b): בהוצאת האגודות: אשר תקרנה בשפתים → NM 1:76.

• **אגודות הבשר** • **cysts**: Arab. سَلْع • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağīza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.45 (fol. 216^a): שער מ"ה: בבקיעה על מיני אגודות הבשר → NM 1:77.

אֲגִידָה → אגודה.

אֵד • **bad breath**: Arab. بَحْر • Al-Rāzī, *K. al-Mansūrī* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Samekh 18 (60): סאדג ובלעז מלאבטרום: יועיל מדפיקת הלב והאד: → NM 2:8–9.

אָדוּם → אדם.

אֲדִיּוּת • **transudation**: Arab. رَشْح • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 7.54 (406): אמר המפרש: כבר נאמר כי זה הפרק אינו דברי אבוקרט ואמר ג'אלינו כי לא ימנע עבור אלו הליחות לעורקים באידיות כי הטבע מתעסק לדקק הליחות ולהוציאם בכל דרך שיוכל ואפילו מאחרי הקרומים כמו שידחה המוגלא המתקבצת במה שבין החזה והריאה → NM 3:24.

• **אידיות הדבש** • **honeycomb**: Lat. *favositas mellis* • Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* • trans. Bonfos, ch. 1: ועשניות או אידיות הדבש הוא מין ממיני החולי הזה: הוא מקשקש העור עם חכוך רב ומעט ממנו הוא כמו ומתיה על הנגע ותראה כמו קשקשים כי הוא מקשקש העור עם חכוך רב ומעט ממנו הוא כמו הדבש → NM 2:176.

[אדם] • **Part. Pi'el** • **מֵאָדָם** • **הסם המאדם** → סם.

אָדָם • **אדם** • זיו → זיו האדם.

אֲדָם • I. **erysipelas**: Arab. حَمْرَة • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 5.43 (263): אמר אבוקרט: כשתתחדש באשה הרה המורסא הנקראת האדום: ברחמה ודאי זה הוא מאותות מות → NM 3:22.

• II. **livid**: Arab. كَمَد / Gr. πελιδνός • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Zer-ahyah Hen (*Pirquei Abuqrāt*), 4.47 (184): אמר בקראט: בקדחת אשר לא תבדיל הרוק: האדום והדומה לדם והמוסרח ואשר הוא מסוג המרירות כלם רעות → NM 3:21–2.

• **אדומה** • **cholera (yellow bile)**: Lat. *colera* / Arab. صفراء • Galen, *De inaequali intem-*

והאבר גם כן אשר בו המורסא: 4.3: (*Sefer Ro'a Mezeg Mithallef*), 4.3: והאבר גם כן אשר בו המורסא: 4.3: או הוא קרוב לאברים אשר הם רבי הדם או רחוק מהם. ועוד, כי הדם שתגבר האדומ' או השחורה או הרוח → NM 2:166.

• עֵמַח → עֵמַח אֲדוּם.

אדם • blood-spot in the eye: Arab. طرفة / Gr. ὑπόσφραγμα · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 3 (fol. 43^b): השער הג' באודם אשר באחת קצוות העין הנקרא בער' טרפא: → NM 4:13-4.

• אודם הביצה • egg yolk: Arab. صفرة البيض · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (*Pirḳei Abuqrāt*), 2.3: המרה האדומה צבועה הרבה או בלתי צבועה הרבה: → וכן כשתרבה בה החמימות עד שתשוב כאודם הביצה תתילד בעורקים ובגידיים הדופקים → NM 1:128.

אדםימות • erysipelas: Arab. حمرة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirḳei Abuqrāt*), 2.6 (58): אמר המפרש: ירצה בכאב בכאן סבת הכאב כמו אם יהיה בחולה: (58) מורסא חמה או אדמדמת או מכה או פצע או חבורה והדומה לזה ולא ירגישנו ודאי שכלו מעורבב → NM 3:22.

אדםימות • blood-spot in the eye: Arab. طرفة / Gr. ὑπόσφραγμα · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 3 (fol. 44^a): ואם לא יקבל תועלת ברפואות האלו יקח מרישארמה וישים אותה בקדרה וישפוך: 3 עליה מים וירתיחם ואחר כן יקח חתיכה מבגד פשתן ויטבול אותה במים ההם וישימה על העין כי זה יסיר האדמימות ההוא → NM 4:14.

אדרופיקי • dropsy patients: Lat. ydropici · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 32^b: לכן כבדה רפואת האדרופיקי אשר לחותם עודפת: → והיא לחות זרה → NM 1:43.

אדם → אודם.

אין → און.

אטם → אים.

אויב • harmful: Lat. inimicus / Gr. πολέμιος · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 5.18 (238) (fol. 32^a): א"א: הקור אויב לעצמות ולעצבים ולשינים ולמוח ולחוט השדרה: → אבל החום מועיל ואוהב → NM 3:22.

אומץ → אומץ.

אומר → אומר.

אפל → אפל.

אפן → אפן.

אויגר • firm: Arab. مكتمن / Gr. στερεός · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 5.52 (272): אמר אבקרואט: כשיצא החלב משדי המעוברת יורה: → זה על חולשת העובר וכאשר יהיו אוצרים יורה זה על שהעובר יותר בריא → NM 3:23.

קמח → קמח אורובי • אורובי

אוריטי • aorta: Arab. أوريطى · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1 (fol. 61^a): האמנם החלק העולה משני חלקי: → האוריטי הגה הוא מתחלק לשני חלקים → NM 4:14.

אָרְךְ → אָרְךְ.

אָזְהָרָה · I. care: a) Arab. تَوَقَّى · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (Sefer ha-Peraqim), 13.38: ראוי שתעשה האזהרה והכונה כפי האפשר בשאר מיני ההרקה ממי (Sefer ha-Peraqim), 13.38: → NM 2:27.

b) Arab. وثيقة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (Sefer ha-Peraqim), 15.12: כשתתך אבר שכבר נתעפש או שכבר מת התחזק באזהרה ושמירה: (Sefer ha-Peraqim), 15.12: → NM 2:27–8.

· II. caution: Arab. حذر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (Sefer ha-Peraqim), 12.14: וכשיתראו סמנים מרובי הדם עם חוזק שלשת הכחות ר"ל הנפשיי (Sefer ha-Peraqim), 12.14: והחיוני והטבעי אז תקרב להקזי מבלי אזהרה → NM 2:27.

אָזוֹן · rhythm: Arab. وزن · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (Sefer ha-Peraqim), 4.2: כוונת האזון הנזכר במיני הדפק הוא ההקש בין זמן ההתפשטות עם זמן (Sefer ha-Peraqim), 4.2: המנוחה אשר אחריה → NM 2:28.

אָזוֹן → נקב האזון · אָזוֹן.

- פתיחה → פתיחת האזון.
- קצצה → קצה העין מיצד האזון.
- שרש → שרש האזנים · אזנים · Plur.

אָח · Plur. אחים · דם → דם שני האחים · אחים.

אָחַז · brazier: Arab. كائون · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (Sefer ha-Shimmush), bk. 27, fol. 125^a, col. 1: הלחם האפוי באח הטמון בדשן (Sefer ha-Shimmush), bk. 27, fol. 125^a, col. 1: רע מפני שנוי חלקיו כי חצונו נשרף כמו אש ותוכו בלתי מצטמק → NM 4:14.

אָחַד · odd: Arab. فرد / Gr. περισσός · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Ḥen (Pirquei Abuqrāt), 4.61 (198): אמר בקראט: אם לא תהיה סר הקדחת מהמוקדח ביום מימי (Pirquei Abuqrāt), 4.61 (198): האחדים מטבעה לשוב → NM 3:23.

אָחֹר → העעל המחזיר לאחור · אָחֹר.

- [רתע] → הרתיע לאחור.

אָחֹרִי → העומק אשר בעליון אחורי הצואר · אָחֹרִי.

[אחז] · Hitpa'el הִתְאַחַז · to settle: Arab. تَمَكَّن / Gr. στήριζω · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Ḥen (Pirquei Abuqrāt), 4.33 (170): אמר בקראט: ואם כמו כן (Pirquei Abuqrāt), 4.33 (170): הקדים והטריח אבר מן האיברים קודם שיחלה בעליו באותו האבר יתאחו החולי → NM 3:23.

אָחֹרֹן → המעי האחרון · אָחֹרֹן.

אָחֹרִי · on an empty stomach: Arab. على الريق · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (Sefer Šedat ha-Derakhim), bk. 1, ch. 23 (fol. 36^a): אחרי צאת המאכל מן האצטומכא (Sefer Šedat ha-Derakhim), bk. 1, ch. 23 (fol. 36^a): האצטומכא → NM 4:169.

אָחֹרִית · after: Arab. بعقب · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (Sefer ha-Peraqim), 13.6: ולכן בחרו אבקראט וגאלינוס כשך השעורים ומי השעורים ולהרגילם: (Sefer ha-Peraqim), 13.6: מאד נאה אצלם שיוקח ממנו דבר מועט שירחוק אחרית הרפואה → NM 2:28.

אָטָם · blockage; obstruction: Arab. انسداد / Lat. opilatio · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir*

wa-qūt al-ḥādir · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 23 (fol. 33^b) יסור תנועת הלשון ויתבטל הדבור אם מגפילה הכח המניע אותה אשר יבא מן המח: (fol. 33^b) → ואם מפני סבה מאוּסם או מורסא יקרה בעצב אשר ילך בו מן המח אל הלשון כח התנועה → NM 4:14–5.

• *Plur. אַטְמִים* · obstructions: Arab. سدد · Al-Rāzī, *K. al-Manšūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), ʿIṭ 2 (40) טין מכתום ובלע' בול שגלאטום וב"ח טיט חתום: (40) הארמי: טוב לרקיקת הדם ולשלשול והנאכל ממנו יוליד אטמים בכבד וגורם הפסד מזג אלא שהוא מחזק פי האצטומכה ויסיר ממנה זוהמת המטעם המזוהם וישקיש אסטניסות ויטיב הנפש → NM 2:9.

בֹּקָא → בוקא דאטמא • (Aram.) אָטְמָא

אָבָר → אִיבָר.

אִדְיִית → אִדְיִית.

אָפּוּל → אִיבּוּל.

אִילָן מְרִים • cyclamen [*Cyclamen europaeum* L.]: Arab. شجرة مریم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23:99: ואמנם הסם העב: העצם נקרא פותח כי הוא פותח פיות העורקים מלמטה כגון השום והבצל ואילן מרים ומררת הפר → NM 2:28.

• אִילָן הַשּׁוּעָל • black nightshade [*Solanum nigrum* L.]: Arab. عنب الثعلب / Lat. solatrum · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 5 (fol. 11^b) או יקח ממי אילן השועל הוא שולטרי שטים עשרה: (11^b) → אוקיות ומירבולנש סיטרינש עשר אוקיות ויערבם עם מי אילן השועל → NM 4:15.

אִשְׁרוּב • syrup: Arab. شراب · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 142^b, col. a: ויש שעוּשין מהם: → NM 4:15.

• אִשְׁרוּב אִסִּיטוּשׁ • oxymel: Arab. سکنجبین · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 141^a, col. b: והמתילדים בארצות חזקות הקרירות הם בהפך ממה שזכרתי שהם לא יוכלו להתבשל ותתגבר עליהם הקביצות ותקונם ודחיית נזקם לבעלי החמימות למהר תכף אכילתם למצוץ מן הרמונים → NM 4:15.

• אִשְׁרוּב גִּלְאָבִי • julep (rose water syrup): Arab. جلاب · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 145^a, col. b: ואם תתעורר אחריו חמימות וצמא חזק צריך לשתות עליו אִשְׁרוּב או אִשְׁרוּב → NM 4:15.

אָפּוּל • I. canker: Arab. أكلة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23:35: כל שחין שאינו עובר העור והם יתרחבו נקראם נמלה וכל שחין יעבר → NM 2:28–9.

• II. corrosion: a) Arab. أكل · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 7:60: הם יתחדש מליחות נושכות והליחות הנושכות הם → NM 1:128.

b) Arab. أكل · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer*

- הליחות המחודשות הכאב באחד משה פנים אם ברבויים אם בעבים: 7.19: (*ha-Peraqim*), 7.19: → NM 2:28.
- III. **gangrene**: Arab. **آكلة** · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.52 (fol. 208^a): האיכול: האמנם הוא הפסד מתפשט באבר ויאכלנו כאכילת האש העצים היבשים: 2:198.
- IV. **irritation**: Arab. **أكال** · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.96 (fol. 231^a): ומהם מי שימצא: 2:198.
- **corrosion of the teeth (caries)**: Arab. **تآكل الأسنان** · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 18 (fol. 59^a): ומהם חליים מתחלפים ומהם חליים: נראה אותם לעין כמו אכול השנים ונקובם ועפושם ותנועתם ולכלוכם אשר יהיה עליהם ומה שדומה לזה: → NM 4:15-6.
- **the median vein**: Arab. **الأكل** · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 66^a): והרביעי והוא הגדול שבהם והוא אותו: אשר יראה ויעלה וישתלח ענף מאסף עמו שריג מן הקיפאל ויתהווה ממנו האכחל ושריתו הוא: → NM 4:16.
- **גיד הראש הנקרא אכחל**.
- **corrosion**: Arab. **تآكل** · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen Yehonatan (*Sefer ha-Peraqim*), 16.7: וברוב: והדבר אשר יהיה מורק בהגרת הדם בקצת העתים הוא טרי אדום ולפעמים טרי מימי או שיהיה נוטה אל הכרכומות. אבל אם ראית אותו כדם ההקזה: → NM 1:129.
- **מתון** → המתון מן האכילה.
- **being affected by caries**: Arab. **متآكل** · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 19 (fol. 61^b): ואם היה האיכול בשרשי השנים נקח עפץ בלתי נקוב וישחוק אותו ויולש בליציאום: → NM 4:16.
- **הטיט הנאכל**.
- **הסם המאכל** · **מאכל** · **Part. Pi'el**.
- **corrosive**: Lat. **corrosivus** · Arnau de Vilanova, *Medicatio-nis Parabole* · trans. Abraham Avigdor (*Pirqei Arnauṭ de Vilanova*), 5.96 (110): הנגעים המתאכלים אשר יתרחבו ויתפשטו אל העומק מעצמם ראוי לרפאם עם דברים קובצים ומיבשים: → NM 4:16.
- **buttock**: Arab. **ألية** · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 4.14 (fol. 235^b): אך הדוקו ראוי להיותו על זה: התאר והוא לכרוך על השבר במצנפת גסה שלש כריכות או ארבע ולהעדיף ממנה מותר ואחר כך: → NM 1:77.
- **cartilage**: Arab. **غضروف** / Gr. **χόνδρος** · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans.

Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 6.19 (311): כאשר נחתך עצם או אליל או: → NM 3:24.
עצב או המקום הדק מן הלחי או קצה הגיד לא יצמח ולא יתחבר

אַלְכֶסוֹנִי · diagonal; oblique: Arab. مورّب · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 46^a): ואיזה שנים מצד אחד שיוצו יטה הראש אליהם: → NM 4:17.
נטיה בלתי אלכסונית

אַלְכֶסוֹנִינָה · going in a diagonal, oblique line (diagonality; obliqueness): Arab. توريب · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 46^a): וסוגלתו שהוא מקיים נטיית הראש בעת התהפכו אל הענין הטבעי לאלכסוניותו: → NM 4:17.

[אֶלֶם] · Inf. Nif'al הָאֶלֶם · השון החולה · stroke: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 2.42 (94) (fol. 45^a): קשה הוא בחולי חזק: → NM 3:24-5.
בהאלם לשון החולה כי לא ישוב עוד לדבר אך בחולי קל

אַלְף · poss., yarrow; milfoil [*Achillea millefolium* L.]; water milfoil [*Myriophyllum spicatum* L.]: Gr. στρατιώτης ὁ χιλιόφυλλος; μυριόφυλλον · Anonymous Glossary, Ms. Oxford, Bodleian Library, Mich. Add. 22, fol. 6^b. → NM 4:17.

לָחֶם → הלחם האפוי באלפס · אֶלְפָס

אֶם · aneurism: Arab. أَمّ الدم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 12.38: לא לפעמים כי גדולה כי לפעמים לא: → NM 2:29.
יפסק הדם או שיתחדש אֶם הדם

· חַנְיָקָה → חניקת האם ·

· **אֶם הילדים** · mother of children (a collective notion for a variety of female demons who in the Indian medico-magical tradition were believed to take possession of small children): Lat. mater puerorum · Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* · trans. Bonfos, ch. 7: ומשך מזה החולי אשר נקרא אֶם הילדים: וזה החולי אשר יקרה לילד בזמן היניקה ואותותיו שיבכה הנער ופחד גדול בשינה והיקצה ויתוסף החום במ ויצא מפיהם ריח מוסרח. → NM 2:176; cf. BM 262.

· **אֶם הנערים** · mother of children (a collective notion for a variety of female demons who in the Indian medico-magical tradition were believed to take possession of small children): Lat. mater puerorum · Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* · trans. Anonymous, ch. 8: מחולי אשר יקרא אֶם הנערים יחייב מחולי אחד הנקרא אֶם הנערים זה החולי יקרה לנערים בפרק הראשון מהשנים תמיד והאות שלו בכיית הנער תמיד פחד מחולי אשר יקרא אֶם הנקרא אֶם: → NM 2:176; cf. BM 262.
גדול בשינה וביקצה ירבה החום ויצא מפיו ריח מסריח

אֶמָה · I. foreskin: Lat. praeputium · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 6.19 (311) (fol. 40^a): אֶמָה: אם יכרת העצם או התנוך או הדק מהלחיים או האמה ולא ידבקו ולא: → NM 3:25.
יצמחו

· II. urethra: a) Arab. إليل / Gr. οὐρήθρα · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 4.82 (219): מי שיצא באמתו מורסא: → NM 3:25.
הנה כאשר תתבשל ותפתח יתך חליו

b) Galen, attr., *Prohibition of Burial* · trans. Judah al-Ḥarizi (*Sefer Issur ha-Qevurah le-Galīenus*), par. 31: והמקום השלישי העורק בין צדי האמה והאמה כשהודקו: → NM 4:17.
הדוק חזק ירגיש האדם כמו התלהבות האש ואם תראה זה הנה הוא חי

- זְקִיפָה → זְקִיפַת האמה.
- עֵצָם → העצם שעל האמה.
- עַד → עדי האמה.
- קִצָּה → קצה האמה.
- ראש → ראש האמה.
- *Plur.* אמות • I. elbows: Gr. ἀγκῶν, *Plur.* ἀγκῶνες · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 6.22 (314): הנוזילות היורדות מהגב לאמות תתיר ההקזה: → NM 3:25.
- II. forearms: Gr. πῆχῦς, *Plur.* πῆχεις · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 5.69 (289): אל הגב אל הרוב מהכסלים ובאים דרך הגב אל הראש ובגברים כמו כן על הרוב באחורי הגוף יותר מבפנים רצוני מהאמות ומהירכיים ואמותות השער → NM 3:25.
- אִמּוֹן • **administration; application:** Lat. administratio · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 38^b: אימון הרפואות המצמיחות בשר: → NM 1:17.
- אִמְיָצָה • **strengthening:** Arab. تقوية · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 55^b): ואותה שהיא במקרה הוא חוזק הבשר ואמיצת הגוף: → NM 4:17.
- אִמְיָצוֹת • **constipation:** Arab. حبس البطن · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 124^a, col. 1: ומי שנזרקו עליו מים מלוחים עד שתסור ממנו רוב לחותו הנותרת בו הבלתי מבושלת: יהיה מזונו פחות מזון המהובה ויהיה דקותו יותר וימעטו רוחותיו ויסור ממנו העפוש ויתחזק → NM 4:18.
- [אִמּוֹן] • **Part. Nif'al נִאֲמֵן** • **chronic:** Judah ben Jacob, *Sefer Hanhaqat ha-Ber'ut*, 10.1: ומוליד עליו חלאים רבים רעים ונאמנים → NM 4:110.
- *Pi'el* אִמְן • **to administer; to apply:** Lat. administratio · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 22^b: אם כן הוא כמו שאמרנו שאם: → NM 1:17.
- [אִמְיָץ] • *Pi'el* אִמְיָץ • **אימץ המעים** • **to cause constipation:** Arab. عقل البطن · Al-Rāzī, *K. al-Manšūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Alef 13 (16): קר יבש: מפסיק הדם ישיב בליטת פי הטבעת ויאמץ המעים → NM 2:9.
- אִמְיָץ • **constipation:** Arab. اعتقال الطبع · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.81 (fol. 223^b): והפלחים יקרו הרבה מצד נגוב הצואה ואומץ המעים → NM 1:77.
- אִמְצָע • **i. jugular fossa:** Arab. لبة / Gr. σφραγγή / Lat. fossa iugularis · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 18^a): אמנם החלק: העולה מחלקי אוריטי יחלק לשני חלקים היותר גדול שבהם אוזח למעלה כנגד אמצע החזה → NM 4:18.
- II. sternum: Arab. فِص · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 36^b): אמצע החזה מחובר מעצמות שבעה ולא נבראו עצם: → NM 4:18.

• צִלְעָה → צִלְעוֹת אֲמַצְעָה הַחֹזֶה.

אֶמְצָעִי • moderate: Lat. mediocris / Gr. μέτριος · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 5:25 (245) (fol. 81^a): אותם המורסות אשר בפרקים והכאבים אשר הם בלי נגע וכאבי כי הנקראס ובעלי הקוץ רבים מאלו משקט וממעט שפיכת מים רבים קרים ומתיך הכאבים כי ההרדמה האמצעית משקטת הכאב → NM 3:26.

• גִּיד → הגיד האמצעי.

אָמַר • to profess: Arab. قَالَ ب · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 25:64: ואמנם כפי סברת מי שיאמר בקדמות העולם הנה כל → NM 2:29.

• גִּזְרָה → גזר אומר • אָמַר.

[אֲנִישׁ] • **אֲנִישׁ** *Hif'ul* · I. to cause pain: Arab. أَلَم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15:16: מה שיהיה מן האברים מרגיש ראוי לך שתראפאו: רפואה רחוקה בתכלית מהכאיב ומהאניש → NM 2:29.

• II. to cause severe pain: Arab. بَح · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 8:38: אשר יעורב בהם המרדמים החוש והמישנים אין ראוי שיוקחו אלא במקום השכאבים הם חזקים וקשים המאנישים → NM 2:29.

אֲצִטוּמָכָא (Aram.) → אֲצִטוּמָכָא.

אֲצִטְנִיסוֹת (also: אֲצִטְנִיסוֹת; אֲצִטְנִיסוֹת) · I. nausea; sickness in the stomach; urge to vomit: a) Arab. غَيْثَان · i. Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 142^a, col. b: מפסיקים האסתניסות והקיא ומועילים אל המעי הצם ומוציאים התולעים הגדולים והקטנים מבטן המרבה באכילתם → NM 4:19.

• ii. Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 13:54: זכר אלתמימי בספר מרשד שהבצל אם יפולח ויורה בעת שתות → NM 2:30.

b) Arab. قَيْء · Al-Rāzī, *K. al-Manṣūri* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Qof 5 (70): קאקלא ובלעז קרדמומי: חמה מחממת האצטומכא ומשקטת → NM 2:10.

• II. want of appetite: Lat. fastidium / Gr. ἀποστία · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 4:17 (154) (fol. 20^b): מי שיש לו קדחת ויש לו אסתניסות ועקיצה בלב: ואופל העינים ומרירות בפה מורה שצריך אליו שינקהו מלמעלה → NM 3:26.

• גֶרֶם → גרם אסתניסות.

• עוֹרָר → עורר אסתניסות.

אֲצִטְנִיסוֹת → אֲצִטְנִיסוֹת.

אֲצִטוּשׁ → אישרוב אציטוש • אֲצִטוּשׁ.

אֲצִטוּשׁ • the vena salvatella: Arab. الأسيلم · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 66^a): והולך ענף שני ממנו והוא: האסילם ומתפרד במה שבין האמה והקמיצה → NM 4:18.

אספוגות · looseness; porousness; rarefaction: Arab. تخلخل · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 3:99: בהתקבץ דקות הליחה ואספוגות (3:99) האבר וחמימות האויר הסובב וכח הרפואה הנעשית וחוזק כח החולה אז תתיר המורסה במהרה ואפשר שתתיר פתאם. → NM 1:129–30; corr. 4:229.

אספידבאג'ה · white stew: Arab. إسفيدباجة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 148^a, col. a: ותקונם (148^a) לבשלם אספידבאג'ה פשוטה וכל שכן השחורים מהם. → NM 4:18–9.

אספִלְנִית · plaster; salve: Arab. مرهم · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhīm*), bk. 1 (Ms. Oxford, Bodleian Library, Poc. 353, Uri Heb. 314, fol. 10^b): יתקן מהם אספִלְנִית בדונג ויעשה בו (10^b) → NM 4:19.

תבשיל → תבשיל האספרגוס · אספרגוס

אָסֶר (also: אָסֶר) · ligament: Arab. رباط · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.88 (fol. 226^b): כשנתחדש (226^b): צמח במקצת האיברין הבשריים וארץ זמנו עד שקבץ מוגלא ואחר נתבקע או שדקרוהו ויצא כל מה שהיה בו מן המוגלא ונשאר המקום ריקן ככיס והעור אשר עליו כבגד שכבר נתדקדק ולא הגיע אל ההפסד לגמרי לעשות רושם בעצם ולא בעצב ולא באסר. → NM 1:77–8; corr. 4:229.

אָסְתִּינִיסוֹת → אָסְתִּינִיסוֹת

הַגְרָה → הגרת הדם מהאף · אָף

• [קטר] → הקטיר האף בדבר

• מִסְנַנְתַּת → מסננת האף

• נִזְלַת → נזלת האף

לָחֶם → הלחם האפוי באלפס · אָפּוּי · Pass. Part. אָפָה

אָפָה (Pass. Part.) → אָפּוּי

אָפִיסָה · madness: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3:20 (126) (fol. 54^b): ספור המדוים אשר יחולו בזמן האביב והם תחלואי הקדחת והדם: והאדומה והשחורה גם אפיסת הדעת סתימת הגידים והחולי הנופל וזיבת הדם ונזלת האף שעול והאפיסת הקול. → NM 3:27.

• **אפיסת הלב** · *cardialgia*: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4:65 (202) (fol. 75^a): דמה לעלות שלהבת בקרב העליון ואפיסת הלב עם קדחת אות (75^a) רע הוא. → NM 3:27.

• **אפיסת המים הרעים** · *dropsy*: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3:22 (128) (fol. 55^b): אמר אפוקרט: פגרי החורף להביא על הגופים קצת המדוים אשר: באו עליו בימי הקיץ פרצת קדחת רביעית נפח טחול אפיסת המים הרעים החולי היבש יציאת השתן במכאוב הזלת הבטן והדם וכאב היריכים פוקות מיני השעול וכאב המעי הגדול והחולי המפיל רעת (55^b) הליחה השחורה וכאב הגרון. → NM 3:28.

• **אפיסת המראה** · *dim sightedness*: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3:31 (137) (fol. 58^b): קול נמוך אפיסת המראה וכובד השמע (58^b) → NM 3:28.

• **אפיסת הקול** · *hoarseness*: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3:20 (126) (fol. 54^b): ספור המדוים אשר יחולו בזמן האביב והם תחלואי הקדחת והדם: והאדומה והשחורה גם אפיסת הדעת סתימת הגידים והחולי הנופל וזיבת הדם ונזלת האף שעול והאפיסת הקול. → NM 3:28–9.

אָפּל · I. dullness [of sight]: Arab. ظلمة / Gr. ἀμαύρωσις / Lat. continua tenebrositas oculorum · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 6 (fol. 45^b): השער ה' באופל אשר יתחדש בעין. פעמים יחלש: → NM 4:20.

· II. eclipse: Arab. كسوف · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (Sefer ha-Peraqim), 24.1: ונמצא באותו גליאנוס ונמצא באותו התוספת עניינים זרים מהם שאמר שפורפיריוס אמר שהיה לשמש בסקליאה אופל גדול ובאותה השנה קרה שהנשים ילדו בנים משונים בצורתם בעלי שני ראשים ושקצת הנשים קרה להם שרואות דם ווסתן מפיהן בקיא → NM 1:130.

• **אופל העינים** · dizziness: Lat. tenebrositas oculorum / Gr. σκοτεινότης · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 4.17 (154) (fol. 21^b): א"א: מי שיש לו קדחת ויש: → לו אסטניסות ועקיצה בלב ואופל העינים ומרירות בפה מורה שצריך אליו שינקוהו מלמעלה → NM 3:29.

אָפּן · the mode of binding (tightly): Lat. modus stringendi · Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 57^a: אחר כן: → NM 1:35.

אָפּר · ophthalmia: Arab. رمد · Al-Rāzī, *K. al-Manṣūri* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Alef 17: אנורות: טוב לצואת העין והאפר והחבורות הטרייות: → NM 2:10.

• **אפר העינים** · ophthalmia: Arab. رمد · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.95 (fol. 228^b): והשני ורידן: אשר בשתי הרקות תועלת הקזתם לכאב הצלחתא הישנה והכאב הקשה ואל אפר העינים המתמיד והגרת המותרות הנשפכות החדות אל העינים: → NM 1:78.

אָפּר · מים → מי האפר · אָפּר

אָפּרוֹן · **אפרוחים** · young bees: Arab. فراخ النحل · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 133^a, col. a: והדבש החדש אשר יהיה מאפרוחי הדבורים הוא יותר רטוב וחמום יותר: מועט → NM 4:20.

אָפּשֶׁר · almost; to be near to; to tend to: Arab. كاد · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 1.17 (44): ואולם אמצע האביב וכאשר קרב מן: הקיץ הנה ראוי שיוזנו במזון מעט במה שבין עתים ארוכים כי הזמן הזה אפשר שהיהו הגופות מלאים: → NM 3:29.

• **אי אפשר** · hardly; scarcely: Arab. لا يكاد / Gr. οὐδέ εἰωθα · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 2.27 (79): אמר אבקרატ: אין ראוי: שתבטח בקלות החולי שימצא החולה שלא בדרך ההקש ולא שיפחידוך ענינים קשים יתחדשו שלא בדרך ההקש כי רוב מה שיקרה מזה אינו קיים ואי אפשר שיעמוד ולא תאריך עמידתו: → NM 3:29–30.

אָפּעֵב · index finger: Arab. سبابة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 50^a): ואם יתנווע הראשון לבדו ירחיק בין הגודל והאצבע: → NM 4:20.

- **אֶצְבָּע קַטְנָה** · I. little finger: Arab. *خنصر* · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.12 (fol. 235^a): ולהיות האצבע הקטנה למטה מכל האצבעות → NM 1:78.
- II. little toe: Arab. *خنصر* · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.95 (fol. 230^b): ואם לא ימצא ולא → יראה לחוש כלל ראוי להקזי קצת סעיפיו והם הנראים בגב הרגל בין אצבע קטנה והשני לו → NM 1:78.
- **מְעִי** → המעי הנקרא י"ב אצבעות · אצבעות *Plur.*
- **פְּרָק** → פרקי האצבעות
- **קָרָב** → קרב בעל השתים עשרה אצבעות
- **קָשָׁר** → קשרי האצבעות
- **אַחֲרֵי יָצֵאת הַמֵּאֵכֶל מִן הָאֶצְטוֹמְכָא** (Aram.) (also: אֶסְטוֹמְכָא; אֶצְטוֹמְכָא) → אַחֲרֵי
- **נְשִׁיכָה** → נשיכה בפי האצטומכה
- **עֵיבַד** [עבד] → עיבד האצטומכה
- **עִקְיָה** → עקיצה בפי האצטומי
- **זַעַר** → זער באצטומכא
- **קָמְטִי** → קמטי האצטומכה
- **קַעְרוֹרִית** → קערוורית האצטומכא
- **רֹעַ** → רוע בשול האצטומכא
- **אַצְטוֹמְכָא** → אֶצְטוֹמְכָה
- **אַסְטְנִיסוֹת** → אֶצְטְנִיסוֹת
- **אַצִּיל** · axilla: Arab. *إبط* · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.25 (fol. 205^b): שער כה' בכווית האצילה → NM 1:78.
- **אַצִּילִי** · the axillary vein: Arab. *إبطي* · a) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.95 (fol. 228^b): והבאסליק הוא → בזרוע למטה מן הגיד האמצעי לעמת הלב ויקרא גם כן האצילי ויקראוהו עם הארץ גיד הבטן → NM 1:79.
- **ב) Ibn Sīnā, K. al-Qānūn fī al-tibb** · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fols. 65^b–66^a): והשני פונה אל מקום כפיפת המרפק בחיצוני הקנה ומתערב בעומק בשריג: → NM 4:20.
- **אֶרוֹכִי** → השלב הארוכיי · אֶרוֹכִי
- **אֶרֶוֹן** · thorax: Arab. *صندوق الصدر* · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 145^a, col. a: מקומות: הבשר החשובים מגוף בעלי חיים: החשוב שבאיברי בעלי חיים הוא האבר שהוא תדיר התנועה כבשר הצואר והזרוע והכתף ודומיהם ומה שנמשך אל פני הבטן ואל ארון החזה הוא יותר חשוב מן הלב → NM 4:20–1.
- **אַרְיָגָה** · a spider's web: Lat. *araneae tela* · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 27^b. → NM 1:17.

הָלִי → חולי האריה • אַרְיָה

הַלְיָה → החוליא ההולכת באורך • אַרְיָה

הַלְיָה → חולית הארכובה • אַרְפְּבָה

- כְּפִיפָה → כפיפת הארכובה
- כְּפֵל → כפל הארכובה
- מְגֵן → מגן הארכובה
- עֵגוּל → עגול הארכובה
- עֵינַי → עין הארכובה
- פְּלֵף → פלך הארכובה
- תַּחַת → תחת הארכובה

אַרְפְּבָה → ארכובה

אַרְנַבַּת • wing of the nostrils: Arab. أرنبة / Lat. ala nasi · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 43^a): מה שידוע שעצמי הפנים: הם כמספר האיברים המתנועעים בפנים והאיברים המתנועעים בפנים הם המצח ושתי העפעפים התחתונים ושתי העפעפים העליונים והרקקה בשתוף עם השפתים (והשפתים) לבדם ושתי קצוות → NM 4:21.

• הארנבת הימית • sea-hare; shelled sea-slug [*Aplysia leporina*]: Arab. الأرنب البحري / Gr. ὁ θαλάττιος λαγῶς · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 146^b, col. a: חלב הנשים יותר שוה מכל ... ולפיכך הוא מועיל מן העקיצה אשר תקרה באסטומ' ומשחין הריאה והמעים ומשתיית החלבים ... והארנבת הימית ומשתיית הסם הנודע בהורג הזאב → NM 4:21.

אַרְס • anything, esp., liquid substance that powerfully affects or changes the condition of the body: Lat. venenum · Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* · trans. Anonymous, ch. 10: מהארס. זה החולי יקרה לנערים גם כן מאבעבוע או מכה שהכה: → NM 2:177.

אַש • artificial fire (i.e., saltpeter): *Anonymous Glossary*, Ms. Leiden, Universiteitsbibliotheek, Cod. Or. 4732/1, fol. 8^a: שלניטרי הוא מלח אחר יתקנו ממנו אש זרה: → NM 4:21–2.

- בְּרִמָּל → הכרמל המהובחב באש
- מְכוּחָה → מכוח אש
- אֵשׁ הַפְּרָסִי • erysipelas: Lat. ignis sacer · Arnau de Vilanova, *Medicationis Parabole* · trans. Abraham Avigdor (*Pirquei Arnau de Vilanova*), 5:102: כמו שהקושי הנקרא אשקלירושיש כאשר יתישן שרשו יעתק אל החולי המכונה אירפיטים, כן בנגעים אשר יקרו באיברים החמים הבשר המת אם לא יעקר משרש, יוליד שם האש הפרסי בפתע → NM 4:22.
- עָלִי → עלי אש

נְקָבָה → נקב אותו מקום של אשה • אֲשָׁה

- קִיבַת הָאֵשָׁה → קיבת האשה

אֲשָׁף • ovary: Arab. خصية · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1, fol. 52^b: ואמנם הנשים יספיק להם אחד לכל אשך נפרד → NM 4:22.

- אֲשָׁף הַבְּטָרִי • a fleshy hernia: Arab. الأدرّة اللحمية · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man*

- ‘aḡīza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.63 (fol. 219^b): שער ס"ג בבקוע על האשך הבשרי ורפואתו: → NM 1:79.
- האשך הזמורי · hernia with varix: Arab. الأدرّة التي مع دالية · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aḡīza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.64 (fol. 220^a): שער ס"ד ברפואת האשך הזמורי ר"ל אשר יהיה עם זמורה: → NM 1:79.
  - האשך המימי · a watery hernia: Arab. الأدرّة المائية · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aḡīza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.62 (fol. 219^a). → NM 1:79.
  - האשך המעיני · intestinal hernia: Arab. الأدرّة المعائية · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aḡīza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.65 (fol. 220^a). → NM 1:79.
  - האשך הרוחני · flatulent hernia: Arab. الأدرّة الریحية · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aḡīza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.66 (fol. 220^a). → NM 1:79.
  - *Plur.* אשכים השועל · (lit., testicles of the fox); salep: *Anonymous Glossary*, Ms. Oxford, Bodleian Library, Mich. Add. 22, fol. 5^b: אשכי השועל שטריאון: → NM 4:22.
- אֶשְׁכְּנִז · the Skyths; the Slavs: Arab. الصقالب · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aḡīza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 145^b, col. a: הפשר השלוק וקוראים אותו אנשי המזרח אספנדבאג'ה ואנחנו קוראים אותו גם כן שלוק האשכנו והוא חם בשווי ונאות ברוב העתים והענינים לכל בני אדם לבד מי שיגבר על מזגו החמימות → NM 4:23.
- אֶתְמוּלִי · pertaining to (from) yesterday: Judah ben Jacob, *Sefer Hanhagat ha-Ber'ut*, 6: ומן הראוי לבלתי התעצל מהתיגע ומהתנועע יום יום קודם האכילה ואחר תום טחינת המאכל: → NM 4:23.
- חֲמִיעוֹת → חֲמִיעוֹת הַתְּרוֹג · אֶתְרוֹג
- *Plur.* חמוץ → חמוץ האתרוגים · אתרוגים.

ביאור · distinction: Arab. تبيين · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (Sefer ha-Peraqim), 6:8: אמר משה הסתכל איך שם הפרש בין החיכוך והפלצות והריגור מדרגות: 6:8: → חידוד הליחה לבד ובוזה תוספת ביאור ממה שאמרו ברעדה וברפפות ובריגור ובכיוון NM 1:130.

באסליק → באסליק.

באסליק · the basilic vein: Arab. الباسليق · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (Sefer ha-Qanun), bk. 1 (fol. 66^a): והרביעי והוא הגדול שבהם והוא: (fol. 66^a): אותו אשר יראה ויעלה וישתלח ענף מאסף עמו שריג מן הקיפאל ויתהוו ממנו האכחל ושאריתו הוא הבאסליק. → NM 4:23.

[**באר**] · Part. Pu'al מְבַאֵר · different: Arab. مبين · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (Sefer ha-Peraqim), 3:40: וישוּבו אילו הגידים המשותפים התחלתם מבוארת: 3:40: להתחלת שאר העורקים. → NM 1:160.

· Hitpa'el הִתְבַּאֵר · to exfoliate: Arab. تبيّن · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 6.45 (337) (fol. 121^a): במזה ראו: (fol. 121^a): בהכרח שיתבאר ממנו עצם ושיהיה מקום הרושם אחר שיבירא שוקע. → NM 3:30.

בגד · i. pannus: Lat. pannus · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (Sefer Keritut), fol. 66^b: הבגד המתילד בעינים מחמת המכות או מחמת פישטולי הוא: (fol. 66^b): מכת נמנעי הרפואה. → NM 1:18.

· II. papyrus: Arab. قسطاس / Lat. carta · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (Sefer Sedat ha-Derakhim), bk. 1, ch. 7 (fol. 12^a): או: (fol. 12^a): יקח בגד שרופה וישחקהו בחומץ חזק ויטוח אותו על הנגעים. → NM 4:24.

· **לוט** → לוט בבגד חם.

· Plur. בגדים · membranes: Lat. velamina; panniculi · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (Sefer Keritut), fol. 46^a: המוח יש לה ב' בגדים אחת נקרא: (fol. 46^a): דורא מטרי ואחרת נקרא פיאה מטרי. → NM 1:17–8.

[**בדל**] · Part. Hif'il מְבַדֵּיל · spine of the scapula: Arab. حاجز · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (Sefer ha-Qanun), bk. 1 (fol. 26^b): וחמשה מושקולים צומחים: (fol. 26^b): מעצם הכתף ויעסוק מה שבין המבדיל והצלע העליון מן הכתף. → NM 4:94.

· **כסח** → המכסה המבדיל.

בדלי · cartiliginous: Arab. غضروفي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (Sefer ha-Qanun), bk. 1 (fol. 12^a): העצה מחובר מחוליות ג' בדליים אין תוספת להם: (fol. 12^a): → NM 4:24.

בדק · to open one's bowel (i.e., to defecate): Arab. تبرز · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (Sefer ha-Shimmush), bk. 30, 2.81 (fol. 223^a): ורפואת הטחורים אשר יהיו מבפנים לצוות אל החולה לבדוק עצמו: (fol. 223^a): ולהרגיל העיצום עד שיבלוט פי הטבעת ויראו היבולות. → NM 1:79.

בהלה · i. confusion: Arab. حيرة / Gr. ἔσθασις · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (Pirquet Abuqrāt), 7.5 (357): אמר אבוקראט: כשיתחדש אחר השטות: (357): שלשול דם או שקוי או בהלה הנה הוא אות טוב. → NM 3:30–1.

- II. **forgetfulness; heedlessness; inadvertence; neglectfulness; unmindfulness:** Arab. غفلة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 14 (fol. 21^a): ונצוהו גם כן להתמיד לקיחת הרפואה: הזאת כי כבר ניסינו אותה ושבחונה והוא גרגרים חברים אצחק בן עמרם יועילו בע"ה מן הבהלה והשכחה וכאב הראש המתילד מן הליחה הלבנה → NM 4:24.
- III. **stupor:** Arab. غيبه / Gr. ἔκπλαξις · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zer-ahyah Hen (*Pirqei Abuqrāt*), 7.14 (366): ובעבור ההכאה על הראש הבהלה: → NM 3:30. ובבלול הדעת רע
- בְּחִינָה** • **black bahaq (i.e., a kind of melanoderma):** Arab. بهق أسود · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 134^b, col. b: והתמדת אכילתו גורמת השטות והסרטן ומדוה השועל: → NM 4:24–5.
- [בוא]** • **to suffer from gout:** Gr. ποδαγρία · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 6.28 (320): לסריסים אינו בא לא חולי הרגלים ולא קרחה: → NM 3:86–7.
- **קְדַחַת** → הקדחת הבאה בכל יום.
- **to reach puberty:** Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 5.7 (227) (fol. 80^b): אמר אפוקרט: גזור על סובל חולי הנפילה: → NM 3:233. אם לא הביאה שתי שערות תאחר רפואתו
- **חֶסֶם** → חסם המביא דם • **מביא חֶסֶם** • *Part. Hif'il*
- בְּחִינָה** • **hip joint:** Lat. vertebra · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 6.59 (351) (fol. 44^a): א"א: בעלי השיאטיקה אם הבוקא דאטמא יצא לחוץ: ותשוב למקומה נעשו שם להם רירים → NM 3:31.
- בּוֹרְקִי** • I. **alkaline:** Arab. بورقي · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 21.59: ויש בדברים המרים גם כן כח מדקדק איננו למטה מן הכח: → NM 2:30. אשר יש בדברים הבורקיים והמלוחים
- II. **nitrous:** Lat. nitrosus · Arnau de Vilanova, *Medicationis Parabole* · trans. Abraham Avigdor (*Pirqei Arnau de Vilanova*), 4.13 (50): הדם הנוטה לצדדי העור בורקי או: חלודי הנה יורק באופן נאות עם הנחת קרני המציצה וביחוד אם יהיה הדם עב או עמוק אמנם → NM 4:25. אם יהיה דק או שטחי הנה העלוקות יריקוהו
- **מִים** → המים הגפריתיים והבורקיים.
- בּוֹרְקִיּוֹת** • **alkalinity:** Arab. بورقية · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 21.59: וכל מה שיהיה בטעמו בורקיות או מליחות הנה ברב מה שזהו: → NM 2:30–1. ענינו יש בו כח מדקדק והוא מרכך הבטן
- בְּשִׁמְיּוֹת** → **בושמייות**.
- בְּזֹהְרִי** • **antidotal:** Lat. theriacalis · Arnau de Vilanova, *Medicationis Parabole* · trans. Abraham Avigdor (*Pirqei Arnau de Vilanova*), 5.96 (110): הנגעים המתאכלים אשר יתרחבו: ויתפשטו אל העומק מעצמם ראוי לרפאם עם דברים קובצים ומיבשים בלתי עוקצים, ואם יהיו → NM 4:25. ארסיים כמו חולי הזאב יצטרך שיהיו בזהריים
- בְּחִינָה** • I. **experience:** Lat. experimentum · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans.

Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 24^a: הרפואות המחברות שמכתי מטובם ומרוב: → NM 1:18.

• II. expression: Arab. عبارة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), introduction: ואם יקפק אחד בלשון גליאנוס באותו הפרק או בכונתו ישוב אל המאמר שהוא בנקלה בספר גליאנוס עצמו וימצא אותו הפרק וימצא לשון גליאנוס או רובו או ימצא אותו הענין בלי חסרון ובלי תוספת בדברי גליאנוס באותו המאמר ואם קלקל הספק. → NM 2:31.

בְּטוּחַ · healthy: Arab. سالم · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 7.45 (397): אמר המפרש: כשתהיה המוגלא במכסה וגרם הכבד הוא בטוח: → NM 3:31.

בְּטוּל · numbness: Arab. خدر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 22.38: אכילת ראשי הארנבת כל מה שאפשר יועיל מן הרעש ונמצא בנסיון: → NM 1:130.

• **בְּטוּל הגוף** · paralysis: Judah ben Jacob, *Sefer Hanhagat ha-Berī'ut*, 8.5: אז ינקה הגוף: ממנה בסמים המנקים אותה נפרדים או מורכבים פן תוליד בו בטול כל הגוף או חציו ועקימת הפה. → NM 4:25.

• **בְּטוּל החוש** · numbness: Lat. stupor / Arab. خدر · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 5.25 (245) (fol. 32^b): א"א: נפח הפרקים ומכאובם אשר הוא בלא נגע ופודגרא: וקוץ נחלאים רבים מזה המין הטבילה במים קרים רבים מקררת ומזירה ומסירה הכאב מפני שבטול החוש מסיר הכאב. → NM 3:31.

• **בְּטוּל חצי הגוף** · hemiplegia: Judah ben Jacob, *Sefer Hanhagat ha-Berī'ut*, 8.5: אז ינקה הגוף ממנה בסמים המנקים אותה נפרדים או מורכבים פן תוליד בו בטול כל הגוף או חציו ועקימת הפה. → NM 4:25.

[**בטח**] · **to hope**: Arab. رجا · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 8.22: ובאלהים כי כל מי ששתה המים הקרים מאותם שאני: → NM 1:131.

[**בטל**] · **to benumb**: Arab. خدر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 8.39: זאת הרפואה המחברת לשכך הכאב אשר יכנסו: בה הדברים המבטלים החוש ראוי לאדם שיכוין בחיבורה אל ג' סגולות: האחת שיבטל החוש. → NM 1:131.

• **התבטל** · **to turn numb**: Arab. خدر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 23.23: הביטול הנקרא בערבי כדר בכף רפה הוא דבר מורכב מעוצר החוש ועוצר התנועה ויהיה מקרירות האויר ומלחיצת הגופות העצביות וממישוש הבעל חיים הימני. והאברים יקרה להם תחלה שיתבטלו ואחרי כן ישובו אין להם חוש ולא תנועה. → NM 1:131.

[**בטן**] · **abdominal patient**: Arab. مطون · a) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 23.93: בהתחדש במעים הדקים מורסא: קשה או סתימה גדולה ממותר עד שיקיא האדם צואתו אותו החולי נקרא איליאוס ומעט הם שיהיו נצלים ממנו. ובהתבטל המעים כולם והאסטומכא ולא יוכל להחזיק מה שבהם ואפילו שעה מועטת ולא תהיה החולי עוקץ אותו החולי נקרא המעדת המיעים וחוליי הבטן. ונקרא בעל זה החולי כמו בן מובטן. → NM 1:132.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23:93. וכשהמעים יהיו עלולים והאסטו' ולא יוכלו לאחוז מה שיש בגרמם ואפילו זמן מועט ולא: 23:93. תהיה העלה עוקצת הנה אותה העלה נקראת המעדת המעים ותקרא גם כן עלות הבטן ויקרא בעליו מובטן → NM 2:56.

בְּטֵן · I. bowels: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3:31 (137) (fol. 58^b): רוד הבטן ורוד העינים זוב הנחירים: → NM 3:32.

· II. cavity: Lat. venter · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 7:38 (390) (fol. 120^b): נזילה בעליונות הבטן יושב אל מוגלא בעשרים יום: → NM 3:32.

· III. hollowess: Arab. بطن · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 15:3. אין ראוי שיהיה אבר שיהיה לו עומק או בטן ואין בגוף אבר → NM 1:131. אלא ולו בטן עם עומק מלבד הידים והרגלים והחלצים

- גְּרִישָׁה → גרישת הבטן.
- הַגְּרָה → הגרת הבטן.
- [נתר] → הותר בטנו.
- הַזְּלָה → הזלת הבטן.
- הַזְּלָה → הזלת דם הבטן.
- [חלק] → החליק הבטן.
- הַתְּרָה → התרת הבטן.
- זְחִילָה → זחילת הבטן.
- הַדְּרִי → הדרי הבטן.
- חֲלִי → חולי מכרס הבטן.
- חֲלָקוֹת → חלקות הבטן.
- מִכְסָּה → מכסה הבטן.
- מְקוֹם → מקום הבטן.
- [שמט] → נשמט הבטן.
- עִצָּר → עוצר הבטן.
- עִוּוֹת → עיוות הבטן.
- עִיצוֹר → עיצור הבטן.
- עִצָּר → עצר הבטן.
- עִצִּירָה → עצירת הבטן.
- עִצָּל → העצל הישר מעצלי הבטן.
- צִיר → צירים בבטן.
- צִמַח → צמח השער בשפל הבטן.
- קִלּוּחַ → קלוח הבטן.
- שְׁלִשׁוּל → שלשול הבטן.
- שְׁפוּל → שפולי הבטן.
- שְׁפַל → שפל הבטן.

בְּטֵנָה · Plur. בטנים · pine cone(s): Arab. صنوبر · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 8 (fol. 48^b): או יקח סחיטת כרתי עם חלב אשה ועורב עם שמן ורדים ויטיף ממנו באזן או יתיך מרישארמה הוא → NM 4:25-6. אישוף בשמן בטנים ויטיף ממנו בהם

- **melancholic delusion: Arab.** الوسواس السوداوي / Gr. τὰ μελαγχολικά · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 3,20 (126) אמר אבקרסט: פעמים יקרה באביב בלבול הראש השחור והשטות וחולי הנפל והגרת: (126) 3,20 הדם והאסכרא והרבמאס והרבקי והשעול והחולי אשר יתקלף בו העור והקואבי והבהק והשחין הרב אשר יפתח ויתנגע והמורסות וכאבי הפרקים → NM 3:33-4.
- **melancholic delusion: Arab.** الوسواس السوداوي · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9,16: אמר אבקרסט: פעמים יקרה באביב בלבול הראש השחור והשטות וחולי הנפל והגרת: (126) 3,20 הדם והאסכרא והרבמאס והרבקי והשעול והחולי אשר יתקלף בו העור והקואבי והבהק והשחין הרב אשר יפתח ויתנגע והמורסות וכאבי הפרקים → NM 2:31-2.
- **I. madness: Arab.** جنون / Gr. μανία · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 5,40 (260) אמר אבקרסט: כשיקפא לאשה: (260) 5,40 → NM 3:34; corr. 4:229.
- **II. melancholy; melancholic delusion: Arab.** الوسواس السوداوي / Gr. μελαγχολία · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 3,14 אמר אבקרסט: ואם היו רוחותיו צפוניות יבשות הנה יהיה נאות למי שהיה טבעו לח (120) ולנשים ואולם שאר האנשים הנה יקרה להם קצידה יבשה וקדחות חדות ורבמאס מתמיד ומהם מי שיקרה להם בלבול השכל מן המרה השחורה → NM 3:34.
- **melancholic delusion: Arab.** الوسواس السوداوي · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 3,20 (126) (fol. 51^a) אמר אבוקרט: לפעמים יקרה: (126) 3,20 באביב בלבול השכל השחור והשטות והכפיון והזביחה וזכאם הוא קוריזא וצרידות קול והזלת הדם והשעול והעלה אשר יקולף ממנה העור והספחת והבהק והבתור הרבים המשתחנים ומורסות הנקראות יציאות וכאבי הפרקים → NM 3:34-5.
- **to suffer from diarrhea: Lat.** venter turbatur / Arab. استطلق بطنه · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 4,60 (197) א"א: אותם: (197) 4,60 → NM 3:35.
- **I. heterogeneous: Arab.** متشئت · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 7,33 (385) (fol. 133^b) אמר אבוקרט: מי שיהיה שתנו מבלבל הנה זה יורה: (385) 7,33 → NM 3:124.
- **II. turbid: Arab.** متشور / Gr. ἀνατεταραγμένος · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 4,70 (207) (fol. 79^b) אמר אבוקרט: מי שישתין בקדחות שתן מבלבל: (207) 4,70 → NM 3:123-4.
- **to become turbid: Arab.** تشور · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 4,70 (207) אמר המפרש: אמנם יהיה השתן כן: (207) 4,70 כשיעשה החום בחומר עבה ורב. ומה שהיה מן החמרים על זה התואר ובפרט כשתעשה בו החום הנכרי יתילד ממנו הרוחות עד שיתבלבל כמי השעוה או הזפת והראתינג → NM 3:35.
- **to develop pus: Arab.** تتح · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 6,27 (319) וכבר יראה גם כן בשאר האיברים כשנתחדש באחד מהם מורסא: (319) 6,27 גדולה ובלתה והורק הבלוי ממנה בפתע מסתכן כי יקרה לבעליו ממנו העלוף לאלתר ונפילת הכח → NM 3:35.
- **Pass. Part.** מְגֵלָא → המוגלא הבלויה • מְלוּי

- **Plur. בלויים · patients with empyema:** Arab. المتقيحون · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāṭ*), 6.27 (319) מי שנכוה או: נכרת מן הבלויים או מן המשוקים ונגר ממנו מוגלא או מים הרבה מאד בפתע הוא יאבד בלי ספק → NM 3:37.
- בְּלוּיָהּ (Pass. Part.) → בְּלוּיָהּ.
- **I. irritation:** Arab. تقيح · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3.25 (131) (fol. 56^b): רעות רבות תקרינה לנערים בעת יצמחו שניהם: קדחת קיבוץ הגידים: הזלת בטנס בלוי בשר שניהם אף כי בעת צאת הטוחנת → NM 3:36.
- **II. suppuration:** Arab. تقيح · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāṭ*), 7.20 (372): אמר אבוקרט: ומן המורסא הנקרא חומרה העפוש והבלוי: → NM 3:35–6.
- **pus:** Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 2.47 (99) (fol. 46^b): ראשית ירידת בלוי הטיט בצמחים יחול הכאב לבוא והקדחת לעלות: → NM 3:36.
- **I. empyema:** Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 6.27 (319) (fol. 101^b): סנף הסובל בלוי עב טיט או המים הרעים ועשה מכות אש להוציא: מן המים לרוב בפעם אחת בלי ספק ימות → NM 3:36–7.
- **II. suppuration:** Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 7.20 (372) (fol. 113^b): אמר אפוקרט: חולי הצמח הנקרא חמרה אם יקרה עמו בלוי עב טיט: ועפוש אות טוב הוא → NM 3:36.
- **to become convex:** Arab. احدودب · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 1.70: העצלים אשר בידים וברגלים והפנים כשימתחו: → NM 2:32.
- **I. convex part of a vertebra; epiphysis:** Arab. لقامة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1, ch. 13 (fol. 36^a): ובהיות שתי קצוות: → NM 4:27.
- **II. prominence [of the head]:** Arab. نتوء · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1, ch. 2 (fol. 29^a): ואמנם תבניתו הראש הבלתי: טבעיים הם ג' אחד מהם כשיחסר הבליטה הקודמת → NM 4:27.
- **III. protuberance:** Arab. نتوء · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.16 (fol. 211^b): אמנם בליטה: ולחתוך ממנה קצתה מבלי רבוי חתוך פן תתחדש הגרת הדמעות → NM 1:80.
- **prolapse of the uterus:** Arab. نتوء الرحم · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), introduction (fol. 4^a): השער הי"ד בבליטה הרחם: → NM 4:27.
- **cheekbone; upper part of the cheek:** Arab. وجنة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 44^b): ויאמנם: → NM 4:27.
- **בית הבליעה · בְּלוּיָהּ.**

בָּלַל · to moisten: Arab. بَلَّ · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 26.5: תאר אבק לסוקרא או למי שהוכה בסיף: או סכין או במקל: יקח אלובי ומירא ואמוניאק וסרקא קולא מ"א אוקיא וירדיט וסוכר קשה מ"א שני שקלים יודק היטב וימלא בו הנגע או הסוקרא ואחר כן יבלול חתיכת בגד דק ברוק ויושם עליו → NM 1:53–4.

• **Hof'al הִבְלַל** · to become moist: Arab. اِبْلَّ · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 6.59 (351): אמר המפרש: בעבור הליחה ההיא המדובקת: → NM 3:37.

בָּנִים · Plur. חִלְקוֹת → חִלְקוֹת הַבְּנֵי מַעִים · בניים.

בַּסְלִיק → באסליק.

בִּשְׂרָר → תבשיל בסר הכרם · בִּשְׂרָר.

נִתְבַּעַע · to break out in open ulceration: Arab. تَفْرَح · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, introduction (fol. 201^b): וראיתי רופא אחר דקר צמח סרטני ונתבעע: → NM 1:80.

בַּעַל הַטְּחוּל · a splenetic patient: Arab. المَطْحُول / Gr. σπληνωδης · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 6.43 (335): אמר אבקרסט: → NM 3:37.

• **Plur. בַּעֲלִים מוּגְלָא** · those suffering from an empyema: Arab. المتقيحون · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 6.27 (319) (fol. 113^b): אמר אבקרסט: כשיכוה או יכרת דבר מבעלי המוגלא ובעלי השקוי ויזול מהם מוגלא או מן המים דבר רב בבת כשיכוה → NM 3:37–8.

• **בַּעֲלֵי הַעֵמֶל** · those who do physical exercise: Arab. أصحاب رياضة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 1.3 (30): שומן: → NM 3:176–7.

• **בַּעֲלֵי שְׁקוּי** · dropsy patients: Lat. hydropici · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 6.27 (319) (fol. 40^b): כל אימפיסי וכל בעלי שקוי יעשו כויה או יכרתו ותצא: בחוץ מוגלא או מים רבים ימותו פתאום → NM 3:38.

בַּעֲלַת הַעֵד · pleuritis: Arab. ذات الجنب · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 6.40: לפעמים יזלו בקצת החליים החדים ליחות רעות: אל הריאה ויהיה שעורם מועט ולא יחדשו מורסא ויצאו ברקיקה ויחשב מי שאין לו הרגל שיש בעלול בעלת הצד ובעלת הריאה ואינם בו → NM 2:32.

• **בַּעֲלַת הַרִיאה** · pneumonia: Arab. ذات الرئة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 6.40: לפעמים יזלו בקצת החליים החדים ליחות רעות: אל הריאה ויהיה שעורם מועט ולא יחדשו מורסא ויצאו ברקיקה ויחשב מי שאין לו הרגל שיש בעלול בעלת הצד ובעלת הריאה ואינם בו → NM 2:32.

בַּעֲרָה · heat: Lat. cauma · Arab. التهاب · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 4.65 (202) (fol. 27^b): א"א: בקדחת בערה רבה קרוב לבטן נשיכה בלב רע: → NM 3:38.

בַּעֲלֵי · מכֶּסֶה → המכסה הבעלי · בעלי.

בְּבֵק → הגבנה הטפלה בבבק · בְּבֵק.

בְּקִיעָה · hernia: a) Arab. فتق · i. Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), introduction (fol. 4^a): השער הח' בבקיעה קודם שיאריך: 123. → NM 4:28.

· ii. Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 9. 123: זכר התמימי בספר הנקרא אלמרשד זה העניין מרפואת הבקיעה קודם שיאריך: 123. → NM 1:132.

· iii. Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.123: זכר החכם אלתמימי בספר נקרא אלמרשד כלומר המיירר זה העניין מרפואת הבקיעה קודם שתתישן: 32. → NM 2:32.

b) Lat. crepatura · Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* · trans. Bonfos, ch. 21: בבקיעת הילדים. כבר אמרנו מכמה סבות יקרה הבקיעה ולא נצטרך כי אם ברפואות: 21. פשוטות מצטרבות: 177. → NM 2:177.

· **hemorrhage**: Arab. انفجار الدم / Gr. αἱμορραγείν · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 5.19 (239) (fol. 89^b): אמר אבוקרט: כל מקום שנתקרר ראוי שיחומם: 89^b. → NM 3:38–9.

· **lip fissures**: Arab. تشقق الشفتين · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), introduction (fol. 2^b): בבקיעת השפתיים: 28. → NM 4:28.

[בקע] · **Nif'al** · **נִבְקַע** · **to be incised**: Arab. بَطَّ / Gr. τέμνω, Pass. τέμνομαι · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 6.27 (319): אמר אבוקראט: מי שנכוה או נבקע מן הנפוחים או המשוקים ויגר ממנו מן החומר או מן המים שעור: 27. רב פתאום הנה הוא ימות בלא ספק: 39. → NM 3:39.

שְׂפּוֹת → **שפּוֹת הַבֶּקֶר** · **בְּקִיר**

שׁוּר → **שׁוּר הַבֵּר** · **בֵּר**

בְּרִזָּל · I. **scalpel**: a) Arab. مضع · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 13.3: ואם היה צר הנה ראוי שנפתח: 3. שפתיו בברזל ונרחיב ראשו ונשרוט סביב הנגע שריטות גדולות כדי שיצא הדם יציאה רבה או יכוה: 54. → NM 1:54.

b) Arab. حديد · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 16.3: ואם סרו במה שזכרנו טוב ואם לא: 3. יעקרו בברזל או בכוייה ויכוה בקני הדס כמו שאמר אפלטון: 54. → NM 1:54.

· II. **surgery**: Arab. حديد · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15.18: אם אתה רשאי לרפאת הסרטאן בברזל אז שים התחלתך הרקת: 18. הליחה השחורית בשלשול: 33. → NM 2:33.

· **בְּרִזָּל** → **כְּלִי בְּרִזָּל**

· **בְּרִיתָה** → **הַכְּרִיתָה בְּבְרִזָּל**

· **רְפוּאָה** → **רְפוּאָת הַבְּרִזָּל**

בְּרִיאוּת · I. **correctness**: Arab. صحّة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (*Pirqei Abuqrāt*), 4.76 (213): ורפואת זה החולי יורה על בריאות ההקש בסבתו כי אותם: 76. שקרה להם זה החולי אמנם נתרפאו ברפואה המחכת: 39. → NM 3:39.

• II. **recovery**: Lat. *sanitas* / Arab. *بروء* / Gr. *ὑγίεια* · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 2.19 (71) (fol. 10^a): א"א: הקדמת ההכרה בחלאים החדים בכלם אינה: (fol. 10^a): א"א: הקדמת ההכרה בחלאים החדים בכלם אינה: אמינית הן לא מהבריאות ולא מהמות → NM 3:39.

[**ברק**] • *Hif'il* הִבְרִיק • **to become pale; to turn yellow**: Arab. *اصفرّ* · Galen, attr., *Prohibition of Burial* · trans. Judah al-Ḥarizi (*Sefer Issur ha-Qevurah le-Galienus*), par. 142: ואות מי שיקרהו זה כי שינוי יהיו דופקות ועצביו יתקבצו וידיו ורגליו יזיעו ויבריק חוטמם → NM 4:28.

בְּשׂוּל • **digestion**: Arab. *هضم* · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 2.7 (59): ואולם הגופות אשר רוז וכחשו בזמן ארוך הנה כבר נתד מהם: (59): ואולם הגופות אשר רוז וכחשו בזמן ארוך הנה כבר נתד מהם: הבשר והודק וחלשו מהם שאר האיברים אשר בהם יהיה הבשול והתפזר המזון בגוף והולדת הדם → NM 3:39–40. ולא יוכלו שיבשלו מן המזון השעור אשר יצטרך אליו הגוף

• **crisis**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 2.12 (64) (fol. 36^a): ודעתך שים להכיר בישול המחלה ואז כפי הכח תתיר המאכל: → NM 3:40.

• רע → רוע בשול.

• רע → רוע בשול האצטומכא.

• תירוש → תירוש ענבים קרוש בבשול.

בְּשׂוּם • **aroma**: Arab. *عطرية* · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 131^a, col. b: ויש לו סגולה מופלאה: → NM 4:28. איננה לשאר היינות כי כשישתה נודף ריחו ובשומו מבגדי שותהו

בְּשׂוּרָה → **בְּשׂוּרָה**.

[**בְּשׂוּל**] • **Part. Pi'el מְבַשֵּׁל** • **חָסַם** → **הִסַּם** המבטל • **מְבַשֵּׁל** *Part. Pu'al*

• יין → יין מבושל עד ששב כדבש • **מְבַשֵּׁל** *Part. Pu'al*

• תירוש → (ה) תירוש (ה) מבושל.

• *Hitpa'el* הִתְבַּשֵּׁל • **to suppurate**: Arab. *تَفَيَّح* / Gr. *διαπυέω* · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.82 (219) (fol. 36^a): אמר אבקרט: מי שיצא באמתו: → NM 3:40. מורסא הנה כאשר תתבשל ותפתח יתך חליו

בְּשׂוּמוֹת • **fragrance**: Arab. *عطرية* · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 20.75: הפירה יחזק האסטומכא ויש להם סגולה שהם מכבים הצמא: → NM 11:32–3. כשהם נאכלים אחר המזון ומיצם כשיונג ישוב חומץ שיחזק האסטומכא חיזוק מופלא ולא יזיק בעצבים מפני שיש בו מן הקיבוץ והבשמות

בְּשׂוּמִיּוֹת • **aroma**: Arab. *عطرية* · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbīya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbīyim*), fol. 126^a: ויש לו עם זה דקות והוא בסבת הבושמיות אשר בו נאות לעצם: → NM 4:28–9. הרוח [ו]למה יש בו מן הקביצות עם הדקות מקשר אותו מנקה לעצמותו מפשיט אותו

[**בְּשׂוּר**] • *Pi'el* בְּשַׁר • **to indicate**: Arab. *أذّر* · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 2.28 (80) (fol. 31^b): אמר אבוקרט: מי שיהיה בו קדחת איננה קשה מאד אם ישאר גופו: → NM 3:41. על ענינו ולא יחסר דבר ממנו או שימס ביותר ממה שראוי יהיה זה רע כי הראשון מבשר באורך מן החולי והשני מורה על חולשה מן הכח

• *Part. Pi'el* מְבַשֵּׁר • **[day of] announcement (warning) (i.e., indicatory [day]): a** Arab. *إنذار* · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-*

האותות המורים על טוב הבחראן ההוה עתה הם חמשה: הראשון שבהם והיותר (*Peraqim*), 11.13: גדול שבהם הוא הקדמת הבשול ולא ראיתי אחד שמת מאותם שבאהו הבחראן אחר הבשול. והשני שיהיה ביום מימי הבחראן. השלישי שיקדימהו מבשר ביום מחובר אליו. והרביעי שיהיה הבחראן → NM 2:56.

b) Galen, *De diebus decretoriis* · trans. Shimshon ben Shlomo (*Qibbusei Ma'amarei Galenus bi-Yemei ha-Buḥran*), 18: וכבר ראוי שיתקבץ: ובחראן השלם והבחראן החסר: ובחראן שיהיה שלם ושיהיה שמור ושיהיה ביום הבחראן בטוח ושיהיה מבואר ואשר לו מבשר → NM 2:172–3.

• יום → יום מבשר.

בָּשָׂר · pulp (of fruit): Arab. شحم · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 18 (fol. 60^b): ואם היה כאב השנים: מפני קור ... או יבשל בשר קולוקונטידא או עורקיו בחומץ ויגמא אותו → NM 4:29.

• אגודות הבשר → אגודה.

• הגרת הבשר בכיס → כיס.

• כיס → כיס הבשר.

• מורסת הבשר הרך → מורסת.

• מורסת הבשר הרפה → מורסת.

• اللحم المقدد · (lit., salted, spiced meat); jerked meat: Arab. المقدد · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 145^a, col. a: הבשר המליח המתובל מיוחס אל הבשר החי אשר הומלח ממנו כי המלח יקנהו מותר יבשות וחמימות ואחור עכול → NM 4:29.

• nasal polyps: Arab. بواسير / Gr. πολύπους · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 13 (fol. 53^b): ואם יקרה בחוטם בשר נוסף → NM 4:29.

• נקביות → נקביות הבשר.

• cartilage: Gr. χονδρός · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 6.19 (311): העצם שנחתך או הבשר הסחוסני או העצב או החלק הדק שבלחי או הערלה לא: יגדל ולא ידבק → NM 3:40–1.

• העגול → העגול השחור שבבשר.

• צמח → צמח בבשר דומה לדמיון הבשר.

• gums: Lat. gingiva, Plur. gingivae · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 3.25 (131) (fol. 19^a): א"א: כשצומחים שיניהם יקרה להם חכוך בשר השינים: וקדחות וקוץ ודיאריאה וביחוד כשיצמחו השינים הכלביים ובשמן מן הנערים ואשר בטנם עצור → NM 3:41.

• dish with boiled meat: Arab. اللحم المسلوq · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 145^b, col. a: הבשר השלוק וקוראים אותו אנשי המזרח אספגדבאג'ה ואנחנו קוראים אותו גם: כן שלוק האשכנזי והוא חם בשוי ונאות ברוב העתים והענינים לכל בני אדם לבד מי שיגבר על מזגו → NM 4:29–30.

- תְּלוּלִית → תלוליות של בשר.
  - תשיה → תשית הבשר.
  - יום → ימי הבשורה • בְּשָׂרָה
  - אֶשֶׁךְ → האשך הבשרי • בְּשָׂרִי
  - שקוי → השקוי הבשריי.
- **בַּת** • eyeball: Arab. مَقْلَة • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* • trans. Zerahyah Hen (Sefer ha-Qanun), bk. 1 (fol. 23^b): הפרק הרביעי בנתוח המושקולו שלבת עין: → NM 4:30.
- **בְּתֵק** • opening; rupture: Arab. فَتَق • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (Sefer ha-Shimmush), bk. 30, 2.65 (220^a): שער ס"ה ברפואת: האשך המעיי. התחדש זה האשך יהיה מבקוע יקרה בקרום הנמתח על הבטן לעמת עיקרי הירכים וישפך המעי מן הבתק ההוא אל אחד מן הבצים → NM 1:80.

גב • 1. hip bone; pubic bone: Arab. عظم العانة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 60^a): ובעבור כי אין לעצלים: (אל) הרגלים מאחורי הגוף ומפנמי הפחדים לרוב מה שיש הצומחים מצד עצבי גב הערוה דרך (אל) שם מן העצלים והעורקים → NM 4:30.

• II. lower abdomen: Arab. ثمة · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 2.35 (87) (fol. 35^a): אמר אבוקרט: הנה היותר טוב בכל חולי שיהיה מה שנטה לטבור ולגב: הערוה ויש לו עובי → NM 3:42.

• III. pubes: Arab. عانة · a) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 1.67: צמיחת האמה היא מעצם גב הערוה היא אלעאנה → NM 2:33.

b) Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 4.80 (217) (fol. 84^b): אמר אבוקרט: מי שישתין דם עב ויהיה בו טפטוף שתן וימצאהו כאב בשפל בטנו וגב ערותו הנה מה שהוא אצל מקותו כואב → NM 3:42.

• עָצָם → עֲצָמוֹת גַּב הָעֵרוּה

• עָמִיחָה → עֲמִיחַת הַשָּׁעַר בְּגַב הָעֵרוּה

גבול • crisis: Arab. بحران · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), introduction: המאמר האחד עשר פרקים כוללים בעתות החלאים: → NM 2:33.

[**גבול**] • **Nif'al** • **to come to a crisis**: Gr. κρινομαι · a) Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 2.23 (75): החולאים החדים נגבלים בארבעה עשר יום → NM 3:42.

b) Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 4.59 (196): הקדחת השלישית האמתית היותר ארוכה שתהיה נגבלת בשבע הקפות → NM 3:42.

• **Hif'il** • **הגביל** • **to bring to a crisis**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 4.36 (173) (fol. 62^a): הזיעות במוקדחים טובות אם מתחילות בשלישי ובחמישי ובשביעי ובתשיעי: ובאחד עשר ובארבעה עשר ובשבעה עשר ובעשרים ובארבעה ועשרים ובשלושים ובשלושים וארבעה כי אלו הזיעות מגבילות החליים ואשר בלתי נעשות כך מורות גיעה ואורך החולי וחזרה → NM 3:42-3.

• **Hof'al** • **הגבל** • **to come to a crisis**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 4.59 (196) (fol. 67^a): השלישית היותר ארוכה תוגבל בשבעה הקפים: → NM 3:43.

[**גבול**] • **Part. Pu'al** • **מגבול** • **convex**: Arab. محدب · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 1.16: אותו שימהר אליו סתימה בכבדו הוא שיהיו צרים: → NM 2:57.

• **Hitpa'el** • **התגבול** • **to become convex**: Arab. احدودب · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 1.70: קצוות העורקים אשר יעלה בהם המזון מהצד המקוער מן הכבד אל הצד המגובן ויסתר אז הגבניות במקומות הנטמנים: → NM 2:33-4.

גבנה • **cheese pie** (some are filled with cheese and fried and others baked in the oven); **a pastry made from meal and cheese**: Arab. المخبنة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*),

bk. 27, fol. 147^b, col. a: הגבנה הטפלה בבצק וקלוייה בשמן ראוי להיות בצקה שוה השאור → NM 4:30.

מיים → מי הגבנה •

hunchback: a) Arab. حذب · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 23 (fol. 35^b): תאר גרגרי אבפורבי: למה שתקנו יצחק מועיל מן הפלג שסבתו הקור והרעש ורוח הגבנות ולכל חולי יתילד בפרקים ממותר עב וניסיתיהו → NM 4:30-1.

b) Arab. حذبة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Pirquei Abuqrāt*), 6.46 (338): אמר בקראט: מי שמצאו גבנות מפני שעול הנק' רבו או שעול אחר: קודם שיגדל זה ימות → NM 3:43.

hunchback: Arab. حذبة / Gr. ὄβος · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 6.46 (338) (fol. 121^b): אמר אבוקרט: מי שימצאו גבנינות מן גניחה ושעול קודם שיצמח: השער הנה הוא ימות → NM 3:43.

Hitpa'el התגבר • to boil (over); to bubble; to simmer: Arab. فآر · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 18 (fol. 26^a): ותתילד משתי סבות אחת מהן התלהבות מרה כרכומית והתלקח בחלקי: המוח והאחרת מרתיחת דם הלב והתגברו כי דם הלב כשיריחת ויתלהב בחום מרה אדומה יתגבר ויעלה חזקתו אל הראש → NM 4:31.

קנה → הקנה הגדול • גדול

קצה → קצה העין הגדול •

תולעת → התולעים הגדולים •

אבר → האברים המגדלים • מגדל Part. Pi'el [גדל]

צרעת → הצרעת הגדמיית • גדמי

גוממות → גוממות

גוממי → גוממי

Hif'il הגיס • to stir: Arab. ضرب · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 13 (fol. 53^a): ויגיס אותו: עד שישוב אספליית → NM 4:31.

cavity: Lat. venter / Arab. جوف · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 7.38 (390) (fol. 46^b): הנזילות היורדות אל עליוני הגוף באות לידי מוגלה בעשרים יום → NM 3:43-4.

ביטול → ביטול הגוף •

ביטול → ביטול חצי הגוף •

מנךך → מנךך הגוף •

תרדמתה → תרדמת הגוף •

קדם → הקדים הגזר דין • גזר

to make a definite statement: Arab. أطلق القضية · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 5.40 (260): אמר המפרש: הקרוב: אצלי שראה זה פעם או פעמים וגזר אומר כמו שנהג מנהגו בספר אפידימא → NM 3:44.

הקדמה → ההקדמה לגזור • גזור Inf.

גזירה · incision: Arab. قَطَعَ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.95 (fol. 228^b): ואחר להרים היד בגיד ובעור: → NM 1:81.

גחלת · carbuncle: Arab. جحر · a) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 23.38: הגחלת הוא מן המורסות החמות אלא שתולדת הגחלת תהיה בקרות → NM 1:133.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23.38: הגחלת הוא מן המורסות החדות אלא שהולד הגחלת יהיה כשיקרה לדם דומה לרתיחה: → NM 2:34.

גיד · I. artery: Arab. شريان · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.42 (fol. 215^b). → NM 1:81.

· II. penis: a) Lat. virga · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 97^a: שער ארבע עשר. מן הוורוג' והפורי הבאים בגיד → NM 1:18.

b) Arab. قَضِيب · i. Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.70 (fol. 220^b): אמנם בנשים הוא מין: אחד ויהיו למעלה מן הקיבה על הזקן התחתון כבצי אדם קטנים בולטים לחוץ האחד מהם → NM 1:81.

· ii. Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 16.10: כל הגידים הדופקים ושאינם דופקים בכל הגוף מהזכרים והנקיבות הם על: דמיון אחד לא במספר לבדו אלא ביצירתם ותכונתם ומקומם אבל ישנו בכלי ההריון ויתבאר בניתוח כי כלי ההריון בזכרים ובנקבות זה נוכח זה בדמיון כי בזכרים יוצאים ובנקבות הם בפנים עד שהרחם אילו נתהפך שטחו הפנימי לחוץ היה דומה לכיס הביצים → NM 1:133.

· III. vein; vessel: Arab. عرق · a) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.35 (206^b): הגיד אשר יגר: ממנו הדם → NM 1:81

b) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.95 (228^b): הקזת הגידים: → NM 1:81.

• **הגיד האמצעי** · the median cubital vein: Arab. الأكل · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 17.3: ואם ראינו שהדם הוא הגובר נצוה להקיז הגיד האמצעי אם לא ימנע ממנו מונע ויצא הדם כל זמן שהתמיד → NM 1:54.

• **גיד הדופק** · artery: Arab. العرق · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 4.21: להיות בגיד הדופק רוע המוג משתנה כי החלק ממנו שהוא יותר → NM 1:134.

• **הגיד הדופק הורידי** · pulmonary vein; venous artery: Arab. الشريان الوريدي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 18^a): ולכן נקרא: → NM 4:31.

• **הגיד הורידי** · pulmonary vein; venous artery: Arab. الشريان الوريدي · Ibn Sīnā, *K. al-*

Qānūn fī al-ṭibb · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 32^a): ועל כן נקרא · הגיד הוריד · → NM 4:31.

• **the Medina vein**: Arab. العرق المدني / Lat. dracunculus medinensis · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.91 (fol. 227^b): בהוצאת הגיד המדני · → NM 1:82.

• **cephalic vein**: Arab. القيفال · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 3 (fol. 8^b): ויקיז · הגיד העליון אם יעזור הזמן והשנים והמנהג והכח ויוציא מן הדם בשיעור כדי שיצא עמו מה שיהיה ממותר חד · → NM 4:31.

• **urethra**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.82 (219) (fol. 79^a): גיד הערוה כאשר יעלה נפח ויצא · עם השתן עב טיט קרבה רפואתו · → NM 3:44.

• קצצה → קצה הגיד.

• קצצה → קצה גיד הערוה.

• **cephalic vein**: Arab. القيفال · a) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.95 (fol. 229^a): ושני · הגידים אשר תחת הלשון תועלת הקזתם אחר הקזת גיד הראש אל החניקה אשר תהיה בגרון וחלי · ערלתו ותחלואי הפה · → NM 1:82.

b) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 1 (fol. 5^a): ואם היה מראה המקום אדום נדע שהוא ממותר · דם נפסד ואם עזר הזמן והשנים והמנהג והכח נקיז לו גיד הראש ונוציא מן הדם בשיעור הצורך · והכח · → NM 4:31–2.

• **median vein**: Arab. الأكل · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 34^b): והרביעי הוא היותר גדול והוא אשר · הוא נראה ויעלה וישתלח לשעיפים יתחבר שעיף מן הקיפול ויבא מהם גיד הראש הנקרא אכחל · והנשאר הוא הנקר' באסאליק · → NM 4:32.

• **nerves**: Lat. nervus · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 5^a: כגון בבשר ובגידים ובורדים · → NM 1:18.

• **vessels**: Arab. عروق · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 6.6: הגידים הנראים יהיו מליאים מתמשכים ולא יהיו הפנימיים כן · → NM 1:133–4.

• דפק → דפק הגידים.

• **nerves**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 5.18 (238) (fol. 83^a): זכור כי המים הקרים יזיקו לעצמות ולגדי ההרגש ולמוח הראש והשזרה · והחמים יועילו לכל אלה · → NM 3:44.

• **veins**: Judah ben Jacob, *Sefer Hanhagat ha-Berit*, 2.1: ועבדי הכבד הם · הגידים הנחים היוצאים ממנו השולחים להם הדם הטהור והנקי להתפרנס בו · → NM 4:32.

• נפח → נפח הגידים השפלים.

• ענור → ענורות הגידים.

• קבוץ → קבוץ הגידים.

גֵּעוּשׁ → גֵּעוּשׁ.

גֵּרְגוּר → גֵּרְגוּר.

אִישְׁרוּב → אִישְׁרוּב גִּלְאֵבִי • גִּלְאֵבִי.

תַּעֲר → תַּעֲר הַגִּלְבִּים • גִּלְבִּים. Plur. • גִּלְבִּי.

גִּלְגוּל • dizziness: Arab. سدر / Lat. vertigo vel scotomia • a) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 13 (fol. 20^a): הגלגול הוא שיתדמה לאדם שמה שיראה יתגלגל סביבו ויאבד הרגש הראות פתאום: (NM 4:32).

b) Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Pirḳei Abuqrāt*), 4.17 (154) אמר המפרש: הגלגול הוא שידמה לאדם שכל מה שהוא רואה יקיף סביבו ויעדר ממנו: (NM 3:44–5).

• גִּלְגוּל הַרְאֵשׁ • dizziness: Arab. دوار • a) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 23 (fol. 35^b): תאר גירא בן: מאסויה לניקוי הראש מליחה לבנה ומה שיתלד ממנה מן השתוק והפלג ותרדמת האברים וגלגול הראש. (NM 4:32–3).

b) Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Pirḳei Abuqrāt*), 2.37 (89) אמר המפרש: הבריאים כשעושים הקיא או השלשול יקרה להם גלגול הראש ועקיצה: (NM 3:45).

גִּלְגָּל • speculum; a surgical instrument: Arab. لولب • Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man ‘aǧīza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.77 (fol. 222^a): זאת צורת גלגל לפתוח בו הרחם: (NM 1:82).

מִדְוָה → מִדוּחַ הַגִּלְגָּלִת • גִּלְגָּלִת.

גִּלְדִּי • uveal membrane: Arab. الطبقة العنبيّة • Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man ‘aǧīza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.21 (fol. 212^a): כשתקרה בליטה (= בקיעה) בגלד הענבי: (NM 1:82).

גִּלְדִּי • crystalline: Arab. جليدي • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me’ati (*Sefer ha-Peraqim*), 3.52: הלחות הגלדיית והבציית והזכוכיית וכן הכתונת הקרניית אין: עורקים בהם כלל בשום פנים: (NM 2:34).

וּדְאָג → הוּדְאָג הַנְּגִלָּה • נְגִלָּה • Part. Nif’al [גִּלְהָ].

גִּלְיָדָה • adhesion: Arab. التحام • Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man ‘aǧīza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.63 (fols. 219^b–220^a): ואם תהיה: הגלידה בין כלום מן הקרומות או במה שיש בין הכיסים ראוי להפריד כל הגלידה ההיא ולחתכה: (NM 1:82–3).

[גִּלְלָל] • Part. Pu’al • מְגִלְלָל • I. damped: Arab. مبلول • Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man ‘aǧīza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.17 (fol. 205^a): ואחרי כן לשית צמר גפן מגולל בחלבון ביצה או בריר שיליות (= שיליום) על העין: (NM 1:99).

• II. soaked: a) Arab. مشرب • Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man ‘aǧīza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.16 (fol. 204^b): ולתת תחת: (NM 1:99).

- b) Arab. مغسوس · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.22 (fol. 205^b): ולתת עליו צמר גפן · מגולל בחמאה → NM 1:99.
- גָּמָא** · to rinse the mouth: Arab. تَمَضَض / Gr. διακλύζω · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 18 (fol. 60^b): ואם היה כאב השנים מפני קור ... או יבשל בשר קולוקונטידא או עורקיו בחומץ ויגמא (fol. 60^b): ואתו → NM 4:33.
- גָּמִיר** (*Pass. Part.*) → **גָּמִיר**.
- גָּמְמוֹת** · concavity: Lat. concavitas · Bruno Longobucco, *Cyurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 11^a: ותהיה לא תהיה: כוונתך על הדרך שזכרנו → NM 1:18–9.
- גָּמְמוֹת** · החבלות הגממיות · **גָּמְמוֹת**.
- גָּמֹר** · to suppurate: Lat. sanie fieri · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 4.82 (219) (fol. 30^a): מי שנולדו לו באמה צמחים כשתגמר המוגלא ויפתחו ויתרו: → NM 3:46.
- *Pass. Part.* **גָּמֹר** · I. indefinite: Arab. مهمل · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (*Pirquei Abuqrāt*), 2.20 (72): אמר המפרש: כשתבקש על האמת תדע שזה: העניין בלתי מקויים אם כן הוא פסק דינו שקר בלא ספק. והאמת אצלי כי אבקראט ראה שני אנשים או שלשה שעניינם כן ושמו כפסק דין גמור כמו שהיה מנהגו ברוב ספר פדימיאי → NM 3:45–6.
- II. unmixed: Arab. صرف / Gr. ἀκρατής · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 7.23 (375) (fol. 131^a): אמר אבוקרט: ומהציאה הגמורה שלשול הדם: → NM 3:45.
- **גָּמְמֵר** · to become chronic (of an illness): Arab. استحك / Lat. morbi dominium · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 18 (fol. 27^b): ונזכיר רפואת זה לפי דרך הרפואה ונאמר כי ראוי שנקי: → NM 4:33.
- גָּנְיוֹן** · asthma: Arab. ريو · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.96 (fol. 231^a): אמנם נתינת הרבידות: על המקום הנקרא אל כאהל והוא אמצע הצואר הוא תמורת הקזת הגיד הנקרא אל אכחל ... והקזת הבאסליק ולפיכך יועילו מן הגנוח וצרות הנשימה וקריעת כלי הנשימה והשעול והמלוי → NM 1:83.
- גָּנִיחָה** · asthma: Arab. ريو · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 8.19: החליים הנושנים יצטרכו אל הנהגה דקה עד שרבים מהם יספיק להם: בארוכתם בהנהגה הזאת לבדה. וכבר ראיתי אנשים רבים מאותם שהיה בהם כאב פרקים והגניחה → NM 2:34–5.
- גָּסוּס** · snoring (h.l., breathing stertorously): Arab. غطيط / Gr. ῥέγχο · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 6.51 (343): אמר אבקראט: מי שהתחדש בו והוא בריא כאב פתאום בראשו ונשתתק מיד וקרה לו כמו גסוס הנה → NM 3:46.
- גָּסַס** · to snore (h.l., to breath stertorously): Lat. sterto · Hippocrates, *Aphorisms* · trans.

Judah Shalom, 6.51 (343) (fol. 110^a): כל מי שהוא בריא ופתאום יהיה לו כאב ראש ופתאום יהיה: → NM 3:46.

געוּש • **eructation**: Arab. جشاء • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 7:55: כשתאכל מאכל ולא יקרה לך ממנו קרקור ולא נפח ולא רפרוף ולא פוקות אך שימצאך באסטומכה מצוק אין הרגלך בו בכיוצא בו ויכבד עליך אותו המאכל ותשתוקק שירד או שיתחדש לך גיעוש הנקרא רוט ותמצא עם זה בקצת העתים → NM 2:35; corr. 4:229.

געוּש • **belching; eructation**: Arab. جشاء • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 135^a, col. b: וכבר נאמר שהוא מעפש המזון באסטור והראיה על זה געשו → NM 4:33-4.

גַּפְנִים • **Plur. varicose veins**: Arab. دوال • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* • trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 23:47: כל המורסות הסרטניות אמנם תהיה תולדתם ממותר מלינקוניקו. ואם יטה אותו המותר אל שפל הגוף וידחהו הכח הדוחה אשר בגידים מפיותיהם אשר בפי הטבעת או ברחם נקרא זו ההרקה טחורים שיצא מהם הדם. ולפעמים תדחה אל הרגלים ותעשה חולי הנקרא גפנים → NM 1:134.

• דֶּשֶׁן → דשן גפנים.

גַּפְרִית • **natural sulphur**: Lat. sulphur vivum • Bruno Longobucco, *Cyurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 41^b. → NM 1:19.

• מים → המים הגפריתיים והבורקיים • **גַּפְרִיתִי**.

גַּפְתִּים • **kernels; stones**: Arab. نوى • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 138^b, col. a: וכשיבוקע יתפרד מן → NM 4:34. הגפת שלו.

גַּרְב • **i. granular conjunctiva (i.e., trachoma)**: Arab. جرب • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.95 (fol. 229^a): ושני הגידים אשר בראשי העינים תועלת הקזתם לתחלאי העינים מן הגרב והאדימות: → NM 1:83. והגידים המסתבכים האדומים הנקראים בלשונם סבל

• II. **itch**: Lat. scabies / Arab. جرب / Gr. ψωροφθαλμία • Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* • trans. Anonymous, ch. 11: שום חולי מן → NM 2:177. החולאים האחרים כמו הגרב והלובן והדומין לאילו יונהגו עם רפואות אשר הם נאמרות בפרקי הנערות והבחרות ובאחרים אבל מהקלות בלבד.

• III. **psoriasis**: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.77 (214) (fol. 78^b): תראה השתן עב ובתוכו כמראה קליפת חטים תדין כי בתוך המקוה גרב: → NM 3:47.

• IV. **pustules**: Arab. بثور / Gr. ἔξανθήματα • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāṭ*), 6.9 (301) אמר אבקרატ: הגרב הרחב אי אפשר: → NM 3:47. שיהיה עמו חכוד

גַּרְגוּר • **Plur. gargles**: Arab. غرغر • a) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.6 (fol. 204^a): כשרפא הרופא זה המין מן הנטייה במיני הג'ירא פיקרא והעיטושים והגרגורים → NM 1:83-4.

b) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 7 (fol. 48^a): יצוק המימות המבושל בהם הסמים החמים: אשר יפתחו הסתומים ויעוטש בסמים הדקים המפתחים ויגרגר בגרא פיגרא עם דבש ובגירגורים אשר ימשכו הליחה וינקו הראש. → NM 4:34.

גִּרְגָר · *Plur.* · גרגרים · גרגרי הדלעת · tapeworms: Arab. حَبّ القرع · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 7.31: התולעים הנקראים גרגרי הדלעת: והם נקראים דלועיים אוכלים כל מה שיוון בו האדם לכן מרזים הגוף. → NM 2:35.

· גרגרי הדלועיים · tapeworms: Arab. حَبّ القرع · a) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 141^b, col. a: ורבו אכילתם יוציא התולעים מהבטן הנקראים גרגרי הדלועים. → NM 4:34.

b) Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Kaf 7 (44): כילדארוא: חס רך יוציא התולעים הנקראים גרגרי הדלועים. → NM 2:11.

· הגרגרים המוסרחים · malodorous pills: Arab. حَبّ المتن / Lat. fetidi pilluli · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 23: וזה תאר הגרגרים המוסרחים לפי נסחת סאבור והוא מועיל בע"ה: מן הפלג ועקום הפה וכאב הפרקים והנרקס והרוחות העבות והקולון והנאות וכאב העצבים והרפיון ויגיר הנדות והוא מנוסה עירובו יקח אלואי סיקוטרי ודיליון וקולוקונטידא וסרפי ואפופנק ואמוניאק וזרע סיקודא מ"א דרהם יקובצו אלה הסמים שחוקים ומנופים וישרה מהם מה שראוי לשרותו במי כרתי ויעשה ממנו גרגרים קטנים ויוצנעו והלקיחה מהם ב' דרהם וחצי במים חמים. → NM 4:35.

גִּרְגֵרָת · throat; trachea: Arab. حلقوم / Gr. βρόγχος · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 6.37 (329): כשתראה המורסא: בגרגרת מחוץ במי שקרה לו האסכרא יהיה אות טוב. → NM 3:47.

גִּרְגֵרְתָּי · fistula: Arab. ناصور · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.17 (fol. 205^a): שער י"ז בכויית הגרגתני: אשר יקרה בראש העין. → NM 1:84.

גִּרְד · I. to abrade: Arab. سحج · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāt*), 4.24 (161): אמ' המפר': כאשר התחיל לצאת המרה הכרכומית וגרדה את: המעים או נגעה אותם ובא הדם אחר זה יתכן שיבריא זו הגרידה או זה הנגע. → NM 3:47–8.

· II. to rub: Arab. حك · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 22.53: ואבן עקיק כשתשחקנו ותגרד בו השנים ילבנם וימנע איכולם. → NM 1:34.

· III. to strip: Arab. جرد · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.17 (fol. 205^a): ואם עברו עליו: ארבעים יום ולא נרפא ראוי לתת עליו הסם החד האוכל עד שיתגלה העצם ולגרדו על מה שיבא. → NM 1:84.

גִּרְדָה · I. collarbone: Arab. رقوة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.5 (fol. 235^a): בחבוש הגרה: כשתשתבר. → NM 1:84.

• II. **the weight of one barley corn (i.e., 0.05 grams):** Arab. حَبَّة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-ḡūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 10 (fol. 50^a): אם יגר מן האזן מוגלא והיה עם זה כאב חזק הנה ראוי שנתחיל במה: שישקט הכאב כמו שיקח משקל קיראט אופי ומשקל שתי גרות שעוה ויתיכחו במעט שמן ורדים ויטוח ממנו בפתילה וישים אותה באזן → NM 4:35–6.

חֲלִי → חוּלֵי הַגְּרוֹן • גְּרוֹן

• נַחְרָה → נַחֲרַת הַגְּרוֹן

• נַחֲוֹר → נִיחֹר הַגְּרוֹן

• I. **abrasion:** Arab. سَحَج · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirḡei Abuqrāt*), 4.24 (161): כאשר התחיל לצאת המרה הכרכומית וגרדה את 'א' המפר': המעים או נגעה אותם ובא הדם אחר זה יתכן שיבריא זו הגרידה או זה הנגע → NM 3:48.

• II. **scarification:** Lat. scarificatio · Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 5^a: אבל אותה הנעשית באיברים הרכים היא נחלקת: לשלשה פנים: 'א' הנעשית בבשר לבד ונקרא' גרידה → NM 1:9.

• III. **shred:** Arab. خِراطة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 6.82: ושולש דם מעלת הכבד לפעמים יתחדש פתאום. ואמנם: אותו שהוא מן המעים לא יתחדש פתאום אבל יתחדש תחלה שלשול מררי עוקץ תכלית העקיצה ואחר ימשך לזה גרידת המעים ואחר יצא אחר זה עם הגרידה דם מעט → NM 2:35–6.

• I. **abrasion of the intestines:** Arab. سَحَج الأمعاء / Gr. δυσεντερία · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirḡei Abuqrāt*), 3.30 (136): אמר אבוקרט: מי שעבר אלו השנים יקרה לו נזילה על הריאה וחולי הצד וחולי הריאה ושכחה והקדחת אשר תהיה עמה התעורה והקדחת אשר יהיה עמה ערבוב השכל וקדחת השורפת ושלשול היוצא → NM 3:48–9.

• II. **shreds of intestinal tissue:** Arab. خِراطة الأمعاء · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 6.82: שלשול הדם הבא מחולי הכבד יתחדש פתאום אבל אותו שיבוא מהמעים לא יתחדש פתאום אלא יתחדש שלשול מרות ינשך בתכלית הנשיכה ואחר כן יהיה נמשך אחר זה גרידת המעים → NM 1:134–5.

• I. **the meal of the different kinds of grain (mostly barley) that was parched:** Arab. سويق / Gr. ἄλιφτον · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 124^a, col. 2: גריסי החטה: חמים במעלה הראשונה יבשים באמצעה זנין מעט מזער אלא שהם יותר זנין מגריסי השעורים → NM 4:36.

• II. **the meal of parched or dried mealy fruits:** Arab. سويق / Gr. ἄλιφτον · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 139^a, col. a: וגריסי המנוגבים מהם עזירתם לבטן יותר חזקה: → NM 4:36.

• שְׁחִיקָה → שְׁחִיקַת הַגְּרוֹסִים

זָפַת → זַפַּת גְּרוֹסִים • גְּרוֹסִים

גְרִירָה • saw cut: Arab. نَشْرٌ • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.86 (fol. 225^b): וראוי להיות הגרירה במגרה: למעלה ממקום ההפסד מעט פן יהיה בתוך העצם הפסד ולא יראה מחוץ לחוש ויביא הצורך לגרוו במגרה פעם שנית → NM 1:84–5.

גְרִישׁ • **גְרִישׁ החטה** • **pounded wheat; wheat groats**: Ibn Zuhr, *Regimen of Health* • trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanhagat ha-Berūt le-Abu 'Ali ben Zuhr*), ch. 17: ועשית הקיא על המלוא מועיל מחולי המקוה מאד ואכילת המתיקה הידועה באכילתה והוא גריש החטה בלולה → NM 4:36.

גְרִיטָה • **גְרִיטת הבטן** • **diarrhea**: Arab. اسطلاق البطن / Gr. ταρραχὴ τῆς κοιλίης • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 1.2 (29): אמר אבוקרט: אם היה מה שיורק מן הגוף עם גרישת הבטן והקיא אשר תהייה נאותות מן המין אשר צריך שינוקה הגוף ממנו יועיל זה ויקל סובלו ואם לא היה כן הנה הענין להפך → NM 3:49.

גְרִם • **גרם אסטניסות** • **to cause nausea**: Arab. أَعَى • Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Heṭ 3 (36): חב אלניל ובלע' גראנא דאינדי וב"ח גרגרי: האיסיס: ישלשל הליחה הלבנה ויועיל מן הצרעת והבהק הלבן אלא שהוא יצער וגורם אסטניסות → NM 2:9–10.

• **גרם חוג** • **to cause dizziness (stupefaction)**: Arab. أسدر • Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Heṭ 1 (36): חס יבש' חמאמא ובלעז אממו: טוב לסתומי הכבד כשיהיו עם קור ומועיל למכאובי הרחמים ויכביד הראש ויגרום חוג → NM 2:12.

• **גרם קבסא** • **to cause indigestion**: Arab. أَنْخَم • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 139^a, col. a: ובעל מזג חס אין ראוי לתקנם על הרוב אם לא יגרמו לו קבסא → NM 4:177–8.

גְרִם • **flesh; pulp**: Arab. جِسم / Gr. σάρξ • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 137^a, col. a: וגרם הצמוקים: על הכלל חס ולח וחרצניהם קרים ויבשים → NM 4:36–7.

גְרִע • **one who carries out venesection**: Arab. فاصد • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.95 (fol. 229^b): וצריך הגרע להיותו נזהר בעת הקזתו כי יש תחתיו וריד ואם פשע ויוסיף בתחיבת: המסמר ויחתוך הוריד ההוא תתחדש ממנו רעיפת דם → NM 1:85.

• **מִסְמֵר** → **מסמר הגרע**.

גְרִיעִין • **Plur. גרעינים** • **pills**: Arab. حَب • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* • trans. Zerāḥyah Heṇ (*Sefer ha-Peraqim*), 13.13: כשתרצה להריק הגוף ממה שיש בו מן הליחות ותנקה: הראש עמו עד שלא ירד ממנו קטרא ראוי לך שתהיה הרפואה מחוברת מרפואה משונה בכחותיה כמו הגרעינים אשר חברנו אנחנו → NM 1:135.

גְרִר • **גרר במגרה** • **to saw**: Arab. نَشْر • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.86 (fol. 225^b): ואחר כך שבתי: וגליתי העצם שנית למעלה מן הגלוי הראשון ומצאתי ההפסד הגיע אל העצם וגררתי במגרה מה → NM 1:85.

גְרִישׁ • **Pi'el גרישׁ** • **to push (upon)**: Lat. impellere • Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna*

- trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 63^a–63^b: עם כל זה יהיה הרופא משגיח שיגרש: הפרק בידיו ורגליו עד שיושב למקומו הטבעי → NM 1:19–20.
- גֶּרֶשׁ** · coarse meal: Arab. سوق الجريش / Gr. ἀρίμνον · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 7.3 (383) (fol. 132^b): מי שיהיה בו קדחת ויהיה שישקע בשתנו דומה: לגרש כרמל הנה זה יורה שחליו יארך → NM 3:49.
- גֶּרֶשִׁים** · Plur. גשמים · יום → ימות הגשמים ·
- גֵּת** · confluence of sinuses; torcula: Arab. معصرة / Lat. torcular herophili · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 65^b): ואחר מתפרד ממנו במה שבין שתי המחיצות ונקרא מעצרה כלומר גת → NM 4:37.

הלִי → חולי הדאגה • הַאָגָה

• **melancholic delusion:** Arab. الوسواس السوداوي • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 3.22 (128) ואמנם: אמר אבוקרט: ויקראוהו היונים איליאוש והכפיה והדאגה השחורי והשטות ושלושול הדם וחלקת המעים וכאב הירכים והאסכרה ונזילה על הריאה וחולי מעים החזק אשר בחורף יקרה הרבה מתחלואי הקיץ וקדחת רביעית ארוכה ומעורבת והטחול והשקוי והטפת השתן

פְרוּד → פְרוּד (ה) דְבוּק • דְבוּק

• **elbows:** Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Judah Shalom, 6.22 (314) (fol. 100^b) תתיכם: כל הכאבים העוברים מן הגב לדבוקי הזרוע • דְבוּקִים • Plur. → NM 3:50.

אֶפְרוּחַ → אֶפְרוּחֵי הַדְבוּרִים • דְבוּרִים • Plur. • דְבוּרָה

• **healed (of broken bones):** Arab. انجبر • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 15.63: העצמות במי שהוא בחור: יהיו נדבקים קודם מהיותם נדבקים בילדים כי הילדים צריכים אל חומר יגדלו בו ויחליפו במקום מה שהותך מהם. → NM 1:135.

• **to seal:** Arab. لحم • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 3.13: וזכר זה אסקליביוס במאמר הראשון מפירושו לספר הדבקות ולכן ראוי שלא תדבק מקום השחין ושתיניח עליו הדברים • דְבַק • Part. **to set (broken bones):** Arab. جبر • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 15.64: הרכים המחממים הרחוקים מהכאיב כדי שלא תתחדש מורסא כל עצם שישבר שילך עליו ד' ימים ויותר לא תחשוב לדבקו כי היה גובר על החולה הזק גדול

• **mucous:** Arab. مخاطي • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 6.60 (352): תחשוב לדבקו כי היה גובר על החולה הזק גדול תחדש החגרות ולא ילך הרגל כמנהגו המדובקת בכויה וכאשר לא יתנגב הליחה היא בכויה יתחדש החגרות ולא ילך הרגל כמנהגו • דְבַק • Part. **to grow [together again]:** Arab. نمى • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Zerahyah Ḥen (*Pirquei Abuqrāt*), 7.28 (380): ויצמק • ויצמק

• **to be regenerated:** Arab. تجبر • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Zerahyah Ḥen (*Pirquei Abuqrāt*), 4.26 (163): אמר המפרש: כי זה ראייה על התאחז חבלת: אמר בקראט: כשיהיה שום דבר נחתך מן העצם או מן התנוך לא יתדבק • דְבַק • Part. **to cause to heal up:** Arab. ألحم • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15.17: חדוש המורסא. וזה שתשאיר האבר פתוח שלא תדביקהו • דְבַק • Part. **a sticking plaster:** Arab. لصوق • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 26.6: יולש ברוק יאכל הבשר המת ויצמיח הבשר החי וכשהיה הנגע מכה טריה בדמו ימלאהו בו בראש או בפנים או בגוף פעם אחת יבריאהו: יקח דם שני האחים וסרקא קולא מ"א אוקיא כאנפר דרהם

יולש ברוק יאכל הבשר המת ויצמיח הבשר החי וכשהיה הנגע מכה טריה בדמו ימלאהו בו בראש או בפנים או בגוף פעם אחת יבריאהו: יקח דם שני האחים וסרקא קולא מ"א אוקיא כאנפר דרהם יודק וינופה ויולש ברוק וימלא ממנו הנגע וישים עליו מדביק ויזרה זריה

יודק וינופה ויולש ברוק וימלא ממנו הנגע וישים עליו מדביק ויזרה זריה

יודק וינופה ויולש ברוק וימלא ממנו הנגע וישים עליו מדביק ויזרה זריה

יודק וינופה ויולש ברוק וימלא ממנו הנגע וישים עליו מדביק ויזרה זריה

- **מדבֵּיק הזוהב** • *chrysocolla*: Arab. لصاق الذهب • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23.101. → NM 2:57.
- **סם** → הסם המדבֵּיק או המחלֵיק.
- **Part. Hof'al מְדַבֵּק** • **Plur. מוֹדַבְּקִים** • **joints**: Lat. iuncturae • Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 59^a: המודבֵּקים ממקומם: ההשמטה היא ההפרדה או יציאת
- קִדְחַת** → הקדחת הדבקה • **דְּבֵק**.
- **רִיחַ דֵּבֵק** → ריחֵ דֵּבֵק.
- דְּבֵק היד** • **lit., joint of the hand**; **wrist**: Lat. iunctura manus • Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 61^b: וכאשר תבוא: ההשמטה בדבֵּק היד השבתו קלה
- **Plur. דֵּבְקִים** • **joints**: Lat. iuncturae • Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 40^b: וכאשר יגיע לאחד מן האשפונדלי חוליות בלשון: 40^b: הקודש או אל הצלעות או אל אחד מן הדבקים ביד או ברגל או בגיד או בווריד גדול או בווייתן בכל
- **מִחְלַת הדבקים** → מוחלת הדבקים וקשרי העצמות.
- **קִשְׂרֵי הדבקים** → קִשְׂרֵי הדבקים.
- דֵּבְקָה** • **Plur. דֵּבְקוֹת** • **trusses**: Arab. جباير • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 15.69: ראוי שתקשור תחלה תחת הרפידות ותתחיל ממקום החולי ותכלה למטה הרפידות ואחר כן תרפד ממעלה לרפידות כדי שלא יסתער ותתחיל ממקום המחלה ותכלה למטה לדחוק הדם המעופש מן האבר החולה עד הקצה. ואחר זאת הקשירה השנייה תשים והיא תקיים ותחזק כל מה שהוא מאחריה ויסמוך אותו. ויהיה כל אשר יקיף באבר ארבעה דברים. הקשירה הנעשית על האבר והרפידות והקשירה שעליהם והדבקות
- דֵּבְקוֹת** • **setting (of broken bones)**: Arab. جبر • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 15.63: העצמות במי שהוא בחור יהיו נדבקים קודם מהיותם: 15.63: נדבקים בילדים כי הילדים צריכים אל חומר יגדלו בו ויחליפו במקום מה שהותך מהם. זכר זה
- **הַפְּרֵדָה** → הפרדת הדבקות.
- **הַתְּרָה** → התרת הדבקות.
- **דֵּבְקוֹת הזוהב** • *chrysocolla*: Arab. لصاق الذهب • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 23.101: מה שתפסיד עד שתלחח ותלחח עד שתפסיד מה: 23.101: שתמצא היא באמת הרפואה המעפשת. וכן נקראות כמו כן כל הרפואות החמות היבשות העבות בעצמותם בהיותם נושכים מעט או שורפות מעט מבלתי חדש כאב נקראות מעפשות כי הם יתיכו ויאכלו הבשר ויעשו בו מה שיעשה המעפשת באמת והם כמו הארסניץ ודבקות הזוהב והפיניי וממית
- **Plur. דֵּבְקוֹת** • **viscous matters**: Arab. لزوجة, *Plur. لزوجات* • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāṭ*), 3.53 (190): אלו הדבקות אמנם: 3:50. יתחדשו מחוס חזק פעלו בלחיות לבנות עד שנגבו אותם
- [דְּבַר]** • **Pi'el דִּבֵּר עֵינִי** • **to make an error**: Arab. وهم • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl*

Abūqrāt · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), introduction (8): אמר כל זה כדי (8): שלא יאמר כי אבוקראט טעה או דבר בלא עיון בזה המאמר → NM 3:175.

[קטר] → הקטיר האף בדברי · דְּבַרְ

• **sternutatory**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 5.49 (269) (fol. 90^a): צוה ברצונך לגרש השלייא להריח לאפי האשה דבר מעטיש ולסתום: (7) מיד את נחיריה ואת פיה → NM 3:134–5.

• **error**: Arab. وَهْم · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), introduction (7): אבל כי ג'אלינוס ימאן זה ואינו רואה בשום: (7) פנים שיהיה בדברי אבוקראט דבר נאמר בלי עיון → NM 3:175.

• **mollifacients**: Lat. lenificantia · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 96^a: דברים מחליקים • דברים • **Plur.** מחליקים • דברים • מחליקים כמו כממילא קמח פוליס ודומיהם → NM 1:26.

אֲדִיּוּת → אֲדִיּוּת הַדְּבֵשׁ • דְּבֵשׁ

• יין → יין מבוטל עד ששב כדבש.

• יין → יין הדבש השרוי.

• יַעֲרָה → יערת הדבש.

• **skimmed honey**: Lat. mel dispumatum · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 41^b. → NM 1:20.

• מִשְׁקָה → משקה הדבש.

• עֲשֵׂנוּיָת → עשניות הדבש.

• עוֹף → עוף הדבש.

• **roses confected with honey**: Arab. جُلُجِبِينَ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 132^a, col. b: ואחר להרגיל אחד מן העסיסים החמוצים אם הוא בעל מזוג חם ומן הדבש רושד: (7) ואם הוא בעל מזוג קר → NM 4:37.

• **honey dish**: Arab. مَعْسَل · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 145^b, col. a: הדבשי הנקרא: בלשונם מעשל הוא תבשיל עשוי בדבש ובשר ותבלין ושקדים והוא חם וטוב לבעלי הקרירות ובזמן הקר → NM 4:37.

• **hunchback**: Arab. حذبة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.43 (fol. 202^b): בכוית התחלת הדבשח: → NM 1:85.

• **pruritus**: Arab. دَغْدَغَة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 7.21: הדגדגו יתחדש מפני ליחות חריפות עוקצות יעקצו האבר ויתחדש בו: (7) דמיון התנועה המתחדשת מן ההנעה באצבעות תחת האצילים וכיוצא בו → NM 2:36.

דוּחָק → דוּחָק.

• **to bring to a crisis**: Lat. iudicare / Arab. كَانَ بِهِ بَحْرَان · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 4.36 (173) (fol. 24^b): א"א: הזיעות הבאות למוקדחים הם: (7) טובות בשלישי ובחמישי ובשביעי ובתשיעי וב"א ו"ד וב"ז וב"כ וב"כ"ז וב"ל"א וב"ל"ז וב"ל"ז. → מפני שאלו הזיעות דגן החלי אך אותן שלא נעשו בימים אלו מורים מכאוב ואורך חולי והשבתו → NM 3:51; corr. 4:229.

• *Nif'al* נִדְּוֵן • **to reach a crisis**: Lat. iudico, *Pass. iudicor* / Arab. انقضى · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 4-59 (196) (fol. 27^a): א"א: שלישיית אמתית אם לא → NM 3:51. תדון בשבעה הקפים היא ארוכה

דִּפֵּק (Part.) → דּוֹפֵק.

דִּפֵּק → דּוֹפֵק.

[דוּת] • Part. *Nitpa'el* מדיית • **destined; sweating; transuding**: Arab. مرشح · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 61^a): אמנם נברא המדיית לירידה נוסף בשעורו על האחר כי הוא מנהיג אברים הם רבים יותר במספר והם יותר גדולים בשעורים והם האברים המונחים למטה מן הלב → NM 4:37-8.

דְּחִיקָה • **bandage**: Lat. strictura · Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), cf. fol. 57^b: כשיתהיה → NM 1:20. ההדחיקה על מקום השבר יותר חזקה

דְּחִיקוּת • **density**: Arab. كثافة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zeraḥyah Hen (*Pirquei Abuqrāt*), 1.2 (15): החלק הראשון מה שצריך לרופא לדעת מקום המלאכה והם גוף האדם: וזהו לדעת חכמת הניתוח ולדעת מזג כל אבר ואבר מן האברים בכלל ולדעת פעולתו ותועלתו ועניין ועצמותו בקושי ובחלקות ובדחיקות ובספוגות → NM 3:51.

דְּחִיק • **to bind (tightly)**: Lat. stringere · Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 56^a: אחר כן יחבש כראוי וידחוק השבר עם לוח אם יצטרך → NM 1:21.

דְּחִיק • **forcefully; strongly**: Lat. fortiter · Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 62^b: ויניח פסותיו על האשפונדלי ויעצור בדוחק → NM 1:21. עד שובם

דְּחִיית • **transudation**: Arab. رشح · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 7-54 (406): אמר המפרש: הנה אמרו כי זה אינו לאבקרואט ואמר: ג'אלינוס שהוא בלתי נמנע שתעבור הליחה הזאת לעורקים בדיות כי הטבע תעשה תחבולה לדקדק החמרים ולהוציאם בכל דרך שיוכל ואפילו בדרך רחוק כמו שיוציא המוגלא המתקבצת במה שבין הריאה והחזה ובכלל הוא מאמר שיקרה מעט ומעט התועלת מאד → NM 3:52.

דִּין • **in the case**: Arab. في حقه · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), o (8): ואפילו יהיה זה בדין נכבד וידוע → NM 3:52.

קָדַם → הקדים הגזר דין •

[נתר] → התיר הפסק דין •

יָזַם → יום דין •

דִּיֶּסָא (Aram.) • **coarsely pounded wheat or barley eaten alone or mixed with honey**: Arab. هريسة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 124^b, cols. 1-2: והיא גם כן מזה המין והיא בטבעה עבה וחלוקה ומתאחרת להתעכל ומולידה סתומים כהולדת הגריסין אלא שהיא כשתתעכל בגופי הבריאים תוליד דם יש בו לחות וחלוקה ותזון מזון רב → NM 4:38.

דִּיקוּק → דִּיקוּק.

דְּחִיית • **Plur. דְּחִיית** • I. **varices**: Arab. دوالي, Plur. دوالي / Gr. αιρσός, Plur. αιρσότι · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*),

הדליות הם גידים נפתלים עבים מלאים מהעדפות שחוריות מתחדשות: bk. 30, 2.90 (fol. 227^a): NM 1:85; corr. 4:229.

• II. **varicose veins**: Arab. دوال · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* והתמודת: bk. 27, fol. 134^b, col. b: *Sefer ha-Shimmush*, bk. 27, fol. 134^b, col. b: אכילתו גורמת השטות והסרטן ומדוה השועל והדליות והטחורים והבהק השחור ודומיהם מן החליים השחוריים → NM 4:38–9.

גַּרְגָּר → גרגרי הדלעות • דִּלְעָת

• גַּרְגָּר → גרגרי הדלועים • דלועים • *Plur.*

• תולעת → התולעים הדלועיים

אָבֵן → אבן הדם • דָּם

• **דם שני האחים** (lit., the blood of the two brothers); red resin derived from the dragon-tree [*Dracaena Draco* L.]: Arab. دم الأخوين · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 7, 26.3. → NM 1:71.

• אָם → אם הדם

• בְּקִיעַת דָּם → בקיעת דם

• הַגְּרָה → הגרת הדם

• הַגְּרָה → הגרת הדם מהאף

• הַגְּרָה → הגרת דם מהנחירים

• הַזִּלְחָה → הזלת הדם

• הַזִּלְחָה → הזלת דם הבטן

• הַזִּלְחָה → הזלת דם הנחירים

• הַטְּפָה → הטפת דם מהנחירים

• [רַעַף] → הרעיף דם

• הַשְּׁתַּנְּהָה → השתנת הדם

• זֹבֵב → זוב דם הנחירים

• זְלוּף → זלוף הדם מן החוטם

• יִצְיָאָה → יציאת דם הנחירים

• [עֵבָה] → מעבה דם

• נְזִלְחָה → נזלת דם

• סָם → הסם המביא הדם

• סָם → הסם המגיר הדם

• סָם → הסם העוצר הדם

• עִירוּב → עירוב הדם

• עִרְיָפָה → עריפת דם החוטם

• עִרְיָפָה → עריפת דם הנחירים

• יִצָּא → צאת דם הנחירים

• **blood clots**: Arab. عيط / Gr. θρομβώδης · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 4.6g (206) (fol. 79^a): אמר אבוקרט: מי שיהיה שתנו עב דומה לדם קרוש: → NM 3:52–3.

• רַעִיפָה → רעיפת הדם

- רַעִיפָּה → רַעִיפַת דָּם מִן הַחוּטִים.
  - רַעִיפָּה → רַעִיפַת דָּם מִן הַנְּחִירִים.
  - רַקִּיקָה → רַקִּיקַת הַדָּם.
  - dysentery: Arab. اختلاف دم / Gr. δυσεντερία · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (*Pirqei Abuqrāt*), 3.11 (117): אמר בקראט: אמנם בזמני השנה: (117) 3.11. אני אומר כי כשיהיה האוירנו במטר מועט ורוחו שמאלי והיה הויר בעל מטר והרוח רוח האלגנוב ראוי בהכרח שיתחדש בקיין קדחות חדות וחולי העיניים הנק' רמד ודם שותת ורוב מה שיקרה → NM 3:53. שלשול הדם לנשים ולבעלי הטבעים הלחים.
  - שְׁלוּחַ → שִׁלּוּחַ הַדָּם.
  - שְׁנוּי → שִׁנוּי דָּם.
  - שְׁלִשּׁוּל → שִׁלְשׁוּל (ה) דָּם.
  - שְׁלִשּׁוּל → שִׁלְשׁוּל עִם דָּם.
- צָמַח → צִמּוּחַ בְּבֶשֶׂר דּוּמָה לְדִמְיוֹן הַבֶּשֶׂר · דִּמְיוֹן
- דְּמוּעָה · persistent flow of tears (epiphora): Arab. دموع / Gr. ἐπιφορά · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 4 (fol. 45^a): כשיקרה לו הדמע ולא יהיה לו סבה מחוץ ידענו כי הגרת הלחות הוא אל כשיקרה מן הראש והגרתו תהיה אם בעורקים אשר למעלה מגלגולת הראש ואם בעורקים אשר תחת הגלגולת → NM 4:39.
- נָעֹז → הַנְּעוֹז אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּדַמְעַת הָעֵינַן.
  - קָצָה → הַקְּצוּת אֲשֶׁר הַדְּמוּעָה יוֹרֵד מִהֵן.
- דְּמוּעָה · rhyas (i.e., a continuous weeping discharge caused by a wasting of flesh at the great canthus): Arab. دموع / Gr. ρυάξ · Al-Rāzī, *K. al-Mansūri* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Bet II (20): קר יבש מועיל כשישחק היטב וישתה מרקיקת: (20) Bet II. הדם ומחזק העין ומפסיק הדמעה → NM 2:11.
- דְּעִיבָה · lividness: Arab. كمودة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15.50: אל וכן המורסא הנקר' חמרה אם יטה ענינה אל הדעיכה או אל → NM 2:37. הירקות או אל השחרות אז תשרט
- אֶפִּיסָה → אֶפִּיסַת הַדַּעַת · דְּעִת
- בְּלָבּוּל → בְּלָבּוּל הַדַּעַת.
  - רָאָה → רֵאָה בְּדַעַת.
- דְּפּוּס · cast: Arab. قالب · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15.68: שבירת הרגל תצטרך לדפוס פן יתנועע ויתגעש האבר בעת התנועה וראוי (15.68) 15.68. שתטיב לעין בחולי המחייב הדפוס כי שאם יהיה ההיזק המתחדש מן הדפוס יותר רב מתועלתו אז → NM 2:37; corr. 4:229. לא תעשהו
- דְּפִיקָה · throbbing pain: Arab. ضربان · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 1 (fol. 42^b): עגולים לבנים כוללים מועילים בע"ה לקצידה החמה והדפיקה → NM 4:39.
- דַּפִּיקַת (ה) לֵב · cardialgia: a) Arab. خفقان · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 18 (fol. 26^a): ויקרה לחולה עם עלות החולי וקרוב חזקתו מקרים מפחידים כמו צמא חזק ונגוב פה ושעירות לשון ושחרותה וסער ודפיקת לב → NM 4:39.

b) Arab. خفقان في الفؤاد · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 4.65 (202) כשהיתה בעת הקדחת התלהבות חזקה בקיבה: → NM 3:53. ודפיקת הלב כל זה הוא רע

• **cardialgia**: Arab. خفقان في الفؤاد · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 4.65 (202): כשתהיה בקדחת: → NM 3:53. התלהבות גדול באצטו' ודפיקה במוראה הנה זה אות רע

גיד → הגיד הדופק הורידו • **דופק** • **Part. דִּפְקָה**

• **וְרִיד** → הוריד הדופק

• **מְקוֹם** → מקום שדופק

גיד → גיד הדופק • **דִּפְקָה**

• **tetanus**: a) Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.57 (194) (fol. 73^a) פוקת קבוץ הגידים או דפקם ובה אחרי כן קדחת יגיד על הסרת: → NM 3:54. מדוה מעליו

b) Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 5.20 (240) (fol. 84^b) חדרת המים הקרים תכאיב תבורות הגוף ותקשה עורה ותעורר בהם כאב כאשר לא נקבץ: → NM 3:53-4. שם עב טיט ותשחירם ותעורר עליהם קור וקדחת וקיבוץ הגידים ודפקם

• **התפשטות** → התפשטות הדפק

• **serrated pulse**: Arab. النبض المنشاري · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 6.54: שלא יפרדו ממנה הם אלו: קדחת חדה כאב עוקץ בצד ונשימה קטנה תכופה דפק משורי ושעול → NM 2:63.

סס → הסס הדק • **דִּקָּה**

• **קִדְחַת** → קדחת דקה

• **שְׁחִין דק** → שחין דק

• **תולעת** → התולעים הדקים

דִּקְדוּקָה • I. **intuition**: Arab. حدس · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 1.7 (21) ולזה צריך אל הרגל ארוך בשמושי הראיות הפרטיות ואז תוכל לגזור: → NM 3:54. מה שיתחדש בדקדוק טוב קרוב אל האמת

• II. **thinness**: Arab. لَطْف · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (*Pirquei Abuqrāt*), 5.5 (225) אמר המפרש: זה הקוץ יקרה מפני מילוי העצבים ומטבע היין: → NM 3:54. שימלא העצבים מהרה כי הוא שוקע מפני דקדוקו וחומו

• III. **thinning**: Arab. تَلطيف · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.113: רפרוף הלב ראינו מי שמצאו פתאם מרבים מהבריאים: → NM 2:37. מאותם שלא היה חסר מבריאותם דבר בחורים וזקנים וכלם קבלו תועלת בהקזת העורק ודקדוק המזון

[דקדק] • **Pi'el דִּקְדַּק** • **to act with grace; to act with kindness**: Arab. تَلَطَّف · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 42^b) ודקדק: הבורא והזמיה מן העצמות דבר דומה בעצבים נקרא עקבים וקשורים להתחברם עם העצבים ומסתבכים בו כדבר אחד → NM 4:39-40.

• **סס** → הסס המדקדק • **מִדְקְדָק** • **Part. Pi'el דִּקְדַּק**

דְּקוּק • refining: Arab. تَلطيف · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirḳei Abuqrāt*), 2.53 (104): וזהו הצד בעצמו יצדד במזונות ובמיני מה שינוקה במ הליחה היא: (104) → NM 3:54–5.

דְּקִירָה • bursting: Arab. انبثاق · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 15.39: החבלות אשר יתרבה יציאת הדם מהם מפני דקירת העורקים יפסיק: (15.39) אותו הדם בכזייה או ברפואה שיהיה כחה כח הכזייה או בדבר שיקבץ וימעט או כשיעתיק החומר אל מקום אחר קרוב או במשכו אל הפך הצד או בקררו לכל הגוף וכל שכן לקרר האבר שבו החבלה → NM 1:136–7.

לִזְלַב → לולב הדקל • דְּקִל

דְּקָר • I. to cut: Arab. بتر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 12.38: וכשידוקר הגיד הדופק על רחבו בשני חצאיו אין בו פחד כי הוא יתקוץ כל: (12.38) → NM 2:37.

• II. to lance: Arab. بطن · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 15.8: כשתדקור שום מקום והריקות מה שיש בו מן המים הטרי תהיה: (15.8) → NM 2:37.

דְּרַדְנִי • gums: Arab. لثة · a) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘ağiza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 141^a, col. a: ומזיקים אל הדרדני ומחדדים: (141^a) → NM 4:40.

b) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘ağiza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.95 (fol. 229^a): וגידי השפה והפסד הדרדני והשחין הרע: (229^a) → NM 1:85–6; corr. 4:229.

דְּרִירָה • דרך השתן • urethra: Lat. via urinialis · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 4.82 (219) (fol. 74^{a-b}): כל מי שבדרך השתן הנה יולדו צמחים הנה בעשותו בהעשות: (219) → NM 3:55; corr. 4:230.

• Plur. דרכים • I. passages (in the body): Arab. مجار · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Pirḳei Abuqrāt*), 2.9 (61): אמר המפרש: יהיה זה בשתפתח ותרחיב: (61) כל דרכיו ותחתוך ותדקדק ותתיך הלחויית אשר בהם אם היה להם שום דבר מן העובי והדבקות → NM 3:55.

• II. rules: Arab. قوائين · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), o (16): והחלק הרביעי ידיעת דרכי הראיה והוא איך ילקח מן המקרים ההם: (16) המשיגים הנושא ראיות על מין ומין ממיני הבריאות ועל מין ומין ממיני החולי היה זה בגוף כלו או באיזה אבר שיהיה מאיבריו ואיך יבדיל בין חולי וחולי כי הנה יתדמו רוב הראיות → NM 3:55.

דְּשָׁן • ophthalmia: Arab. رمد · Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Ḥet 4 (36): קר טוב למורסות: (36) → NM 2:11.

• ash of the grapevine: Lat. cinis vitium · Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* · trans. Anonymous, ch. 1. → NM 2:177.

הַאֲצִלָּה • *Plur.* • האצלות הנפשיות • the psychical faculties: Arab. القوة النفسانية. Galen, attr., *Prohibition of Burial* · trans. Judah al-Ḥarizi (*Sefer Issur ha-Qevurah le-Galienus*), par. 15: ויקרה מזה לאדם עד ו' או ז' שעות שלא ישכיל ולא יאכל ולא ישתה אכן עורקיו: 15: → דופקים ונשמו מתנוועע וזה הסוג מן השעמום יסתום מעברי האצלות הנפשיות אשר לחושים. → NM 4:40.

מְרָמֵל → הכרמל המהוזהב באש • מְהֵהָב *Part. Pu'al* • [הבהב]

הַפְּטָה • יום → יום ההבטה • הפְּטָה

• עֲוֹתָהּ → עוות ההבטה

הַבְּטָחָה • confidence: Arab. ثقة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 8.22: הייתי מקדים על הרבה בני אדם וקצתם השקיתים המים הקרים: בהבטחה ונאמנות בכל זמן שהם חולים ומהם בזמן בלתי זמן עם שזולתי מן הרופאים היו מניחים → NM 1:137–8. מהשקותם אילו

הַבְּרָה • [intestinal] rumblings (borborygmus): a) Arab. قراقر / Gr. διαβορυγγμός · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 124^a, col. 1: החטה השלוקה כבדה מאד רבת הנפח וההברה ומתעכבת: לרדת מן האצטומכא ומולידה חלט עב בתכלית העובי והחלוקה וכל שכן אם תהיה מן החטה → NM 4:40. הכבדה האדומה

b) Arab. قرقرة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.90 (fol. 220^a): ולפעמים הלך במעי הצואה: ותתעכב שמה ויהיה ממנה אבדת החולה שהיא תחדש כאב קשה והברה וכל שכן בעת הסחיטה עליו. → NM 1:86.

הַגְּבִנָּה • turning into cheese: Arab. تَجِينٌ · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 20.41: והיותר משובח בטוב כימוס מה שיהיה מבעלי: חיים בריא ושמן כשישתה מיד שיחלב ומן הראוי שיושם בו דבש ומעט מלח להיות בטוח מההגבנות → NM 2:38.

הַגְּלָרָה • i. healing (i.e., of a wound): Arab. اندمال · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.89 (fol. 227^a): והדבקות אשר יקרה אל האצבעות קצתם בקצתם יתכן היותו מזמן היצירה או מהגלדת חבורה או → NM 1:86. משרפת אש וזולתם

• ii. mending: Arab. التحم · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.1 (fol. 232^a): וידוע שהעצמות הנשברות כשתהיינה באנשים כחוישים וזקנים לא יתכן חבורם והגלדתם על טבעם הראשון → NM 1:86. ליעולם לנגוב עצמותם וקשים

הַגְּרָה • hernia: Arab. قيلة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.102: לא יפחידך ואל יבהילוך במלאכת היד גדול החליים אבל העיון בסכנתם וחזקם וחולשתם. ומוזה שאין ראוי שיבהילך גדול ההגרה הנקראת בקיעה ועצמה כי אז תחשוב אותה חולי חזק אבל תעייין ותדע שההגרה אשר ירד בה הקרום המכסה המעים והאסטומכה והחלב הוא חולי חזק ועצום ואע"פ ששעורו אינו גדול. וההגרה שאינה חולי מועט ואע"פ שתהיה → NM 2:38. גדולת השיעור היא אותה שהיא מן המים

Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 92^b: ואימון רפואתו שיחבוש השבר במה שמגרש: → NM 1:21.

והמתעסק בהפסקתו: (fol. 208^{a-b}) Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.56 (fol. 208^{a-b}).
 בקשירה או בהדוק בבגדים או בתת הדברים השורפים וכיוצא בהם לשוא יטרח כי לא יועילנו כלל במקרה. → NM 1:86.

• II. **solidity; strength**: Arab. وثاقَة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 39^a): וכך לא נבראו מפחות משלשה: → NM 4:41.

והשתוק געדרה ממנו תנועת החזה זה יותר גדול ממה שאפשר: (94) 2.42 (94) *Pirḳei Abuqrāt* · trans. Zeraḥyah Hen
 ומשיתנפש ביותר חזק ממה שיהיה מן ההדחקה שיתוקו חזק כמו בן → NM 3:56–7.

מהדלקות חזקות קיוון או מתיחות רע: (365) 7.13 (365) Joseph Delmedigo, *Plur. καύματα* · Hippocrates, *Aphorisms* · trans.

והמקום השלישי העורק בין: (31) par. 31: *Sefer Issur ha-Qevurah le-Galienus*,
 צדי האמה והאמה כשיהודקו הדוק חזק ירגיש האדם כמו התלהבות האש ואם תראה זה הנה הוא
 חי. → NM 4:41.

פַת → פת הדראה · הַדְרָאָה

הַדְרֹקוֹן → הַדְרֹקוֹן

הַדְרֹקוֹן → הַדְרֹקוֹן

אֲפָה · affliction; disaster; harm: Arab. آفة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 137^a, col. a: אמנם מי שיקרה לו מאכילתו נפח ומשיכה בבטן או שיש בו הווה מההדרקון מתילד מן הרוח ראוי להזהר מאכילתו בזו וחרצנו או עם לחם או לשתות עליו מים קרים. → NM 4:42.

הַזוּזָה → הַזוּזָה

הַזוּזָה · mental confusion (delirium): a) Lat. alienatio / Arab. اختلاط ذهني · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 6.26 (318): כל אותם שיבוא להם הפלצות בקואסון: יבואם ההזות ויוסר הקואסון → NM 3:58–9.

b) Lat. desipientia / Arab. اختلاط في العقل · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 4.50 (187) (fol. 26^a): א"א: אם בקדחות שאין להם הפסקה תבוא להם דיסניאה: (230) 5.10 (230) Anonymus (*Pirḳei Abuqrāt*), 4.50 (187) (fol. 26^a): היא רוע הנשימה וההזות הוא אות מות → NM 3:58.

הַזוּמָה (Part.) → הַזוּמָה

הַזוּעָאָה · empyema: Arab. تقيح · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymus (*Pirḳei Abuqrāt*), 5.10 (230): אמר אבוקרט: מי שקרתהו שחיטה הנקרא אסכרה: (230) 5.10 (230) Anonymus (*Pirḳei Abuqrāt*), 5.10 (230): וימלט ממנו ונטה החומר אל ריאתו הוא ימות בשבעה ימים. ואם יעברם יחזור להוצאת מוגלא → NM 3:59.

הַזוּרָאָה · indication; symptom: Lat. significo (Honofredi) · Ibn Zuhr, *Regimen of Health* · trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanhagat ha-Ber'ut le-Abu 'Ali ben Zuhr*), ch. 28: וכאשר

יהיה האדם רואה כאלו זבובים יפרחו נגד עיניו או שערות או יראה סביבו ענן או עשן פעמים יהיה
 → NM 4:42. הוראה לירידת המים בעין וישתדל ברפואתו

• יום → יום הוראה •

• *Plur.* הוראות • prognostic signs: Arab. استدلالات • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb*
 • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), introduction: הששי בשאר ההוראות →
 NM 2:39.

הוֹרֵג • aconite [*Aconitum napellus*]: Arab. قاتل الذئب • a) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*),
 bk. 27, fol. 146^b, col. a: ולפיכך הוא מועיל מן העקיצה: הסם הנודע בהורג
 אשר תקרה באסטומו' ומשחין הריאה והמעים ומשתיית הארנבת הימית ומשתיית הסם הנודע בהורג
 → NM 4:43. הזאב ומשתיית המאירות ועוד יועיל מאדמימות זנב העין

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*),
 23.101: הסמים המחממים והמרטיבים עד שמפסידים מה שיפגשו הם הנקראים באמת סמים
 מעפשים. וכן נקראים כל הסמים החמים היבשים עבי העצם כשיעקצו מעט או שישרפו מעט
 מבלי שיחדשו כאב נקראים מעפשים באמת והם שני זרניכים ומדביק הזהב ותולעת הצינובר
 → NM 2:39. והורג הזאב

הוֹרְדָה • relaxation: Arab. إرخاط • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Anonymous
 (Pirqei Abuqrāt), 1.7 (34): אמר אבוקראט: וכשיהיה החולי חד מאד והיו הכאבים אשר בקצה:
 התכלית מן הדקות. וכשלא יהיה כן אמנם יסבול מן ההנהגה מה שהוא יותר עב מזה ויצטרך שיהיה
 → NM 3:59. ההורדה כפי רכות החולי וחסרונו מקצה התכלית

הוֹדֵכְכֹת • cleansing; purification: Ibn Zuhr, *Regimen of Health* • trans. Jacob ibn Tib-
 bon (*Hanhagat ha-Ber'ut le-Abu 'Ali ben Zuhr*), ch. 2: ואמר אחד מן החכמים: התמדת
 → NM 4:43. הטיולים וההודככות עבדי השכל

הוֹזֵה • raving: Arab. هذيان • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Zerahyah Hen
 (Pirqei Abuqrāt), 7.9 (361): אמר המפרש: בלבול הדעת אחר ההרקה יהיה בעבור הצטער המוח:
 → NM 3:60. בתנועותיו ויהיה לעולם חלוש ובקראט יקרא לבלבול הדעת החלוש הזיה

הוֹזָה • i. diarrhea: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3.30
 (136) (fol. 58^a): תגיע אליהם בהגיעם לארבעים צרת כאב הצדדים ולמטה מן הצלעות גם כאב:
 → NM 3:60. הריאה וקדחות עם תעורה ואפיסת הדעת ההזלה הארוכה וקיא ונפח הגידים השפלים

• II. flux: Arab. سيلان / Gr. ῥύσις • Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Nathan ha-
 Me'ati, 7.16 (368) (fol. 130^a): אמר אבוקרט: ומרקיית המוגלא אלסל ואלסילאן הנקרא הזלה:
 → NM 3:60–1. וכשיעצר הרוק ימות בעל החולי

• הולת הבטן • i. diarrhea: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer*
Agur), 1.2 (29) (fol. 21^b): אמר אפוקרט: בבא הולת הבטן והקיא מן הנוסף הוא אות מרפא וחיים:
 → NM 3:61. ומזולתו יהיה ההפך

• II. lientery: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 6.1
 (293) (fol. 96^a): אמר אפוקרט: אדם כי יקרהו להוציא דרך גרונו כיח חמוץ בחולי הולת הבטן:
 → NM 3:61. ארוך ואינו נהוג כן אות טוב הוא

• הולת הרם • dysentery: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*),
 3.11 (117) (fols. 52^{a-b}): אמר אפוקרט: העדרת הגשם בימי הקור עם חזקת רוח צפונית הירידה:
 → NM 3:61.

ולא ארמוז בהזרתו לעולם אלא לעתים רחוקות שנייר במעט הזרה כשלא (*Peraqim*), 3.85: יהיה שם כאב ויהיה הגוף נקי → NM 1:138, 143; corr. 4:229.

הַטְּחָה · befouling; dirtying; soiling: Arab. تطيخ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 144^a, col. b: והמוח הצלוי מתעכב לרדת מן האסטומכא יותר מן המבושל אלא שהטחתו אל האסטומ' יותר מעוטה → NM 4:43.

הַטְּפָה · nosebleed: Arab. رعاف · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 12.42: הנשים אשר יתחיל להם ההדרוקן בסבת העצר הווסת וכן מי שקרה לו זה מהעצר דם שהיה נגר מפיות העורקים או בהטפת דם מהנחירים → NM 1:138–9.

• **הַטְּפַת הַשֵּׁתָן** · strangury: a) Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 5-58 (278) (fol. 92^a): ראו יחול מזה: הטפת השתן במכאוב ופוקות → NM 3:64.

b) Arab. تطير البول · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 141^b, col. a: קשי ... האגוזים ההודיים → NM 4:44.

• **Plur. הַטְּפוּת** · embrocations: Arab. تنطيلات · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.37 (214^b): ואחר כך לגמט במים קרים ולרפא מחוץ בהטפות ומבית בגרגורים עד שיבריא → NM 1:87.

הַטְּפָהָה · fomentation: Arab. تطول · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.26 (fol. 237^a): ואם לא ישוב במה שזכרתי ותהיה לשמיטה מעת שנתחדשה ימים רבים ראו להשיב החולה במים המין במרחץ → NM 1:87–8.

הַיִּדְרוֹקָן (also: הַדְּרוֹקָן) · I. colic: Arab. قولنج · a) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 129^b, col. b: המים → NM 4:42.

b) Al-Rāzī, *K. al-Mansūri* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Bet 6 בסבאיג ובלעז פוליפודיאו: חם משלשל המרה השחורה ומתיך ההדרוקן כשילקח עם: (18) המרק → NM 2:11.

• II. **dropsy**: Arab. استسقاء · a) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 6.45: מי שהוא בטבעו דומה לבעל ההידרוקן הידרוקן ימהר אליו: (18) → NM 1:139.

b) Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Pirquei Abuqrāt*), 4.11 אמר בקראט: מי שיהיה בו עקיצה וכאב סביב הטבור וכאב בבטן תמיד לא יסור לא: (148) ברפואה משלשלת ולא בזולתה עניינו ילך אל ההדרוקן היבש → NM 3:57.

• **ascites**: Arab. الاستسقاء الرقي · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Pirquei Abuqrāt*), 4.11 (148): אמר המפרש: כשלא יהיה סר: זה בשום רפואה הוא ראה על רוע מזג שגבר על אותם האיברים ונתאחז בהם ויתחדש ההדרוקן התופי הוא אשר קראו ההדרוקן היבש שהוא נוכח ההדרוקן אשר בו המים כמי הנאד ויתילד → NM 3:57–8.

• **tympanites**: Arab. الاستسقاء الطيبي · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (*Pirḳei Abuqrāt*), 4.11 (148) כשלא יהיה סר זה בשום רפואה הוא ראייה על רוע מזג שנבר על אותם האיברים ונתאחו בהם ויתחדש ההדרקון התופי הוא אשר קראו ההדרקון היבש שהוא נוכח ההדרקון אשר בו המים כמי הנאד ויתילד מקרירות נוסף → NM 3:58.

הַיִזְק → הַיִזְק.

• I. **beat [of the pulse]**: Arab. ضربان / Lat. percussio · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-ḡūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 20 (fol. 30^a) והיו עיני בעליו בעבור זה עמוקים ממהרי התנועה בעבור סער הנפש במחשבה: ותשוקתה להשיג מי שישתוקק אליו והיו עפעפיו כבדות ומראהו כרכומי לתנועת המרה האדומה → בגודל השינה ויהיה דפק עורקיו חזק ולא ימצא בו התפשטות הדפק הטבעי ולא ישפל הכאתו → NM 4:44.

• II. **throbbing**: Arab. ضربان / Gr. σφυσμός · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirḳei Abuqrāt*), 7.21 (373) אמר אבוקרט: ומן ההכאה החזקה בנגע השפך: → NM 3:64.

הַקְּדִמָּה → הקדמת ההכרה • הַקְּרָה

חֲלִיָּה → החוליא ההולכת באורך • הַחֲלִיָּה

• חֲלִיָּה → החוליא ההולכת ברוחב.

• עֵצֶב → העצב אשר בו ילך השמע.

• הַתְּנַעֲרוֹת → התנערות ללכת • לְמַת. Inf.

• **suffering from [intestinal] rumbling**: Lat. subrugiens · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 4.73 (210) (fol. 28^b) אותם שנראים להם: א"א: האפוקונדריאי נפוחים והומים אם יבא להם כאב למטה מהחלצים יותר להם הבטן אלא אם יצאו להם רוחות הרבה או ישתיין שתן רב → NM 3:59.

• I. **colic**: Arab. مغص · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirḳei Abuqrāt*), 5.41 (261) אמר אבוקרט: כשתרצה לדעת האם האשה הרה אם לא תשקנה כשרוצה: → NM 3:64.

• II. **rumblings**: Lat. rugire / Arab. قرقرة, Plur. قراق · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 5.64 (284) (fol. 37^a) החלב רע למי שיש לו כאב הראש ורע: → NM 3:65.

• **lubrication**: Arab. إزلاق · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.27 (fol. 237^b) המעדת הפרק: → NM 1:88; corr. 2:198.

• **lientery**: Arab. زلق الأمعاء · a) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 23.80: אחרת לא אל אותם אשר בטבע ויאמר לו רוע העיכול והוא האמפונימינטו בערבי תכמה וביטול הכח העוצר מן האסטומכא הוא שלא תתקבץ האסטומכא כלל ולא תרחף על המזון ולא תאסוף עליו בדבקות ואסיפה וזה יקרה לה בחולי הנקרא חלקות או המעדת המיעים → NM 1:139; corr. 2:198.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23:93; וכשהמעים יהיו עלולים והאסטו' ולא יוכלו לאחוז מה שיש בגרמם ואפילו זמן מועט ולא 23:93; תהיה העלה עוקצת הנה אותה העלה נקראת המעדת המעים ותקרא גם כן עלות הבטן ויקרא בעליו מובטן → NM 2:39.

הַמְרָצָה · accuracy; perfection; precision: Arab. إحكام · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 61^a): ואמנם נסתפק בשנים שאין שם: → NM 4:44–5.

הַמְנִיחָה · tetanus: Arab. مُنِد · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (*Pirqei Abuqrāt*), 4:57 (194): אמר אבקרატ: מי שקרה לו קיוץ או המשכה בלע' טומור ואחרי: → NM 3:65.

הַמְנִיחָה · extension: Lat. extensio · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbīya* · trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 243^b: והדבק הוא אותו אשר יסבול ההמתחה מבלי: → NM 4:45.

הַמְנִיחָה · abstention from food (i.e., fasting): Arab. الصبر عن الطعام · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāt*), 1:13 (40): הישישים שהם בתכלית הזקנה לא יסבלו ההמתנה מן המאכל אבל צריכים שינתן להם מעט מעט → פעם אחר פעם לקרוב חומם היסודי להכבות וצריך אל הנהגתם מי שיגיעם מעט אחר מעט → NM 3:65.

הַנְּהִיגָה · preparation: Arab. تدبير · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 140^a, col. a: הזתים ישנתן → פעולותיהם כפי השתנות מיניהם ושנוי הנהגתם → NM 4:45.

• **הַנְּהִיגָה** · diet: Lat. dieta · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 4^a: כי חלקי הרפואה הם שלשה שבאמצעותם יוכל הרופא מסיבות החולי לעזור: הראשון הנהגת השמירה הב' הנהגת המשקיות הג' הכריתות. השמירה הוא → NM 1:40.

• שְׁמִירָה → שְׁמִירָה וְהַנְּהִיגָה.

הַנְּחָה · subject: Arab. موضوع · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), introduction: המאמר הראשון ישלם על פרקים יהיו נתלים בהנחת → NM 1:139.

• **הַנְּחָה** · hot compress: Arab. تكويد · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23:33: מה שמחמם הגוף מחוץ ומיני החנחה ארבעה: הרטוב והיבש והעוקץ וממוצע ושוה → NM 2:39–40; corr. 4:229.

הַסְּתַבְּכוּת · cramps; spasms: Arab. تشبك · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 127^b, col. b: ומין אחר רע מזיק לעצבים נזק גדול ויגרום למי שישן עליו או יפרשהו תחתיו הסתבכות בשוקים עד שלא → NM 4:45.

הַסְּתַלְּקוּת · abatement: Arab. إقلاع · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 25:24: ומובן דברו השני הוא שלא יהיה הסתלקות מורגשת אלא → NM 2:40.

הַסְתַּעְרוּת • disturbance: Arab. اضطراب · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 2.13 (65): אמר המפרש: בהבדל הטבע הדבר הרע מן הדבר הטוב: (65): ויכין לו הדחיה והיציאה יתחדש הסתערות. וראוי בהכרח בעת ההסתערות ההוא שיסתער החולה ויכבד עליו חליו → NM 3:65–6.

הַעֲדָפוּת • Plur. העדפות • superfluities: a) Lat. superfluitates · Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 85^a: שער השביעי מן: האישקורופולו ומשאר ההעדפות הדומות להם → NM 1:22.

b) Arab. فضول · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, introduction (fol. 202^a): ומה שיודמן בגופו: מהתקבץ ההעדפות בו → NM 1:88.

הַעֲמָדָה • I. culmination: Arab. منتهى · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 8.6: החללים כלם בהתחלתם ובאחריתם הם יותר חלולים: ובהעמדה יותר חזקים ובמה שהוא בין שני העתים האלו ענינם ממוצע בין החולשה והחוזק → NM 2:40.

• II. maturity: Arab. وقوف · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fi al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 31^b): והקצויות יצמחו ברוב באמצע זמן הגדול והוא: אחר ההמרצה אל ההעמדה וזה כי ההעמדה קרובה מל' שנה ולכן נקראים שני אלחלם כלומ' החלימה → NM 4:45.

• climax: Arab. منتهى · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 25.11: כבר באר ג'אלינוס במקומות רבים מהליחות גם כן ובעת העמדת תמשוך הליחה להפך הצד בהשפכם ובעת הוספת המורסות החמות גם כן → NM 2:40.

• תכלית → תכלית ההעמדה.

הַעֲתָק • change [of a disease] (i.e., cure): Arab. انتقال / Gr. μεταστάσις · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 5.7 (227): אמר אבוקרט: מי שמצאו חולי הנפול קודם צמיחת השער סביב הערוה הנה יתחדש לו העתק ואולם מי שקרה לו → NM 3:66.

הַעֲתָקָה • removal [of a disease] (i.e., cure): Arab. انتقال · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirḳei Abuqrāt*), 5.7 (227): אמר אבוקרט: מי שמצאתהו: הכפייה קודם שיצמח לו השיער של בית הערוה הוא יתחדש לו ההעתקה. ואמנם מי שקרה לו → NM 3:66.

הַפּוֹךְ נַפְשׁ • הפוך נפש • (lit., upsetting the soul); nausea; sickness in the stomach: Arab. تَغَلَّب النفس / Gr. ἀσάθησις · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 145^b, col. a: הבשר השלוק וקוראים אותו אנשי: המזרח אספגדבאג'ה ואנחנו קוראים אותו גם כן שלוק האשכנו והוא חם בשוי ונאות ברוב העתים והענינים לכל בני אדם לבד מי שיגבר על מזגו החמימות ובעתים החמים מאד ולמי שיש לו אסתניסות → NM 4:45–6.

הַפְּךָ ל־ • הפך ל־ • to have a contrary effect on: Arab. ضَاد · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Zerāḥyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 21.42: הקנמן הוא רפואה דקה מאד פותחת שבילי: האסטומכא ויטהר הליחות וידקדקם ויהפך לטרי המוסרח כולו כשישנהו ויתירהו → NM 1:39–40.

- **Pi'el הפְּכָה** • **to bend (the head)**: Arab. نكس · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 45^b): ואמנם העצלים המהפכים הראש ביחוד: → NM 4:46.
- **Hitpa'el הפְּכָה עַל פְּנֵיו** • **to supinate**: Arab. بطح · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Zer-ahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 27^a): ואמנם המהפכת על פניו לזרוע הוא זוג אחד: ממנו מונח מבחון → NM 4:46.
- **Hitpa'el הפְּכָה** • **to be different; to vary**: Lat. diversificari · Bruno Longobucco, *Cyurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 37^b: אמנם הנגעים יתהפכו: לפי התהפך הזמן כי מהן יש שהן חדשים ומהן ישנים → NM 1:22.
- **Inf. Hitpa'el הפְּכָה** • **difference; diversity**: Lat. diversitas · Bruno Longobucco, *Cyurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 7^a: השער השני מן התכונה: הכללית מהתרת הדבקות לפי התהפך האברים → NM 1:23.
- **Part. Hitpa'el הפְּכָה** • **opposite**: Arab. متضاد / Lat. oppositus · a) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 15 (fols. 22^{a-b}): ולכן אמר גאלינוס כי הכונה ברפואת החולי הזה הנקרא המוקץ נקוי המוח: משתי אלו הליחות המתהפכות בעצמיהם ר"ל ליחה לבנה ומרה אדומה → NM 4:46–7.
b) Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), והסבה השלישית אופני המאמר וזה כי רוב המאמרים בכל לשון יסבול הסברות ואפשר: (4) → NM 3:66.
- **הפְּכִיּוֹת** • **alteration**: Lat. diversitas / Arab. استحالة · Galen, *De inaequali intemperie* · trans. David Caslari (*Sefer Ro'a Mezeg Mithallef*), 5:3: והנה ניסכמו על זה הפילוסופים: הטבעיים בעיונם בחושים ואמרו, שאין הרגש אם לא בהפכיות → NM 2:166.
- **הפְּלָה** • **miscarriage**: Arab. سقط / Gr. διαφθείρειν τὰ ἔμβρυα · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 5:53 (273): אמר אבקרואט: כשיהיה → NM 3:67.
- **הפְּסָד** • **senility**: Arab. هرم · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 1:13 (40): וזה אשר זכר מסבול הזקנים הצום זכר גאלינוס שהוא: הישיש שלא הגיע לגבול ההפסד והחולשה → NM 3:67.
- **הפְּסָד המזג** • **bad temperament**: Arab. سوء المزاج · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 4:35 (172): אמר המפרש: עוות הצואר ועוצר: הבליעה יהיה מסור אחת מן החליות וסורה פעמים יהיה בעבור מורסא ופעמים יהיה לתגבורת היובש ואשר ירצה בו הנה הוא המתהווה מתגבורת היובש כי הוא ראייה על שקיעת הפסד המזג באיברים ותגבורת היובש → NM 3:67–8.
- **הפְּסָד הקול** • **hoarseness**: Arab. بجوحة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zer-ahyah Hen (*Pirquei Abuqrāt*), 2:40 (92): אמר בקראט: מה שיקרה מן הנול והפסד הקול לזקן: הכלה לא יבואו לידי בישול → NM 3:68.
- **הפְּעֻמוֹת** • **disturbance**: Arab. اضطراب · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymus (*Pirquei Abuqrāt*), 2:13 (65): אמר המפרש: עם הבדלת הטבע לדבר הרע מן הדבר הטוב: והכין אותו אל הדחיה והיציאה יחדש הפעמות שיצטער החולה ויכבד עליו חליו וממנה האנשים

- שישנו בלילה וכאשר מנע ההצטערות ההוא מן השינה יתבאר סערת החולה וקושי חוליו מבואר נגלה. → NM 3:68.
- הַפְרָדָה** • dissolution of continuity: Arab. تفرّق اتّصال · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 7.6: סבות הכאבים הוא או: הפרדת הדבקות או שינוי מה שיהיה פתאום. → NM 1:140.
- הַפְרָשׁ** • distance: Arab. مسافة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 36^a): ואינם מתחברות מקדם אבל בהדרגה מעט ההפסק שיהיו: הפרש מה שבין שתי קצותיהן היוצאות. → NM 4:47.
- הַפְּטִיט** • abrasion (of the intestines): Arab. سحج · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 21.27: הסכנגבין אם יפליג בעשייתו יחדש: במעיים הפשט ומעורר שעול ומזיק לאברים העצביים. → NM 2:40–1.
- הַפְּטִיטָה** • ulceration: Lat. ulceratio · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 42^b: וממנו שיתלד משחורה שהיא משרפה מאדומה טבעית: וכאבו חזק מרוב הפשטה. → NM 1:22.
- עֵצוּם → העיָצוּם וההפְּטִיטָה.
- הַצְטָעָרוּת** • agitation; disturbance; unrest: a) Arab. قلق / Gr. ταραχή · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 17 (fol. 24^a): ואם היה עם היובש חום יקרה עם התעורה הצטערות וערבוב שכל ומחשב. → NM 4:47.
- b) Arab. اضطراب · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāt*), 2.13 (65): אמר המפרש: עם הבדלת הטבע לדבר הרע מן הדבר הטוב והכין אותו: אל הדחיה והיציאה יחדש הפעמות שיצטער החולה ויכבד עליו חליו. וממנהג האנשים שישנו בלילה וכאשר מנע ההצטערות ההוא מן השינה יתבאר סערת החולה וקושי חוליו מבואר נגלה. → NM 3:68.
- הַקְדָּמָה** • prediction: Arab. التقدّم بالقضية · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāt*), 2.19 (71): אמר אבוקרט: ההקדמה לגזור בחליים: החדים למות או לחיים לא תהיה בתכלית הדקדוק. → NM 3:69.
- I. prediction: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 2.19 (71) (fol. 10^a): א"א: הקדמת ההכרה בחלאים החדים בכלם אינה אמיתית הן לא מהבריאות ולא: מהמות. → NM 3:69.
  - II. prognosis: Arab. تقدمة المعرفة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 6.94: ותנהיג זה הפרק בהשגחה גדולה כי הוא יספיק על: חלקים הרבה מהקדמת ההכרה. → NM 1:140.
  - prognosis: Arab. تقدمة المعرفة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 2.4: בפירושו לשני בהקדמת הידיעה. → NM 2:41.
  - prediction: Arab. التقدّم بالقضية / Gr. προαγόρευσις · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 2.19 (71): אמר אבוקרט: ההקדמה במשפט בחליים החדים הן למות הן לבריאות לא יהיה בתכלית הבטחון. → NM 3:68–9.
- הַקָּעָה** • dislocation: Arab. خلع · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 15.1: הגה כל מורסא תתחדש מהגרת:

- ליחה אל אבר מהאברים וסבות ההגרה מהם מתחילות באות מחוץ ומהם קודמות פנימיות והמתחילות כמו הכאה או נגע או ריצוץ או הקעה או שבר או סדק. → NM 1:55.
- **dislocation: Arab.** زوال المفاصل · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), introduction (fol. 4^b): השער הכ"ה בשבר והקעת הפרקים. → NM 4:47–8.
- הִקְפָּה** • **Plur. הקפים** • **cycles: Arab.** أدوار, *Plur.* دور / Gr. περίοδος, *Plur.* περίοδοι · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḡei Abuqrāt*), 4.59 (196): אמר אבקראט: השלישית היותר ארוכה תכלה בשבעה הקפים. → NM 3:69.
- הִקְפָּאָה** • **cataplexy: Arab.** جود · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 23.59: בהתחזק הקרירות על המוח ויתערב בו לחות יתחדש ממנו השרסאם: (23.59) → NM 1:140.
- הִקְפָּה** • **Plur. הקפות** • **cycles: Lat.** circuitus, *Plur.* circuitus · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 1.12 (39) (fol. 3^b): א"א: העונות והעתים מודיעים אותם החולאים: (39) (fol. 3^b) ותקופות השנה ותוספת ההקפות מאחת לאחת או שתהיה בכל יום או בשלישי או ביום הרביעי וכן להענינים מבשרים מה שעתיד לבא. → NM 3:69–70.
- הִרְגָּה** → עמוקי ההר • **הִרְגָּה** → יום יום הראות • **הִרְגָּה**
- הִרְגָּל** • **i. application; use: Arab.** استعمال · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 133^b, col. a: וסדר: ההרגל החשוב יותר לבעלי החמימות לבשלם בחבושים או לתקנם במי רמונים קוססים. → NM 4:48.
- **ii. physical exercise: Arab.** رياضة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirḡei Abuqrāt*), 5.7 (227): רצה באמרו ההעתקה הכלות בחולי וזה יהיה: (227) בתיקון התערובת הקרה במזג המולידה לכפייה והוא לבניי רטוב בהעתקת השנים אל היובש ובהרגל ובהנהגה המייבשת עם הסמנים הנאותים. → NM 3:70.
- **Plur. הרגלים** • **mathematics: Arab.** رياضيات · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 25.59: והוא בלא ספק כלומר גליאנוס הרגיל בהרגלים: (25.59) → NM 1:140.
- הִרְגָּשׁ** → גידי ההרגש • **הִרְגָּשׁ**
- הִרְגָּשָׁה** • **conjecture: Arab.** حدس · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 11.1: זמני החוליים הם ארבעה: התחלה ותוספת ועמידה וירידה. → ולפי עמוד על ידיעת הזמן ההווה מזמני החולי בהרגשה אמתית אי זה מזמני הוא עתה. → NM 1:140–1.
- הִרְדָּמָה** • **stupor: Hippocrates, Aphorisms** · trans. Judah Shalom, 7.14 (366) (fol. 115^b): בהכאה בראש הרדמה או ערוב השכל הוא רע. → NM 3:70.
- הִרְיִוֵן** • **reproduction: Arab.** تاسل · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 16.10: כל הגידים הדופקים ושאינם דופקים בכל הגוף מהזכרים והנקיבות הם על דמיון אחד לא במספר לבדו אלא ביצירתם ותכונתם ומקומם אבל ישתנו בכלי ההריון ויתבאר בניתוח כי כלי ההריון בזכרים ובנקבות זה נוכח זה בדמיון כי בזכרים יוצאים ובנקבות הם בפנים עד שהרחם אילו נתהפך שטחו הפנימי לחוץ היה דומה לכיס הביצים והביצים אשר בצדי הרחם יהיו בתוך כיס ויהיה צואר הרחם דומה לגיד. → NM 1:133.

הִרְקָה • cholera: Gr. χολέρα • Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Joseph Delmedigo, 3.30 (136): הצד: קוצר הנשימה וחולי הצד: ומורסת הריאה ותנומות ומורסת קרומי המוח וקדחות בוערות ושלשולי הבטן ארוכים והרקת ומורסת הריאה ותנומות ומורסת קרומי המוח וקדחות בוערות ושלשולי הבטן ארוכים והרקת ומורסת הריאה ותנומות ומורסת קרומי המוח וקדחות בוערות ושלשולי הבטן והטחורים → NM 3:70.

הִשְׁבָּה • restoration: Lat. restauratio • Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 51^a: באמת הרפואות שאנו רגילים בהם אחר ההשבה מכל → NM 1:22.

• **השבת השברים** • setting of bones: Arab. جَبْر • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, introduction (201^a). → NM 1:88.

הִשְׁבּוֹן • restoration: Lat. restauratio • Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 32^b: אמר הגופים שמקבלים בחבלותיהן ההשבון במהרה → NM 1:22–3.

הִשְׁוּיָה • equality: Arab. مساواة • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 8.45: רוע המזג המתחדש בכל אחד מן האברים הוא חולי אשר באברים המתדמים החלקים וימנע וייצר בכח בלתי כח מכחות אותו האבר והיו הליחות מורקות בעבור זה → NM 1:141.

הִשְׁחָה • ulceration: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Judah Shalom, 4.81 (218) (fol. 74^a): אם דם ישתין ומוגלא וקלפות והריח יהיה כבד מורה השחנת המקוה → NM 3:71.

הִשְׁמָטָה • dislocation: Arab. خلع • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 15.46: ועל זה המשל כשיקרה בפרק מן הפרקים הגדולים השמטה עם → NM 1:141.

• **השמטת המעים** • lientery: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 6.43 (335) (fol. 106^a): מאריך להזיל הזלת הבטן עם דם ולו כובד הטחול סופו לבוא לחולי: → NM 3:71.

• **Plur. השמטות** • dislocations: Lat. dislocationes • Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 51^a: ההשבה מכל השברים ומן השמטות ומן העקומים הם אותם שמיבשות ומדביקות עם מעט חום → NM 1:23.

הִשְׁמָעוּת • susceptibility: Lat. obedientia • Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 52^b: ועוד מתהפך השבר לפי ההשמעות ובלתי: → NM 1:23.

הִשְׁפָּעָה • flow of menstrual blood; menstrual bleeding: Arab. زف • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 142^a, col. b: והקלפות הדקות אשר על הפרי עצמו מבפנים הנקראות בלשון הגריג'ית: אל בלוט קביצותם יותר חזקה מן הבטנים ולכן הם מועילים מרקיית הדם וההשפעה אשר תקרה לנשים → NM 4:48.

הִשְׁקָטָה • treatment that consists of alleviating [remedies]: Arab. تسكين • Maimonides, *Sarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 6.38 (330): אמר המפרש:

ר"ל בנסתר אשר יהיה בעומק הגוף ולא יהיה נראה או יהיה נגלה ולא יהיה נגע ור"ל בעזיבת הרפואה
 → NM 3:71. מין החתוך או הכויה לא ההשקטה

השקעה • torpor: Arab. استغراق • a) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zeraḥyah
 Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 23.64: האף נקרא והקפאה והגרת האף נקרא: 23.64: Hen
 → NM 1:141–2. ערבו

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Pera-
 qim*), 23.68: כשריבה במוח ליחה לבניית עבה קרה אם לא נתעפשה עדיין יחדש כאב ראש: 23.68:
 → NM 2:41. מהתרדמה הנשקעת מבלי קדחת והוא הנקרא תרדמה והשקעה וקפאון

השתדלות • *De methodo medendi (On the Method of Healing)*: Arab. حيلة البرء • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-
 Peraqim*), 25.55: מקום הקושיא היותו מבאר בהשתדלות הרפואה כי מזון הטחול יותר עב ממזון: 25.55:
 → NM 1:142. הכבד

השתוממות • anxiety: Arab. توحش • Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anony-
 mous (*Sammim Libbiyim*), fols. 123^{a-b}: עוד תועלת השלשול בהשתוממות למה שיש בו מנקי: 123^{a-b}:
 → NM 4:48. הרוח יותר מתועלתו בחולשת הלב

• **ההשתוממות השחורי** • atrabillious anxiety (anxiety caused by black bile): Arab.
 التوحش السوداوي • Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Lib-
 biyim*), fol. 133^b: הסכנגנין אשר חברתיו לבעלי ההשתוממות השחורי והכפיה ינקה העלה לעט: 133^b:
 → NM 4:48–9.

השתנה הדם • urinating blood (hematuria): Arab. بول الدم • Ibn al-Jazzār, *Zād al-
 musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), intro-
 duction (fol. 3^b): השער הט"ו בהשתנת הדם: → NM 4:49.

• קושי ההשתנה → קשי

השתתפות • affinity; interrelationship; sympathetic affection: Arab. مشاركة • Mai-
 monides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāt*), 5.37 (257): אמר
 המפרש: ידוע הוא השתתפות השדים לרחם וכאשר צומקה זה ראייה על מיעוט המזון המגיע אליהם
 → NM 3:71–2. וכאשר ימעט המזון המגיע לרחם גם כן תפיל העובר

התאבקות • disturbance (agitation): Arab. اضطراب / Gr. ταραχῆ • Galen, *De diebus
 decretoriis* · trans. Shimshon ben Shlomo (*Qibbuṣei Ma'amarei Galenus bi-Yemei ha-
 Buḥran*), 1: אם כן הבחראן הוא ההתהפכות מהיר חד יחדש בחולה קשי והתאבקות: → NM
 2:172.

התגברות • boiling; bubbling; simmering: Arab. فوران • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir
 wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 18
 (fol. 26^a): ויקרה לחולה עם עלות החולי וקרוב חזקתו מקרים מפחידים כמו צמא חזק ונגוב פה: 26^a:
 ושעירות לשון ושחרותה וסער ודפיקת לב ושלא יראה ועלף ושינוי תמונת הפנים מן הענין הטבעי
 אל ענין יוצא מהטבע אם אל האדמיות אם היתה סבת החולי רתיחת דם הלב והתגברותו או אל
 → NM 4:49. הכרכומות אם היתה סבת החולי התלהבות מרה כרכומית בגבול המוח

התגעשות • disturbance: Arab. اضطراب / Gr. ταραχῆ • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb*
 · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 6.86: היציאה אשר בה קצף מורה על אחד: 6.86:
 משני דברים: אם על חום מופלג ממיס הגוף ומחדש הקצף מפני הדבר הרוחח מלחיות הגוף אשר

- המיס אותו החום המופלג ואם על התגעשות מתחלפת מפני התקוממות רוחות עבות ללחותה.
NM 2:41.
- הַתְּחַכְּכוֹת** • **crepitus**: Lat. crepitatio • Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 55^b–6^a: כשיבוא לצלעות השבר הזה אינו נעלם במישוש: 55^b–6^a. הידים בעבור שיש שעירות שם וחוש לא ימצא שם בשוה ולפעמים ישמע התחככות שברי העצם זה בזה. → NM 1:23–4; corr. 4:229.
- הַתְּחַמְמוֹת** • **fomentation**: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Judah Shalom, 6,31 (323) (fol. 103^a): כאבי העינים ית(י)כס יין בלתי מזוג או המרחץ או ההתחממות או ההרקה או ההקזה: (fol. 103^a). → NM 3:72.
- הַתְּחַנְקוֹת** • **hysterical suffocation**: Arab. اختناق الرحم • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* • trans. Anonymous (*Pirḳei Abuqrāṭ*), 5,35 (255): האשה כשתתבטל נשימתה בחולי הרחם הנקרא התחנקות הרחם והעטוש מורה על התעוררות הטבע לפעול פעולתו. → NM 3:72.
- הַתְּיַצְבוֹת** • **orthopnea**: Arab. انتصاب • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 24,38: מצאתי בקצת העתים אדם מפורסם במלאכת הרפואה: ומששתי עורקי ומצאתי בו כל מין ממניי ההתחלפות מבלי קדחת ולא יורגש בנשימתו דבר כלל. ואמרתי לו: אני רואה ההתחלפות יהיה מלחיצה וצרות יהיה בעורקים הדופקים אשר בריאה אם בסבת סתימה מליחות עבות דבקות או מהולד המורסא הנקראת יציאה שלא נתבשלה ואמר לי אם כן היה ראוי שהיה בו ההתיצבות הבא מן הגניחה ואמרתי לו שההתיצבות יהיה בעת התקבצות → NM 2:42.
- הַתְּיַתְרוֹת** • **stretching**: Arab. توتر • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* • trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1,70: ואמנם המושקולי שלחזה ולבטן הוא הפך למושקולי של הידים: והרגלים כי כשיתיתר יתרחב כי ימצא תחתיו גופות חלקים יכפפו לו בזמן התייתרותו. → NM 1:142.
- הַתְּכָה** • **marasmus**: Arab. ذبول • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* • trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 8,58: ואני מכיר אדם אחד הלך למרחץ אחד מאילו המימות המעורבות מלח או ניטרי או גפריית כדי שיריק גופו. והיה עם זה הנהיג לצד הרקת המרות ולא היה יודע שהיה ראוי שיכניס על כל איכות גובר ויצא מהעניין הטבעי הפכו וזוהו יותר טוב מן ההרקה ולא קיבל מי שהודיעו בזה והביאו זה אל יובש גדול באיבריו השרשיים עד שמצאו ההתכה והטיסיש ואחר כך מת. → NM 1:142–3.
- **fainting**: Arab. ذبول نفس / Gr. λειποψυχία • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāṭ*), 7,8 (360): אמר אבקראט: כאשר: נפתחה היציאה לפנים יתחדש מזה נפילת כח וקיא והתכת נפש. → NM 3:72–3.
- הַתְּכִי** • **wasting**: Arab. ذوبانی • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* • trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 7,11: ועצם האברים יהיה ניתך או באורך חליים ארוכים או בחידוד חליים: חדים או בקדחות התכיות. → NM 1:143.
- הַתְּלַבְּדוֹת** • **granulation**: Arab. تلبّد • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2,86 (fol. 225^b): והיא להסתכל: ואם יהיה הגרגתני נכר קרוב ובמקום בטוח רחוק מפרק או מעצב או מוריד או מגיד נח או אחד מן המקומות אשר זכרתי ראוי לבקעו על מה שקדם מן המלאכה ולהסיר מה שיש בו מן ההתלבוּדוֹת. → NM 1:88.

התלֵהבות · I. burn: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 7.13 (365) (fol. 115^b): ובהתלהבויות החזקים הכוונן והמשיכה הוא רע → NM 3:73.

· II. heat: Arab. التَّهَاب · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 4.65 (202): כשתהיה בקדחת התלהבות גדול באצטו: → NM 3:73. ודפיקה במוראה הנה זה אות רע

· III. inflammation: a) Arab. التَّهَاب · i. Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aǧīza ‘an at-ta’līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.74 (221^a): ראוי להתבונן ואם יהיה כאב הצמח בתחלתו חס עם דפיקה והתלהבות וקדחת ויהיה אדום אין ראוי למרהר לדקרו → NM 1:89.

· ii. Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 12.1: ובעבור זה יקרה ממנו כאב חזק והתלהבות ונקודות קטנות שחורות → NM 1:55.

b) Arab. تَلَهَّب · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me’ati (*Sefer ha-Peraqim*), 21.7: המים אינם משקיטים השעול ולא עוזרים על הרקיקה ומעוררים הצמא: ומשנים אל המרות ומחלישים הגופים אם ישתו על ריקות נפש ומוסיפים בגודל הכבד והתחול כשיהיה בהם התלהבות → NM 2:42.

התמגלות · I. empyema: Arab. تَمَيِّح · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me’ati, 5.8 (228) (fol. 87^b): אמר אבוקר: מי שימצאהו בעלת הצד ולא ינקה ביי”ד יום הנה ענינו פונה אל: → NM 3:73. ההתמגלות

· II. purulence: Lat. saniatio · Arnau de Vilanova, *Medicationis Parabole* · trans. Abraham Avigdor (*Pirquei Arnaut de Vilanova*), 5.89 (108): התמגלות הפצעים מצד: היותו בסבת חולשת הכח המשנה אינו מן הראוי אל הרופא שישתדל בהגעתו → NM 4:49.

· III. suppuration: Arab. تَمَيِّح · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me’ati, 7.20 (372): ומהמורסא הנקראת חמרה העפוש וההתמגלות הוא רע: → NM 3:73.

התנערות · standing up: Arab. نهوض · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me’ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 41^b): ושם ישיגה הכבדות בעת: → NM 4:49. ההתנערות ללכת והכריעה על הברכים

התנצלות · recovery: Arab. سلامة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 7.45 (397): אמר המפרש: כשהיתה המוגלא בקרום ובגוף הכבד ינצל והוא: → NM 3:73-4. אפשר ההתנצלות

התנשמות · exhalation: Lat. expiratio / Arab. تَنْفَس · Galen, *De inaequali intemperie* · trans. David Caslari (*Sefer Ro’ā Mezeg Mithallef*), 4:3: כי עיפוש ממה שאין לו התנשמות: → NM 2:166. נקל מאד וממהר וזה נמצא בדברים הפנימיים והחיצוניים

התעוררות · עורר התעוררות: → [עור].

התעסקות · treatment: Arab. علاج · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me’ati (*Sefer ha-Peraqim*), 8.46: הרפואות המחממות חמום חזק מרפות: → NM 2:43. הכח רפיון חזק פתאם ויחלש הגוף ולא יהיה אפשר בו לסבול התעסקות הרפואה

התעדתות · disposition: Arab. استعداد · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me’ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 38^a): ונאד העליון מעוקם כאלו לוקח מן הצד הפנימי: → NM 4:50. ונוטה מעט אל החיצוני בקפול והתועלת בזה טוב ההתעדתות לתנועת הקפול והעקום

הַתְּפִיזָנוּת • **shattering**: Arab. تَفْتَّتْ • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3:15 (235^b): פלך הארכובה: לא יקרה בו שבר אלא על המעט אבל יקרה לו הריסוק ואם יקרה לו שבר אולם יהיה בקוע או התפוצצות. → NM 1:89.

הַתְּפִשְׁטוּת • **dilation of the pulse**: Arab. انبساط النبض • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 20 (fol. 30^a): והיה עיני בעליו בעבור זה עמוקים ממהרי התנועה בעבור סער הנפש במחשבה ותשוקתה להשיג מי שישתוקק אליו והיו עפעפיו כבדות ומראהו כרכומי לתנועת המרה האדומה בנדוד השינה והיה דפק עורקיו חזק לא ימצא בו התפשטות הדפק הטבעי ולא ישפל הכאתו. → NM 4:50.

הַתְּקַבְּצוּת • I. **contraction**: Arab. انقباض • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 52^a): וממה שישענו הטרפשות ועוזרים אצל הנפיחה: → NM 4:50. לבעל ההתקבצות

• II. **flexion**: Arab. انقباض • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 51^a): והנה הושם הבהן מסתפק בהתקבצות על עצל אחד. → NM 4:50.

הַתְּקַשְׁרוּת • I. **coagulation**: Arab. انعقاد • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 8:62: והמדרגה השלישית הוא ... והמדרגה היובש הם ארבעה ... והמדרגה היובש כלולת לחות האברים אשר הם מעצם לח קרוב ההתקשרות והקפיאה כמו השומן והבשר כשימסו ויזולו. → NM 2:43.

• II. **compactness; firmness; solidity**: Arab. متانة • Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* • trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 123^b: הסמים הקובצים והמטיחים יכנסו ברפואות הלב להקנות עצם הרוח התקשרות והתדבקות נאות. → NM 4:51.

• III. **consolidation; strengthening**: Arab. تَمْتِن • Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* • trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fols. 130–131^a: סוסן אראה: אותו קרוב הטבע מן: הזעפראן קרוב המשפט ממשפטי (1) אבל הוא יותר חסר החום והיובש זה יותר נאות לחיזוק הלב זה ג"כ להיותו שמח כי בסוסן מהתקשרות הרוח קרוב ממה שהוא בזעפראן ואין בו התפשטות חזק והנעה מופלגת לרוח אל חוץ כמו שהוא בזעפראן. → NM 4:51.

הַתִּירָה • I. **diarrhea**: Arab. استطلاق • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 8:5: וכאשר עברו על החולה שבעה: ימים ראוי לו להזהר ממה שירכך הטבע כלל כי ההתרה מדרכה לבוא בקדחת הזאת מעצמה ויטה ובהנהגה אל מה שיעצור הטבע. → NM 1:55.

• II. **flux (diarrhea)**: Lat. fluxus / Arab. سيلان • Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Hillel ben Samuel, 7:16 (368) (fol. 45^b): א"א: ברקיקת המוגל' תתחדש הטיסיס וההתרה: ובשיעצר הרוק ימותו. → NM 3:74.

• I. **diarrhea**: Arab. الاستطلاق • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 7:42: חולשת הכח שהוא סבת הרעש אינו סבה אחת: אבל סבותיו מרובות. יוכל להיות בסבת המזון כמו שיהיה בשלשול הנק' אינישטיאון והתרת הבטן הגדולה. → NM 1:143.

• II. **looseness of the bowels**: Arab. استطلاق البطن • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl*

Abūqrāt · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 2.14 (66): אמר אבקראט: עם התרת הבטן פעמים יועיל בהתחלף מראות הצואה כשלא יהיה השתנותו אל מינים רעים ממנו.
→ NM 3:74.

• התרת הדבקות · **dissolution of continuity**: Lat. *solutio continuitatis* · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 15^a: אמר גלינו: ושאר החכמים התרת הדבקות בגידים מרוב הרגשתם והדבקתם במוח ממהרות להביא הקיוץ.
→ NM 1:24.

• התרת השתן · **polyuria**: Arab. استطلاق البول · a) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 24.39: והצמא: החזקה הוא החולי שאינו נמצא כי אם בזמן מועט ולא לעתים רחוקים כי אני עד היום הזה לא ראתיהו אלא שני פעמים לבד.
→ NM 1:143.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 24.39: התרת השתן והוא דיאביטס הנקרא הצמא החזק היא עלה שימעט מציאותה אלא בפליאה הנה אני עדין לא ראיתיה אלא פעמים.
→ NM 2:43.

התרחבות · **dilatation of the palpebral membrane**: Arab. اتشار · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 22.40: הכחילה במשקה: וורדים סוכרי מחזק הראות ויבריא התמדת זה מההתרחבות.
→ NM 2:43.

הודאג הנגלה • ודאג · the external jugular vein: Arab. الوداج الظاهر · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 65^a): ואמנם הודאג הנגלה → NM 4:51. אחר התערב נפרדיו הנה מתחלק לשנים ונכנס בפנים חלק ממנו

וּדְאִי · [marker of the apodosis]: a) Arab. -ف · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāt*), 2.32 (84): אמר אבוקרט: ברוב העתים כל מי שעניינו ברע ויקח: מן המאכלים. ואמנם מי שנמנע מתחלת ענינו הלקיחה מהמאכלים מניעה חזקה ואחר כך יקבל ממנו באחרונה ודאי ענינו יהיה יותר טוב. → NM 3:74.

b) Arab. فإِنَّه · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāt*), 3.1 (107): אמר המפרש: ר"ל שגוי טבעי הפרקים כמו שהיה פרק הסתיי חס או פרק הקיץ: קר וכיוצא בהם. וכן שגוי העת האחד ממזוג כשהיה חזק ואע"פ ששאר הפרקים לא נשתנו ודאי יוליד תחלואים. → NM 3:74–5.

וורוס · poisonous liquid: Lat. virus · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 30^b: עוד אמר שאותן שהן מעפוש דק נקראות וורוס ומעפוש: עב נקראות שורדיציאיש → NM 1:43.

וּיֵאֻלֵּשׁ · סוכר ויאולש • ויאולש

וּיְנֻטְסִי · cupping glasses: Lat. ventose · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 19^a: ואם הרצוץ יהיה עמוק והדם קפוי או אין ההקזה: מספקת ואז צריך הוינטוסי עם שרטיה והעלוקות → NM 1:43.

וּיְתֵן · arteries: Lat. arteriae · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 7^b: וזה מנוסח דברי גליני' באמרו רבים חשב(ו) שיהיה: מן הנמנע שעצם הויתנים יתחבר אם יותר → NM 1:24.

וּסְתָת · the paroxysms of the fever: Arab. نَوَائِبُ الْحَمَّى · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāt*), 4.30 (167): אמר המפרש: מבואר כי כשתהינה וסתות הקדחת כולם יבאו על עת אחת בהתחלתה ותכליתה זה → NM 3:75. ראייה על אורד

וּרְדִי · rose syrup: Lat. sirupum rosatum (Honofredi) · Ibn Zuhr, *Regimen of Health* · trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanhagat ha-Ber'ut le-Abu 'Ali ben Zuhr*), ch. 10: ומשקה הורד הסוכרי ומשקה לינגא אלובין ההנדי מועילים ושומרים הבריאות → NM 4:51.

· כְּלִי → כְּלֵי שְׂעוּשִׁים (בּו) מִי ורדים • ורדים • Plur.

וּרְיָד · artery: Arab. شريان · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.4 (204^a): ועתיד אני עוד להביא זכרון הנגהת: הרעיפה אשר תקרה מן הוריד → NM 1:89.

· הוריד השריאני · arterial vein (pulmonary artery): Arab. الوريد الشرياني · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerāyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 32^a): ואמנם הוריד: הדופק אשר אנו זוכרים אותו ואע"פ שהוא שכן לריאה אבל יעבור ממנו מאחורו מקום שהוא סמוך ללגב. → NM 4:52.

· הוריד הזקני · sacral vein: Arab. الوريد العجزي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* ·

- trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 34^a): וכת יורד תחת המושקולו הישר: →. ויתחלק מהם שעיף וסופם מתדבק בחלקים העולים מן הוריד הזקני אשר אנו עתידים לזכרו →. NM 4:52.
- **vena cava: Arab.** الوريد الأجوف · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 32^a): אמנם נברא: ועל כן נקרא הגיד הורידי. ויותר משועבד לפשיטות ולקביצות ולמען היות משועבד להזיע מה שיזיע ממנו אל הריאה מן הדם הדק העשני הניאות בעצם הריאה הקרוב לבשול השלם בלב →. ואינו צריך למותר בשול כצורך הדם ההולך בוריד החלול →. NM 4:52-3.
- **vena cava: Arab.** الوريد الأجوف · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 60^b): אמנם נברא: ולכן נקרא השריין הורידי. ויותר נשמע להתפשטות והתקבצות ויותר נשמע להתדיית מה מעור אחד שיהיה יותר רך ורפה ויותר נשמע להתפשטות והתקבצות ויותר נשמע להתדיית מה שיתדיית ממנו אל הריאה מן הדם הדק האדיי הנאות לעצם הריאה אשר כבר קדם לשלמות הבשול →. בלב ולא יצטרך ליתרון בשול כצורך הדם העובר בוריד הנבוב →. NM 4:53.
- **sacral vein: Arab.** الوريد العجزي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 64^b): וכת יורד תחת העצלים הישרים: →. ומתפרד מהם שריגים ואחריתם מתחברים בחלקים העולים מן הוריד העגזי אשר נזכרהו →. NM 4:53.
- **sacral vein: Arab.** الوريد العجزي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 19^a): וכת יורד תחת העצל הישר: →. ומתפזרים בו שריגים וסופם דבק בחלקים העולים מן הוריד אשר על פי הטבעת אשר זכר אותו →. NM 4:52.
- **vena cava: Arab.** الوريد الأجوف · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 18^a): ועל כן נקרא הגיד הדופק בהיותו יותר לח: ויותר רך ויותר נקל אל הפשיטה והקבוץ ולהיותו יותר נקל להטיב מה שנוסף ממנו אל הריאה מהדם הדקיק הקטורי הנאות לעצם הריאה אשר קרב בהשלמת הבשול בלב ואינו צריך ליתרון בשול כמו →. צורך הדם בוריד הפנימי →. NM 4:53-4.
- **the inferior vena cava: Arab.** الأوجف النازل · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 19^b): פרק ה' בנתוח הוריד: →. הפנימי היורד כבר השלמנו מאמרנו בחלק העולה הפנימי והוא היותר קטן שבחלקיו →. NM 4:54.
- **arterial vein (pulmonary artery): Arab.** الوريد الشرياني · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 60^b): ואמנם הוריד השרייני אשר נזכרהו אע"פ שהוא שכן לריאה אמנם הוא עובר ממנו מאחורו במה שנלוה →. לשדרה →. NM 4:54.
- **Plur.** פיה → פיות ורידי הרחם • ורידים.
- **גיד** → הגיד הורידי • ורידי
- **גיד** → הגיד הדופק הורידי
- **שריין** → השריין הורידי
- **throat: Arab.** حلقوم · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 25^b): ומושקלו של הושט. אמנם הושט כולו יש לו שתי זוגות ימשכוהו: →. למטה →. NM 4:54.

ותיקה · *pulmentum spissius* (anything dense eaten with bread); *pultes* (a thick pap or pottage): Arab. عصيدة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aḡīza ‘an at-ta’līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 124^b, col. 1: הותיקה העשויה מן: → NM 4:54–5.

הֹרֵג → הורג הזאב • זָאֵב

• חלי' → חולי הזאב •

• [מות] → ממיית הזאב •

זָבֵל • asafetida: *Anonymous Glossary*, Ms. Leiden, Universiteitsbibliotheek, Cod. Or. 4732/1, fol. 7^a: מילשא היא גומ' והוא זבל שטן → NM 4:55.

דְּבִיקוּת → דבקות הזהב • זָהָב

• [דבק] → מדביק הזהב •

• סיג → סיג הזהב •

זָהָב • I. aureus: Lat. aureus / Arab. مِثْقَال • Ibn Sīnā, *K. al-adwiyā al-qalbiya* · trans. והרופאים הסבלים עדיין חושבים שיש: 252^a, fol. 252^a → NM 4:55.
למטרודיטוס ולתריאק חום גובר ומפני זה בורחים לתת ממנה שיעור חצי זהוב

• II. *mīthqāl* (i.e., 4.46 grams): Arab. مِثْقَال • Al-Zahrāwī, *K. al-tasrīf li-man 'ağūza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 136^a, col. b: ואם יקרה מאכילת המין הרע מהם קצת מה שזכרתי בפטריות מן החניקה והגנוח ראוי: לשנות אחריהם מיד מים שנתבשל בהם שבת עם חמאת בקר או שמן שומשמין או לקחת מצואת התרנוגלות משקל שני זהובים ולצרף אותה באישרוב אסיטוס ומים חמין ולשתותם → NM 4:55–6.

[זָהָב] • Part. *Hif'ūl* מְיָהֵים • heavy [on the stomach]; indigestible: Arab. وخم • Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Ayin 5 (62): חם בשווי → NM 2:14.
מרכז הגרון ומזכך הדם מזהים מתעכב הירידה מהאצטומכה

זְהָמָה • bee glue: Arab. وسخ الكور / Gr. πρόπολις • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15:33: אמנם רפואות חבורות העצבים: אני הייתי עושה בהם הגפרית שלא מצאו אש עם שמן עד שישוב בעובי זוהמת המרחץ. ולפעמים יעשה בגופות הנערים וכיוצא בהם עלך אלבטם לבדו או עם פרביון בגופות היבשים. וכן יעשה זוהמת → NM 2:43–4.
הכוורת לבדה או עם פרביון מולש בשמן ישן

• bath sordes: Arab. وسخ الحمام / Gr. γλοιός • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15:33: אמנם רפואות חבורות העצבים: אני הייתי עושה בהם הגפרית שלא מצאו אש עם שמן עד שישוב בעובי זוהמת המרחץ. ולפעמים יעשה בגופות הנערים וכיוצא בהם עלך אלבטם לבדו או עם פרביון בגופות היבשים. וכן יעשה זוהמת → NM 2:44.
הכוורת לבדה או עם פרביון מולש בשמן ישן

• wool grease: *Anonymous Glossary*, Ms. Vatican, Biblioteca Apostolica, ebr. 361, fol. 177^b: זופ(ט)א רטב הוא אישוף לח יקראו זוהמת הצמר → NM 4:56.

זָוֵב • fluid; liquid; moisture: Lat. humor • Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* · trans. Anonymous, ch. 15: מקיא הילד. יקרה לילדים בפרק ראשון מן השנים קיא לסבות רבות או בעבור ריבוי חלב יותר מאשר יוכל לסבול או בעבור לחות החלב או בעבור הפסדו וכל שכן אם יהיה הילד מהאסטומ' לחה וחלושה. והנהגתו הוא שתמנע ריבוי החלב. ואחר כן הבט בקיא אם → NM 2:178.
יורגש ממנו ריח חמוץ ויהיו בו זובים לחים ולבנים

• nosebleed: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer*

רבו התחלואים בהגיעם לבגר והם עת צמיחת השיער ויזמחו: (ב: fol. 57^b) (*Agur*), 3:27 (133) → NM 3:75. הקדחות הארוכות זוב דם הנחירים

• **i. catarrh**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 7:38 (390) (fol. 117^a): עב טיט עד (fol. 117^a): עשרים יום → NM 3:76.

• **II. rheuma**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3:23 (129) (fol. 55^b): והשורה: וזוב הנחירים והשורה: → NM 3:75–6. סתימת המקורות ותדמנת הגוף

זוג • **zygomatic arch**: Arab. **زوج** · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 30^a): קשות מסתירות: → NM 4:56. והעצבים העוברים בצדעים והנחתם באורך הצדע באלכסון ונקראים הזוג

זוהמה → **זוהמה**.

[**זור**] • **Part. Hif'il** • **מזיר** • **Plur. המזירים** • **i. repercussive remedies**: Lat. *repercussiva* · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 79^b: ועם כל זה שים המזירים עליו בהתחלה → NM 1:24.

• **II. restraint (i.e., restraining ingredients)**: Lat. *refrenatio* · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 78^a: וזה יעשה בדברים: → NM 1:24. מרככים ומתירים וקלים ועם כל זה תמיד תקדים המזירים

זורקי • **navicular or scaphoid [bone]**: Arab. **زورقي** · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 41^b): זורקי שבו ... יהיה החלל → NM 4:56–7.

זחילת הבטן • **diarrhea**: Lat. *fluxus ventris* · Al-Rāzī, attr. *On the Treatment of Small Children* · trans. Anonymous, ch. 13: קדחת וזחילת הבטן או: עיצור → NM 2:178.

זיו • **external condition**: Arab. **سحنة** · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 12:3: קודם שנה ולא אחר השבעים שנה: → NM 1:143–4. לא יקח הנער קודם י"ד שנה ולא אחר השבעים שנה

זיכום • **defluxion**: Arab. **زكام** · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.86 (fol. 225^a): מורסא כשתתישן וארך זמנה ושבה שחין ולא הגלידה והיה יוצא ממנה מוגלא תמיד בלי הפסד → NM 1:89.

זינה • **nourishment; nutriment**: Lat. *nutrimentum* · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 32^a: אמר ואין צריך שתניח שם רפואה: מצמחת עד שתטהר תחילה החבלה או שימשך שם הזינה אם יהיה שם חסרון באיזה מקום שיהיה → NM 1:25.

זיעה → **טהרת זיעה** • **זיעה**.

• **paroxysm**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 2:13 (65) (fol. 36^a): דת הזיעה השלמה בהתנהג החולי בכבידות לפנייה יום או לילה: → NM 3:76.

זיפק • **peritoneum**: Lat. *siphac* / Arab. **صفاق** · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* ·

trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 13^b: וכשתשיב המעים מבפנים תאחוז החבלה. → NM 1:43.
 באצבעותיך והזיפק יתפור ככתוב
 זירבאג' • *zīrbāga* (a kind of broth): Arab. زيرباج / Lat. species cibi iusculenti • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 148^a, col. b: והרוצה להשוות המוג ולהשקיט חמימות האסטומ'. ראו לבישלם תבשיל זירבאג'. → NM 4:57.

זירבו • *omentum*: Lat. zirbus • Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 12^b: שער הרביעי להשיב המעים והזירבו. → NM 1:43.

זכוכית • *כלי זכוכית* • *זכוכית*.

עשב → עשב הזכוכית •

זכוכית • *acumen*: Arab. ذكاء • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* • trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 25:59: ובטוב שכלו וזכותו אשר שימש ברפואות והיותו מצא מה שידעו הוא בקצת: מיני הדפק והניתוח והתועלות והפעולות יותר אמת מאשר שזכרו אריסטו בספריו בלא ספק לפי דעת מי שיודה על האמת והביאו אותו המאמר לדבר בעניינים שהוא בהם קצר מאד וישמש זריותו בהן. → NM 1:144.

זלוף • *nosebleed*: Judah ben Jacob, *Sefer Hanhagat ha-Ber'ut*, 8:5: וצריך להקיז מיד ויוציא מן הדם כפי השיעור הצריך שאם ימנע מהקיז תאחזוהו הקדחת התמידית וחולי הצלעות וזלוף הדם מן החוטם והמות הפתאומית והרבה חליים מלבד אלה. → NM 4:57–8.

זלק • *חלקות המעים הוא זלק אלמעא* • *זלק*.

זמורה • *varix*: Arab. دالية / Gr. χιρσός • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.64 (fol. 220^a): צמח נפתל קצת פיתול דומה לאשכול עם רפיון הבעים ותקשה על החולה התנועה והטיול וההליכה. → NM 1:89–90.

זמורות • *varicose veins*: Arab. دوال • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 127^a, col. a: הלחם העשוי מן העדשים יתילד מן ההתמדה עליו חליים שחורים כגון השטות והסרטנים והזמורות. והטחורים והבהק השחור והספחת והדומה להם מן החליים. → NM 4:58.

זמורי • *אשף* → האשף הזמורי • *זמורי*.

זמן • *age*: Lat. etas • Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 92^b: ואז תשגיח בגודל השבר וישנו וזמן החולה. → NM 1:25.

זמן הקור • *winter*: Arab. شتاء • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* • trans. Zerahyah Hen (*Pirquei Abuqrāṭ*), 3,2 (108): אמר בקראט: כי יש מן הטבעים שיהיה עניינו בקיץ יותר טוב ובקור: ויש מהם שיהיה עניינו בזמן הקור יותר טוב ובקיץ יותר רע. → NM 3:76.

זנאד • *radius*: Arab. الزند الأعلى • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fi al-tibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 38^a): פרק המרפק הנה הוא מחובר מן: פרק הזנאד העליון ופרק הזנאד התחתון עם הזרוע. → NM 4:58.

זנאד התחתון • *ulna*: Arab. الزند الأسفل • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fi al-tibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 38^a): פרק המרפק הנה הוא מחובר מן פרק: הזנאד העליון ופרק הזנאד התחתון עם הזרוע. → NM 4:58.

זנב • *חלל הזנב* • *זנב*.

- **זַנְבַּ הָעַיִן** • the outer corner of the eye: Arab. ذَنْبُ الْعَيْنِ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.13 (fol. 204^b): והרוצה להוסיף יוכל לכוות כויה אחת בכל צד מזנב העין על קצות גב העין במכוה קטן: → NM 1:90.
- **Plur. זַנְבוֹת** • the canthi (inner and outer angles) of the eyes: Arab. مَأْقَان · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 136^b, cols. a–b: והעינים תחזק בת העין ותפסיק: → הלחוויות העבות אשר בעפעפים ותועיל מגסות העין ומן החכוך אשר בראשי העינים וזנבותיהם → NM 4:58–9.
- **זַנְדַּ** • Plur. שְׁנֵי הַזְּנָדִים • שְׁנֵי הַזְּנָדִים • the two bones of the forearm (i.e., radius and ulna): Arab. الزندان · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 38^a): הקנה מחוברת משני עצמים מדובקים באורך ונקרא שני הזנדים: → NM 4:59.
- **זָעָה** → הסם המגיר לזיעה • זָעָה.
- **זָעָה** → הסם המתיר הזיעה • זָעָה.
- **זִפְתָּה** • זִפְתָּה גְרִיקָא • colophonía (i.e., Greek pitch (resin)): Lat. colophonía, id est pix Greca · Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 24^b. → NM 1:45.
- **זָקַף** (Pass. Part.) → זָקַף.
- **זָקִיפָה** • זָקִיפָה האמה • satyriasis: Lat. sathiriasis · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 3.26 (132) (fol. 77^b): ובהיותם יותר גדולים יקרה להם מורסת הגרון ודחית חוליות: הצואר לפנים ואשמא ואבן ותולעים עגולים והדלועיים והיבלות וזקיפת האמה וחזירים וצמחים אחרים ויותר נזכרים: → NM 3:77.
- **זָקִין** • זָקִין הַזָּקִין • to become chronic: Lat. veterasco · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 3.28 (134) (fol. 19^a): כשיצא להן הגרת הנדות מנהגן להזקין עמם: → NM 3:77.
- **זָקִין** • chin: Arab. ذَقْن · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 31^a): עצמות יחבר ביניהם תחת הזקן פרק מהודק: → NM 4:59.
- **זָקִין** → שְׁבוּלַת הַזָּקִין.
- **זָקִין התחתון** • pubes: Arab. العانة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.54 (fol. 217^b): ואחר כך להסתכל ואם יהיה התילד השקוי מצד המעי ראוי להרחיק הביקוע מן הטיבור שעור שלש אצבעות מלמטה עד למעלה מן הזקן התחתון: → NM 1:90.
- **זָקִין התיש** • goatsbeard [*Tragopogon porrifolius*]: Arab. لحية التيس · Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), He 5 (30): איבוקושטידום ויקרא זקן התיש: קר קובץ ראוי להרגילו כשיביא הצורך לעצור ולקבוע: → NM 2:12.
- **זָקִין** • sacrum: Arab. عَجْز · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 20^a): הפרק האחד עשר בנתוח העצם הנקרא הזקן: → NM 4:59.
- **זָקִין** → הוריד הזקני • זָקִין.
- **זָקִין** • Pass. Part. זָקִין • זָקִין → המעי הזקוף • זָקִין.

אֵשׁ → אש זרה • זֶרֶךְ

זֶרֶעַ • I. humerus; upper arm: Arab. عَضِد • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 37^a): ונוטה אל הצד החיצוני ומחוברת בראש הכתף: → NM 4:59–60.

• II. the inner side [of the arm]: Arab. مَأْبُض • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 25.53: במאמר החמישי מהתחבולה אמר: בהתחילו לספר איך ירופא ריקת הדם מן הריאה אמר מאמר זה לשוננו: וצוה לחולה שלא יתנפש ניפוש חזק ושיעשה המנוחה והשלווה תמיד ויקיז מיד גיד הזרוע. → NM 1:144.

- דְּבִיקָה → דבוקי הזרוע.
- חֶבֶל → חבל הזרוע.
- פֶּרֶק → פרק קנה הזרוע הסמוך ליד.
- קֶשֶׁר → קשר הזרוע.
- קֶשֶׁר → קשרי הזרועות.

זֶרְזִית • coercion: Arab. اسْتِكْرَاه • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrat*), 2.42 (94): ואם מנע השתוק תנועת החזה הנה זה יותר גדול ויותר מסוכן: → NM 3:77–8.

זֶרְיָקָה • Plur. זְרִיקוֹת • syringes: Arab. زُرَاقَات, Plur. زُرَاقَة • Ibn Sīnā, *K. al-adwiya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 122^a: ויספיק בזה המשך המימות המתאחרות: → NM 4:60.

הַגְרָה → הגרת הזרע מבלי ריגון • זֶרַע

• מזוֹרָאֵת • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 1 (fol. 41^a): ויהיה מאכלו זרעים קרים ויהיה משתהו מים ערבים צלולים: → NM 4:60.

זֶרְעוֹן • Plur. זְרִיעוֹנִים • chickpeas [*Cicer arietinum* and var.]: Arab. حَمَص • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 16.3: ואמר דיאסקורידוס כי יאמרו אנשים כי הזרעונים יבריאו מן היבלות הקשות כשיקח מהזרעונים וישים אחד אחד מהם על אחת אחת מן היבלות וזה יעשה ביום הראשון מן החודש ואחר כן יקבץ הזרעונים ויקשרם בצרור בגד וישליך אותם לאחוריו. → NM 1:71.

Cyrgia Magna · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 23^b: וענין אימון הרפואה
בדברים הנזכרים היא שבחבלות הגוממיות שבהן חסרון בשר וכן בחבלות העמוקות שנאבד משם
עצם הבשר תניח תחילה מן המולידות בשר. → NM 1:19.

• **herpes: Arab.** القروح التي تسعى / Gr. ἑρπητιές · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Pirqei Abuqrāt*), 5.22 (242): אמר בקראט: החם מביא המוגלא אבל לא בכל מוגלא וזה כי רוב הסימנים מורים על הבטחון והאמונה ויבשל המוגלא ויחליק העור ויפחות היזק הקרירות הנק' נאפץ והקיוץ וההמשכה ויתיר הכבידות הקורה בראש והוא מן היותר נאות לשברון העצמות וכל שכן לאצטומ' ולעצמות הראש ולכל מה שהמיתו הקרירות או חבל אותו ולחבלות המתפשטות והמתאכלות ולפי הטבעת ולחבלות שברחם ולשלפוחית כי החמימות לבעלי אילו החליים מועיל ומרפא והקור להם מזיק וממית. → NM 3:79.

חֲבֵשׁ → רפואה מחברת · **Part. P'el** • **חֲבֵשׁ** • **[חבר]**

• **Part. Pu'al** • **חֲבֵשׁ** • **compounded: Arab.** مؤلف · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 13.13: כשתרצה להריק הגוף ממה שיש בו מן (Ms. Oxford, Bodleian Library, Poc. 353, Uri Heb. 314, fol. 11^b): ולא ירד ממנו קטרא ראו לך שתהיה הרפואה מחוברת מרפואה מושונה בכחותיה כמו הגרעינים אשר חברנו אנחנו. → NM 1:161.

חֲבֵשׁ • **to apply a fomentation; to apply a warm pack; to foment; to make a warm poultice: Arab.** كَد · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 1 (Ms. Oxford, Bodleian Library, Poc. 353, Uri Heb. 314, fol. 11^b): ואם היה הכאב חזק ראו שיחבוש העין במי בשול קורונא ריאל ופנגריג: → NM 4:61.

• **Nif'al** • **חֲבֵשׁ** • **to heal: Arab.** انجبر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15.63: העצמות בבחורים יחבשו קודם שיחבשו בנערים כי הנערים יצטרכו לליחה שיגדילו בה ולהחליף מה שנתך מהם. וזכר זה אסקלפיוס במאמר הראשון מפירושו בספר החבישה. → NM 2:44.

• **P'el** • **חֲבֵשׁ** • **I. to make firm; to strengthen: Lat.** consolido / **Arab.** مَنَّ · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbīya* · trans. Anonymous (*Sefer ha-Refū'ot ha-Libbiyot*), fol. 247^b: ולו עפיצות מעט ומפני זה מחבש עצם רוח הלב. → NM 4:61.

• **II. to repair: Arab.** جبر · a) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.13 (fol. 232^b): וזאת התחבושת אין בה כח לחבש. → NM 1:91.

b) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.13 (fol. 232^b): תאר תחבושת מחבשת העצמים. → NM 1:91.

• **Part. P'el** • **חֲבֵשׁ** • **bonesetter: Arab.** مجبر · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.3 (fol. 233^b): וזכרו קצת המחבשים מן הראשונים לבלול הפתילות בחמאה ולהחליפן בכל יום ואין נכון אצלי לעשות כן. → NM 1:101.

• **Hitpa'el** • **התחבש** • **to mend: Arab.** انجبر · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.12 (fol. 235^b): ושבר הזרוע יתחבש בשלשים יום או בשנים ושלשים על הרוב ואפשר שיחבש לפעמים בשמנה ועשרים יום. → NM 1:91.

[שוב] → שב חג'ר • חג'ר

חג'רית • lameness: Arab. عرج • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāṭ*), 6.60 (352) אמר המפרש: התנגב הליחה היא המדובקת בכויה וכאשר: (352) 6.60 (פירקין אבוקראט), לא יתנגב הליחה היא בכויה יתחדש החגרות ולא ילך הרגל כמנהגו ויצמק → NM 3:80.

חלי → חוליים הדיים • ח'ד

[חד'ד] • Part. Pu'al מְחַדְד • I. acute: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 1.24 (51) (fol. 31^b): תשקה סובלי מודה מחודד משקה משלשל בראשיתם כדת: (51) 1.24 (פירקין אגור), הראויה להם → NM 3:126–7.

• II. conic: Arab. مخروط • a) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 4.44: לא תדמה תנועת הדפק בשלשה קצוותיו כתנועתו בגוף המרובע: (4.44) 4.44 (פירקין אגור), או המחודד וזולתם אלא תחשוב שהיא תנועה אחת והקפה אחת כתנועת הכדור כי תנועת הגיד תתבאר לחוש עגולה מאד → NM 1:161.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 4.44: לא תדמה תנועת העורק בשלשת קטריו כתנועה בגשם המרובע או המחודד → NM 2:57–8.

חדיש • freshness: Arab. طراوة • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 144^b, col. b: ולפעמים ישתנה החלב: → בפעולתו וכחו כפי מזג הבעל חיים אשר הוא ממנו ושניו ומדת זמן החלב מישנותו וחדושו → NM 4:61.

ח'ד'ר • cavity: Arab. فضاء • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāṭ*), 7.38 (390) אמר המפרש: הגוף העליון הוא חדר החזה אשר בו הריאה ויום העשרים: (390) 7.38 (פירקין אבוקראט), הוא יום הגבול להיותו סוף השבוע השלישי → NM 3:80.

• רחב → רוחב החדר

• Plur. חדרים • ventricles (of the brain, heart): Arab. بطن • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 56^a): הנה יצמח מן המוח: (56^a) 1 (פירקין קאנון), מן העצביים (שבעה) זוגות הזוג הראשון התחלתו מעומק שני החדרים המוקדמים מן המוח אצל שכוונת שתי התוספות הדומות לשתי פטומות → NM 4:61.

• חדרי הבטן • the internal parts (of the body): Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.48 (185) (fol. 70^a): סערת קדחת מחודדת בוערה בחדרי הבטן: (185) 4.48 (פירקין אגור), ושטח הגוף קר מחוץ וצמאון מתמיד הוא אות מות → NM 3:80–1.

I. fresh; green: Arab. أخضر • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 126^a, col. a: הפול: יש ממנו: (126^a) 27 (פירקין אגור), חדש אשר לא נגמר בשולו ויש ממנו יבש והחדש הלח קר באמצע המעלה הראשונה לח בסופה → NM 4:61–2.

• II. young man: Arab. حَدَث / Gr. νέος • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāṭ*), 2.45 (97) אמר אבוקראט: בעל חולי הנופל כשיהיה: (97) 2.45 (פירקין אבוקראט), חדש הנה רפואתו תהיה לבד בהעתקו בשנים והארץ וההנהגה → NM 3:81.

dizziness: Arab. دوار • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 132^a, col. b: והחוג והרעיה וכבדות כל: (132^a) 27 (פירקין אגור), הגוף וצרות הנשימה הממית בעליו באורך הזמן → NM 4:62.

גָּרַם → גרם חוג.

חֻזָּר (Part.) → חוזר.

חוט • I. fiber: Arab. ليف · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.12: אלו השלשה כלים והם העצב והיתר והקישור כלם הם לבנים ומעשה מקשה: 1.12: נעדרים מהדם וכשתתירם יותרו אל חוט הולך אל האורך מלבד מה שיהיה מן הקישורים קשה מאד חוט כי אי אפשר שיתיר וישוב חוט

• II. (lit., line; streak; stripe); h.l., cerebral (longitudinal) fissure: Arab. خَطّ / Lat. linea · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 11 (fol. 18^b): המוח יחלק תחלה באורך לשני: → NM 4:62.

• spinal chord: Arab. نخاع الفقار · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 23 (fol. 33^b): ואם יהיה הסתום באחד מפלחי חוט השדרה ימין ושמאל יהיה הפלג במה שלמטה מן הצואר מן הפלח הסתום → NM 4:62.

• Plur. חוטים • fibers: Arab. شظايا · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.74: החוטים בכל אחד מן המעים הם עגולים ירכבו ברוחב בשתי: כרומות כלם כי המעים אמנם יקיפו על מה שבהם לבד ויאספחו ולא ימשכו שום דבר מן הדברים → NM 1:146.

• spermatic cords: Judah ben Jacob, *Sefer Hanhaqat ha-Ber'ut*, 10.2: צריך אדם להזהר אם רצה לחיות בטובה שלא יבעול אלא כשימצא גופו בריא וחזק והוא מתקשה מאליו שלא מדעתו וימצא כובד ממתניו ולמטה כאילו חוטי הבצים נמשכים למטה → NM 4:62.

• suspensor: Arab. معلاق · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.63 (fol. 219^b): וזה המין לפעמים יתכן לבקע עליו ועל יתר מיני הבשר והוא לבקע עור הבצים ואחר כך למשוך הביצה למעלה ולהוציאה מן הקרום הלבן ולהפריד החוטין הנתלין מן הכיסים ולקשור הכיסים ולחתך החוטין אחר הפרדם מכל צד מצדי הביצה → NM 1:91.

חֻטָּם → חוטם.

חול • stone(s): Arab. حصى · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 3.76: החליים הארוכים כמו צרות הניפוש והחול והטחורים באף והחבלות: → NM 1:146–

7.

חולב • Plur. החולבים • the [two] renal veins: Arab. الحالبان (read: الحالبان) · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 66^b): ואחר יתענף מהם שני עורקים גדולים נקראים החולבים פונים אל הכליות לזכך מימיות הדם → NM 4:62–3.

• groins: Arab. الحالبان · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 10.15: העפוש לפעמים יהיה בעורקים כלם בשוה ולפעמים יהיה: → NM 2:45.

חולָה → [אלם] האלם לטון החולה • חולָה

חולי → חלי.

חֻלְיָא → חֻלְיָהּ.

חֻלְיָהּ → חֻלְיָהּ.

חֻלְשָׁה → חֻלְשָׁה.

חֻם → חֻם.

חֻמְרָא → חֻמְרָא.

חֻמוֹשׁ → חֻמוֹשׁ.

חֻצֵץ (Part.) → חֻצֵץ.

בְּטוּלָא → בְּטוּלָא חֻמוֹשׁ • חֻמוֹשׁ.

• תְּרֻדְמָחָה → תְּרֻדְמָת חֻמוֹשׁ •

חֻתְּמָה (Part.) → חֻתְּמָה.

אֶמְצָעָה → אֶמְצָעָה חֻחוּזָה • חֻחוּזָה.

• אֶרְוִין → אֶרְוִין חֻחוּזָה •

• מְגֻלְתָּא → מְגֻלְתָּא חֻחוּזָה •

• מְטָה → לְמִטָּה מְשֻׁחוּס חֻחוּזָה •

• עֵצִים → עֵצִים חֻחוּזָה •

• צֵלְעוֹתָא → צֵלְעוֹתָא אֶמְצָעָה חֻחוּזָה •

חֻזְזֻקָא • fibrous tissue; ligament: Arab. عَقَب / Lat. nervi seu tendines, quibus chordae conficiuntur · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 13^b): ועל כן חשב הבורא והצמיח מהעצמות דבר דומה בעצב נקרא חזוק וקשרים והוא: → NM 4:64.

צֻמָחָה → צֻמָחָה חֻזְזֻרִי • חֻזְזֻרִי.

[חֻזְזֻקָא] • Pi'el חֻזְזֻקָא • to protect: Arab. وَفَى · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.44: חוט של שדרה כלומר הגוף החלק אשר יצא מן המוח: דבק בחליות השדרה כלה יקיף בו אותן הקרומות בעצמן המקיפין במוח ואחד משתי הקרומות דבק באחר ויקיף בהם קרום כרוך עליהם מנראיהם כמו קרום שלישי חזק קשה מסוג העצבים לחזקו מפני חזק תנועתו וכחו וקשייו. → NM 1:147.

• Part. Pi'el חֻזְזֻקָא • מְחֻזְזָקָא • חֻזְזֻקָא.

• Hif'il חֻזְזֻקָא • to surround: Arab. حوى · Maimonides, *Šarḥi fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 7.24 (376): אמר המפרש: יאמר כי כאשר נחתך עצם: הראש עד שגיע החתך למקום הפנוי המחזיק למוח יתחדש ערבוב השכל. → NM 3:81.

• Part. Hof'al חֻזְזֻקָא • protected: Arab. موقاة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.18: וכל העצבים והיתרים והגידים המוגבלים מן העצם: מוחזק מכוסה בקרומות חזקים. → NM 1:161.

חֻזְזֻקָהּ • burning heat: Arab. وَحَج / Lat. fumus · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 18 (fol. 26^a): ותתילד משתי סבות אחת מהן התלהבות מרה כרכומית והתלקח בחלקי המוח והאחרת מרתחת דם הלב והתגברו כי דם הלב כשירתח ויתלהב בחוס מרה אדומה יתגבר ויעלה חזקתו אל הראש. → NM 4:64-5.

עֶצֶבָה → העֶצֶב חֻזְזֻרִי • חֻזְזֻרִי • Part. חֻזְזֻרִי.

• עֶצֶבָה → העֶצֶב חֻזְזֻרִי לְמַפְרָעָה •

- *Hif'il* הִחְזִיר • **to cause a relapse**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 2.12 (64) (fol. 18^b): ם אחרי הגבול מחזירים: (18^b) → NM 3:81.
- *Part. Hif'il* מִחְזִיר • **מחזיר לאחור** • עֵצֶל → העעל המחזיר לאחור.
- *Part. Hof'al* מְחִזֵּר • **repeated**: Arab. مَكْرَر • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirḡei Abuqrāt*), introduction (13): ואלו פרקי אבוקרט מהם פרקים יצטרכו: (13) Anonymus (*Pirḡei Abuqrāt*), introduction (13): ואלו פרקי אבוקרט מהם פרקים יצטרכו: (13) אל פירוש ומהם מבוארים בעצמם ומהם מוחזרים ומהם מה שאין בו תועלת במלאכת הרפואה ומהם טעות גמור → NM 3:127.
- חָהּ • **hook**: Arab. صَنَارَةٌ / Gr. ἄγκυρα · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.6 (fol. 209^b): ואם יצא החפץ: → NM 1:92.
- [חטא] • *Part. Hif'il* מְחַטֵּא • **מחטיא** • הִלַּחַח → הליחה המחטיאה.
- חֲטָה • גְּרִישׁ → גריש החטה • חֲטָה.
  - חֲלָב → חלב החטה.
  - *Plur.* חֲטִים • **tonsils**: Arab. لَوْزَاتَان • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), introduction (fol. 3^a): השער הג' בכאיבי: (3^a) → NM 4:65.
  - חֲטִים • **tonsils**: Arab. اللوزتان • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.43 (fol. 215^b): אבל אשר יש להם צמח חס בפה או בגרון או בשני החטים כשלא יהיה חולי בקנה מחייב לבקע השפוי כובע פחד → NM 1:92.
- חֲטָם • זְלוּף → זלוף הדם מן החוטם • חֲטָם.
  - עֲקָץ → עוקץ החוטם.
  - עֲרִיפָה → עריפת דם החוטם.
  - קִנְהָה → קנה החוטם.
  - רְעִיפָה → רעיפת דם מן החוטם.
- חֵי • גְּפְרִית → גפרית חי • חֵי.
  - יֵין → היין החי.
  - סִיד → סיד החי.
  - רוּחַ → הרוח החיה.
- חֲבוּר → חיבור.
- חֲבוּשׁ → חיבוש.
- חֲמוּץ → חימוץ.
- חֲקִנְהָה → הקנה החיצוני • חֲקִנְהָה.
- חֲקִי • orbit: Arab. شحمة العين • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.93 (fol. 228^a): והוצאתי חץ: → NM 1:92; corr. 4:229.
- [חכך] • *Part. Pi'el* מְחַכֵּךְ • **מחכך** • חֶסֶם → חסם המחכך.
- [חכס] • *Part. Pu'al* מְחַכֵּס • **firm; precise; solid**: Arab. مَحْكَم • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 10.2: וראוי להתחיל ברפואתו בקשור למעלה ממקום הנשיכה קשירה מחוכמת כדי שלא יעבור הארט → NM 1:59.

חִלְאָה • foam: Arab. رغوة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 127^a, col. b: וכשיקרבו השעורים אל הבשול: וישגו ויתפחו להסיר חלאתם ולרחצם במים חמין → NM 4:66.

• חלאת הים • (lit., filth of the sea); sea foam: Lat. spuma maris / Gr. ἀλλυόνιον · Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 86^b. → NM 1:25.

חִלְב • sour buttermilk: Arab. الدوغ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 147^a, col. a: חחלב החמוץ הנקרא אלדוע' קר יבש קשה להתעכל רחוק לרדת כבד על האצטומ → NM 4:66.

• מים → מי החלב.

• מויץ → מויץ (ה)חלב.

• buttermilk: Arab. مخيض · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23.107: בשמות מיני החלב כשישוכשך ויוסר ממנו: חמאתו יקרא מה שישאר מביץ כלומר החלב המשוכשך ונקרא אלדוג → NM 2:63.

• thick curdled milk: Arab. اللبن الرائب · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 147^a, col. a: החלב הקרוש הנקרא אלראיב יותר קר מן החמוץ ויותר נאות אל האצטומ' החמה ולבעלי → NM 4:66.

חִלְב • omentum: Arab. ثوب · a) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 9.102: אבל תראה ותדע כי הכיס אשר ירד בו הקרום אשר על האצטומכא → NM 1:147.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 1.60: החלב הוא מן האברים אשר אינם הכרחיים במציאות בעלי חיים → NM 2:45.

• starch: Arab. نشاء الحنطة وهو النشاستح / Gr. ἄμυλον · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 124^b, col. 1: חלב החטה קר ויבש והראיה על קרירותו החמיצות המועטת אשר בו והמזון: המתילד ממנו יש בו חלוקה ולפי כך יועיל מנחרת החזה והריאה ועיצום המעים והפשטתם ומשחין כיס מקוה המים → NM 4:66–7.

• יריעה → יריעת החלב.

• כיס → כיס החלב.

• omentum: Gr. ἐπίπλοος · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 7.55 (407): למי שכבדם מלא מים ויבקע משם אל חלב הכרס יתמלא בטנם וימות → NM 3:82.

• omentum: Arab. ثوب · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 1.55: החלב המכסה הוא מחובר משני עורות גסים אחד מהם: דבוק באחר ומעורקים דופקים ובלתי דופקים ושומן שאיננו מועט → NM 2:46.

• omentum: Arab. ثوب · a) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.45 (fol. 207^b): כשיקרה בתק בעקרי הירכים ויתגללו קצת המעים או החלב המכסה את הקרב אל: האשכים → NM 1:92.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.60: החלב המכסה הקרב הוא אחד מן האברים שאינם מוכרחים במציאות הבעל חיים ותועלתו בגוף מעוטה. → NM 1:147.

• **omentum: Arab.** ثرب · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, fol. 217^a. → NM 1:92.
חֲלוּדָה · I. **filth:** Lat. sordicies (Honofredi) · Ibn Zuhr, *Regimen of Health* · trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanhagat ha-Ber'ut le-Abu 'Ali ben Zuhr*), ch. 20: כאשר ירחץ: ואמרו חכמי: בדבש יוציא מן הגשם מה שהוא דבק בין עור ובשר מן המותרות הלחות העשניות הבלן הגוף במרחץ כדבש יוציא מן הגשם מה שהוא דבק בין עור ובשר מן המותרות הלחות העשניות ויפתח הסתומים וימרק מה שעליו מן החלודה והדומה אליו. → NM 4:67.

• II. **fluid, watery moisture:** Arab. صديد · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15.54: אחד מהם: אחד מהם בהכרח: אחד מהם: דק נתן מן הגוף בהתכה נסתרת והשני עב והוא הזוהמא המתקבצת על הגוף. ואותו הדק בשחין יקרא חלודה ואותו העב בשחין יקרא מלוכלך. → NM 2:46.

• III. **viscous matters:** Lat. limositas, *Plur.* limositates · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 4.53 (190) (fol. 26^b): כל אותם שיש להם קדחת אם על: השנים יעשה להם חלודה הקדחת נעשת יותר ארוכה ויותר חזקה. → NM 3:82.

חלודי · serous: Arab. صديدي · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 6.78: וכשיהיה הדם רקיק וחלודי מורה שהכבד יחלש מעשה הדם. → NM 2:46.

חלולות · I. **buttocks:** Arab. مقعدة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), introduction (fol. 3^b): השער הכ' ברפיון: החלולות ויציאתה. → NM 4:67.

• II. **rectum:** Arab. سرم · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 40^b): והרחם וכלי הזרע מן הזכרים והשת והחלולות. → NM 4:67–8.

חלול · vena cava: Arab. الأجوف · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 34^b): הפרק החמישי בניתוח החלול היורד הנה: חתמנו המאמר בחלק העולה מן החלול והוא היותר קטון שבחלקיו. → NM 4:68.

• **חלול** → הוריד החלול.

• **the inferior vena cava:** Arab. الأجوف النازل · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 34^b): הפרק החמישי בניתוח החלול: היורד הנה חתמנו המאמר בחלק העולה מן החלול והוא היותר קטון שבחלקיו. → NM 4:68.

• **the ventricles (of the heart): Arab.** تجاويف · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 4.18: וכן הלב בעצמו יזדמן כמה פעמים: שיהיה הלב בעצמו יותר קר ממזגו הטבעי ויהיה העצם אשר יקיף עליו חלוליו יותר חד או בהפך. → NM 1:148.

חלום → שני החלומות · חלומות · **חלום**.

חלוק · viscous: Arab. لزج · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 124^b, col. 1: סובין של חטה חמים יבשים: מעטי המזון מאד ומגנבים ולוטשים לטישה רבה יותר מלטישת קמח החטה וכשיעשה מהם שרף ימהר לרדת מן האסטומ' ולוטש מה שיש בחזה והריאה מהלחוויות החלוקות. → NM 4:68.

ידיעה → ידיעת החלוק • חלוק

חלוקה → חִלְקָה

חִלְחול • rarefaction: Arab. تخلخل · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23.99: הרפיון והחלחול הם שני שמות נרדפים → NM 2:47.

חלחולת → חִלְחֹלֶת

[חלחול] • Pi'el חִלְחֹל • to loosen: Arab. خلخل · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans.

Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 13.19: ראוי לרחוץ קודם לקיחת הרפואה המשלשלת יום או יומים או שלשה ימים רצופים כי הרחיצה ממיסה הליחות. ואם יהיה בגוף מקום שנתקשה ונמתח ירפהו ויחלחלו ויתעתד הגוף שיזול ממנו מה שיזול בנקלה → NM 2:47.

• Part. Pi'el מְחֻלְחֵל • porous: Arab. متخلخل · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans.

Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 1.61: גרם הטחול רפה ומחולחל ורך דומה לספוג → NM 2:58.

• Part. Hitpa'el מְחֻלְחֵל • porous: Arab. متخلخل · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.96 (fol. 231^a) (2.97, Ms. Paris, BN, héb. 1163): כי מי שיהיה רך הבשר מתחלחל הנקבים ראוי לשרטו שריטה: → NM 1:93.

חלחולת → חִלְחֹלֶת

חלי • harm: Arab. آفة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 25.72: והפלאו קהל בעלי העיון איד נוכל להאמין בזה הספור עם האמינו לו במה שזכר → NM 1:148.

• leontiasis: Arab. داء الأسد · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 17.1: והוא מתחלק לארבעה: הוא אחד מהם המתילד מן הדם ויקרא חולי האריה הנקרא אלופיציא והשני המתילד מליחת מרה כרכומית ויקרא חולי האריה הנקרא לאוניאה והשלישי המתילד מליחה מרה שחורה ויקרא חולי הפיל והרביעי מתילד מליחת הליחה הלבנה ויקרא חולי הנחש → NM 1:56.

• [בוא] → בא לו חולי הרגלים

• angina: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 7.49 (401) (fol. 119^a): אמר אפוקרט: קרהו חולי הגרון וצמח צמח בחזה אות טוב הוא כי נטה: → NM 3:83.

• delirium: Arab. وسواس · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāt*), 1.12 (39): והשקוי וחולי הדאגה וחולי מיעים והכילת והוא נגע הריאה: → NM 3:83.

• lupus: Lat. lupus · Arnau de Vilanova, *Medicationis Parabole* · trans. Abraham Avigdor (*Pirqei Arnauṭ de Vilanova*), 5.96 (110): הנגעים המתאכלים אשר יתרחבו: ויתפשטו אל העומק מעצמם ראוי לרפאם עם דברים קובצים ומיבשים בלתי עוקצים ואם יהיו ארסיים כמו חולי הזואב יצטרך שיהיו בזהריים → NM 4:55.

• phthisis: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3.29 (135) (fol. 58^a): אמר אפוקרט: תכונת הבחורים מעשרים שנה ומעלה לחול עליהם החולי: → NM 3:83.

- **hypochondriac illness**: Arab. *مرض مرقا البطن*. Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23:65: מן הערבוב השחורי: יש מין יהיה התחלתו מן האסטו' ורבים מן הקדמונים יקראו זאת העלה חולי מכרס הבטן וחולי נופח → NM 2:54–5. ויאמר לו גם כן המראקי כל'ו הכרטיי והנופח
- **dropsy**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 6.43 (335): חולי המים הרעים: מאריך להזיל הזלת הבטן עם דם ולו כובד הטחול סופו לבוא לחולי המים: → NM 3:84. הרעים או להשמטת המעיים
- **מנוחה החולי** → **מנוחה**.
- **I. colic**: Arab. *قولنج*. Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāt*), 3.22 (128): אמר אבוקרט: ואמנם בחורף יקרה הרבה מתחלואי הקיץ וקדחת: רביעית ארוכה ומעורבת והטחול והשקוי והטפת השתן ושלוש הדם וחלקת המעים וכאב הירכים והאסכרה ונוזילה על הריאה וחולי מעים החזק אשר יקראוהו היונים איליאוש והכפיה והדאגה והשחורי והשטות → NM 3:84.
- **II. diarrhea**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 5.34 (fol. 86^b): מאשה הרה אם תתחל(ה) בחולי מעים לאות כי תפיל: → NM 3:84.
- **epilepsy**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3.22 (128): אמר אפוקרט: פגרי החורף להביא על הגופים קצת המדויים אשר באו עליו: בימי הקיץ פרצת קדחת רביעית נפח טחול אפיסת המים הרעים החולי היבש יציאת השתן במכאוב הזלת הבטן והדם וכאב הירכים פוקות מיני השעול וכאב המעי הגדול והחולי המפיל רעת הליחה → NM 3:84–5. השחורה וכאב הגרון
- **epilepsy**: a) Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 2.45 (97) (fol. 46^a): אמר אפוקרט: רעת החולי הנופל בהיותו חדש והסובל נער ומזג: → NM 3:85. מקומו והנהגותיו טובים יכול להרפא
- b) Arab. *صرع*. Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), introduction (Ms. Oxford, Bodleian Library, Poc. 353, Uri Heb. 314, fol. 1^b): השער הכ"ב בחולי הנופל: → NM 4:68.
- **ophiasis**: Arab. *داء الحية*. a) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 17.1: והוא מתחלק לארבעה: חלקים אחד מהם המתילד מן הדם ויקרא חולי השועל הנקרא אלופיציא והשני המתילד מליחת מרה כרכומית ויקרא חולי האריה הנקרא לאוניאה והשלישי המתילד מליחה מרה שחורה ויקרא חולי הפיל והרביעי מתילד מליחת הליחה הלבנה ויקרא חולי הנחש → NM 1:56; corr. 2:198.
- b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23:53: חולי השועל וחולי הנחש הם עלה אחת ואמנם נתחלפו שמותיים למקום התבנית כי: → NM 2:47. המקום שיוסר השער בחולי הנחש יהיה על משל הנחש בעת הלוכו
- **ניצול** → **הניצול מן החולי**.
- **[מלט]** → **הנמלט מחולי**.
- **epilepsy**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 5.7 (227) (fol. 80^b): אמר אפוקרט: גזור על סובל חולי הנפילה אם לא הביאה שתי שערות תמהר: → NM 3:85–6. רפואתו
- **נקי** → **הנקי מן החולי**.

- **חולי הפיל** • elephantiasis: Arab. داء الفيل · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 17.1: והוא מתחלק: לארבעה חלקים אחד מהם המתילד מן הדם ויקרא חולי השועל הנקרא אלופיציא והשני המתילד מליחת מרה כרכומית ויקרא חולי האריה הנקרא לאוניאה והשלישי המתילד מליחה מרה שחורה ויקרא חולי הפיל והרביעי מתילד מליחת הליחה הלבנה ויקרא חולי הנחש → NM 1:56; corr. 2:198.
- **חולי העד** • pleurisy: Arab. ذات الجنب / Gr. πλευριτικός · a) Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāṭ*), 5.8 (228): אמר אבקרატ: מי שמצאהו: חולי העד ולא ינקה בארבעה עשר יום הנה גיע עניינו לעשות מוגלא → NM 3:86.
b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 4.42: איני יודע ששום אדם ימלט מחולי העד בהיות דפק בעליו קשה בתכלית הקושי קטון ומתואתר מאד → NM 1:148.
- **קום**] → הקום מן החולי.
- **חולי הריאה** • pneumonia: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*) (fol. 112^b), 7.11 (363): החל לבוא אחרי חולי כאב הצד היא פליורשין חולי: הריאה היא פריפליומניאה אות רע הוא → NM 3:86.
- **חולי הרגלים** • gouty affections: Gr. ποδαγρικά νοσήματα · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 6.49 (341): למי שבא לו חולי הרגלים אחר שתשכך הלהבה ינוח: בתוך ארבעים יום → NM 3:86.
- **חולי השועל** • alopecia: Arab. داء الثعلب · a) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 17.1: והוא מתחלק: לארבעה חלקים אחד מהם המתילד מן הדם ויקרא חולי השועל הנקרא אלופיציא והשני המתילד מליחת מרה כרכומית ויקרא חולי האריה הנקרא לאוניאה והשלישי המתילד מליחה מרה שחורה ויקרא חולי הפיל והרביעי מתילד מליחת הליחה הלבנה ויקרא חולי הנחש → NM 1:56.
b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23.53: חולי השועל וחולי הנחש הם עלה אחת ואמנם נתחלפו שמוותיהם למקום התבנית כי: 23.53: המקום שיוסר השער בחולי הנחש יהיה על משל הנחש בעת הלוכו → NM 2:47–8.
- **חולי השחורה** • melancholic delusion; melancholy: Gr. μελαγχολία · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 3.14 (120): ואם יהיה החורף צפוני ונעדר המטר יהיה: נאות למי שטבעו רטוב ולנשים אבל לשאר אנשים יקרה להבת העינים יבשה וקדחות חדות וארוכות → NM 3:87.
- **חוליים חדים** • acute diseases: Arab. أمراض حادة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 7.11: ועם האברים נתך אם: באורך חליים נושנים או בחדות חליים חדים או בקדחות שהם מהמס האברים → NM 2:44–5; corr. 4:229.
- **חֲלִיָּה** (also: חֲלִיָּא) • patella: Arab. رصفة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 16^a): ולו שתי ראשים האחד מהם: בשרי וידבק בחולית הארכובה קודם שישוב יתר והאחר קרומי דבק בקצה השמאלי מקצו הירך → NM 4:63.
- **החוליא ההולכת באורך** • the longitudinal suture: Arab. الدرر الطولي · Ibn Sīnā, *K. al-*

- Qānūn fī al-tibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 17^a): ותהיה החוליא: ההולכת ברוחב באמצע הרחב מן האוזן אל האוזן כמו שהחוליא ההולכת באורך הוא באמצע ההולכת ברוחב באמצע הרחב מן האוזן אל האוזן כמו שהחוליא ההולכת באורך הוא באמצע ההולכת ברוחב באמצע הרחב מן האוזן אל האוזן. → NM 4:63.
- החוליא ההולכת ברוחב · the transverse suture: Arab. الدرز العردي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 17^a): ותהיה החוליא: ההולכת ברוחב באמצע הרחב מן האוזן אל האוזן כמו שהחוליא ההולכת באורך הוא באמצע ההולכת ברוחב באמצע הרחב מן האוזן אל האוזן. → NM 4:63.
  - החוליה הקלפית · the squamosal suture: Arab. الدرز القشري · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 17^b): ושני השרשים שהם ימין: ושמאל הם שתי העצמות אשר בהם האזנים ונקראות שתי האבנים מפני קשים כאבן וגבול כל אחד מהם מלמעלה לחוליה הקלפית. → NM 4:64.
  - Plur. חליות · cranial sutures: Arab. شؤون · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 17^a): ולכמו זאת הצורה שלשה חליות: ואת חליות ושני חליות כזביות. → NM 4:63.
- חִלְמָה** · intelligence; understanding; wisdom: Arab. حِلْم · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 31^b): והקצויות יצמחו ברוב: באמצע זמן הגדול והוא אחר ההמרצה אל ההעמדה וזה כי ההעמדה קרובה מל' שנה ולכן נקראים שני אלחלם כלומ' החלמה. → NM 4:68–9.
- שני החלמה → שן.
  - שני אלחלם כלומר החלמה → שן.
- חִלְמָה** · lientery: Arab. زلق الأمعاء · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirḡei Abuqrāt*), 3.30 (136): אמר אבוקרט: מי שעבר אלו השנים יקרה: לו נזילה על הריאה וחולי הצד וחולי הריאה ושכחה והקדחת אשר תהיה עמה התעורה והקדחת אשר יהיה עמה ערבוב השכל וקדחת השורפת ושלשול היוצא הקיא ושלשול הארוך וגרידת המעים וחליות המעים והתפתח פיות העורקים ממטה. → NM 3:87.
- חִלְלָה** · i. cavity: Arab. جوف · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḡei Abuqrāt*), 7.38 (390): אמר אבוקרט: הירידות אשר ירדו אל החלל העליון יעשה מוגלא: בועשרים יום. → NM 3:87.
- II. concave [part]: Arab. مقعر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 7.57: הצמא הגדולה שתהיה נעדרת מהתרת הבטן סבתו הראשונה רוע מזג חם או יבש או שניהם יחד יתחדש באסטומכא ובייחוד פיה. וסבתו השנית אחר האסטומכא כשיתחדש בה רוע מזג בכבד וכל שכן בחללו. → NM 1:148–9.
  - III. intestines: Arab. أحشاء · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 129^a, col. a: וזיקו למי: שיש בתוך חללו מורסא. → NM 4:69.
  - IV. ventricle: Arab. تجويف · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 1.53: החלל הימני משני חללי הלב אמנם נברא למקום הריאה. → NM 2:48.
  - the last vertebra of the tail: Arab. عجز الذنب · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.47

אמנם אם הגדמות כבר נתפרסם על החולה ויראה ראייה מבוארת ראוי אז לכוותו אלו: (208^a) NM 1:93. → הכויות הנזכרות בראש ... וכייה אחת גדולה על העצה אצל חלל הזנב

• **קְוֹקוּם** → המקום החלל.

• **nape of the neck**: Arab. نَقْرَةُ الْغَفَا · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.47 (fol. 208^a): והרוצה לכוותו צריך להתבונן אם בתחלת הגדמות רפאוה במה שזכרתי במאמר החלוקה ולא כהה הנגע ויש חשש על החולה שמא ישלוט ההפסד על כל מזגו ראוי לכוותו על הראש חמש כויות האחת באמצע הראש המפורסמת והשנית למטה ממנה לעמת המצח במקום הנחת תפלין ושתי

כויות על שני הקרנים ואחת מאחוריו בחלל העורף → NM 1:93-4.

• **cavities**: Arab. فضاء / Gr. κοιλία · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 7.54 (406): מי שתהיה נבוכה בו הליחה: (406) → NM 3:87-8.

• **I. cavity: a** Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 7.51 (403) (fol. 123^b): העטוש יהיה מהראש ממוח מחומם או מלחלוח אשר בחללות הראש ירד האויר אשר הוא בתוך → NM 3:88.

b) Arab. تجويف · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 120^b: הפותח הוא אשר יניע החומר אשר נופל בחללות המעברים ויוציאהו: → NM 4:69.

• **II. concavity**: Arab. تقعير · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.31 (fol. 238^b): פרק כף הירד ופרק: השכם אמנם תקרה להם השמיטה בלבד ולא יקרה להם מה שיקרה ליתר הפרקים מן ההסרה → NM 1:94.

• **Part. Hitpa'el** מתחלף · **contrary**: Arab. مخالف · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.8: הניצוץ והברק אשר יראה האדם בפני: עיניו הוא מן הליחות שעצמם ומראיהם מתחלף לליחות הביצית מתקבצת בין הגלדיית והקרניית → NM 2:64.

• **Hif'il** החליץ · **to invigorate; to strengthen**: Judah ben Jacob, *Sefer Hanhagat ha-Ber'ut*, 4.5: לפיכך ראוי לאדם שלא ישתה ממנו לתענוג ולשעשוע כדרך הסובאים אלא כדי: להבריא גופו ולהחליץ אבריו → NM 4:69.

• **Plur.** חלצים · **costal cartilages**: Arab. شراسيف · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Sedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 18 (fol. 26^b): הדרך הראשון כשיהיה החולי משוקע במוח עצמו והשני כשיהיה באסטו' ומה שקרוב ממנה כמו → NM 4:69.

• **מְטָה** → מה שלמטה מן החלצים.

• **עֵצִים** → עצם החלצים.

• **תַּחַת** → תחת החלצים.

• **מִתַּחַת** → מתחת החלצים.

• **Hif'il** החליק · **to be loose (of bowels)**: Arab. لَان · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl*

Abūqrāt · trans. Zerahyah Hen (*Pirquei Abuqrāt*), 4.27 (164) מי שיצא ממנו: דם הרבה מאי זה מקום שיהיה הגרתו כי הוא בקחתו המזון יחליק בטנו ביותר מהשיעור → NM 3:89.

• החליק הבטן · to prescribe laxatives: Arab. إلقاء البطن · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 12.8: ובאדם אחר נקצר ויספיק לנו למנוע ממנו המאכל. ובאדם אחר יספיק לנו למעט לו המאכל ובאדם אחר יספיק לך שתחליק בטנו או שתשלהו או שתרבה לו להכניסו במרחץ או שיספיק לו הטורח לבדו או שתעשה החפיפה המרובה. → NM 1:149–50.

• החליק לטבע · to soften the stools: Arab. لين الطبيعة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 17.33: ראוי להקדים תחילה מכל מה שהאדם אוכל ושותה מה שיהיה מחליק לטבע כמו היינות המתוקים והירקות המחליקות הנעשות עם השמן והכותח. → NM 1:150.

• סם → הסם המודביק או המחליק · Part. *Hif'il* מחליק

• דְּבַר → דברים מחליקים

• רְפוּאָה → רפואה מחליקה

חֶלְקָה · soft: Arab. لين · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.9: היתירים יותר הם חלקים מן הקשרים ויותר הם קשים מן העצבים → NM 1:149.

חֶלְקָה · Plur. חלקים · מקובץ החלקים · חלקים

חֶלְקָה · I. evenness: Arab. تناسب · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 12.12: כשיהיו הכימוסים גוספים כפי החלוקה אז תריק כלם בשווה → NM 2:46–7.

• II. glutinous property: Arab. لزوجة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.1 (fol. 232^a): וכשיתחיל העצם הנשבר להרפא ראוי לזון במזונות זנין מזון עב שיש בו חלוקה → NM 1:92–3.

• III. viscosity: Arab. لزوجة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, 124^b, cols. 1–2: הדיסא היא גם כן מזה המין והיא בטבעה עבה וחלוקה ומתאחרת להתעכל ומולידה סתומים כהולדת הגריסין אלא שהיא כשתתעכל בגופי הבריאים תוליד דם יש בו לחות וחלוקה ותזון מזון רב → NM 4:70.

חֶלְקוֹת (also: חֶלְקוֹת) · I. detergent: Lat. abstersio · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 22^a: כמו שנאמר בחלקות גם כן שלא תהיה חזקה אבל מעוטה בכמות מספקת לטהר העפוש בלי נשיכה → NM 1:26.

• II. softening effect: Arab. تليين · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 9.72: קושי הכבד ראוי שתהיה הרפואה המחליקה ברפואותיה חלושה מאד ויגבר בהם הדברים אשר יחממו וידקדקו יותר ממה שיגבר ברפואת קושי שאר האברים כי גוף הכבד אמנם הוא כמו לחות נקפא ואם החליקנו חלקות חזק יתכו כחותיו → NM 1:150.

• III. softness: Arab. لين · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.11: הקרומות כלם הם בתכלית הדקות והחלקות → NM 1:150.

• חלקות הבטן · I. lientery: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 3.30 (136)

- אם תהיה מתאכלת הם אלו: חזרת ומטה הרועה וטחלב ונילופר וזרע קטונא ולגלוגות והנדבי וחי לעולם וכן ענבי השועל. → NM 2:48.
- חֲמֵרִים** • to be abraded: Arab. سَحَّح · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 4.24 (161): כאשר התחיל יציאת המרה האדומה: (161) → NM 3:93.
- חֲמֵרֵי מְרוֹת** • abrasion: Arab. سَحَّح · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 29.1: ואם יהיה חמרמרות מבלתי נפח: → NM 1:56.
- **חמרמרות המעיים** • abrasion of the intestines: Arab. سَحَّح الأَمْعَاء · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 6.3 (295): אמר המפרש: שלשול הדם כאשר היה עם חמרמרות המעיים וארך עמידתו יתוספו החפירות בעומק האיברים וישבו נגעים בהם עפוש ותכאב האצטו בשותפות ושיג בשולה הנוק → NM 3:93.
- חֲמֵשׁ** • hypochondrium: Arab. خَاصِرَةٌ · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man ‘aǧiza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.33 (fol. 206^a): ואם תראינה: → NM 1:91–2.
- חֲנִיָּקָה** • xiphoid [cartilage]: Arab. خَنْجَرِي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me’ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 52^b): וקצה שנים האחרים אצל החנגרי: → NM 4:71.
- חֲנוּקָה** • suffocation: Arab. اخْتِنَاق / Gr. πνίξις · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 4.34 (171): אמר אבוקרט: מי שהכשילו קדחת ואין בגרונו נפח: → NM 3:93–4.
- חֲנִיקָה** • quinsy: Arab. خَوَانِيْق / Gr. χωνάκη · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man ‘aǧiza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.95 (fol. 229^a): ושני הגידים אשר תחת הלשון תועלת הקזתם אחר הקזת גיד הראש אל החניקה אשר תהיה בגרון וחלי הפה → NM 1:94.
- **חניקת האם** • hysterical suffocation: Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 5.35 (255) (Ms. Oxford, Bodleian Library, Opp. 685, fol. 86^b, anonymous marginal variant reading): בעבור שתנועת העטוש תחמם הגוף שנתקרר: → NM 3:94.
- **חניקת הרחם** • hysterical suffocation: Arab. اخْتِنَاق الرحم · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Pirquei Abuqrāt*), 5.35 (255): אמר המפרש: ירצה לומר: בחולי הרחם חניקת הרחם והעיטוש יורה על הערת הטבע שיפעל פעולתו והוא כמו כן סבה לנקות → NM 3:94.
- [חֲנִיקָה]** • **חֲנִיקָה** • hysterical suffocation: Arab. اخْتِنَاق الرحم · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 5.35 (255): אמר המפרש: ירצה בחולי הרחם החנק הרחם והעיטוש אות על התעוררות הטבע שיעשה פעולותיו → NM 3:94.
- חֲנִיקָה** • angina: a) Arab. خَوَانِيْق · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen

ומפני זה העיקר הגדול בתועלת יצוינו גליאנוס שנקיז גיד הראש: 25.11. (*Sefer ha-Peraqim*), הנקרא קיפאל בחוליי העין החזקים ובחנק ודומהו → NM 1:150–1; corr. 4:229.

b) Arab. دَبْحَة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Pirqei Abuqrāt*), 1.12 (39) אמר המפרש: מטבע החולי בעצמו תוכל לדעת אם קצו מהר או מאוחר: (39), 1.12. כי חולי הצד וחולי הריאה והשרסאם חליים חדים והחנק והשלשול הנקרא היצה והקוץ הם חליים חדים מאד → NM 3:94–5.

חֲסִפְנִיתָא (*Aram.*) · heat rash; miliaria: Arab. حصف · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 24.3: והחֲסִפְנִיתָא אִמְנַם תִּצָא בִקִּץ כְּשִׁיתְחֹזֵק הַחוּם עִם רוֹב הַזִּיעָה וְהִיטוּ מְחוֹמֵר יִדְמָה מְחוֹמֵר אֲשֶׁר מְדַרְכוּ שִׁתְּךָ כְּבָל יוֹם מִן הַגּוֹפּוֹת וְכֹאשֶׁר יִתְעַבֵּה יוֹם אַחֵר יוֹם עַל נְשׁוּמֵי הַגּוֹף וְנִקְבֵי הַעוֹר יִסְתַּמֵּם וְיִהְיֶה עָלָיו כְּגֹלֶד וְהַקְלָפָה וְלִכְלוֹךְ וְיִבֵּא זֶה לְחֲסִפְנִיתָא וְאֵל כְּנִים וְחִכוּךְ וְאֵם יֵאָרֵךְ זֶה יִשׁוּב גֶּרֶם גְּמוּר → NM 1:57.

[**חֲסֵר**] · *Pi'el* חֲסֵר הַרוּחַ · to cause fainting: Lat. defectiones spiritus ... facere · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 5.16 (236) (fol. 31^b): א"א: הַחוּם: הַמְחוֹדֵד מֵרַפָּה הַבָּשָׂר וּמְחַלֵּשׁ הָעֵצָבִים וּמְבַלְבֵּל הַדַּעַת וּמְגִיר הַדָּם וּמְחַסֵּר הַרוּחַ וְתִבֵּא מִזֶּה הַמּוֹת → NM 3:95.

חֲסֵרוֹן · fainting: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 7.8 (360) (fol. 114^b): בַּפְתִּיחַת מוֹרְסָא בְּפָנִים יִתְחַדֵּשׁ הַתֵּרָה קִיא וְחֲסֵרוֹן הַכַּח: → NM 3:95.

· **חֲסֵרוֹן נְשִׁימָה** · fainting: Arab. ذبول نفس · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 7.8 (360) (fol. 128^a): אִמְרַ אֲבִקְרָאֵט: כְּשִׁיבְקֵעַ יִצִּיאָה מִבְּפָנִים יִתְחַדֵּשׁ מִזֶּה נְפִילַת כַּח וְקִיא: → NM 3:95.

· **חֲסֵרוֹן הַרוּחַ** · fainting: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 5.16 (236) (fols. 78^{a-b}): הַחוּם מְזִיק לְמַרְגִּילִים אוֹתוֹ תְּמִיד אֵלּוּ הַהוֹזִקִים נִקְבִיּוֹת הַבָּשָׂר וּבִלְתֵּי קִיּוֹם הָעֵצָבִים: (78^{a-b}). → NM 3:95.

חֲפּוּר → חֲפּוּר.

חֲפִז · to become urgent: Arab. حفر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 8.41: הַמְקָרִים הַמְזִיקִים בְּכַח אֲשֶׁר רָאוּ לְכוּיִן לָהֶם כְּשֶׁהֵם חוֹפְזִים מֵאֵד: → NM 1:151.

חֲפִיפָה · massage: a) Arab. غمّر · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 14.1: וְתִהְיֶה הַחֲפִיפָה לְאֵלּוּ הָאֲבָרִים: → NM 1:57.

b) Arab. دلك · i. Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 1.20 (47) אמר המפרש: אמרו יבא אליהם ר"ל שהוכנו סיבותיו ונראו אותואיו והוא: (47), 1.20. מזומן שיהיה ואמרו ולא בזולתה מן התנועות כמו הרחיצה וההזעה והגרת השתן או דם הנדות והחפיפה. → NM 3:95–6.

· ii. Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 8.12: הַרְקַת הַגּוֹף כּוֹלּוֹ יִהְיֶה בְּהוּצַאת הַדָּם אוֹ בְּרְפוּאָה הַמְתִּירָה לְבִטֵּן אוֹ בְּרְפוּאָה הַמְקִיאָה: 8.12. אוֹ בְּחֲפִיפָה הַמְרׁוּבָה → NM 1:151.

· iii. Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 8.12: הַרְקַת הַגּוֹף כּלּוֹ יִהְיֶה בְּהוּצַאת הַדָּם אוֹ בְּרְפוּאָת הַמְתִּירוֹת הַבִּטֵּן אוֹ → NM 1:151.

ברפואות המקיאות או בחפיפה הרבה ובכל תנועה גם כן או ברחיצה במרחץ וביחוד מה
 נמ 2:48. → שיהיה ממנו מתיך וברפואות החדות אם ירטו על הגוף

חִפְיָה • *cavity*: Ibn Zuhr, *Regimen of Health* · trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanhagat ha-Ber'ut le-Abu 'Ali ben Zuhr*), ch. 28: ולא שנוי יהיה חכוכך: → בעץ האפרסק נמ 4:71.

• *Plur. חפירות • emaciation*: Arab. حفر · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 6.3 (295): אמר המפרש: שלשול הדם כאשר היה עם חמרמות: המעיים וארך עמידתו יתוספו החפירות בעומק האיברים וישבו נגעים בהם עפוש ותכאב האצטו' בשותפות ושיג בשולה הנזק. → נמ 3:96.

[חִפְיָה] • *Pi'el חִפֵּה • to massage*: Arab. دلك · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 8.60: שיחופפו ראווי הבריאות בעת החלושים באת האברים החלושים בעת הבריאות ראווי שיחופפו: → נמ 2:49.

• *Pu'al חִפֵּה • to get a massage*: Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 8.60: שתחפף שאר האברים וכל שכן החפיפה היבשה → נמ 2:49; corr. 4:229.

חִפְיָה • *appetite*: Lat. appetitus (Honofredi) · Ibn Zuhr, *Regimen of Health* · trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanhagat ha-Ber'ut le-Abu 'Ali ben Zuhr*), ch. 10: ואמר אריסטו: בלקיחת המרקחות מן הליגנא אלוּבין וריברברי ד' דרה' בכל יום ברקות האצטו' יחזק החם אשר בה העוזר לעכול ויטיח הבלגם מפיה ויתן חפץ מאכל ויסיר הרוח אשר בה → נמ 4:71–2.

• *חפץ הקיא • nausea*: Arab. غثيان · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.55: יקשה רפואת חולשת פי האסטומכה ומהירות חפץ הקיא עם: עוצר הבטן כי כל מה שיתיר הבטן מעורר אסטנסות ומהפך הנפש ומה שמחזק פי האסטו' עוצר הבטן. → נמ 2:49.

חִפְיָה • *emaciation*: Arab. حفر · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (*Pirqei Abuqrāt*), 6.3 (295): אמר המפרש: שינוי הדם בהיותו עם שלשול המעיים הנק' סחג' פונט ויארץ יוסיף לחפור בעומק האיברים וישבו נגע בעל עיפוש והכאב האצטומ' עם השיתוף יקח בה הזק. ובעלות החולי לפי האצטומ' תסור תאוות המזון ממנה ויהיה זה ראייה על שהחולי נאחז והמשך ריעותו → נמ 3:96.

[חִפְיָה] • *Part. Pi'el חִפֵּה • i. explorer*: Arab. مدس · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.45 (fol. 216^a): וראוי למתחיל ברפואת האגודה לבדוק אותה ולחפשה בתחלה במחפש → נמ 1:101.

• *II. probe*: Arab. مسبار · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.46 (fol. 216^a): וזאת צורות ומחפשים → נמ 1:101.

חִפְיָה • תוֹסֶפֶת → התוספות שהם כמו החץ • חִפְיָה.

• *Plur. תוספת → התוספות הדומות לחצים • חצים*.

חִפְיָה • *sagittal*: Arab. سهمي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 29^a): ושליחך מצד חצוי וכשיחקר מצד → נמ 4:72. חבורו עם הכלילי אז יאמר לו שפודיי

- קַדְחָתָה → קדחת חצי שלישית.
- תּוֹסְפֹתָה → התוספות החיציות.

חֲצִי → חֲצִי.

חֲצִי • *Part. חֲצִי* • spine of the scapula: Arab. حَاجِز • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 49^a): וחמשה עצלים צמיחתם מעצמות הכתף: → NM 4:64.

חֲצִיר • diaphragm: Lat. dyaphragma • Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Hillel ben Samuel, 4.18 (155) (fol. 21^b): הכבד ולמעלה מורים שצריך רפואה: → NM 3:96.

חֲרִטוֹם • the [coracoid] process: Arab. منقار / Gr. κορακοειδής • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 49^b): ולמקבצים יש זוג שאחד נפרדין והוא היותר גדול מקבץ עם נטיה לפנים וזה כי צמיחתו מן הזר ומקבצים → NM 4:72.

- חרטום העורב (lit., crow's beak); coracoid process: Arab. منقار الغراب • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 37^a): ויש לה שתי: → תוספות אחת מהן למעלה ומאחור ונקרא אלגום וחרטום העורב ובה קשורי הכתף עם התרוקה → NM 4:72–3 (corr.).

חֲרִיכּוּת • burning: Arab. حرقه • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.87 (fol. 226^b): ואני מודיע בדמיון: שקרה לאדם ברגלו זה המקרה בעצמו אשר אגיד וזה כי נתחדש ברגלו שחרות עם חריכות דומה → NM 1:94–5.

חֲרִיזוּת • intuition: Arab. حدس • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 1.7 (21): ויכול לשפוט על מה שיתחדש בחריצות טוב יהיה קרוב מן האמת → NM 3:97.

חֲרִס • dandruff: Arab. إبرة • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 134^b, col. b: ומסגולתה עוד כי הלוקח: → NM 4:73.

חֲשֵׁב • I. to call for; to seek; to strive: Arab. رام • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 8.43: להריק ולהתיר מה שהוא חוץ מהטבע ואם לא יהיה יכול להשלים זה בעבור טבע האבר או בסבת שהחולי לא יקח בו רפואה תשים ידך לעפש אותו הדבר שהוא חוץ מהטבע ולהביאו לידי מוגלא → NM 1:151.

- II. to be determined: Arab. عزم • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 4.73 (210): ובמי שיש בו קדחת לבד יהיה בטוח באלו האותות: → NM 3:97.

- III. to have doubts: Arab. اتهم • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), introduction: ובהיותו חושב שום אדם לשון אותו הפרק או ענינו: → NM 1:151.

- IV. to imagine: Arab. أوهمه أن • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 9.57: מי שיהיה מן הממולאים וזולתם ימצא באסטומכתו שרפה

חזקה עד שתחשוב שיהיה שם מורסא חמה הצרטו העשוי בשמן ורדים או בשמן חבושים
לו → NM 1:151–2.

• v. **to pretend**: Arab. ادعى · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah
Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 25.61: ולא עמד על כל זה הגדר אלא מחוזק הנאתו במה שנראה: (25.61)
לו מקצת תועלת האברים חשב להתנבאות ואמר כי מלאך בא אליו מאת השם ולמדהו כך וצווהו
כך → NM 1:152.

• vi. **to want**: Arab. رام · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zeraḥyah Hen
(*Pirqei Abuqrāt*), introduction (3): והסבה השנית שעזב הקדמות הספר והוא שהמחבר:
(3) חבר ספרו והיה סומך שהמעייין קדמה לו ידיעה באותן ההקדמות הפלוגיות וכאשר יחשוב להבין
אותו הספר מי שאין לו חכמה באותן ההקדמות לא יבין בו שום דבר
→ NM 3:97.

• **Nif'al** • נִחְשַׁב שֵׁי • נֶחְשַׁב שֵׁי • almost: Arab. كاذ · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans.
Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 10.18: ולא יאות להם לבד ההרקה בחפיפה החזקה:
10.18: אשר יחשב שתחדש כדמות היגיעה בשביל רצון הבשר ורסקו ברוב החפיפה
→ NM 2:49.

• **hardly**: Arab. لا يكاد · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan
ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 3.88: לא יחשב שיהיה בכבוד ובחזה מורסא לבניית:
3.88: → NM 2:49.

חֲשׂוּךְ • **livid**: Gr. πῆλιδνός · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 4.47 (184):
4.47: → NM 3:97.

• **livid**: Arab. كدم · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn
Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 4.47 (184): אמר אבקרואט: בקדחות שלא יפסקו הרקיקה חשוכת:
4.47: → NM 3:98.

סָבוּב → סָבוּב חֲשׂוּכִי • חֲשׂוּכִי

חֲשִׁיבוּת • **virtue**: Arab. فضيلة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous
(*Pirqei Abuqrāt*), introduction (8): וכל זה להפך אחר זכות ואע"פ שהיה אבוקרט מגדולי:
(8) חשובי הרופאים בלא ספק אך הנה רדיפת הזכות בדברי שקר אינו חשיבות ואפילו היה זה בחק
החשוב → NM 3:98.

חֲשִׁיבוּת • **dizziness**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 4.17 (154) (fol. 56^b):
4.17: בלא מוקדח בהיות ניעול המאכלים ונשיכת הלב וחשיכות והפה מר יורה שיצטרך הרקה מלמעלה
→ NM 3:98.

חֲשִׁיבוּת → (חֲשִׁיבוּת: also) חֲשִׁיבוּת

חֲשִׁיבָה • **feebleness; weakness**: Arab. ضعف · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan
ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 39^a): ונסתפק בעצמות שלשה כי אם היה נוסף מספרם:
(39^a) והיה מקנה זה תוספת מספר תנועות היה בלי ספק מוריש חולשה וחשל באחזית מה שיהיה צריך
→ NM 4:73.

חֲתוּךְ • **supination**: Arab. بطح · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Hen
(*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 27^a): ואלו הקובצים והפושטים הם בעצמם יפעלו הקיבוב והחיתוך:
(27^a) → NM 4:73.

חֲתוּם (Pass. Part.) → חֲתוּם

חֲתוּם • **growing together (of fractured parts)**: Arab. إلتحام · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir
wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 25.2: ואחר
25.2: כך נכון בסוף להולדת החתום → NM 1:57.

חֲתִימָה · cicatrization: Arab. خَتَمَ · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23:44: אליו יורדות מפני לחויות יורדות אליו כל שחין יקשה הבראתו וחתימתו מפני לחויות יורדות אליו אם רבים ואם חמים מבלי שיגמר רוע מזג האבר אשר בו השחין הנה אנחנו נקראהו קשה ההבראה → NM 2:49–50.

חֲתִיךָ · Part. חותך · חֲתָם החותך → חָס.

• **Nif'al חֲתִיךָ** · to stop: Arab. تَقَطَّعَ · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 24:24: אשה הרה אחר ההריון בקצת חדשים ראתה תחלה דם ואחר כן טרי ריקק מוסרח ואחר האריך בה הזמן הפילה ואחר מכן הוציאה מן השלייא בכל יום מעט כי השלייא נתעפשה בפנים. ואחר שנחתכה מה שנשאר מן השלייא חשבו המילדות וכל הרופאים זולתי שהאשה נקתה לגמרי → NM 1:152.

• Part. P'el מִחֲתִיךָ · חֲתָם המחתיך → חָס.

[**חֲתִיל**] · Pu'al חֲתִיל · to be applied as a poultice: Arab. ضَمِدَ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 124^b, col. a: וכשיבושלו ביין ומים ויחולו בהם השדים אשר נקפא בהם החלב יתיכוהו → NM 4:73–4.

חֲתִים · to cicatrize: Arab. خَتَمَ · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 9:95: כשתגיע מורסא בכליות ותתבשל וישתיך החולה טרי יגיע ריחו מהרע: → NM 1:152–3.

• Pass. Part. חֲתִים · טיריה חתומה → טיריה.

• **Nif'al חֲתִים** · to be regenerated: Arab. تَجَبَّرَ · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 4:26 (163): אמר המפרש: כי זה ראייה על שקיעת הנגע: → NM 3:98–9.

• **Hitpa'el חֲתִים** · I. to be closed up: Arab. التَّحَمَّ · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 25:1: וכאשר הותרו החתולים והקשרים ביום השביעי או קרוב ממנו תעיין בו ואם ראית האבר בריא מן הנפח או ראית אותו קטן ממה שהיה לפני בעת בריאותו שים כונתך להחתים העצם ושים עליו המחתימים כדי שיצמח הבשר אשר יתחתם בו ויקשרהו → NM 1:58.

• II. to be mended: Arab. جَبَّرَ · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 25:2: וזה כי מזון מימי אי אפשר → NM 1:58. שיתלד ממנו בשר אשר יתחתם בו העצם אבל במזון עב אשר אין בו דבקות → NM 1:58.

• **Hiṣ'il חֲתִים** · I. to close up: Arab. أَلْحَمَ · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 25:1: וכאשר הותרו החתולים והקשרים ביום השביעי או קרוב ממנו תעיין בו ואם ראית האבר בריא מן הנפח או ראית אותו קטן ממה שהיה לפני בעת בריאותו שים כונתך להחתים העצם ושים עליו המחתימים כדי שיצמח הבשר אשר יתחתם בו ויקשרהו → NM 1:57.

• II. to mend; to set: Arab. جَبَّرَ · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 25:5: ומזה תאר טיחה מחתימה → NM 1:58. העצמות והפרקים

• III. to scar over (heal): Arab. ائدمل · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans.

אמר המפרש: הנגעים לא יחתימו עד (Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 6.8 (300): שיתנגבו נגוב שלם ולא יקל זה במזג בעלי השקוי → NM 3:99.

• *Part. Hif'il* • מְחַתְּמִים • *Plur. splints*: Arab. جَبَّأْر • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhīm*), bk. 7, 25.1: וכאשר הותרו החתולים והקשרים ביום השביעי או קרוב ממנו תעיין בו ואם ראית האבר בריא מן הנפח או ראית אותו קטן ממה שהיה לפניו בעת בריאותו שים כונתך להחתים העצם ושים עליו מן המחתימים כדי שיצמח הבשר אשר יתחתם בו ויקשרהו → NM 1:59–60.

טבול • the application of a hot compress: Arab. **تكميد** • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 9.81: רפואת חולי הצד בהקזה ובטיבול וחלקות: 9.81 → NM 1:153.

• **Plur. טיבולים** • fomentations: Arab. **نطولات** • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 8.2: הדברים אשר יעזרו על בשול הליחות הם כל: 8.2: הדברים אשר יחממו במיצוע קצתם הם מזון וקצתם הם משקים וקצתם טיבולים וקצתם תחבושות → NM 1:153.

טבור → תחת תחת הטבור • **טבור**

טבל • 1. to apply a compress: Arab. **كمد** • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 9.22: ראוי שתרחץ העין באספוג במים שנתבשל בו האזמרינו: 9.22: ופינוגרקו ואם היה הכאב נקל תמשחנו פעם או פעמים ביום אחד. ואם היה הכאב חזק תטבלנו ופעמים רבות וכל שכן בימים הארוכים → NM 1:153-4.

• II. to foment: Arab. **نطل** • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 9.6: בהיות המותרות הניגרים מן האף מימיות בלתי מבושלים היותינו: 9.6: מתקנים אותם יהיה בדברים אשר תטבול הראש כדי שיחמם המוח ועם הדברים אשר תשאף → NM 1:153.

טבע • bowels: Arab. **بطن** / Gr. **κοιλία** • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 3.31 (137): אמר אבקראט: ואולם הישישים הנה יקרה להם רוע: 3.31 (137): הנשימה והירידה אשר יקרה עמה השעול וטפטוף השתן ועצירתו וכאבי הפרקים וכאבי הכליות והסבוב והשתוק והנגעים הרעים וחכוך הגוף והיקיצה ורכות הטבע ולחות בעינים והנחירים וחושך → NM 3:99.

• [חלק] → החליק לטבע.

טבעי • הם • החום הטבעי • **טבעי**

טבעת • קצה → הוריד אשר על פי הטבעת • **טבעת**

• קצה → קצה פי הטבעת.

טהרה • crisis: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 2.23 (75) (fol. 39^a): אמר אפוקרט: טהרת זיעה מדוה מחודד תבוא בעת ארבעה עשר יום: → NM 3:99-100.

טוב • קנה → קנה הטוב • **טוב**

• טמן → שמן טוב.

טוח • to agglutinate: Arab. **غرى** • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 13.43: החוקן שיעשה לנגעי המעים יחובר מענינים: 13.43: קובצים ומנקים ומבשלים ומרדימים החוש וטחים בדבקות הנקראים גלודטינאש → NM 2:50.

• **Hif'il הטיח** • to dirty; to foil; to rub; to smear; to stain: Arab. **لطخ** • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 144^a, col. a: המוח חם לח מוליד דם קר חלוק רע אל האסטומ' מטיח אותה בלחותו: → NM 4:74.

• **Part. Hif'il מטיח** • הסם המטיח • **סם** →

טוחן (Part.) → טוחן.

טורה → טרה.

טחול • spleen patient: Arab. مطحول · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 23.89: הרופאים באמרם טחולים ירצו לומר במי שיקרה בטחולו קושי: NM 1:154. ואבנינות מבילתי מורסא.

• בעל הטחול → בעל.

טחור • plur. טחורים • polyyps: Arab. بواسير / Gr. πολύπους · Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Qof 9 (70): חס יש בו קביצות יסיר: NM 2:12. הטחורים מן האף.

טחינה • digestion: Arab. استمراء · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 123^b, col. 2: ולמי שחלשה טחינתו: NM 4:74. מן הזקנים והנמלטים מן החליים.

[טחל] • Part. Hof'al • מְטָחֵל • someone suffering from an illness of the spleen: Arab. مطحول · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 6.43 (335) (fol. 120^a): אמר: אבוקרט: כשימצא המוטחל שלשול דם ויארך בו יתחדש בו שקוי או המעדת המעים וימות → NM 3:129–30.

טחן • Part. טוחן • טוחן • טחן → הכח הטוחן • טחן.

טבול → טיבול.

טיול • physical exercise: Arab. رياضة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 123^b, col. 2: הרביכות: הרביכה זנה מועט וממהרת להתעכל ולרדת מן האסטמו' יותר מן הלחם הטבול במרק ולפי כך → NM 4:74–5. ראוי להנזר מן הרביכות בעלי היגיעה והטיול והרוצה להנעים גופו.

טיחה • i. agglutination: Arab. تغرية · Ibn Sīnā, *K. al-adwiya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 128^a: טין מכתום: הוא שוה המזג בחום והקור מתדמה למזג: האדם אלא שיבשו יותר רב מלחותו ויש בו לחות חזק המזג ביובש וליה יש בו דבקות וטיחה → NM 4:75.

• II. liniment: Arab. طلاء · a) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.1 (fol. 232^b). → NM 1:95.

b) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 7, 18.3: וכאשר עשינו בנקוי הגוף והוצאת החומר הנפסד ממנו: נשוב אל הטיחות מחוץ → NM 1:58.

• III. poultice: Arab. لطوخ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.20 (fol. 211^b): ואחר לתת על העין: NM 1:95. טיחה עשויה מאקקיא ואילווא ולבונה וכרכום.

• IV. salve: Arab. لطوخ · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 7, 16.3: והנה יעשו מן המירא וקשיא ליניאה: ודבש טיחות ליבלות → NM 1:58.

טיט • בלוי → בלוי הטיט • טיט.

• בלוי → בלוי עב טיט.

• טיט הנאכל • edible earth: Arab. الطين المأكول · Ibn Sīnā, *K. al-adwiya al-qalbiya*

· trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 221^a: והסותם הוא הסם אשר כאשר עבר: במעברם התגבר על הכח המניע לדחותו ועמד נגד כל מציק ומלא את החלל כמו הטיט הנאכל
→ NM 4:75.

• קבוץ → קבוץ עב טיט.

טיטיס · **phthisis**: Lat. ptisis · Bruno Longobucco, *Cyurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 18^a: ואני אומר שחבלת הריאה תילקח על שני פנים או מעילה: הפנימית נקראה טיסיס ואינה מקבלת רפואה
→ NM 1:43-4.

טירה · **sigillate earth**: Lat. terra sigillata · Bruno Longobucco, *Cyurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 15^a. → NM 1:45.

טנטא · **probe**: Lat. tenta · Bruno Longobucco, *Cyurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 29^a: וצריך שתשים עוד הטנטא בחבלה למען תכיר בעבור הדרך שלקח לו: החץ.
→ NM 1:44.

טָפָה · **Plur. טיפות השתן** · **strangury**: Arab. تطير البول / Gr. στραγγουρία · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Ḥen (*Pirqei Abuqrāt*), 3:31 (137) אמר בקראט: אמנם הזקנים יקרה להם רוע הניפוש והנול אשר עמו השעול וטיפות השתן ועוצר השתן וכאבי הפרקים וכאבי הכליות והגלגול בראש והשתוק והחבלות הרעות וחיכוך הגוף והתעורה וחלקות הבטן ולחות העיניים והאף ואפילת הראות וכובד השמיעה
→ NM 3:100.

[טפח] · **Hif'il הטפח** · **to foment**: Arab. نطل · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.1 (fol. 209^a): ואחר הבקיעה ראוי להוציא הלחות כלו ולהדק הבקיעות בבגדים וכלונסות ואחר להטפחם ממעלה ביין ושמן עד היום החמישי
→ NM 1:95.

טפֿטוּף · **strangury**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 3:31 (137) (fol. 50^b): וביותר זקנים יקרה דישמא ואשמא ונזילה ושעול וטפֿטוּף ועצירת השתן וכאב הפרקים ונפרישין וסבוב ראש ושתוק ורועקניה(?) וחכוך כל הגוף והיקיצה ולחות הבטן והעינים והנחיריים וחשיכות ולכלובם וכובד השמע
→ NM 3:100.

• **טפֿטוּף השתן** · **strangury**: Arab. تطير البول · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 3:31 (137) אמר אבקראט: ואולם הישישים הנה יקרה להם רוע הנשימה והירידה אשר יקרה עמה השעול וטפֿטוּף השתן ועצירתו וכאבי הכליות והסבוב והשתוק והנגעים הרעים וחכוך הגוף והיקיצה ורכות הטבע ולחות בעינים והנחיריים וחושך הראות ולזבן העינים וכבדות השמע ואלזרקה פירו' מראה החשמל
→ NM 3:101.

גְבָנָה → הגבנה הטפלה בבנק · **טָפַל**.

טרגאאלי · **arytenoid [cartilage of the larynx]**: Arab. طرجهالي, read طرجهاري / Gr. ἀρυταινοειδής · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fols. 46^b–47^a): והשפוי כובע צריך אל עצלים יאחזו הציניי אל אותו שאין שם לו: ועצלים יאחזו הטרגאאלי בו ויקפוהו ועצלים ירחיקו הטרגאאלי מן האחרים ויתפתחו השפוי כובע
→ NM 4:75.

טרוחמטרא (*Aram.*) · **trochanter**: Arab. طروخانطير / Gr. τροχαντήρ · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 53^a): ומזה עצל צמיחתו: מכל חיצוני עצמות הכסל ומתחבר בעליוני התוספת הגדול הנקרא טרוחמטרא הגדול
→ NM 4:76.

טָרַח · **to exercise**: Arab. ارتاض · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Ḥen

- הגוף אשר יהיה הדם הטוב בו מעט והליחות הנאות הרבה מאד אין: 12.7. (*Sefer ha-Peraqim*), 12.7: הראוי שיתנועע בשום דבר כלל ולא יכנס למרחץ מפני שההקזה תוציא הדם הטוב ותמשוך הדם הרע המקובץ בעורקים הראשונים אשר בכבד וישלחנה בגוף כולו. אבל הרפואה המשלשלת יחדש לבעלי זה העניין נשיכה ועקיצה והתעלפות ולא ישלשלו דבר בעל שיעור. והליחות בעבור עבים → NM 1:154–5.
- *Hif'il* הִפְרִיחַ • to cause pain: Arab. أتعب · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (*Pirquei Abuqrāt*), 4.33 (170): אמר בקראט: ואם כמו כן הקדים והטריח אבר: (170) → NM 3:101.
- טָרָח • I. exercise: Arab. رياضة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 3.11: ובתנאי שישגיחו בהגרת המותרות מגופותם בטורח: 3.11: → NM 1:154.
- II. pain: Lat. labor · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 2.1 (52) (fol. 16^a): איזה חולי שיהיה השינה עושה טורח היא אות מות ואם השינה תועיל אינה אות: מות → NM 3:101.
- rarely: Lat. raro · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 82^a: ידוע כי המורסות בעלות הליחה הפשוטות בטורח יבואו לידי: 82^a → NM 1:26.
- טָרְחָן • *Plur.* טרהנים • wrestlers: Arab. مصارع, *Plur.* مصارعون · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 1.3. (30): אמר המפרש: ירצה בבעלי התנועה: (30) → NM 3:101–2.
- טָרְחָנִי • *Plur.* טרהניים • wrestlers: Arab. صريع, *Plur.* صريعون · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 1.15 (42): אמר אבוקרט: הגופים בסתיו ובאביב הם יותר חמים מכל מה שיהיה בטבע והשינה יותר ארוכה ממה שיהיה ויצטרך באלו העתים שיהיה מה שינתן להם מן המזונות הרבה וזה כי החום היסודי בגופים באלו שני הזמנים הרבה ולזה → NM 3:102.
- טְרִיאָקִי • *הסם הטריאקי* • *סם*.
- טְרִיאָקִיּוֹת • having theriacal (antidotal) property: Arab. ترياقية · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbīya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 124^a: הסמים המחזקים אשר להם: 124^a → NM 4:76.
- טְרִיָּוִת • freshness: Arab. طراوة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, bk. 27, fol. 147^a, col. b: ומולידה החצץ: → NM 4:76 (corr.).
- טְרִפְשָׁה • pleura: Arab. حجاب · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.92 (fol. 228^a): ואם יפול החץ על: (228^a) → NM 1:95–6.
- טְשִׁטִּי • lints (for dressing wounds): Ital. tessuti / Lat. licinia · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fols. 14^b, 27^b: ויורה מזה: 14^b, 27^b → NM 1:44.

יִבְלֶת · wart: Arab. تألول / Gr. ἀκαρορδών · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, ch. 16.1: היבלת הוא בשר: 1.16 → NM 4:76–7. יצמח עגול חזק קשה יצא בכל הגוף וכל שכן בידין והרגלים

יָבֵשׁ · חלי → החולי היבש • יָבֵשׁ

יָגִיעָה · pain: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 2.6 (58) (fol. 17^b): מי שיהיו: → NM 3:102. יגעים כפי קצת הגוף ולא יחושו חוזק היגיעה הנה הידיעה חולה באלו

יָגַע · to suffer from pain: Arab. تعب / Gr. πονέω · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 4.33 (170): ואם היה ג' כ כבר קדם ויגע אבר מן האיברים: → NM 3:102–3. קודם שיחלה בעליו הנה באבר ההוא ישתקע החולי

יָד · בית → בית יד • יָד

- דָּבַק → דבק היד
- מִסְרָק → מסרק היד
- פָּרַק → פרק היד
- פָּרַק → פרק קנה הזרוע הסמוך ליד
- מוֹשְׁמוֹשׁ → המישמוש בידים • יָדִים Dual

יָדוּעַ (Pass. Part.) → יָדַע

יָדִיעָה · הקדמה → הקדמת הידיעה • יָדִיעָה

• anatomy: Arab. علم التشريح · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 1.1 (15): הראשון מה שיתלה ברופא מידעת נושא: → NM 3:103. מלאכתו והוא גוף האדם וזהו ידיעת החלוק

יָדַע · סָבָה → באין סבה ידועה אליו • יָדוּעַ • Pass. Part. • יָדַע

• spontaneous: Arab. لا يعرف له سبب · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 2.5 (57): אמר אבקרט: → NM 3:167. היגיעה אשר לא נודע אליה סבה מורה בחולי

יָדוּנִי · יָדַע → יָדוּנִי

יָדוּם · a day of prognostic indication: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 2.24 (76) (fol. 39^b): יום שבעה עשר הוא יום דין והוא רביעי: → NM 3:103. לארבעה עשר והיום השביעי לאחד עשר

• a day of prognostic indication: Arab. يوم إنذار · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 2.24 (76): אמר אבוקרט: הרביעי מביט: → NM 3:103. השבוע השני הוא היום השמיני והמביט ב"ד הוא יום ה"א כי הוא הרביעי מן השבוע השני והיום ה"ז גם כן הוא יום ההבטה כי הוא הרביעי מן ה"ד והיום השביעי מן ה"א

• a day of prognostic indication: Arab. يوم إنذار · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 2.24 (76): אמר אבקרט: הרביעי: → NM 3:104. מורה לשביעי וראשית השבוע השני היום השמיני והמורה ליום הארבעה עשר יום האחד עשר כי הוא הרביעי מן השבוע השני ויום השבעה עשר גם כן יום הוראה כי הוא היום הרביעי מיום הארבעה עשר והיום השביעי מן היום האחד עשר

- **a day of prognostic indication:** Arab. *يوم إندار* · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zeraḥyah Hen (*Pirquei Abuqrāt*), 2.24 (76) אמר בקראט: היום הרביעי יורה על היום השביעי ותחילת השבוע השני הוא היום השמיני והמורה ב"ד הוא היום ה"א כי הוא הרביעי מן השבוע השנית. והיום ה"ז כמו כן יום הראות כי הוא היום הרביעי מיום ה"ד והיום ה"א → NM 3:104.
- **a day of prognostic indication:** Arab. *يوم إندار* · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 2.24 (76) (fol. 30^b) אמר אבקרატ: הרביעי מבשר בשביעי ותחלת השבוע השני הוא השמיני והמבשר לארבעה עשר יום אחד עשר כי הוא הרביעי מהשבוע השני והיום שבעה עשר ג"כ יום מבשר (ליום העשרים) כי הוא יום ד' מהארבעה עשר יום והיום השביעי → NM 3:104. מהאחד עשר
- קִדְחַת → הקדחת הבאה בכל יום.
- קִדְחַת → קדחת יום.
- קִדְחַת → הקדחת העונה בכל יום.
- קִדְחַת → הקדחת שעונתה בכל יום.
- **the days of warning; the indicator days:** Arab. *الأيام المنذرة* · Galen, *De diebus decretoriis* · trans. Shimshon ben Shlomo (*Qibbuṣei Ma'amarei Galenus bi-Yemei ha-Buḥran*), 13: האותות ימי הבשורה → ומי המבט → NM 2: 172.
- **the days to be watched:** Galen, *De diebus decretoriis* · trans. Shimshon ben Shlomo (*Qibbuṣei Ma'amarei Galenus bi-Yemei ha-Buḥran*), 13: שיראו במ אותם האותות ימי הבשורה ומי המבט → NM 2:172.
- **winter:** Arab. *شتاء* · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zeraḥyah Hen (*Pirquei Abuqrāt*), 1.17 (44) אבל אמצע הזמן הנקרא יור ובערבי אלרביע כשיתקרב מן הקיץ ראוי: (44) שיפרנס במזון מועט בין שעות ארוכים כי זה העת אפשר שיהיו הגופות בו מלאים כי הכימוסים אשר → NM 3:105. היו נקפאים בימי הקור יתכו ויוזבו
- **winter:** Arab. *شتاء* · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zeraḥyah Hen (*Pirquei Abuqrāt*), 1.17 (44) אבל העת: (44) כן הראיה לפי הכח והחולי. אבל העת: (44) והשנים והמנהג ודומהו על זה המשל: הקיץ יהיה ראוי בו להאכיל לפעמים רבות ומעט בכל פעם ופעם ובימות הגשמים ראוי להרבות המזון ולמעט הפעמים → NM 3:104.
- **העצם הדומה ללמד בכתיבת היוונים • יוונים • יוֹנִי • יוֹנִי** → יֵצָא (Part.)
- **fuel:** Arab. *وقود* · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zeraḥyah Hen (*Pirquei Abuqrāt*), 1.14 (41) אמר אבקרატ: מה שיהיה מן הגופות בגידול החום הטבעי בהם בתכלית (41) → NM 3:105. הריבוי וצריך ליוקדת יותר ממה שצריכים אליו שאר הגופות
- יָרַד → יָרַד (Part.)
- יִתְרַת → יוֹתְרַת
- **specific property:** Arab. *خاصية* · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zeraḥyah Hen (*Pirquei Abuqrāt*), 1.1 (27) דוע ששם רפואה תהיה פעולתה בגופותינו הנמשך אחר החומר (27) → NM 3:106. שלה הוא הנראה המבואר ופעולתה הנמשכת אחר צורתה לא ישוער בה כרוב הרפואות אשר לא יתואר אליהם יחוד ולא סגולה בפעולה

יָחִיד • unmixed: Arab. صرف • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Zerahyah Hen (Pirḳei Abuqrāt), 7.23 (375) → NM 3:106. אמר בקראט: ומהיציאה היחידה עירוב הדם.

[יחס] • Part. Pu'al מְיַחֵס • האיברים המייוחסים • אָבָר →

יין • wine prepared from dried macerated grapes sweetened with honey: Arab. شراب العسل النقيع • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 131^b, col. a: יין הדבש השרוי • ח. מומו ונגובו יותר מעטים מן המבושל ולפיכך הוא יותר נאות אל בעלי החמימות ובזמן הסתו → NM 4:77.

• pure, unmixed wine: a) Arab. شراب صرف • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 11:1: או יקח שרש זעפראן גנים הוא אלקרטס או פרוי או עלהו ויכתשהו עם מעט פלפל וישתהו ביין חי → NM 1:55–6.

b) Arab. الخمر الصرف • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.4: העם אשר ימצאם כאב חזק כפלוח הראש וכיוצא בו מעובי הדם או 9.4: מקור בפנים יועילם שתית היין החי אחר המאכל או עם המאכל תועלת מבוארת וישקיט כאבם בחמום היין ודקדוקו → NM 2:45.

c) Arab. الشراب الصرف / Gr. ἀκρατοποσία • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 6.31 (323): אמר אבקרסט: כאיבי העינים יתיכו אותם: שתית היין החי או המרחץ והרטיה או הקזת העורק או שתית המשלשל → NM 3:82.

• **רֵבֵּ' העֵב** • grape juice (must) boiled down to a syrup: Arab. رِبِّ العنب • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 17 (fol. 58^a): ויאם תהיה המורסה קשה יעשה גרגור בחלב שנחלב מיד: או בחלב אתון או ביין מבושל עד ששב כדבש → NM 4:77.

[ילד] • to draw conclusions: Arab. نتج نتائج • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), introduction (7): וכן וכן ג. כן אלו אשר יולידו תולדות מדברי אדם אחד ויקראו זה פירוש → NM 3:106.

יָלַד • ילדים • אַם → אַם הילדים • ילדים • Plur. יָלָדִים

יִלְפָּת • dandruff: Arab. إِبْرِيَّة / Lat. furfures capitis • Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Zayin 9 (34): זכוכית: יש לו סגולה יפרך בה החצץ המתילד: בכיס מקוה המים ויסיר הילפת כשרוחצין בו הראש → NM 2:12–3.

יָם • חֶלְאָה → חֶלְאָת הים • יָם

• סוּס → סוּס הים

• קָעָף → קָעָף הים

יָמִי • אַרְנַבָּת → הארנבת הימית • יָמִי

יָמִי • קָנָה → הקנה הימני • יָמִי

יָסוּדִי • חָם → חוּם יסודי • יָסוּדִי

[יסף] • Part. Nif'al נוֹסֵף • residue: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 1.2 (29) → NM 3:151–2. אמר אפוקרט: בבא הזלת הבטן והקיא מן הנוסף הוא אות מרפא וחיים ומזולתו: יהיה ההפך

• בָּשָׂר → בָּשָׂר נוֹסֵף

יערה • honeycomb: Arab. شَهْدَة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 23:54: בעור הראש תתחדש חולי מסוג המורסא יהיה בה: זרהיה חורים קטנים מליאים לחות רקיק ויסקוסו יאמר לו האלצעפא. ויתחדש בעור הראש חולי דומה לאילו בראייה ונקביו יותר גדולים ויותר רחבים מנקבי האלצעפא והם מליאים מלחות דומה ביערת הדבורים וזה נקרא יערת הדבש. → NM 1:155.

יעצה • to exfoliate: Arab. تَيَّن / Gr. ἀφίσταμαι · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 6.45 (337): כאשר עבר על הנגע שנה: אמר אבקרატ: כאלו יתחייב בהכרח שיצאו ממנו עצמות ושיהיה מקום הנגע אחר החתמו עמוק או זמן יותר גדול מזה יתחייב בהכרח שיצאו ממנו עצמות ושיהיה מקום הנגע אחר החתמו עמוק. → NM 3:107.

• אַחְרֵי → אחרי צאת המאכל מן האצטומכא • צאת Inf.

• צאת דם הנחירים • nosebleed: Arab. رَعاف / Gr. ἐκ ῥινῶν ἀίματος ῥύστες · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 3.27 (133): אמר אבקרატ: ואולם מי שעבר אלו השנים וקרב שיצמח לו השער סביב הערוה הנה יקרו לו רבים מאלו החליים וקדחות יותר ארוכות וצאת דם הנחירים. → NM 3:191.

• Part. יוֹצֵא I. exterior: Arab. خَارِج · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.56: על האצטומכא קרום יקיף בבשר היוצא זה הקרום יקשרנו עם: הגב. → NM 1:155.

• II. external: Arab. خَارِج / Gr. ἔξω · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 7.36 (388): אמר אבקרატ: מי שהיה בכליתו חולי וקרה לו: אלו המקרים שקדם וזכרם והתחדש בו כאב בגיד הגב הנה אם היה הכאב במקומות היוצאים יפחד מיציאה תבא בו מחוץ. → NM 3:105.

• שְׁלִטוּל → שלטול היוצא הקיא

• Hif'il הוֹצִיא • to translate: Arab. أَخْرَج · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 24.1: ספר כאבי הנשים לאבקרატ הוציאו חונן וביארו גליאנוס: ונמצא תוספת באותו הספר הוציאו זולתי חונן וביארו זולתי גליאנוס. → NM 1:155.

• הוֹצִיא ביעיאה • to defecate: Arab. تَبَرَّج · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.64: דיות הדם הוא מפתחת עורקים קטנים או הרקת: מימיות הדם כמו שיקרה ביחוד בחולשת הכבד והכליות כי בעל העלה הזאת יקרה לו פעמים רבות שישתין או יוציא ביעיאה מימיות הדם. → NM 2:50.

יעיאה • I. abscess: Arab. خَرَج · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 8.53: לפעמים יתחדש בשול חלקיי לא תבטח בו כמו שתבושל: לא נגבשלו והם סבת החולי היציאה שתחת האזנים ותחשוב שחחולה כבר נתרפא והוא ימות כי הליחות אשר בתוך העורקים. → NM 2:50.

• II. excrements: Arab. بَرَز · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 5.1: וכשיהיה החולי בבטן ויהיה עמו קדחה או תעיין תחילה: → NM 2:50.

• III. stools: Lat. secessus · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 4.83 (220) (fol. 30^a): מי שמשתיין הרבה בלילה הנה תמטע יציאתו: → NM 3:107.

• יֵצֵא → הוֹצִיא ביעיאה

• יציאת דם הנחירים • nosebleed: Arab. رَعاف · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans.

Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 5.33 (253): כשיפסק דם הנדות הנה: → NM 3:107. יציאת דם הנחירים טוב

• **יציאת מורסא** • abscess: Arab. خراج · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 11.28: בהם: לא יחשב שיהיה בהם: בחראן שיודע ולא במין ממיני ההרקה כלל אך כלות החולי אם שיבושל מעט מעט או ביציאת מורסא. → NM 2:51.

• **קשי** → קשי יציאת השתן.

• **יציאת השתן במכאוב** • strangury: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3.22 (128) (fol. 55^b): פגרי החורף להביא על הגופים קצת המדוים: אשר באו עליו בימי הקיץ פרצת קדחת רביעית נפח טחול אפיסת המים הרעים החולי היבש יציאת השתן במכאוב הזלת הבטן והדם וכאב היריכים פוקות מיני השעול וכאב המעי הגדול והחולי המפיל רעת הליחה השחורה וכאב הגרון. → NM 3:107–8.

• **Plur. יציאות** • abscesses: Arab. خراجات · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 23.2: פתילות ליציאות: ולחוזירים ואלרישה. → NM 1:58.

• **יציקות** • **I. embrocations**: Lat. embroca · Bruno Longobucco, *Cyurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 84^b: ראוי שתניח היציקות מקמח: חיסים עם דבש ומיץ כרפס אפיאו. → NM 1:26.

• **II. fomentations**: Arab. نطولات · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 8.2: הדברים העוזרים לבשול הליחות הם כל הדברים: המחממים בשווי הנה קצתם הם מאכלים וקצתם משקים וקצתם יציקות וקצתם החבושות. → NM 2:51.

• **ייעע** • **Part. Hif'il מיעע** • **writer [of books]**: Arab. واضع · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), introduction (1): אמר השר משה בן עבד: האלהי הקרטובי הישראלי לא אחשוב אחד מן החכמים אשר חברו ספרים חבר ספר במין ממיני החכמות והוא יכוון שלא יובן מה שיכלהו ספרו עד שיפורש. ואלו כיון כן אחד ממציעי הספרים היה כבר בטל תכלית חבור ספרו כי המחבר לא יחבר חיבורו להבין עצמו מה שיכלהו החיבור ההוא. → NM 3:137.

• **Part. Hof'al מיעע** • **composed**: Arab. موضوع · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 1.1 (17): ידוע כי ידיעת זה החלק השביעי כלו ושמירתם מן: הספרים המוצעים לכל חלק מהם לא יגיע אליו תכלית פעולת הרופא ולא ישיג לזה החכם השלם במלאכה עד שישמש את האנשים בענין בריאותם וענין חוליהם. → NM 3:137.

• **יקידה** • **fuel**: Arab. وقود / Gr. ὑπερκαύμα · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Pirquei Abuqrāt*), 1.14 (41): אבל הזקנים חמימותם מועטת ומפני זה לא יצטרכו: יקידה אלא הדבר המועט כי חומם תכבה מרוב ימיהם. → NM 3:108.

• **יקע** • **to be dislocated**: Arab. انخلع / Gr. ἐξίσταμαι · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 6.59 (351): אמר אבקרואט: מי שהיה בו כאב גיד: הנשה ותקע ירכו ואחר תשוב הנה התחדש בה לחות דומה כדמות הליחה היוצאת מן הנחירים. → NM 3:108–9.

• **יָרָא** • **to be careful**: Lat. vereor / Arab. توفى / Gr. ἐυλαβέομαι · Hippocrates, *Aphorisms* ·

• **cataract: a** Arab. زول الماء · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 7.69: או יותר או פחות מן הראוי: זויק בראות העין. ואם יתעבה תחסר הראות עד שלא יראה הדברים הרחוקים ולא יתבאר הדברים הקרובים. ואם יתעבה בתכלית כמו שיקרה בירידת המים בעין ימנע הראות → NM 1:155-6; corr. 4:229.

b) Lat. descensus aque ad oculos; fluxum reumatis ad oculos (Honofredi) · Ibn Zuhr, *Regimen of Health* · trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanahgat ha-Ber'ut le-Abu 'Ali ben Zuhr*), ch. 28: כן כאשר התמיד והתחזק והשקיקה גם כן כאשר התמיד: יקרה ממנו ירידת המים בעין ונשירת שער העפעפים → NM 4:77.

• **omentum: Hippocrates, Aphorisms** · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 6.58 (350) (fol. 110^a): באמת יתעפש החלב ההוא: שברה ונפסקה יריעת החלב תדין כי באמת יתעפש החלב ההוא: → NM 3:111.

• **conjunctiva: Arab. المجاب المتحم** · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Sedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 1 (fol. 40^b): ואולם הסבה מבפנים הוא מותר יטה אל היריעה הלבנה וינפחה כמו שיקרה לשאר האברים → NM 4:77.

• **כף** → **כף הירדן** · ירדן.

• **פחד²** → **פחד הירדן**.

• **עקר** → **עיקרי הירכים** · ירכים Dual.

• **פחד²** → **פחד הירכים**.

• **ראש** → **ראשי הירכים**.

• **ירק** (lit., the sour plant); prob., a kind of sorrel: Arab. البقلة الحامضة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 136^a, col. b: ויהם כולם בכלל ובפרט מולידים: מרה שדחור והם רחוקים ממזג האדם ואין ראוי לזון בהם אלא בעת הצורך כירק הססי והירק החמוץ → NM 4:78.

• **field mustard [Sinapis arvensis L.]**: Arab. البقلة الحارشا · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 136^a, col. b: והם רבים והם כולם בכלל ובפרט מולידים מרה שחורה: והם רחוקים ממזג האדם ואין ראוי לזון בהם אלא בעת הצורך כירק הססי והירק החמוץ → NM 4:78.

• **greenness: Arab. حضرة** · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 15.50: מבחון סבה מבלתי סבה המתחדשות מבלתי סבה מבחון: אבל כשהחולי כשתשרטנו תביא על בעליהם רעה רבה וכל שכן אם תרצה לעשותה בתחילת החולי. אבל כשהחולי יאריך אינו רע שתשרטנו. וכן המורסא הנקראת ריזיפילא בערבי חמרה כשתגיע עניינה לשחרות או למראה העופרת או לירקנות טוב לשרט → NM 1:156.

• **jaundice: Arab. يرقان / Gr. ἰκτερος** · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāt*), 4.62 (199): כשקרה הירקרות בקדחת לפני יום: אמר אבוקרט: כשקרה הירקרות בקדחת לפני יום: השביעי הוא סימן רע → NM 3:111.

• **to cause: Arab. أورت** · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. [ירש]

- Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 20.51: והפירות הרטובים כלם רעים הכימוס ואם יפסדו → NM 2:52. באסטו יורישו ארס כסמי המות
- 1 [ישן]** • *Part. Pi'el מִישָׁן* • *Plur. מִישָׁנִים* • *soporifics*: Arab. مَوِّمَات • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 8.38: הרפואות המשקיטות הכאבים: והם אותם אשר יעורב בהם המרדימים החוש והמישנים אין ראוי שיוקחו אלא במקום שהכאבים הם חזקים וקשים → NM 2:59.
- 2 [ישן]** • *Hitpa'el הִתְיַשָּׁן* • *to become chronic*: Arab. أزمِن • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.81 (fol. 223^b): והפלחים יקרו הרבה מצד נגוב הצואה ואומץ המעים וכשיתישנו ולא יועיל בהם סם: → NM 1:96. ראו לגרדם בפי המסמר גרע
- יִשָּׁר** • *moderate*: Arab. معتدل • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 8.2: הדברים אשר יעזרו על בשול הליחות הם כל הדברים אשר יחממו במיצוע קצתם הם מזון וקצתם הם משקים וקצתם טיבולים וקצתם תחבושות והחפיפה הישרה → NM 1:156. והמרחץ הממוצע הוא מזה הסוג
- אָבָר → האברים הישרים.
  - מְעִי → המעי הישר.
  - עֵצֶל → העעל הישר מעעלי הבטן.
- יִתְדִי** • *sphenoid [bone]*: Arab. وتدِي • Ibn Sinā, *K. al-Qānūn fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 29^b): אמנם מושב וכן המוח הוא העצם אשר יסבול וישא: → NM 4:78. שאר העצמות ויאמר לו היתדי
- [יתר]** • *Part. Pu'al מִיתָר* • *tense*: Arab. مَوِّتَر • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.24: כל מיני תנועות המושקולי ארבעה זזה או שיתקבץ או שיתפשט או שישאר נמשך מיותר → NM 1:162.
- *Hitpa'el הִתְיַתָּר* • *to become tense*: Arab. تَوَّتَر • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.25: אמר משה זה שגמר דעתו במאמרו באלו הארבעה תנועות הוא שהרצון כשישלח הכח הנפשיי בעצבים נוכח מושקולו מן המושקולי כשירצה להכפיל בהם אותו האיבר לצד התחלתו יכפול האבר ההוא. והרצון אותו המושקולי עם המושקולי שהוא נכחו ויתיתרו יחד → NM 1:156–7.
- יִתָּר** • *Plur. יתרים* • *tendons*: Arab. أوتار • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.7: שהן עצבים ולא היינו כמו כן מכירים אֶחָד מהם לולי רפואת הניתוח → NM 1:157.
- יִתְרֵת** • *stretching*: Arab. تَوَّتَر • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Ḥen (*Pirquei Abuqrāt*), 5.49 (269): אמר המפרש: כי יחדש בבטן המשכה ויתרות ויעזור על השליה → NM 3:111. שתהיה נופלת
- יִתְרֵת** • *diaphragm*: Arab. حجاب • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 4.18 (155): אמר אבקראט: הכאבים אשר יהיו למעלה מהיתרת יורו על: → NM 3:105–6. שההרקה ברפואה מלמטה

- כָּאֵב** • coma; faint; swoon; unconsciousness: Arab. إغماء • Galen, attr., *Prohibition of Burial* · trans. Judah al-Ḥarizi (*Sefer Issur ha-Qevurah le-Galienus*), par. 1: אני: → NM 4:78.
- **כאב המעי** • colic: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3,22 (128) (fol. 55^b) (מימי: עליו בימי: (128) (fol. 55^b)) אמר אפוקרט: פגרי החורף להביא על הגופים קצת המדוים אשר באו עליו בימי: (128) (fol. 55^b)) הקייץ פרצת קדחת רביעית נפח טחול אפיסת המים הרעים החולי היבש יציאת השתן במכאוב הזלת הבטן והדם וכאב היריכים פוקות מיני השעול וכאב המעי הגדול והחולי המפיל רעת הליחה → NM 3:111-2.
- **כאב מעים** • colic: Arab. مغس • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 12.7: כאב הזה הענין הזה כאב → NM 2:52-3.
- **כאב המעיים הדקים** • severe colic: Gr. εἰλεοί • Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 3,22 (128) (מימי: עליו בימי: (128) (fol. 55^b)) ובחורף יקרו רוב חולאי הקיץ וקדחות רביעיות מעורבת ועובי הטחול: (128) (fol. 55^b)) והשקוי והשדפון וטפטוף השתן וחלקות הבטן ושלשול הדם וכאב גיד הנשה ואסכרה וגניחה וכאב → NM 3:112.
- **כאב העדדים** • pleurisy: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3,23 (129) (מימי: עליו בימי: (129) (fol. 55^b)) צרות יום הקור הם כאב הצדדים ותחת הצלעות והריאה זזב הנחירים: (129) (fol. 55^b)) והשזרה סתימת המקורות ותדרמת הגוף → NM 3:112.
- **כאב הקיבה** • cholera: Arab. هيضة • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāt*), 1.12 (39) (מימי: עליו בימי: (39) (fol. 107^b)) אמר המפרש: מטבע החולי עצמו תדע האם קצהו ימהר או: (39) (fol. 107^b)) יאחר. כי מדוה הצד ומדוה הריאה ומדוה הטרפש הם חליים חדים והאסכרה וכאב הקיבה וחולי → NM 3:113.
- **כאב קשרי העצמות** • gout: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 6.49 (341) (מימי: עליו בימי: (341) (fol. 107^b)) ספור זמן רפואת צמח הצומח במי שסובל כאב קשרי העצמות: (341) (fol. 107^b)) לסוף מ' יום → NM 3:113.
- **כאב הראות** • ophthalmia: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3,21 (127) (מימי: עליו בימי: (127) (fol. 55^a)) ערך ימי הקייץ להוליד הקדחת מחודדת גם שלישית והקיא ואפיסת: (127) (fol. 55^a)) → NM 3:113-4.
- **כאב הריאה** • pneumonia: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3,23 (129) (מימי: עליו בימי: (129) (fol. 55^b)) צרות יום הקור הם כאב הצדדים ותחת הצלעות והריאה זזב: (129) (fol. 55^b)) הנחירים והשזרה סתימת המקורות ותדרמת הגוף → NM 3:113.
- **כאב תחת הצלעות** • pleurisy: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 5,8 (228) (מימי: עליו בימי: (228) (fol. 81^a)) גדל כאב תחת הצלעות אם לא יתרפא עד י"ד יום לאות כי יקבץ שם: (228) (fol. 81^a)) → NM 3:114.
- **כָּאֵב** • *Nif'al* • נִכְאָה • to be emaciated: Arab. انتك • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Ḥen (*Pirqei Abuqrāt*), 2,35 (87) (מימי: עליו בימי: (87) (fol. 87)) אמר המפרש: המוֹתָן במה שבין הערוה: (87) (fol. 87)) והטבור יהיו חלקי הבטן שלשה המקומות אשר תחת החלצים וסמוך לטבור והמותן ובהיות אותם המקומות יותר עבים הוא יותר טוב. ובהיותם כחושם העניין יותר רע וזה כי הוא סימן רע (...)
- NM 3:114.

- *Part. Nif'al* נִבְּדָה • **emaciated**: Arab. منهك / Gr. ἐκτετηκός • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Zerahyah Hen (*Pirquei Abuqrāṭ*), 2.35 (87): אמר בקראט: היותר טוב בכל: חולי הוא שיהיה מה שסמוך לטבור ולעצם שלערוה לו עובי וכשיהיה ריק מאד נכאה זה רע ובהיות כד → NM 3:155–6.
- חֶגֶר → חגור הכבד • כִּבְדִּי¹
- 2 • *Plur.* כבדיים • **people who lisp**: Gr. τραυλοί • Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 6.32 (324): כבדי הלשון לרוב הם נאחזים משלשול בטן ארוך → NM 3:115.
- *Part. Nif'al* נִבְּדָה • **people who lisp**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 6.32 (324) (fol. 103^b): כבדי הפה הנקראים טרבוּלי בסגולה טפלים בדיאריאה ארוכה: ונקראים לבלי ונעשה או מרוב לחות המוח או מרטיבות הלשון או שניהם יחד → NM 3:115.
- כִּבְדִּי • **strangury**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3.16 (122) (fol. 53^b): אמר אפוקרט: כח יבשות האויר בהמנע הגשם יליד תחלואי: העיניים כאב קשרי הדבקים כובד הזלת השתן ונוילת דם → NM 3:115.
- כִּבּוּס • *Plur.* כיבוסים • **evacuation; purgation**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.4 (141) (fol. 59^b): אמר אפוקרט: בימי הקייץ תרגיל רוב כיבוסיד למעלה: ובימי הקור למטה → NM 3:115–6.
- [כבס] • *Part. Pu'al* מְכַבֵּס • **clean**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 2.10 (62) (fol. 35^b): גוף אשר אינו מכובס אם ירבה לאכל זיקק אליו ויוסיף חולי: → NM 3:130.
- כִּד • **blunt**: Arab. أفتس • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.85 (fol. 224^b): וזאת צורת הכלי יהיה קצהו: האחד הכפוף חד והקצה האחר בלתי חד והקצה הדק לא יהיה בדקות מסמר הגרע אבל יהיה כד מעט → NM 1:96.
- כִּבְדָּה → כובד.
- כִּבְעָה → שפוי • שפוי כובע • כִּבְעָה
- כִּבְוָה • *Part.* כִּבְוָה • **spasm**: Arab. تشنج • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.6 (fol. 204^a): רואי להזהר שלא: לכוות כלל הנטייה המתחדשת מן הנגוב וכּוּוּץ העצב → NM 1:96.
- כִּבְוָה → כִּבְוָה • **contraction**: Arab. تقلص • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.71: ותנועות כל המושקולי צד אחד והוא הכּוּוּץ → NM 1:157.
- II. **spasm**: Arab. تشنج • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.6 (fol. 204^a): רואי להזהר שלא: לכוות כלל הנטייה המתחדשת מן הנגוב וכּוּוּץ העצב → NM 1:96.
- כִּבְוָה → כִּבְוָה • **contraction**: Arab. تشنج • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.37 (fol. 206^b): כשיתחדש: בכליות כאב מרוח עבה או קרירות ויחסר בסבתם המשגל ראוי לכוותו במתניו על עצם הכליות → NM 1:96.

- b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 1.62: הכוליא הימנית יותר גבוהה עד שבקצת בעלי החיים נוגעת לכבד → NM 2:53.
- [כּוּן] • *Pi'el* כּוּן • *to advise*: Arab. أرشد · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 21.67: הרבה להעשות המורגלים להעשות הרבה → NM 2:53. בכל מקום מפורסמים שמותיהם היורדים בתוך הגוף
• *Part. Pu'al* מְכַוֵּן • המכוון → השיעור המכוון • *שְׁעוּר*.
- כּוּס** • *Plur.* כּוּסוֹת • *cupping glasses*: Arab. المحاجم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.119: הרקת ארס בעלי החיים מן העקוץ ברפואות המושכות משיכה חזקה וישנהו ויעתיקוהו ממה שהוא עליו אם ברפואות משנות איכות הארס או ברפואות משנות עצמותו. ומה שמושך משיכה חזקה מבלי חמום קרני → NM 2:53. המציצה החלולים והכוסות המוצצים
• *cotyledons*: Gr. κοτυληδόνες, *Plur.* κοτυληδόνες · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 5.45 (265): מפילות בחדש השני או (אם*) והממוצעות בבשר עם (אם*) השלישי בלי סבה מבוארת תדע שכוסות הרחם מליאים מליחה דבקיית ואינן יכולים להחזיק העובר → NM 3:116. מפני הכובד וקשורי השוליא נפרקים
- כּוּפְרָא** • *Plur.* כּוּפְרֵי • *envelope, spathe of the palm flower*: Arab. كَفْرِيّ ; كَفْرِيّ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 140^a, col. a: הכופרי והוא לולבי הדקל הרך הנקרא בלשונם אלג'פרי: קודם יביא פריו קרוב מטבע הקור של דקל → NM 4:78-9.
- כּוּרְתָא** → זוהמת הכוורת • **כּוּרְתָא**.
- כּוּרְתִים** • *Plur.* כּוּרְתִים • *surgeons*: Lat. chirurgici · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 4^b: כונת הכורתים צריך שיהיה על ג' מינים: → NM 1:26-7. האחד הדבקת החלקים שנפרדו
- כּוּרְתִי** • *garum*: Arab. مَرِيّ · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 17.33: ראוי להקדים תחילה מכל מה שהאדם אוכל ושותה מה שיהיה מחליק לטבע: → NM 1:157. כמו היינות המתוקים והירקות המחליקות הנעשות עם השמן והכותח
- כּוּזֵב** • *Part.* כּוּזֵב • *עלעות כוזבות* • **כּוּזֵב** → **עֲלֵעַ**.
- כּוּזָר** → חסרון הכח • **כּוּזָר**.
- **הכח הטוחן** • *the digestive faculty*: Judah ben Jacob, *Sefer Hanhagat ha-Beri'ut*, 8.1: → NM 4:79. והשלישי הכח הטוחן והוא אשר ישל המאכלים הנמשכים ויטחון אותם
  - **הכח המפרנס** • *the nutritive faculty*: Arab. القوة الغذائية · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.72: והכח אשר יפרנס האבר עד שיצמח → NM 1:164-5. ויגדל או שיחליף עליו מה שהותך ממנו הוא הכח המפרנס
  - **הכח המשליך** • *the expulsive faculty*: Judah ben Jacob, *Sefer Hanhagat ha-Beri'ut*, 8.1: והרביעי הכח המשליך והוא אשר ישליך הפסולת הנותר מן המאכלים אחר קחת האברים מהם כל → NM 4:79. צרכם
  - **נְפִילַת כּח** → **נְפִילַת כּח**.
  - **הכח העוצר** • *the retentive faculty*: Judah ben Jacob, *Sefer Hanhagat ha-Beri'ut*, 8.1: והשני הכח העוצר והוא המעכב אותם ומונע יציאתם עד שתפעל במ התולדה מפעלה → NM 4:79.
- כָּחוּשׁ** (*Pass. Part.*) → **כָּחוּשׁ**.

כחל • to apply as a collyrium: Arab. اکتحل · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 4 (fol. 45^a): יעשה ממנו גרגרים קטנים ויקח ממנו אחת וישרה אותה במי מטר ויטיף ממנו בעין או תחכך אותה על המשחזת ויכחול בו. → NM 4:79–80.

• *Hof'al* הכחל • to be used as a collyrium: Arab. اکتحل · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 125^a: ולא יופשט חזקו ברוח זולת רוח אבל הוא נאות לעצם הרוח כלו עד שהוא יועיל לרוח אשר במוח למה שנתפרסם ממנו מחזוק בו. הראות כאשר יוכחל בו. → NM 4:80.

כחש • *Pass. Part.* כחוש • dry: Arab. قفل / Gr. καρφαλέος · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 5.71 (291): אמר אבקרატ: מי שהיה עורו נמשך: → כחוש קשה הנה הוא ימות מבלתי יעיה ומי שהיה עורו רפה ספוגי הנה הוא ימות עם זיעה. → NM 3:116–7.

כדחת → קדחות העמוק והכחש • כחש

כבוש → כבוש

עגור → עגור הכיור • כיוור

כיס • hernia: Arab. قيلة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 9.102: ויש חולי קטון ומקומו גדול והכיס אשר ירדו בו מעט מן המעים יותר גדול: → NM 1:158.

• *sarcocele*: Arab. قيلة اللحم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 23.57: קושי הבעים נקרא כיס הבשר כמו שנקרא הלחות המימי המתקבץ בקרומות אשר סביבות הבעים כיס המים. אבל כיס החלב וכיס המעים והחולי המורכב מהם כלומר כיס החלב והמעים הם שמות בדויים מן הרופאים החדשים אשר קורין כל המורסות המתחדשות במה שסמוך הבעים כיס בערבי קילה. → NM 1:158.

• הגרת הבשר בכיס. → הקרה

• *epiplocele*: Arab. قيلة الثرب · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 23.57: קושי הבעים נקרא כיס הבשר כמו שנקרא הלחות המימי המתקבץ בקרומות אשר סביבות הבעים כיס המים. אבל כיס החלב וכיס המעים והחולי המורכב מהם כלומר כיס החלב והמעים הם שמות בדויים מן הרופאים החדשים אשר קורין כל המורסות המתחדשות במה שסמוך הבעים כיס בערבי קילה. → NM 1:159.

• *pericardium*: Arab. غلاف القلب · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 64^a): ואחד מנכח כיס הלב ומשלח אליו: → NM 4:80.

• *I. hydrocele*: Arab. قيلة الماء · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 23.57: קושי הבעים נקרא כיס הבשר כמו שנקרא הלחות המימי המתקבץ בקרומות אשר סביבות הבעים כיס המים. אבל כיס החלב וכיס המעים והחולי המורכב מהם כלומר כיס החלב והמעים הם שמות בדויים מן הרופאים החדשים אשר קורין כל המורסות המתחדשות במה שסמוך הבעים כיס בערבי קילה. → NM 1:159.

• *II. urinary bladder*: Judah ben Jacob, *Sefer Hanhagat ha-Berūt*, 8.1: והכליות מושכות המים הרעים אשר בדם ומתפרנסות ממעט האדמימות הנשאר בו ושולחות המותר אל כיס המים והוא מזומן לקבלו ולהוציאו לחוץ על פי האבר הקטן והוא השתן. → NM 4:80.

- **enterocele**: Arab. قيلة الأمعاء · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 23:57: קושי הבעים נקרא כיס הבשר כמו שנקרא הלחות: 23:57. המימי המתקבץ בקרומות אשר סביבות הבעים כיס המים. אבל כיס החלב וכיס המעים והחולי המורכב מהם כלומר כיס החלב והמעים הם שמות בדויים מן הרופאים החדשים אשר קורין כל המורסות המתחדשות במה שסמוך הביצים כיס בערבי קילה. → NM 1:159.
- **urinary bladder**: Arab. مثانة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1:38 (fol. 206^a): כשיתחדש בכיס מקוה המים חולשה ורפיון מקרירות ולחוויות עד שלא יוכל להחזיק השתן ראוי לכוותו כויה אחת למטה מן הטיבור על הכיס במקום שיתחיל שער הזקן התחתון. → NM 1:97.
- **gallbladder**: Judah ben Jacob, *Sefer Hanhagat ha-Ber'ut*, 8:1: כי הטחול: 8:1. הוכן למושך ממנה המרה השחורה וכיס המרה לטהר הדם ולנקותו. → NM 4:80–1.
- **vessels (i.e., blood vessels)**: Arab. أوعية · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2:4 (fol. 209^b): הכיסים היורדים מן הראש אל העינים: → NM 1:97.
  - b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 18:8: מי שהרבה במנוחה יוליד בגופו מזה שני מיני המילוי כולם כלומר המילוי אשר לפי הכיסים והמילוי אשר יהיה לפי הכח. → NM 1:158.
- **gums**: Arab. لثة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 18 (fol. 59^a): ומהם מקרים: נסתרים כמו שירגיש החולה בתוך שניו דפיקה וכאב חזק ויראה גלויה כאלו אין בה חולי ואולם יקרה להם זה מפני רבוי המותרות והגרתם בהם מן הראש או מן האצטו' או מחדוד מותרות נפסודות נוטות אשר הם נמשכות אל הככים ר"ל מושבי השנים. → NM 4:81.
- **a mad dog**: Arab. الكلب الكلب · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, cf. 13:1: והטובה שבראיות והאותות עליו גם כן לקחת פת לחם ולמשוח אותה מן הדם היוצא מן המקום הנשוד ואחר כן ישליכנה לכלבים ואם לא יאכלוה ידע כי הנשיכה נשיכת כלב שוטה ואם יאכלוה ידע כי הכלב אשר נשכו משאר הכלבים. → NM 1:59.
- **השנים הכלביים** · **כלב** · **תאונה** → התאונה הכלבית ·
- **to come to a crisis**: Arab. انقضى / Gr. κρινομαι · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 4:59 (196): אמר אבוקראט: השלישית היותר: 4:59. ארוכה שתהיה תכלה בשבעה סבובים. → NM 3:117.
- **pads**: Arab. فائد · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, introduction (fol. 201^b): וראיתי אחר מתעסק בזאת המלאכה בכדי חייו אצל קצת קציני ארצותינו ונתחדש לסריס שחור שנשבר שוקו קרוב מן הערקוב ונתחדשה בו חבורה ומהר הסכל בסכלותו והדק השבר על החבורה ובכלונסות ובקשישים. → NM 1:97.
- **Part. Hof'al מכלח** · **old**: Arab. هرم · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 142^b, col. b: בשר: 27, fol. 142^b, col. b: הכבש המוכלח יותר רע מכל מיני בשר הצאן. → NM 4:81.

- כלְחֹת** · old age: Arab. هـرم · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 143^a, col. a: ולאכול מבשר הצלעות: ולבשלו אספידבאג'ה מתובלת בשווי או לבשלו בדבש וכל שכן הקרוב אל הכלחות → NM 4:81–2.
- כְּלִי** · knife (i.e., surgical knife): Arab. حديد · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.74 (fol. 221^a): וראוי לי שאזכור בזה המאמר הצמח החם אשר יקרה ברחם כשיהיה מן הצמחים: (fol. 221^a) → NM 1:97–8.
- **cupping glass**: Arab. محجمة / Gr. σταύρα · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 5.50 (270): כשתרצה שיעצר: דם הנדות שים בכל אחד משדיה כלי זכוכית מן היותר גדולים שיהיו → NM 3:117.
- **probe**: Lat. tenta · Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 37^a: ואף על פי כן הנגע הבא אל הבשר אינו מכאיב כל כך כמו: → NM 1:27.
- **cupping glass**: Arab. محجمة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 10 (fol. 14^b): ושיתחמם מחום השמש והאוויר הנה הראש יתחמם וימשוך אליו המותרות מכל הגוף כמו שימשוך כלי המציצה → NM 4:82.
- b) Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 5.50 (270): אמר אבוקרט: כשתרצה להפסיק דם נדות אשה תשים על כל אחד משדיה כלי המציצה: → NM 3:117.
- **drill**: Arab. مثقب · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.2 (fol. 332^b): והנקב סביב העצם הנשבר הוא לתת הכלי הנוקב על העצם ולסובבו עד שיודע שהעצם מפולש → NM 1:104 (s.v. מקבת).
- **alembic**: Arab. (lit., a vessel for making rose water); Arab. أبيق · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 4 (fol. 9^b): וישים האלקנה בכלי שעושים מי ורדים: → NM 4:82.
- כְּלִיָּה** · phthisis: Arab. سل · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 1.12 (39): והשקוי וחולי הדאגה וחולי מיעים והכליה והוא נגע הריאה הם חליים ישנים: → NM 3:117–8.
- כְּלִיִּין** · I. dissipation: Lat. resolutio / Arab. تحلل · Galen, *De inaequali intemperie* · trans. David Caslari (*Sefer Ro'a Mezeg Mithallef*), 3.2: ואולם הבריאות היותר משובחת משני אלו: → NM 2:66.
- II. phthisis: Arab. سل · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 3.29 (135): וקדחות חדות וכפייה ושאר החליים אלא שרוב מה שיקרה להם הוא מה שזכרנו → NM 3:118.
- כְּלִילִי** · coronal: Arab. إكليلي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fi al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 29^a): ומן הראשונים שלב משותף עם המצח קשתי (ונקרא הכלילי): → NM 4:82.

כֶּלֶל • eyeball: Arab. مَعَلَّة • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 43^a): הפרק הרביעי בנתוח עצלי כלל העין ואמנם העצלים: המניעים לכלל העין הם עצלים ששה ארבעה מהם בצד הם הארבעה למעלה ולמטה בשתי קצוות העין הנקרא מאקים → NM 4:82.

כְּמִהָה (also: כְּמִהָה) • *Plur.* כְּמִיָּהִים • fungus: Lat. fungus · Bruno Longobucco, *Cyurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 89^b: והיא מורסא בשרית גדולה ורכה: → NM 1:27. ודומה לכמיהים פונגו בלעז

כְּמִהָה → כְּמִהָה.

כְּמוֹנִי • the cumin [stomachic]: Arab. الكُمُونِي • Ibn Sīnā, *K. al-adwiyā al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 133^a: עוד החולקים מן הרופאים יחשבו שיש מן הטריאק והמטרידיטוס חום עובר הגבול ויעמדו מלהשתמש בשעור חצי משקל ממנו ולא יעמדו מלהשתמש בארבעה משקלים הכמוני ומן הפלפליי → NM 4:82–3.

כְּמוֹךְ • fish brine: Arab. صَيَّر • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shūmmush*), bk. 27, fol. 150, col. b: ואמנם הכמך העשוי: ממנו חם יבש גורם צמא ולוטש האסטומכא מהליחה הלבנה העבה והתמדתו מפסדת הדם → NM 4:83.

כֵּי • basis: Arab. قَاعِدَة • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 39^b): ונבראו העצמות שהכנים שלהם יותר רחבים וראשיהם יותר דקים: → NM 4:83–4.

כֵּין • *Plur.* כֵּינִים הפיל • marking nut [*Semecarpus anacardium*]: Arab. بَلَاذِر • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 14 (fol. 21^b): והיותר מיוחד להועיל בו הרפואה העשויה בכיני הפיל הוא: בלאדור כשישתה ממנו בכל יום מדרהם עד שקל במים חמים על צום הנפש → NM 4:84.

כְּנָדִי (also: קנדי) • סוכר כנדי • קנדי.

• סוכרי קנדי.

[כנס] • *Nif'al* נִכְנַס • to be firmly established: Arab. تَمَكَّن • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 9:65: בכל מיני ההדרוקן הכבד בעצמו הוא אשר לא ישנה מה שיבואנו מן המזון אל הדם בסבת רוע מזג קר שולט על אחד מכלי המזון או אחד מכלי הניפוש וישוב ממנו אל מה שקרוב ממנו מן האברים עד שיגיע הקור בעצם הכבד בשיתוף הגידים והמחלה תכנס בכבד בעצמו ויתחדש ההדרוקן → NM 1:159.

• *Part. Nif'al* נִכְנַס • internal: Arab. داخِل / Gr. ἔσω · a) Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāṭ*), 7:36 (388): ואם היה הכאב ההוא במקומות: הנכנסים הנה יותר קרוב שתהיה המורסא הנק' דבילה מב → NM 3:156.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 4:36: המנוחה הנכנסת אי אפשר שתדענה באמת בעת מן העתים אך תושג אם יהיה הדפק חזק: → NM 2: 66–7. מאד ותכבוש עליו בידך כבישה חזקה

כְּנָף • (lit., wing); transverse process: Arab. جَنَاح / Gr. ἀπόφυσσις ἐγκάρσια • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 32^a): → ומה שיהיה מאלו מונחים לאחור נקרא קוץ וסנסן ומה שיהיה מונח ימין ושמאל נקרא כנף → NM 4:84.

חֶלֶב → החלב המכסה • **מְכַסֶּה** • *Part. Pi'el* • **[כסה]**

• **חֶלֶב** → החלב המכסה (את) הקרב •

• **חֶלֶב** • **diaphragm**: Lat. diafragma • Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 5^a: או שבמכסה המבדיל ונקרא שבר: → NM 1:29–30.

מֶמְבְּרָה • **membrane**: Arab. غشاء • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 5.46 (266): כשתהיה האשה על עניין יוצא מן הטבע: אמר אבקרואט: ונאמר שבר: → NM 3:118.

עֵצִים → עצם הכסל • **כְּסֵל**

• **Plur. כסלים** • **inward parts**: Arab. حشا, *Plur. أحشاء* • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 148^b, col. a: איברי העופות: כסלי העוף מיוחסים אל בשרו כיחס כסלי כל בעלי חיים (מיוחסים) אל בשרו: → NM 4:85.

• **מָטָה** → מה שלמטה מידי הכסלים •

• **תַּחַת** → תחת הכסלים •

כָּסֵף • **to have appetite**: Arab. اشتى • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Anonymous (*Pirḳei Abuqrāt*), 2.32 (84): וכאשר היה בתחלה לא יכסוף בעבור שהטבע מתעסק: → NM 3:118–9.

כֶּסֶף • **סיג** → סיג הכסף •

כַּף • **kneecap; patella**: Lat. rotula • Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 63^b: ומצד פנים לא תעשה השמטה בעבור הכף שמונעה: → NM 1:27.

• **I. the acetabulum of the femur**: Arab. حَقَّ الورك • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 231^b: → NM 1:98.

• **II. hip joint**: Arab. ورك • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.40 (fol. 203): לפעמים תשתפכנה: לחויות עבות אל כף הירך ותהיינה סבה לצאתו ממקומו: → NM 1:98.

כְּפֹל (*Pass. Part.*) → **כָּפַל**

כְּפֹרִי • **לחות** → הלחות הכפורית •

כְּפִיּוּן • **epilepsy**: Arab. صرع • a) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 132^a, col. a: והכוין והמשיכה: → NM 4:85.

b) Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Nathan ha-Me'ati, 2.45 (97) (fol. 38^a): אמר אבוקרט: בעל הכפיון אם יהיה בחור הנה רפואתו תהיה בייחוד בהעתקו בשנים והאצות: → NM 3:119.

כְּפִיָּה • **the knee pit (popliteal fossa)**: Arab. مثنى الركبة • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1, fol. 67^a: והאמצעי: נמתח בכפיפת הארכובה יורד: → NM 4:85.

- **the elbow pit (cubital fossa):** Arab. معطف المرفق · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fols. 65^b–66^a): והשני פונה אל מקום כפיפת המרפק בחיצוני הקנה ומתערב בעומק בשריג גם כן מן האצ(י)לי → NM 4:85–6.
- **to be flexed:** Arab. انثنى · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.25: אמר משה זה שגמר דעתו במאמרו באלו הארבעה תנועות הוא: שהרצון כשישלח הכח הנפשיי בעצבים נוכח מושקולו מן המושקולי כשירצה להכפיל בהם אותו האיבר לצד התחלתו יכפול האבר ההוא. וכן כשירצה להשאיר האבר נמשך תפשוט הרצון אותו המושקולי עם המושקולי שהוא נכחו ויתיתרו יחד → NM 1:160.
- **Pass. Part. כפול** · I. flexed: Arab. مثنى · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.25: ואמנם תנועת הפישוט היא רצונית והיא תנועת המושקולי: במקרה כי הרצון כשירצה לפשוט האבר הכפול תבטל הכח הנפשיי מן המושקולי אשר נכפל מקוון הנכחי → NM 1:159.
  - II. repeated: Arab. مكرر · Maimonides, *Ṣarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), introduction (13): ופרקי אבקראט אלו יש מהם פרקים מסופקים: צריכים לפירושו ומהם מבוארים בעצמם ומהם כפולים ומהם מה שלא יועיל במלאכת הרפואות ומהם רעיון פשוט נאמר בלי עיון → NM 3:119.
- **Nif'al כפול** · to be flexed: Arab. انثنى · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.25: ואמנם תנועת הפישוט היא רצונית והיא תנועת המושקולי: במקרה כי הרצון כשירצה לפשוט האבר הכפול תבטל הכח הנפשיי מן המושקולי אשר נכפל מקוון הנכחי → NM 1:160.
- **Part. Nif'al כפול** · יותר נכפל: Arab. أكثر تكررا · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 44^b): כי תנועות איברי: הרקה והשפה יותר רבי המספר ויותר נכפלים ושוקדים → NM 4:86.
- **Hif'il הכפיל** · to flex: Arab. ثنى · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.25: אמר משה זה שגמר דעתו במאמרו באלו הארבעה תנועות הוא: שהרצון כשישלח הכח הנפשיי בעצבים נוכח מושקולו מן המושקולי כשירצה להכפיל בהם אותו האיבר לצד התחלתו יכפול האבר ההוא. וכן כשירצה להשאיר האבר נמשך תפשוט הרצון אותו המושקולי עם המושקולי שהוא נכחו ויתיתרו יחד → NM 1:160.
- **the knee pit (popliteal fossa):** Arab. مثنى الركبة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 35^a): והאמצעי: יתפשט במקום כפל הארכובה ויורד → NM 4:86.
- **the elbow pit (cubital fossa):** Arab. معطف المرفق · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 34^b): והשני ישתלח אל כפל: והקובדי בנראה של הזרוע ויתערבו בו שעפים מן השחיי → NM 4:86.
- **תבשיל** → תבשיל הכרוב · **כרוב**
- **to be most likely:** Arab. رجح · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 16.17: והנה הכריח בזאת העלה שיהיה סבתו: העצר הזרע באשה והפסדו שם ואריכות ביאור זה באחרית ההודעה → NM 2:54.
  - II. to induce: Arab. استدعى · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 10.70: ואמנם אם לא יתנועעו אל האסטומכה לא תכריח הקיא → NM 10.70.

→ ובחר מהרפואות אשר תפעל בהם אחד מן ההרקות מה שלא יחמם או שיחמם חמום מעט
NM 2:54.

כְּרִיתָה • **cutting; surgery**: Lat. sectio · Arnau de Vilanova, *Medicationis Parabole* · trans. Abraham Avigdor (*Pirquet Arnaut de Vilanova*), 3,7 (44): כמו שהכוייה: והכריתה בברזל קשה לסבלם כן הרפואות החזקות יקשה ענינם אל הגופים או אל האיברים קלי בהפעלות. → NM 4:86.

כְּרִיתוֹת • **surgery**: Lat. cyrurgia · Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 3^a: זה ספר כריתות אשר חברו מאסטרו ברונו בלשון נוצרי: → NM 1:27; cf. *Sefer ha-Yosher* (Ms. Oxford, Bodleian Library, Opp. 180 (cat. Neubauer 2134), fol. 19^a): ואזכור עזרם בשער הכריתות: (19^a).

כְּרִיטָה • **rectum**: Arab. معبر · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.80 (fol. 222^b): ועוד יהיה ממיני: והגרתני מין מפולש אל הכרכשה ואל המעי או בלתי מפולש → NM 1:98.

תְּבִשִּׁיל → **תבשיל בסר הכרם** • **כָּרֶם**.

גָּרֵשׁ → **גרש כרמל** • **כְּרִמָּל**.

• **הכרמל המהובהב באש** • **green toasted wheat**: Arab. فريك · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 124^a, col. 1: והם מותר לחות ולא יגמר: 1: בשולם. → NM 4:87.

חֲלִי → **חולי מכרס הבטן** • **כְּרִס**.

• **חֲלָב** → **חלב הכרס**.

כְּשִׁיל • **pickax (i.e., a phlebotome)**: Arab. فأس · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.95 (fol. 229^a): ואיכות הקזתו על מה שאגיד והוא להדק צואר החולה במצנפת עד שיראה הגיד ואחר לקחת הכלי והנקרא כשיל. → NM 1:98.

כַּת • **a detached or distinct part or portion; a piece or bit; [or somewhat] of a thing and of men (i.e., a class, division, party, or portion thereof)**: Arab. طائفة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 64^b): ויצא לחוץ מהם כת אל העצל היוצא מן החזה. → NM 4:87.

• **הכת הקרני** • **the horn-like tunic**: Arab. الطبقة القرنية · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 3:52: וכן: הכת הקרני אין בו גידים בשום פנים. → NM 1:160.

• **כחות** • **layers**: Arab. طبقات · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1:43: וזאת השכבה היא כחות הרבה. → NM 1:160.

עֵצִים → **העצים הדומה ללמד בכתיבת היוונים** • **כְּתִיבָה**.

כְּרִישָׁה • **crushing [of a limb]**: Arab. شَدَخ / Gr. ῥήγμα · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquet Abuqrāṭ*), 2,6 (58): אמר המפרש: רוצה בכאב בכאן סבת: והכאב כמו שיהיה בחולה מורסא חמה או חומרא והנגע והרסוק והכתישה ומה שדומה לזה והיה בלתי מרגיש בו שכלו מעורבב. → NM 3:119.

כְּתָתִים • **Plur.** • **כתמים** • **pustules**: Arab. بثور · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Anony-

mous (*Pirqei Abuqraṭ*), 6.9 (301): אמר אבוקרט: הכתמים הרחבים לא יתכן היות עמם חכוך: → NM 3:119.

כְּתָנֹת • *Plur. כתנות* • membranes; tunics: a) Lat. tunicae • i. Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 7^b: שני הכתנות של וותנים: → NM 1:27.

• ii. Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 67^a: יגע בכתונת הנקרא: קורניאה. → NM 1:27–8.

• iii. Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* • trans. Anonymous, 5: עיטוש הנער יקרה למוח ולכתנות שלו. → NM 2:178–9.

b) Arab. صفقات • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23.25: אמר משה: אלו המפרשים לספרי ג'אלינוס כבר בלבלו מקצת שמות ולכן: ראוי שאעיר עליהם. וזה שכתנות האברים הפנימיים שנקראו בספר תועלות האברים ספאקאת כלומר קרומות. → NM 2:55.

כְּתָף • shoulder; shoulder blade (scapula): Arab. كتف • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 37^a): ונוטה אל הצד החיצוני ומחוברת: בראש הכתף ונקשרת בה הכתף ובהם יחדו נקשר הזרוע. → NM 4:87.

• עֵין → עין הכתף.

• עֵצִים → עצם הכתף.

• ראש → ראש הכתף.

כְּתָפִי • cephalic vein; vein of the shoulder: Arab. الكتفي • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 65^b): אמנם הכתפיי והוא: הקיפאל הנה בתחלת מה שיתענף ממנו שריג מתפרק בעור בחלקים הנראים החיצונים מן העצלים. → NM 4:87.

כְּתָר • king's clover; melilot [*Melilotus officinalis*]: Arab. إكليل الملك • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 17 (Ms. Munich, Bayerische Staatsbibliothek, Cod. hebr. 19, fol. 19^a): ואם היתה התעורה מיובש המרה השחורה נצוה החולה לשפוך על ראשו מים שנתבשלו: בהם קממילא וכתר מלכות ואניט וקליפת פאפוייר וזרע מלוישקלי ומה שדומה להם. → NM 4:88.

לָב · *gromwell* [*Lithospermum officinale*]: Arab. قَلْب · Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Qof 18 (72): הוא זרע לבן הודי ונקרא: (72) 18 (72) NM 2:13. → בן מפני שהוא דומה ללב כל ב"ח: יגיר השתן ויפרך החצץ

אֶפְיָסָה → אפיסת הלב · **לָב**

- דִּפְיָקָה → דפיקת (ה) לב
- כִּיס הַלֵּב
- מִכְסֵּה הַלֵּב
- נְשִׁיכָה → נשיכת הלב
- נְשִׁיכָה בַלֵּב
- עִקְיָעָה → עקיעה בלב
- קְרוּם הַלֵּב
- רֹאשׁ הַלֵּב

[לְבַד] · *Part. Hitpa'el* מִתְלַבֵּד · *compact*: Arab. مَتَلَّبِد · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.82 (fol. 223^b): והנמלה היא גם כן גרגתני קטן מתלבד עב הגוף הולכת בעומק מאד (223^b) fol. 223^b) NM 1:98.

לָבָד · *especially*: Arab. خَاصَّة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 2.29 (81): ואמרו אס: (81) 29 (29) NM 3:120. → ראית שיתנוועע דבר הניע רוצה בו ההקזה לבד ופעמים יעשה השלשול גם כן

לַבֹּנִי → לבני

לְבוּשׁ · *membrane*: Arab. لباس · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-ḡūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 6 (fol. 46^a): וכחול ברפואות: (46^a) fol. 46^a) NM 4:88. → שיכנס בהם מי המררות וזה כי כל המררות יעילו מקבוץ המים בעין ויטהרו הראות ויסירו מותרי הלחות אשר יתקבץ בלבוש העין

לְבָן · *phlegmatic*: Arab. بلغمي · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 3.53 (190): אלו הדבקיות אמנם יתחדשו מחום חזק פעלו בלחיות לבנות: (190) 53 (53) NM 3:120. → עד שנגבו אותם

- יִרְיָעָה → היריעה הלבנה
- מְחִיץָה → המחיצה הלבנה

לְבוּן · *conjunctiva*: Arab. ملتحم · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-ḡūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 3 (fol. 43^b): הטרפא הוא דם: (43^b) fol. 43^b) NM 4:88. → ישפך בלובן מבקיעת הורידים אשר בה

- whitening of the nails: Arab. بياض الأظفار · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-ḡūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, ch. 27.1: יקרה: (27.1) ch. 27.1) NM 4:89. → בצפרנים לובן וכאשר נרצה לרפאתו נבוא אליו באחת מאלו הרפואות הנזכרות לזה

לְבָנָה · *phlegm*: Arab. بلغم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 14.6: מי שייהיה באסטומכתו לבנה דבקה נחה בה ויהיה ממי שיקל עליו הקיאה: (14.6) 6 (6) NM 2:55. → אין רוע אם יקיא בצנזן עם סכנגבן

לִבְנֵי • pertaining to frankincense: Arab. لباني · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'tīf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 138^b, col. a: וראוי להנזר ממנו מי שירבו בו הרוחות וימהר אליו הגעש החמוץ ואם יגבר עליו יצרו ויאכל ממנו ראוי → NM 4:89.

עֵצֶר → עוגר הלידה • לְדָה

[להב] • Part. *Nif'al* נִלְהֵב • inflamed: Arab. ملتهب · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 6.47: מראיהו יהיה מראהו לבן וירוק: ומראהו מי שטחולו נפוח וירוק ושחור ומי שריאתו נפוחה יתראה מראהו לבן וכמוש. ואמנם יהיו → NM 2:67.

• *Pi'el* לְהֵב • to cause an inflammation; to make something inflamed: Arab. ألهب · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'tīf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 143^b, col. a: בשר הגמל חזק החמימות מלהב עם עובי רב ומוליד → מרה שחורה → NM 4:89.

• Part. *Hitpa'el* מִהִלְהֵב • inflamed: Arab. ملتهب · Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Ayin 4 (62): עגב אלעתלב ובלעזו מברילה וב"מ עגב השועל: → NM 2:13.

לְהִבָּה • inflammation: Arab. التهاب · Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Ayin 1 (60): עצה אלראעי ובלעזו וירגא פשטורא וב"מ מקל הרועה וב"ח: חוטרא רעיא: קר טוב למורסות החמות ולהבת האצטומכה כשיחובש בו → NM 2:13.

• *ophthalmia*: Gr. ὀφθαλμία · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 3.21 (127): ורביעיות וקיא ושלשול ולהבת העינים וכאב האזנים ושחיני הפה ועפוש אברי ההולדה וצמחי הזיעה → NM 3:120.

לָיִן → לֹבֵן

לֹבֵן • *Plur.* לוחות • splints: Lat. astellae · Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 50: אמנם על הקשירות הנזכרות ישים לאלתר הלוחות: → NM 1:28.

[לוט] • לֹט בבגד חם • to foment: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 6.31 (323) (fol. 103^a): יכאבו העיניים כי יעביר כאבם שתיית היין הטוב או הכנסת המרחץ: → NM 3:120-1.

לֹלֶב • envelope, spathe of the palm flower: Arab. جفريّ; كفريّ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'tīf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 140^a, col. a: הכופרי והוא לולבי הדקל הרך הנקרא בלשונם אלג'פרי: → NM 4:89.

קָמַח → קמח לופיני • לֹפִינִי

לָח • loose (of bowels): Arab. ليين / Gr. ὑγρός · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 2.20 (72): הנה הוא כאשר יהיה ישיש יבש בטנו ומי ששהיה בבחרותו יבש הנה כאשר יהיה ישיש יתלחלח בטנו → NM 3:121.

לְחָה • peccant humor: Lat. vitiosus humor · Arnau de Vilanova, *Med-*

'an at-ta'lif · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 125^a, col. 2: הלחם הרחוץ קר לח יאות לחליים החדים ויזיק לבעלי הלחה הלבנה והקרירות וכבר זכרתי רחיצתו במאמר מטעמי החולים → NM 4:90.

• הלחם השרוי במים עד שיחמיץ · bread soaked in water: Arab. البريد · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 125^a, col. b: הלחם השרוי במים עד שיחמיץ הנקרא בלשונם אלבריד הוא רב הרוחות → NM 4:90.

לְטִיטָה · a cleansing effect: Arab. جلاء · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 124^b, col. a: סובין של · חטה חמים יבשים מעטי המוזן מאד ומנגבים ולוטשים לטישה רבה יותר מלטישת קמח החטה → NM 4:90–1.

לְטִיט · to cleanse; to clear: Arab. جلا · a) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 124^b, col. a: סובין של · חטה חמים יבשים מעטי המוזן מאד ומנגבים ולוטשים לטישה רבה יותר מלטישת קמח החטה → NM 4:91.

b) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.2 (fol. 233^b): ובלכל ראוי להרגיל מהם כל סם לוטש בלתי: עוקץ → NM 1:98–9.

c) Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Mem 17 (54): מראיר: וב"מ מררות: כלם חמים לוטשים חשכת העין ומונעים ירידת המים בהם: → NM 2:13–4.

לְיֵדָה → לִידָה.

לְיַחָה → לִיחָה.

לְיֵלִית · night blindness: Arab. عشاء / Gr. νυκταλωπίασις · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 5 (Ms. Oxford, Bodleian Library, Poc. 353, Uri Heb. 314, fol. 12^b): השער הה' בלילית הוא בערבי עשא כאשר יקרה לאחד החולי הזה ואות שלו כי בעליו לא יראה בלילה ראוי להקיון בגיד העליון ולשלשל טבעו בגירא פיגרא או בגרגרי אצטמטיקון → NM 4:91.

לְעֵוֹק → לַעֵוֹק.

לְכָלוֹךְ · cataract: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 3.31 (137) וביותר זקנים יקרה דישמא ואשמא ונזילה ושעול וטפטוף ועצירת השתן וכאב הפרקים: (fol. 50^b) ונפרישין וסבוב ראש ושתוק ורועקניה (?) וחכוך כל הגוף והיקיצה ולחות הבטן והעינים והנחירים וחשיכות ולכלוכם וכובד השמע → NM 3:122.

[לְכָלוֹךְ] · P'el לְכָלוֹךְ · to spread: Arab. لطح · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.13 (fol. 211^a): ורטיית → NM 1:99.

לְמֹד · hyoid [bone]; lamdoid [bone] (shaped like the letter Lām): Arab. لامي / Gr. λαμβδοειδής (formed like a Λ) · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 25^b): הפרק הי"ג בניתוח המושקלו של הלמד → NM 4:91.

• עֵצֶם → העצם הדומה ללמד בכתיבת היוונים.

למד · i. lamdoid (shaped like the letter *Lām*): Arab. لامي / Gr. λαμβδοειδής (formed like a Λ) · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 29^a): והשלב השלישי הוא משותף בין הראש מאחור ובין תחתיתו והוא על תבנית זויית: → NM 4:91–2. מתחברת בנקודתו קצה החצוי ונקרא שלב הלמד להתדמותו לאות למד יונת

· ii. hyoid [bone]; lamdoid [bone] (shaped like the letter *Lām*): Arab. لامي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 47^b): הפרק שלשה עשר בנתוח עצלי הלמדי: → NM 4:92.

עָצָם → העצם הלמדי

לעוסה · *Plur.* לעוסות · medicaments to chew: Arab. ماضغ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.10 (fol. 204^a). → NM 1:99.

לעוק · *Plur.* ליעוקים · linctuses: Ibn Zuhr, *Regimen of Health* · trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanhagat ha-Ber'ut le-Abu 'Ali ben Zuhr*), ch. 28: ליעוקים ג' ליעוקים: דבש או ג' ליעוקים מן נופת ירחיק הברסאם → NM 4:92.

לפלוף · pus; secretion: Arab. رمص · a) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 1 (fol. 41^a): והמופת אשר תכיר בו המותר אשר נגר אל המחיצה הלבנה עד שיעשה מורסא הוא כי מי שקרה לו זה מפני מותר דמי ימצא בעיניו כבדות חזק ותראה העין אדומה נפוחה משלכת לפלוף וכבד מצחו וירבו הדמעות → NM 4:92.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 6.13: מה שיתנגב מן הפלפוף בעין ועל הפנים מן הזיעה עד שישוב כאבק הוא מופת רע: → NM 2:55–6; corr. 3:268, 4:92.

· **לפלוף הוא קצידה** · ophthalmia: Arab. رمد · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 6.17 (309): אמר אבקרואט: כשיהיה באדם לפלוף הוא: → NM 3:122.

תבשיל → תבשיל הלפת · **לפת**

לצרטי · (upper) arms: Lat. lacertus, *Plur.* lacerti · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 18^b: והחבלות הבאות בקצווי הלצרטי: → NM 1:44.

לקח · i. to begin; to start: a) Arab. أخذ · i. Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 13 (fol. 52^b): ואם לא נראה בנחיריים דבר ממה שזכרנו ידענו כי הוא מפני ליחה יורדת מוסרחת מלוחה ואז ראוי שנקח → NM 4:92.

· ii. Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 1.17 (44): לעקח לקח לתת: בכאן הדרך בצורת אכילתו → NM 3:122.

· iii. Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 25.43: ואמר בזה המאמר בדברו על עניין זה האיש בעצמו זה המאמר אמר: אין ראוי שיהיה היובש נשאר כמו שהוא לבדו ויהיה החמימות והקרירות משתוים לא יחסר דבר כי האברים כשאנם מתפרנסים יתקררו בזמן קצר. זה לשונו כמו כן שם וזהו

האמת. ובזוכרו מה שקדם לו ממאמרו בזה האיש שהוא היה בין החמימות והקרירות
 בריא לקח להשיג זה בזה הלשון → NM 1:160.

b) Lat. incipere · Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* · trans.
 Anonymous, ch. 3: יוכנסו בנחירי הנער →
 NM 2:179.

· II. to prepare: Arab. اَتَّخَذَ · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-
 Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23.106: לְבַן מֵה מְרֵאָהוּ לְבַן: פחות מזון שבכל מיני היינות הוא מה שיהיה מראהו לְבַן: ועצמו ריקק ויהיה דומה למים. ומה שיהיה מן היין כך הנה הוא נאות ונכון למה שילקח ממנו מי
 הדבש הנקרא אידרומל → NM 2:56.

• לקח ראייה על · to conclude to: Arab. استدلّ على / Gr. τετραλογία · Maimonides, *Šarḥ
 fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 1.23 (50): אין: אמר אבקרֵאט: ראווי שתקח ראייה על השעור אשר ראוי שיורק מן הגוף מרבוי
 → NM 3:123.

[אלם] → האלם לשון החולה · לְשׁוֹן

• כְּבֵדִי לְשׁוֹן → כְּבֵדִי לְשׁוֹן.

• לְשׁוֹן הַצִּפְרִים · European ash [*Fraxinus excelsior* L.]: *Anonymous Glossary*, Ms.
 Oxford, Bodleian Library, Mich. Add. 22, fol. 11b: לְשׁוֹן הַצִּפְרִים לִינְגָא פִּשְׁאֲרִינָאשׁ →
 NM 4:93.

• שְׂרֵשׁ לְשׁוֹן → שְׂרֵשׁ לְשׁוֹן.

• lake: Arab. بحيرة, *Plur.* بحيرات · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man
 'aǧīza 'an at-ta'liḥ* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 129^a,
 col. b: המים החמים מן השמש וזולתו וכל שכן כשיהיו מן המים העומדים בברכות ובלשוני הים: המים החמים מן השמש וזולתו וכל שכן כשיהיו מן המים העומדים בברכות ובלשוני הים: → NM 4:93.

• לְתַת · to mix; to stir: Arab. لت · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-ḡūt al-ḥādir* · trans.
 Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 23 (fol. 36^b): יודקו הסמים וינופו: → NM 4:93.

מו

מְאִידִים (*Part. Pi'el*) → [אדם].

מְאִיסוּת • *foulness*: Arab. مَوَسَّ • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (Pirḳei Abuqrāt), 5.11 (231): אמר המפרש: מאיסות הריח מורה על הפסד הליחות וחוזק עפושם: (231) (5.11) (Pirḳei Abuqrāt), 5.11 (231): אמר המפרש: מאיסות הריח מורה על הפסד הליחות וחוזק עפושם: ונפילת שער הראש הוא ממה שילקח ראייה על הפסד הליחה וגם כן יורה על העדר האיברים מן המזון → NM 3:123.

מְאִירָה → **מְאִירָה**.

אַחְרֵי → אחרי עאת המאכל מן האצטומכא • **מְאִיכָל**.

- הַמְתַּנֵּה → ההמתנה מן המאכל.
- חֶפֶץ → חפץ מאכל.
- נְעוּל → ניעול המאכלים • מאכלים *Plur.*

מְאִיכָל (*Part. Pi'el*) → [אכל].

מְאִירָה • *Plur.* • מאירות • *cantharides* (Spanish flies): Arab. ذراريح • Al-Zahrāwī, *K. al-tašrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 146^b, col. a: חלב הנשים יותר שוה מכל החלבים ... ולפיכך הוא מועיל מן העקיצה אשר תקרה באסטומ' ומשחין הריאה והמעים ומשתיית הארנבת הימית ומשתית הסם הנודע בהורג → NM 4:93.

מְבֹאֵר (*Part. Pu'al*) → [באר].

מְבִדֵּיל (*Part. Hif'il*) → [ברל].

מְבֹאֵר → **מְבֹאֵר**.

מְבִדֵּיל → **מְבִדֵּיל**.

מְבוּשִׁים • *pubenda*: Arab. أُنْيَان • Al-Zahrāwī, *K. al-tašrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 126^b, col. a: ומתועלות הפולים על: דרך הסם כי המערב אותם בורדים ולבונה וחלבוני בצים יועילו מבליטת בת העין והמבשלם ונותן עיל המבושים יתיכו נפחם → NM 4:94.

מְבוּשֵׁל → **מְבוּשֵׁל**.

מְבַחֵר → סֶפֶר → ספר המבחרים • מבחרים *Plur.* • **מְבַחֵר**.

מְבִט → יום ימי המבט • **מְבִט**.

מְבִטָן (*Part. Hof'al*) → [בטן].

מְבִיא (*Part. Hif'il*) → [בוא].

מְבִלָּל (*Part. Pu'al*) → [בלבל].

מְבִשֵּׁל (*Part. Pi'el*) → [בשל].

מְבִשֵּׁל (*Part. Pu'al*) → [בשל].

מְבִשֵּׁר (*Part. Pi'el*) → [בשר].

מְגַבֵּן (*Part. Pu'al*) → [גבן].

מְגַדֵּל (*Part. Pi'el*) → [גדל].

מְגֻבֵּן → **מְגֻבֵּן**.

מְגֻלָּל → **מְגֻלָּל**.

מְגֻלָּפָה • *lid*: Arab. غطاء • Al-Zahrāwī, *K. al-tašrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem

ואם לא ראוי לקחת קדרה: (Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.78 (fol. 222^b)). → NM 1:99.

מְגִזֵּר • chisel: Arab. مَقَطع • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.2 (fol. 233^a): וזה יהיה על אחד משני פנים מן: המלאכה האופן האחד הוא לכרות העצם בתחלה במגזר דק צר הפה אשר זאת צורתו ואחר כך להרגיל מגזר אחר אחר זה המגזר יותר רחב ממנו מעט וזאת צורתו. → NM 1:100.

מְגִזְרָה • Plur. מגזרות • chisels: Arab. مَقَاتع • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.2 (fol. 233^a): ומן הראוי להיות אצל הרופא מגזרות משתנות זאת מזאת וזה להיות קצתן יותר רחבות מקצתן וקצתן יותר קצרות מקצתן ולהיות פיותיהן בתכלית החודד. → NM 1:100.

מְגִיר [נגר] (Part. *Hif'il*) →

מְגִיל • Pi'el • to cause suppuration: Arab. قَبَّح / Gr. ἐκπύεω • Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Nathan ha-Me'ati, 5.22 (242) (fol. 90^b): אמר אבוקרט: המים החמים ימגלו אך: לא בכל שחיץ וזה מהיותר גדול שבאותות להורות על אמתות והבטחון. → NM 3:124.

מְגִילָא (Aram.) • I. empyema: Arab. تَمَيَّح / Gr. ἐμπύημα • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Zeraḥyah Ḥen (*Pirqei Abuqrāt*), 5.8 (228): אמר בקראט: מי שקרה לו חולי הצד ולא ינקו ב"ד ימים עניינו יבוא לידי מוגלא. → NM 3:125.

• II. suppuration: Arab. تَمَيَّح • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Zeraḥyah Ḥen (*Pirqei Abuqrāt*), 7.20 (372): אמר בקראט: ובעבור הרציפלא העיפוש והמוגלא: → NM 3:125.

• המוגלא הבלויה • pus; sputum: Arab. قَيْح • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), introduction (fol. 3^a): השער ה' ברקיקת המוגלא הבלויה. → NM 4:94.

• בעל מוגלא.

• גמר מוגלא.

• הוצאת מוגלא.

• מוגלת החזה • empyema: Gr. ἐμπύημα • Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Joseph Delmedigo, 5.8 (228): האחוזים מחולי הצד אם לא ינקו דרך ריקה בארבעה עשר יום יתהפך: בהם למוגלת החזה. → NM 3:125.

• עשה מוגלא.

• עשיית המוגלא.

מְגִילִי • serous: Arab. صليدي • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 6.78: ואם יהיה הדם אשר יצא דקיק מוגלי מורה על שהכבד יחלש ממנו: מעשה הדם. → NM 1:160-1.

מְגִילָל (Part. *Pu'al*) → [גלל].

מְגִין • patella: Arab. عَيْن الرَكْبَة • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fi al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 41^a): והוכן בצמצום מקודם שלה ברצפה והוא מגן: הארכובה. → NM 4:94.

מְגִירָה → גרר במגרה • מגירה.

מִדְּבִיק (Part. *Hif'il*) → [דבק].

ושיהיו המהלכים אשר: *fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Ḥen (*Pirḳei Abūqrāt*), 1.24 (51) → NM 3:126.
יהיה עובר בהם השלשול רחבים פתוחים אין בהם שום סתימה.

מִבְּטָן → מוּבְטָן

[מוג] · *Hitpa'el* הִתְמוּגַג · to dissolve: Arab. اُحْلَى · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirḳei Abūqrāt*), 2.26 (77) אמר המפרש: לא הקדחת הרביעית לבד תהיה בקיץ: (77) → NM 3:126.
קצרה אכן גם שאר החליים כי הכימוסים יזובו ויתפשטו בכל הגוף ויתמוגגו.

מִגְלָא → מוּגְלָא

מִגְלִי → מוּגְלִי

מִדְּבָק → מוּדְבָק

מַח → מוּח

מִחְזָר → מוּחְזָר

מַחִיּוּת → מוּחִיּוּת

מִטְחָל → מוּטְחָל

מִכְלָח → מוּכְלָח

מִנְחָה → מוּנְחָה

מוּסְקוּלוּ · muscles: Lat. musculi · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 18^b דוע כי אמרו גלינו ואלמנסור כי המוסקולו הם מורכבים: → NM 1:44.
מבשר וגידים ומקשרים

מִסְרָח → מוּסְרָח

מִפְשָׁט → מוּפְשָׁט

מוּצָא · anus: Lat. anus · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fols. 98^{a-b} והם על שני פנים או שיהיו בתוך המוצא ואז יוצא הדם מהם תמיד או: → NM 1:28.
שהם מחוץ לו

מִצָּע → מוּצָע

מִצָּץ (Part.) → מוּצָץ

מִקְצָץ → מוּקְצָץ

דְּפִיקָה → דְּפִיקָה בְּמוֹרָאָה · מוּרְאָה

נְשִׁיכָה → נְשִׁיכָה בְּמוֹרָאָה ·

מִרְדָּךְ → מוּרְדָּךְ

מִרְסָא → מוּרְסָא

מוּשָׁב · basis: Arab. قَاعِدَة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 2^b): הגנה יש לראש אחר זה גם כן חמשה עצמות כגדרות ואחד כמושב: → NM 4:96.

מִשְׁחָת → מוּשְׁחָת

מִשְׁפָּךְ (Part.) → מוּשְׁפָּךְ

מִשְׁלָה (Part.) → מוּשְׁלָה

[מות] · to die during illness: Arab. مات سقيما · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 132^b, col. ב: מת מיתה משונה: → NM 4:98–9.
מיתה משונה

• *Part. Hif'il* • **מְמִית הַזֹּאֵב** • *aconite*: Arab. قاتل الذئب • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 23.101: הרפואה אשר תחמם ותלחלח עד 23.101: ומתחממת הרפואה המעפשת. וכן נקראות כמו כן כל הרפואות החמות היבשות העבות בעצמותם בהיותם נושכים מעט או שורפות מעט מבלתי חדש כאב נקראות מעפשות כי הם יתיכו ויאכלו הבשר ויעשו בו מה שיעשה המעפשת באמת והם כמו הארסניץ 23.101: → NM 1:163.

• **הַסֵּם הַמְּמִית** → **סֵם**.

מְזוּג • **to moderate**: Lat. *contempero* • Arnau de Vilanova, *Medicationis Parabole* • trans. Abraham Avigdor (*Pirquet Arnaut de Vilanova*), 4.34 (58): כאשר יהיה הדם עב יש לחוש: שאם נקיז בעת הקור הגובר יורק הדם הרקיק וישאר העב ולזה אם יביאנו ההכרח להקיז בעת ההיא 4:96. → NM 4:96.

• *Pass. Part.* • **מְזוּג** • **balanced**: Lat. *moderatus* / Arab. معتدل • Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Hillel ben Samuel, 5.62 (282) (fol. 36^a): כל אותם שהאם שלהם קרה וקשה לא: תהרנה וכל אותם שהאם שלהם לא תהרנה מפני שיעצר בה הזרע וכל שיש להם יבשות ודלקה 3:126. → NM 3:126.

• *P'el* • **מְזוּג** • **to moderate**: Lat. *tempero* • Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* • trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 281^b: קרים ויבשים בשלישית: וחשבו בהם שהם מחזקים הלב אמנם נראה שזה בסגולה לאותם שיש להם רוע מזוג נוטה לאדומה 4:96. → NM 4:96.

הַפְּסִיד → **הַפְּסַד הַמְּזוּג** • **מְזוּג**.

מְזוּג (Pass. Part.) → **מְזוּג**.

מִיץ → **מִיץ הַמְּזוּן** • **מְזוּן**.

מְזוּלָג • I. **hook**: Lat. *uncinus* • Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 28^a: וכשהדם יוצא מן הוותנים או מן הורידים הגדולים והדברים: הנוכרים לא יעילו צריך שתאחז במזלג אחד דק אותו הקצה מן הווייתן או אותו הוריד 1:29. → NM 1:29.
• II. **lancet**: Arab. نصل • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.95 (fol. 229^a): זה המזלג העשוי: לבקע בו יש ממנו מין רחב ומין דק כפי רוחב הגידים וצרתם ותוקח ראייה מהם על זולתם והוא 1:100. → NM 1:100.

מְזוּלָגִי → **הַמְּסַמֵּר הַמְּזוּלָגִי** • **מְזוּלָגִי**.

מְזוּרָק • **Plur.** • **מְזוּרָקִים** • **passages** (i.e., **blood vessels**): Arab. مجار • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 130^a, col. a: ומי שלא יוכל למצוא דרך לסננם מרוב טרדתו אם יהיה בדרך או בים צריך לקחת: 4:96–7. → NM 4:96–7.

מִנְחָה • **eggyolk**: Arab. مح البيض • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 2.4: המרות העבות האדומות אשר אינם אדומות מאד הוא 1:161 (corr.). → NM 1:161 (corr.).

• **מִנְחָה** → **כֶּאֱב**.

• **מִנְחָה** → **מְזוּרָקִים**.

- פִּלַח → פִּלַח הַמַּח.
  - יָמַח → יָמַח בַּמּוּח.
  - יָמַח → יָמַח אֲשֶׁר יָמַח בַּמּוּח הַרֵאשׁ.
  - קְרוּם → קְרוּמוֹ (י) הַמּוּח.
- מַחְבּוּא** • I. sinuous ulcer: Arab. مَحْبِيءٌ · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15.45: כשתהיה מלוכלכת מחבוא הנקר' מחבוא במורסא הנקר' → NM 2:57.
- II. sinus: Arab. مَحْبِيءٌ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.88 (fol. 226^b): ומהנה נתחייב לקראו: מחבוא ולא נקרא גרגתני → NM 1:101.
- מְחַבֵּר** (Part. Pi'el) → [חבר].
- מְחַבֵּר** (Part. Pu'al) → [חבר].
- מְחַבֵּשׁ** (Part. Pi'el) → [חבש].
- מְחַבֵּד** (Part. Pu'al) → [חדד].
- מְחַבֵּר** → מחבר.
- מְחַוֵּג** • dizziness: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3.31 (137) (fol. 58^b): חבורות רעות ותעורה כאב קשרי הדבקים והכליות ומחוג הראש: → NM 3:127.
- מְחַוֵּד** → מחודד.
- מְחַוֵּם** → מחוכם.
- מְחַוֵּל** → מחולל.
- מְחַוֵּם** → מחומם.
- מְחַוֵּז** (Part. Hif'il) → [חזר].
- מְחַזֵּק** (Part. Pi'el) → [חזק].
- מְחַזֵּק** (Part. Hof'al) → [חזק].
- מְחַזֵּר** (Part. Hof'al) → [חזר].
- מְחַטֵּט** • *Plur.* מחטים • מחטות הדומות למחטים • מחטות הדומות למחטיות • מחטיות.
- מְחַטֵּי** → מחטות הדומות למחטיות • מחטיות.
- מְחַטֵּי** (Part. Hif'il) → [חטא].
- מְחַטֵּי** → מחטיי.
- מְחַיֵּת** • spinal marrow: Lat. spinalis medulla · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 5.18 (238) (fol. 78^b): הקר שונא לעצבים ולעצמות ולשנים ולמוח: ולמוחיות השדרה → NM 3:127.
- מְחַיֵּל** → מחילה.
- מְחַיֵּגָה** • conjunctiva: Arab. المَحْبَابِ المَلْتَحِم · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Sedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 1 (fol. 41^a): והמופת אשר תכיר בו המותר אשר נגר אל המחיצה הלבנה עד שיעשה מורסא הוא: כי מי שקרה לו זה מפני מותר דמי ימצא בעיניו כבדות חזק ותראה העין אדומה נפוחה משלכת לפלוף ויכבד מצחו וירבו הדמעות → NM 4:97.
- מְחַכֵּב** (Part. Pi'el) → [חכב].

מִחְכֵּם (Part. Pu'al) → [חכם].

בְּשׂוּל → בשול המחלה • מִחְלָה

• gout: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (Sefer Agur), 6.28 (320) (fol. 102^a): להם לעולם מחלת הדבקים: וקשרי העצמות → NM 3:128.

• epilepsy: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (Sefer Agur), 3.29 (135) (fol. 58^a): תכונת הבחורים מעשרים שנה ומעלה לחול עליהם: החולי היבש ולרוק דם וקדחת מחודדת ומחלת הנפילה ורבים מהמדוים הנוכרים למעלה → NM 3:128.

• gout: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (Sefer Agur), 6.29 (321) (fol. 102^b): מחלת קשרי העצמות: → NM 3:128.

מִחְלָה • cavity: Lat. caverna · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (Sefer Keritut), fol. 32^a: ובאמת החבלות העמוקות שיש בהן סתרים ומחילות לא ינקו: ברפואות מצמיחות בשר → NM 1:29.

מִחְלָחַל (Part. Pi'el) → [חלחל].

מִחְלָחֵל (Part. Pu'al) → [חלחל].

מִחְלִיק (Part. Hif'il) → [חלק].

מִחְרָמִם (Part. Pu'al) → [חמם].

מִחְרָק • hysterical suffocation: Arab. اختناق الرحم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (Sefer ha-Peraqim), 24.58: ויקרה לנשים אשר הן כן: מחנק הרחם אחר המחנק הפלאג מהרה → NM 2:58.

מִחְרָפֵט (Part. Pi'el) → [חפט].

[מחץ] • Nif'al נִחְרָץ • to suffer pain: Arab. كَلَّ / Gr. πονέω · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 4.32 (169) (fol. 68^a–68^b): מי שיקום מחולי וימחץ: ממנו מקום מגופו יתחדש בו באותו מקום יציאה → NM 3:129.

מִחָץ • pain: Arab. كلال · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 4.44 (181) (fol. 73^a): מי שימצאהו קדחת ארוכה הנה יקרה לו אם יציאות אם מחץ בפרקיו: → NM 3:129.

[מחק] • Nif'al נִמְחָק • to be blended; to be steeped: Lat. distemperor · Ibn Zuhr, *Regimen of Health* · trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanhagat ha-Ber'ut le-Abu 'Ali ben Zuhr*), ch. 3: בשמר בריאות העין בעוזב האכילה בלילה והשינה על המלוי והתמדת הכחול אצל השינה: → NM 4:97.

מִחְשָׁבָה • i. anxiety: Arab. غم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (Sefer ha-Peraqim), 7.2: הדברים המחלישים הכח ופיסידו עליו הם שבע סבות: הראשונה הצום: השנית התעורה השלישית המחשבה → NM 1:162.

• ii. suspicion: Arab. تهمة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (Sefer ha-Peraqim), 6.95: כשתקרה לבריאים תורה על החולי וכשתקרה לחולים תורה על בריאות. ותאות המזון החזקה כשתקרה לבריאים תהיה מקום מחשבה וראיה על חולי וכשתקרה לחולים תהיה ראייה טובה → NM 1:162.

מִחְתֵּךְ (Part. Pi'el) → [חתך].

[נוח] → הגיה למטה • **מִטָּה**.

• הִרְקָה → הרקת הירוקה מלמעלה ומלמטה.

• **hypochondrium**: Arab. ما دون الشراسيف · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 1.24 (51) והנה ראוי שיעיין: (51) תחלה אם גוף החולה מזומן ומוכן לזה השלשול כי האנשים אשר יהיה תחלת חליים מהפסד בשול מאכלו באצטומכא הפסד גדול או ממאכלים דבקים עבים ואשר בהם במה שלמטה מן החלצים משיכה או נפח או חוס חזק מופלג או שם בקצת הבני מעיים מורסא אין גוף אחד מהם מוכן לשלשול → NM 3:88–9 (corr.).

• נְפִיחָה → נפיחת פיות העורקים מלמטה.

• **hypochondrium**: Arab. ما دون الشراسيف · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 6.52: אותות הפרנשין הבא: מן הכרס הנקרא מראק שימשך אחר לקיחת המאכל פהוק חמוץ הוא רט ורוק רטוב ורב השעור ושרפה במה שלמטה מצדי הכסלים וקרקורים בבטן לא יתחדשו אלא אחר לקיחת המאכל בשעה אחת. → NM 2:54.

• **hypochondrium**: Arab. ما دون الشراسيف · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 15: ואם לא יפסק הדם במה שזכרנו וירבה ההגרה נקשור הידים והרגלים מלמעלה למטה ונשים → NM 4:201. למטה משחוס החוזה מצד הנחיר אשר נגר ממנו הדם כלי המציצה

• **knotgrass** [*Polygonum aviculare*]: Arab. عصا الراعي · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.106: הרפואות המונחות הם על החמרה והנמלה אלא אם תהיה מתאכלת הם אלו: חזרת ומטה הרועה וטחלב ונילופר וזרע על קטונא ולגלוגות והנדבי וחי לעולם וכן ענבי השועל → NM 2:58–9.

[שתן] → השתין במטה • **מִטָּה**.

[טחל] → **מִטְחָל** (*Part. Hof'al*).

• **מִיּוּחַס** → מִיּוּחַס.

• **מִיּוּתָר** → מִיּוּתָר.

[יחס] → **מִיּוּחַס** (*Part. Pu'al*).

• **מִיּוּלּוּי** → מִיּוּלּוּי.

• **אֶפִּיחָה** → אפיסת המים הרעים • **מִיּוּחַס**.

• **lye from ashes**: Arab. ماء الرماد · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15.45: מחבוא הנקרא 'מחבוא' → NM 2:59. כשתהיה מלוכלכת מאד במי האפר והוא הנקרא 'אלקטאר' או במים ודבש

• **whhey**: Arab. ماء الجبن · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 21.29: והגבנה עוצרת הבטן ומי הגבנה מתיר הבטן → NM 2:59.

• **thermal waters**: Lat. aquae terminales · Arnau de Vilanova, *Medicationis Parabole* · trans. Abraham Avigdor (*Pirḳei Arnauṭ de Vilanova*), 4.104: החלאים הנושנים הוא יעקר שרשם עם הכויות או עם המים הגפריתיים והבורקיים → NM 4:97–8.

• הִגְרָה → הגרת המים.

• הִדְרוֹקָן → ההדרוקן אשר בו המים כמי הנאד.

- חֵלִי → חוֹלֵי הַמַּיִם הַרְעִים.
- מֵי הַחֵלֶב • whey: Arab. ماء الجبن • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.108: כשך → NM 2:59. → השעורים ומי החלב
- הַמַּיִם הַחֲמִים • vapor bath: Gr. πυρία · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 6.31 (323): ההקזה או העינים על המים החמים או המרחץ היין או המרחץ → NM 3:130. → או ההרקה
- יִרְיָדָה → יִרְיַדַת הַמַּיִם.
- יִרְיָדָה → יִרְיַדַת הַמַּיִם בְּעֵין.
- כֵּיס → כֵּיס הַמַּיִם.
- כֵּיס → כֵּיס מִקּוּהַ הַמַּיִם.
- כְּלֵי שֵׁנוּשִׁים (בּו) מִי וְרָדִים.
- הַלְחָם הַשְּׂרוּי בְּמַיִם עַד שִׁחְמוּץ.
- עֲדָשָׁה → עֲדָשֵׁי הַמַּיִם.
- עֲשָׂה → עֲשׂוֹת מִי רִגְלִים.
- פְּחָדָּה² → פְּחָדֵי הַמַּיִם.
- הַמַּיִם הַרְעִים • dropsy: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.11 (148) (fol. 61^a): ולא → זוזר על אשר רעמו מעיו וכאב רב על טבורו ועל תחתית שדרתו ולא → יעבור בכבוס ולא ברפואה אחרת כי נכון הוא לסבול היבש מארבעת מיני המים הרעים → NM 3:130.
- הַמַּיִם הַשּׂוֹרְפִים • (lit., burning water); alcohol: Lat. aqua ardens · Arnau de Vilanova, *Medicationis Parabole* · trans. Abraham Avigdor (*Pirquei Arnau de Vilanova*), 4.70 (70): בפועל: (70) כאשר יהיו החמרים מימים או נגרים ראוי שנוהר מעשיית המבשלים בהם לחים בפועל: אם לא שיהיה להם כח להריק הליחה המחטיאה, כמו מי חלב העז לבעלי השקוי, או יהיה להם כח להתיך הליחה ולכלותה, כמו המים השורפים בבעלי הפלג → NM 4:98.
- מֵי הַשְּׂעוּר • barley groats: Arab. كشك الشعير • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 8.36. → NM 2:59.
- אֶשְׂרָף → הַאֲשָׁף הַמַּיִמִּי • מִימֵי
- מִימֵיזָה • serum: Arab. مائية · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'ṭīf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.96 (fol. 231^a): ואם יהיה בדם עובי ראוי לשרטו שתי פעמים בפעם הראשונה לפתוח דרך לדם הדק ומימיותו ובשנית לחטט אחר הוצאת הדם העב → NM 1:101.
- מִיץ • i. buttermilk: Arab. مخيض · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'ṭīf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 146^b, col. b–147^a, col. a: מיץ החלב אמנם כשתוסר שפותו והתחיל להחמיץ הוא טוב לשלשול המתהווה מן המרה → NM 4:98. → הכרכומית עם כחשות הגוף וחולשתו
- II. whey: Arab. ماء الجبن · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 9.7: ושתה אחר זה החלב שנחלב → NM 1:71. → מיד כי תועלתו גדולה מאד או ישתה מיץ חלב או יין מבושל ישן
- הַמַּיִץ הַמְּזוּן • the purified food: Arab. صفو الطعام · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* ·

trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 3:34: מִיַּן הַמְזוּן אֲשֶׁר יִגִּיעַ מִן הָאֶסְטוֹמַכָּה אֶל הַכֶּבֶד → NM 1:162. וְיִתְחַח וְיִתְבַּשֵּׁל בְּכֶבֶד וְיִשְׁתַּנֵּה לְדָם

מִירְכָב → מִירְכָב.

מִירְקָ • abdomen; abdominal wall: Lat. mirac(h) / Arab. مِرَاقٌ • Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 13^b: והטוב בתפירתו הוא • כמו שלמדנו גלינו בספר תחבולות הבריאות שאמ' היה כונתך בשברון הבטן שהזיפק תתפור • בתפירה מדבקת עם המירק → NM 1:44.

מִישוּשׁ → מִישוּשׁ.

מִישְׁמוּשׁ → מִישְׁמוּשׁ.

מִישָׁן (Part. Pi'el) → ¹[ישן].

מִיתָה → מת מיתה משונה • **מִיתָה**.

מִיתָר • ligaments: Arab. رِبَاطٌ • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Sedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 19 (fol. 61^b): ומאשר יקרה לשנים גם כן האיכול והנקוב ופעמים יתחדש בהם התולעת ופעמים ישתנו מראיהם ויהיו כרכומיות או ירוקות או שחורות. זה כלו מתחדש בהם מפני לחה מעופשת רעה מתילדת מהפסד המזון באצטו וימשכו הליחות האלה וילכו בעצבי המיתרים המחזיקים השנים • → NM 4:99. **אֶבֶר** → אבר שיש לו מתרים רבים •

מִיתָר (Part. Pu'al) → [יתר].

מִיָּאָה → יציאת השתן במכאוב • **מִכְאוּב**.

מִכְבָּס (Part. Pu'al) → [כבס].

מִכְהָ • ulcers: Lat. ulcera • Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 32^a: וזאת היא חזקה אמנם המכות שהן מעופשות מעט: לא יסבלוה → NM 1:29.

מִכּוּבֵס → מִכּוּבֵס.

מִכּוּנָה • cautery: Arab. مَكْوَاةٌ • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, introduction (fol. 202^a): והכוייה בו: יותר טובה ויותר חשובה מן הכוייה בברזל כמו שאמרנו אלא שהרופא כשיחמם מכוה הזהב לא תתארך המחלה על יריכו עם רקבון תדע כי הרגל כולו יחלה אם: → NM 1:101.

• cauterization: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 6:60 (352) (fol. 110^b): לא תעזור אליו במכות אש → NM 3:130-1.

• knife-edged cautery: Arab. مَكْوَاةٌ سَكِيْنِيَّةٌ • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2:62 (fol. 219^b): ויש שעושיין רפואת זה האשך גם כן בכוייה חלף מן הבקוע בכלי ברזל והוא לקחת מכוה: → NM 1:102. סכיני דק ולבקע בו עור הבצים

מִכּוּנָן → מִכּוּנָן.

מִכּוּנָן (Part. Pu'al) → [כונן].

מִכּוּנָה • basis: Arab. قَاعِدَةٌ • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fi al-tibb* • trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fols. 17^b-18^a): והרכבת עצם משני עצמות כמו שני המשולשים יפגוש מהם: → NM 4:99. שתי זוויות והם מלמעלה ושתי המכונות הממששות בזוית ומתפרדות בשני זוויות

מִכְחֹל · I. probe: a) Arab. مرود · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.17 (fol. 205^b): שעושין המכוה בעל שלשה שפודין ותהיה תבנית הכויה אז שש כויות ויהיו השפודין על דקות המכחל → NM 1:102; corr. 2:198.

b) Arab. ميل · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.27: כבר ידעת בנסיון שאין ראוי שתגע נקב האזן בעת הכאב בדבר כלל אבל הטיף בו מה שתטיף שיהיה חם בשעור הסבל וידך תלויה באויר והרפואה נזולת מקצה הנקב → NM 2:60; corr. 4:229.

· II. style: Arab. ميل · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 2 (fol. 43^b): יודק הכל שחיקה מופלגת: → NM 4:99. וינופה ויולש בלובן ביצה ויעשה ממנו גרגרים ויותך אחד במים ויושם במכחול בעין

מִכְחֹל → **מִכְחֹל**.

מִכְלָח (*Part. Hof'al*) → [כלח].

מִכְסֵה (*Part. Pi'el*) → [כסה].

מִכְסֵה · membrane: Arab. غشاء / Gr. χιτών · Maimonides, *Šarh fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 7.45 (397): אמר אבקרატ: מי שהיה בכבדו מוגלא ונכוה: ויצא ממנו ליחה נקיה לבנה הגה הוא יהיה בבטח וזה כי הליחה ההיא בו במכסה הכבד ואם יצא → NM 3:131.

• **hypogastrium**: Arab. مَرَأَقِ البطن · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.62 (fol. 219^b): ולהכניס בפלחם צמר מן הגזה טבול בשמן זית או בשמן ורד ולתת מחוץ צמר אחר טבול בין ושמן → NM 1:102.

• **bulbar conjunctiva**: Arab. الغشاء البصلي / Lat. tunica conjunctiva bulbi · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 1 (fol. 40^b): הקציא מורסא חמה תתחדש במכסה המלובש על לובן: → NM 4:100.

• **pericardium**: Arab. غلاف القلب · Ibn Sinā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 18^b): ואחר כך הולכים כנגד מכסה הלב ומשלחים: → NM 4:100.

• **קרום** → **קרום מכסה**.

מִמְלָא · *Part. Pu'al* · **someone suffering from indigestion**: Arab. متخوم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 9.56: כשתרצה לחזק אסטומכת הממולאים ודומיהם ואפילו יהיה עמהם קדחת יום תשים הדברים המחזקים על → NM 1:163.

• **Hitpa'el** · **to suffer from an indigestion**: Arab. تخم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 9.44: המחלה הנופחת ישים בעליה כואב: ודואג רעת התוחלת מתיאש מהטובה ובכלל עניינה כעניין בעל השעמום המלינקוניקו בעבור שיתוף → NM 1:162–3.

מִלּוּי · I. dyspepsia; indigestion: Arab. تخمة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 9.47: המילוי אשר ישתלשל עמו הטבע עד שיתרבה ויחטוף:

הכה תפרנסנו בדברים עוזרים בסדר והרבה פעמים תפול תאות המזון עם אחד ממיני השלשול והנק' דרב וצריך שיקח החולה מרקחת החבושים ודומיהו → NM 1:163.

• II. **satiatio**: Lat. plenitudo · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, א"א: לא המלוי ולא הרעב ולא זולתם מן הענינים טוב כשיעבור השיעור: (fol. 8^a) (56) 2.4 → NM 3:31-2. הטבעי

מִלְחָה · מלח סדומי · **salt of Sodom**: *Anonymous Glossary*, Ms. Leiden, Universiteitsbibliotheek, Cod. Or. 4732/1, fol. 2^b: הוא מלח סדומי חם מאד → NM 4:100.

• פָּרַח → פָּרַח המלח •

[**מִלְחָה**] · **Part. Nif'al** מְמַלְחֵת · **convalescent**: Arab. الناقه · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 3:71: וכן אם יעבור חזקן → NM 2:67. והנמלט מחולי בכמות המאכל ובאיכותו העברה מעוטה יגיעהו מזה היזק גדול

מְמַלְחֵת → הבשר המליח המתובל • **מְמַלְחֵת**

מְמַלְחֵת → עטרת המלך • **מְמַלְחֵת**

מְמַלְחֵת → כתר מלכות • **מְמַלְחֵת**

מְמַלְחֵת · **forceps**: a) Lat. forceps · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 47^a: אם העצם נשבר ונפרד כלו במהרה תוכל להוציאו עם → NM 1:30. פיציקרולי או במלקחים והשמר מאד שלא תיגע הכתונת

b) Arab. كلاب · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.77 (fol. 222^a): תאר כלי אחר יותר נקל: → NM 1:102. מזה ויותר דק עשוי מהבנים או מברוש על תבנית המלקחים

מִלְחָה → מתלעת • **מִלְחָה**

מִלְחָה → מתלעת • **מִלְחָה**

מִמְלָא → ממולא • **מִמְלָא**

מִמְשָׁךְ → ממוסך • **מִמְשָׁךְ**

מִמְזַרְסָם → ממוזרסם • **מִמְזַרְסָם**

מִמְמִית (Part. Hif'il) → [מות] • **מִמְמִית**

מִמְמִיא (Part. Pu'al) → [מלא] • **מִמְמִיא**

מִמְמִיךְ (Part. Pu'al) → [מסך] • **מִמְמִיךְ**

מִמְמִיעֵד (Part. Hif'il) → [מעיד] • **מִמְמִיעֵד**

מִמְמִירָם (Part. Pu'al) → [מירסם] • **מִמְמִירָם**

מִמְמִירָק (Part. Pi'el) → [מירק] • **מִמְמִירָק**

מִמְמִישוּת · **consistency**: Arab. قوام · Ibn Sinā, *K. al-adwiya al-qalbiya* · trans. Anonymous (Sammim Libbiyim), fol. 120^a: המדקדק הוא הסם אשר מדרכו ישישים ממשות הליחות יותר → NM 4:100. רקיק בהתכה חסרה בחום שוה

מִמְמִישׁ · **probe**: Lat. tenta · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 39^a: ואז צריך הממשש מן העופרת כשהוא יותר רך ונכפף → NM 1:30.

מִמְנַע (Part. Pi'el) → נגע • **מִמְנַע**

מִמְנַע (Part. Pu'al) → נגע • **מִמְנַע**

מִמְנוּגַע → מנוגע • **מִמְנוּגַע**

מְנוּחָה • **the easing of the illness**: Lat. *quies egritudinis* / Arab. **سكون الألم** • Galen, *De inaequali intemperie* • trans. David Caslari (*Sefer Ro'a Mezeg Mithallef*), 3:4. → אמנם התחלת מנוחת החולי בהם יהיה כשידמו האיברים אל העניין המתחלף ומשנה אותם. → NM 2:167.

מְנוּחָה (*Part. Hof'al*) → [נוח].

מְנוּחִיר (*Part. Hif'il*) → [נחר].

מְנוּעָה • **to forbid**: Arab. **نهى** • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 25:48. אמר משה: בני אדם מקשים לגליאנוס באומרו כי ההקזה היא טובה (25:48). בכל הקדחות המעופשות והנה מנע ההקזה במאמרו שעשה בהקזות ובמקומות אחרים בקדחת הפליאומטיקה הפשוטה כיון שהליחות פגות. וכן ימנע ההקזה בקדחת הרביעית הפשוטה אלא אם היה נראה בו סימני הדם. → NM 1:163–4.

מְנוּפָּח (*Part. Pi'el*) → [נפח].

מְנוּקָאָר • **חרטום** → **החרטום הנק' מנקאר** •

מְנוּסָּב (*Part Pi'el*) → [סבב].

[מְנוּסָּךְ] • **Part. Pu'al מְנוּסָּךְ** • **balanced**: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 5:62 (282) (fol. 93^a). יבש מאד כי כל אלה ימנעו ההריון והממוסך טוב ונכון. → NM 3:132.

מְנוּסָּךְ • **husk**: Arab. **حجاب** • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 13:51. מדבריו: הקולוקויניטיא תיקונה יהיה בליבות הפסתק ואחריו לבות השקדים 13:51. → נתאמת זה בניסיון ארוך ומסך התורפיד פרח הנילופר ואם יחבר לו שמן השקדים היה זה טוב. → NM 1:164.

• **מְנוּסָּךְ** → **מזורסת המוסך** •

• **omentum**: Arab. **الغشاء الباطن** • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 7:55 (407). אמר אבקראט: כשנמלא הכבד ממים (407): 7:55. ואחר כך יצאו המים ההם אל המוסך אשר בפנים ימלא בטנו ממים וימות. → NM 3:133.

• **omentum**: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Judah Shalom, 7:55 (407) (fol. 125^a). בכל מי שיהיה הכבד מלא מים וישבור אל המוסך הפנימי הנה באלו ימלא הבטן מים (407): 7:55. → NM 3:133.

מְנוּסָּר • **corn**: Arab. **مسمار** • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2:82 (fol. 223^b). המסמר הוא דבר עגול: → NM 1:103. על עין הגוף דומה לראש המסמר.

• **scalpel**: Arab. **مبضع** • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1:3 (fol. 203^b). ואחר לבקע מקום: → NM 1:103. הכאב מן הצדע במסמר הגרע.

• **lancet**: Arab. **المبضع النشل** • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2:95 (fol. 229^b). ולקשור: → NM 1:103 (corr.). הזרוע ולבקע הגיד בקוע בנטיה במסמר המזלגי כמו שאמרתי.

• **Plur. (lit., nails); calluses; corns**: Arab. **مسامير** / Gr. **ἄλοι** • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-ḡūt al-ḥādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, ch. 16:0. השער הי"ו ביבלת והמסמרים. → NM 4:100–1.

מִסְנַנְתָּה • lamina cribrosa (i.e., the cribriform plate of the ethmoid bone): Lat. calami narium • Arnau de Vilanova, *Medicationis Parabole* • trans. Abraham Avigdor (*Pirquet Arnaut de Vilanova*), 5.22 (88): טבעי, כמו הזלת הנצור אשר יהיה בדמעה העין נטה אותו אל מסננת האף אם העצם כבר נתעפש → NM 4:101.

מִסְרָחָה (Part. Hof'al) → [סרח].

מִסְרָק • metatarsus: Arab. مشط • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 41^b): וארבע עצמות הרסג במה שיתחבר במסרק: → NM 4:101.

• **מִסְרָק הַיָּד** • metacarpus: Arab. مشط اليد • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.44 (fol. 207^b): ואם ישארו מן המכאובים באצבעות ראוי לנקוד אותם על כל פרק ופרק נקודה אחת ועל מסרק היד → NM 1:103.

• **מִסְרָק הַרְגֵל** • metatarsus: Arab. مشط الرجل • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.86 (fol. 225^b): ואם יהיה ההפסד במסרק היד או במסרק הרגל רפואתו קשה מאד → NM 1:103.

מִסְתַּעֵר (Part. Hitpa'el) → [סער].

מִעֵבֶבָה (Part. Pi'el) → [עבה].

מִעֵבֵר • urethra: Arab. مجرى القضيب • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.80 (fol. 220^a): ולפעמים יהיה מהם טחורים כשהיו בבית הפרשות מפולשים אל כיס מקוה המים ואל מעבר השתן → NM 1:103–4.

• **Plur.¹ מעבריים** • **מעברי השמירה** • the sensory channels: Arab. مجاري الحسة • Galen, attr., *Prohibition of Burial* • trans. Judah al-Ḥarizi (*Sefer Issur ha-Qevurah le-Galīenus*), fol. 136^b: ואולם אחת מהעלות היא עלה תהיה בקרום המוח מן המותרות העבים הדבקים ירדו: 136^b: במעבריים נקראים מעברי השמירה ויהיה מהם השעמום הדומה למות.

• **Plur.² מעברות** • passages (in the body): Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.34 (171) (fol. 66^b): יש לפחד על סובל הקדחת ואין בגרונו נפח וצרו: 66^b: מעברותיו ולא יוכל להעביר האוכל גם נפשו תתעבנו ויחפוץ להקיא אות מות היא → NM 3:134.

[מעדר] • **מְעִיד** • Hif'il • **to make smooth; to soften**: Arab. أزلق • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 133^b, col. b: ואם יגושו לחה לבנה יולידו שלשול וקיא יחד ויזיקו בעצבי האצטומ' ויחדשו: 133^b, col. b: רוחות פגות והברה וימעידו המזון → NM 4:101.

• **Part. Hif'il מְעִיד** • **מְעִיד** • לחות → לחויות ממעידות • **מְעִיד**.

• **Part. Hif'il מְעִיד** • **מְעִיד** • **הסם הממעיד**.

מְעוֹתָה → מעוֹת.

מְעוֹכָב → מעוכב.

מְעוֹלָה → מעולה.

מְעוֹנָג → מעונג.

מְעוֹרָב → מעורב.

מְעוֹתָה (Part. Pu'al) → [עות].

מְעוֹתָדָה → מעוֹתָדָה.

מְעוֹתָדָה (Part. Hif'il) → [עֵטֶשׁ].

מְעוֹתָדָה • המעי האחרון • anus: Lat. anus • Arnau de Vilanova, *Medicationis Parabole* • trans.

Abraham Avigdor (*Pirquet Arnau de Vilanova*), 5.6o (98): האבר אשר יצא מהנחתו, הנה יתוקן ענינו עם דחייה, כמו המעי האחרון אם יצא מחוץ. → הטבעית מבלי הפסד בתמונתו, הנה יתוקן ענינו עם דחייה, כמו המעי האחרון אם יצא מחוץ. → NM 4:101–2.

• המעי הנקרא י"ב אצבעות • duodenum: Arab. المعى الاثني عشر • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 18^b): והאחד משני חלקים הקטנים: → NM 4:102.

• המעי הזקוף • rectum: Arab. المعى المستقيم • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Zer-ahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 33^b): והחלק השלישי מן הששה הראשונים יקח אל: → NM 4:102.

• המעי הישר • rectum: Arab. المعى المستقيم • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 63^b): והחלק השלישי מן הששה הראשונה לוקח אל: → NM 4:102.

• כְּאֵב → כאב המעי.

• המעי העור • caecum: Arab. المعى العور • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'līf* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 141^b, col. a: והם מועילים: → NM 4:102.

• המעי הנם • jejunum: Arab. المعى الصائم • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'līf* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 141^b, col. a: והם: → NM 4:102–3.

• המעי הנקרא שנים עשר • duodenum: Arab. المعى الاثني عشر • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fols. 63^a–63^b): והנה אחד משני: → NM 4:102.

• המעי התחתון • I. anus: Lat. anus • Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), 83^a: תאחר בהן הבקוע עד עת הבשול: → NM 1:30.

• II. rectum: Gr. ἄρχος • Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Joseph Delmedigo, 5.58 (278): ממורסת הדם במעי התחתון וברחם וממוגלא בכליות יקרה טפטוף השתן וממורסת: → NM 3:135.

• אֶמְץ → אומץ המעים • מעים • Plur.

• אֶמְץ → אמיץ המעים

• אֶמְיָצוֹת → אמיצות המעים

• גְּרִידָה → גרידת המעים

• הַמְעֵדָה → המעדת המעים

• הַשְּׁמִטָה → השמטת המעים

• חֲלִי → חולי מעים

• חֲלִיקוֹת → חליקות המעים

• חֲלִקוֹת → חלקות הבני מעים

- חֲלָקוֹת → חֲלָקוֹת הַמְעִיִּים.
- חֲלָקוֹת → חֲלָקוֹת הַמְעִיִּים הוּא זֶלֶק אֲלֵמְעָא.
- חֲלָקְלָקוֹת → חֲלָקְלָקוֹת הַמְעִיִּים.
- חֲמֻרְמֻרוֹת → חֲמֻרְמֻרוֹת הַמְעִיִּים.
- כָּאֵב → כָּאֵב מְעִיִּים.
- כָּאֵב → כָּאֵב הַמְעִיִּים הַדְּקִים.
- כֵּיס → כֵּיס הַמְעִיִּים.
- מְעִידָה → מְעִידַת הַמְעִיִּים.
- עֵצוֹר → עֵצוֹר הַמְעִיִּים.
- קְלוּחַ → קְלוּחַ הַמְעִיִּים.
- שְׁלִשׁוּל → שְׁלִשׁוּל (ה) מְעִיִּים.

חֲלָקוֹת → חֲלָקוֹת הַמְעִיִּים • *lienteria*: Arab. زلق الأمعاء · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 22.36: לשנות משקל תשעה גרעיני חיטה מהזמרד: שחוק ומנופה יבלענו במים על הרקנות יפסיק שלשול הסמום ואם יתלנו על מי שיש בו שלשול או מעידת המעים ירפאנו → NM 1:164.

אֶשְׁרֵי → האשך המעיני • מְעִיִּי

מְעִיִּין → מְעִיִּין.

עֵינִי → *(Part. Pi'el)* מְעִיִּין.

מְעַכְבֵּב → [עכב] *(Part. Pu'al)*.

מְעַכְלֵל → [עכל] *(Part. Pi'el)*.

הֲרַקָּה → הרקת הירוקה מלמעלה ומלמטה • מְעַלְלָה

מְעַלְלָה → [עלה] *(Part. Pu'al)*.

מְעִימָד • I. consistency: Arab. قوام · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15.52: וזאת היא התחבשת הלקוח בתאנים והוא → NM 2:61. שיבושלו התאנים עד שישובו המים במעמד הדבש

• II. culmination: Lat. status · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 2.30 (82) (fol. 12^b): בעת ההתחלה והסוף כל המקרים הם חלשים אבל קרוב לעת המעמד: → NM 3:135-6. הם חזקים יותר

מְעַנְנֵג → [ענג] *(Part. Pu'al)*.

מְעַפֵּשֵׁט → [עפש] *(Part. Pi'el)*.

מְעַצֹּר • I. abstention; abstinence: a) Lat. abstinentia · Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fols. 89^{a-b}: והמעצור משתיית המים ומכל → NM 1:30. מזונות הקרים ומן הקשים להתעכל

b) Arab. إمساك · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 10.68: וכל מי שקדחתו מפני תעורה או דאגה או יגון או הפעלויות → NM 2:61. הנפשויות הנה המעצור מאכילה הוא הדבר היותר מזיק להם

• II. diet: Arab. حمية · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 17.5: ויתמיד השמירה ויעזוב התערוכות: → NM 1:60. במאכלים וכבר שאלו לגאליה מה היא הרפואה היותר גדולה? אמר המעצור

קְדַחְתָּ → קדחות מעורבות • מְעַרְבֵּב

מַעֲרָה · fossa (depression, hollow (in the bone); h.l., pterygopalatine fossa): Arab. مغارة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 45^a) (שני אלו העצלים הם נעזרים בשני עצלים שיכניס בתוך הפה יורדים אל הלחי התחתון): NM 4:103. בהמעהרה →

מַעֲשָׂה · מקום → מקום המעשה · מעשים · Plur.

· **observation:** Arab. مباشرة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Pirquei Abuqrāt*), 1.1 (17) (וכן יודע בנקלה באורך מעשיו עם האנשים ובאותם): NM 3:36. אל זמן ארוך מאד הצורות הרשומות בדעתו איך ישמש אותם הכלים כלומר המזונות והרפואות ושאר הכלים וזה צריך →

מַעֲתָד (Part. Pu'al) → [עתד].

מַפְזֹר → מפזר.

מַפְזֵר (Part. Pu'al) → [פזר].

מַפְחֵד (Part. Pi'el) → פחד.

מַפְיֵג (Part. Hif'il) → [פוג].

מַפְיֵל (Part. Hif'il) → נפל.

מַפְצֵל · Plur. מפצלים · joints: Arab. مفاصل · Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Bet 13: בזרקטונא ובלעז שליום וכשישתה באישרוב גלאבי תכבה: החום ותשקית הלהבה ותרכך החזה ותועיל מן העיצום אשר יהיה במעים והטורף אותה בחומץ ויחובש בה המפצלים כשיהיה בהם מורסות חמות תשקית אותם ר"ל תשקית כאבם → NM 2:14–

5.

מַפְרִיט (Part. Pi'el) → [פריט].

מַפְרֵע → העצב החוזר למפרע · מפרע.

מַפְטֵט (Part. Hof'al) → פטט.

מַצֵּא · I. to compose: Arab. وضع · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-ḡūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 20 (Ms. Oxford, Bodleian Library, Poc. 353, Uri Heb. 314, fol. 8^b): וספר יעקב בן יצחק הכנדי כי אראקאוס אשר מצא: הנוגנים אמר המלכים יביאוני למושבם כדי שיתענגו בו וישמחו ממני → NM 4:103.

· II. to do the right thing: Arab. أصاب · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 21.19: החומץ יש בו עם דקות חלקיו כח דוחה מונע: אינו מועט. וכבר ימצאו אותו הרופאים לעשותו בהתחלת עלות המוח אחר שיעורב עמו שמן ורד → NM 2:61

מַצֵּב · orthopnea: Arab. انتصاب · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 24.38: פגשתי יום אחד רופא אחד מפורסם במלאכת הרפואות ומששתי לו: והדפך ומצאתי בו כל מין ממיני השינוי בלא קדחת ולא היה מרגיש בניפושו שום דבר כלל. ואמרת לי אני רואה שזה השינוי יהיה מדוחק וצרות שיהיה בגידים אשר בריאה או בעבור סתימה מליחות עבות דבקות או מתולדת צמח שלא נתבשל. ואמר לי אם כן היה ראוי שהיה לי בניפוש מצב מרימפלי. ואמרת לי כי המצב יהיה בהתקבץ הליחה הדבקה בחלקי קנה הריאה לא בהתקבצו בגידים הדופקים → NM 1:165.

מַצְמֵק → מצומק.

מַצְוֵק · colic: Arab. مغس · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei*

אמר אבוקרט: מי שהיה בו מצוק ומכאובים סביב לטבור וכאב הכסלים: (148) *Abuqrāt*, 4.11. → NM 3:136.

[צער] → *Part. Hitpa'el* (מְצַעֵר).

[נעיל] → *Part. Hif'il* (מִצִּיל).

[ייען] → *Part. Hif'il* (מִצִּיעַ).

כְּלִי → כְּלֵי הַמְצִיעָה • מְצִיעָה.

קָרַן → קַרְנֵי הַמְצִיעָה •

[צמק] → *Part. Pu'al* (מְצַמֵּק).

• *Plur. מַצְנֵפּוֹת* • i. bandages: Arab. رباط · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 26.2. הרפואה הזאת על העורק עצמו אשר יגר ממנו הדם ואחר כך יושם ממנו הרבה על הנגע כלו ואחר כך יקשרהו במצנפות מבגד פשתן על הרפואה → NM 1:60–1.

• ii. rags: a) Arab. حرق · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 25.3: ואולם הקעת הפרקים הנה ראוי לשפוך עליו מים חמים ואחרי כן יושבו בדקות עד שישוב אל ענין השווי ויחותל במצנפות חתול שוה וישים עליו אחת מאלו הרפואות המורכבות המועילות → NM 1:61.

b) Arab. رفاة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 26.3: כבר זכר בן מאסויה בספר התועלת רפואה תפסיק הדם מן הננעים וזה תארה: יקח אלובי אוקיא קלפת לבונה שתי אוקיות דם שני האחים וסרקא קולא מ"א שמונה שקלים וירדיט חמשה שקלים יודק וינופה ויושם על המקום בלובן ביצה ושער ארנבת ולחם שחוק ויחותל במצנפות → NM 1:61.

[ייען] → *Part. Hof'al* (מְצַעֵ).

• *sieve*: Arab. مصفاة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Zerāhyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.42: אבל העצם אשר יגן בעד המוח סמוך לפנים ולחיד הוא חלול ובעלי הנתוח → NM 1:165. יקראוהו המצעת

בוֹס → הכוֹסוֹת הַמוֹצִיעִים • מוֹצֵץ • *Part.* מוֹצֵץ.

קָבַץ → *Part. Pu'al* (מְקַבֵּץ).

• *drill*: Arab. مثقب · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.94 (fol. 228^a): ואם לא יצא אחר ימים ראוי לנקוב סביב החץ בעצם עצמו מכל צד במקבת דקה כדי להרחיב לחץ ואחר למשכו → NM 1:104.

• *couching needle*: Arab. مقده · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15.30: המים אחר שירדו ויזלו בפני הרואה ראוי שתאחזו המקדה → NM 2:62. זמן ארוך במקומות אשר ירצה שינוחו המים כדי שישתרגו בו

מְקוֹבֵץ → מְקוֹבֵץ.

• *urinary bladder*: Arab. مثانة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 1.21 (48): אמר ג'אלינוס: הדברים אשר ראוי שיונקו הם הליחות → NM 3:138. והאצטומכא והמקוה והרחם והעור

• *size*: Arab. حجم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Zerāhyah Hen (*Sefer*

אל יפחדך במלאכת היד גודל החליים אבל תעיין בסכנתה וכוחה וחולשתה: 9.102: (*ha-Peraqim*), מזה שאין ראוי שיפחדך גודל החולי ותחשבנו חולי חזק אבל תראה ותדע כי הכיס אשר ירד בו → הקרום אשר על האסטומכא והמיעים והוא החלב הוא חולי גדול וחזק אע"פ שמקומו אינו גדול → NM 1:165–6.

• מקום הבטן • cavity: Gr. *κοιλία* • Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Joseph Delmedigo, 7.54 (406) למי שנסגרת ליחה בין הטרפס לקיבה וגורמת כאב אחר שאין לה יציאה אל אחד: (406) → NM 3:138. ממקומות הבטן אם תתהפך הליחה דרך הורידים אל המקוה נעשים היתר בחולי

• מקום שדופק • bregma; sinciput, spot of the anterior fontanel: Arab. *يَأْفُوخ* • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādīr* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 17 (fols. 24^b–25^a) שער: שיעביר שער: הראש במקום שדופק אחר שיעביר שער: הראש חלב אשה או חלב אתון או חלב צאן → NM 4:103.

• מקום החבורה • scar: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 6.45 (337) (fol. 106^b) נזק בעצם וירקב או: ישאר מקום החבורה עמוק → NM 3:138.

• המקום החלל • cavity: Arab. *الموضع الخالي* • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāt*), 7.51 (403) אמר אבוקרט: העטוש (ש)יהיה בראש כשנתחמם: המוח ונרטב המקום החלל אשר בראש ונלכד שמה הרוח ונשמע לו קול רעם כי התפלושותו ויציאתו → NM 3:139.

• מקום המעשה • scar: Arab. *موضع الأثر* • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Zerāḥyah Ḥen (*Pirqei Abuqrāt*), 6.45 (337) אמר בקראט: כשיעבור על החבלה זמן והיא נגרת מוגלא ראוי בהכרח שזה התאחו בעצם ושיהיה מקום המעשה עמוק אחר היותה מתחילה → NM 3:139.

• מקום הנגע • scar: Arab. *موضع الأثر* • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 6.45 (337) אמר אבוקרט: כאשר עבר על הנגע שנה או זמן יותר: גדול מזה יתחייב בהכרח שיצאו ממנו עצמות ושיהיה מקום הנגע אחר החתמו עמו → NM 3:139.

• נקב → נקב אותו מקום של אשה.

• עיצם → עינם מקום שער הרגלים.

• מקום הערוה • lower abdomen: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 2.35 (87) (fol. 43^a) אמר אפוקרט: עור בטן החולה בהיותו למטה מן הטבור עד: מקום הערוה והוא דק ורזה במשוש אריכות חולי ורעה יגיד → NM 3:139.

• המקום הפנוי • cavity: a) Arab. *فضاء* • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 6.27 (319) אמר המפרש: הנפוחים יקרא כל מי שהיה בו מוגלא: במקום הפנוי אשר בין החזה והריאה ויצטרך אל הכויה בעל החולי הזה כדי שיתנגב הלחות ההוא → NM 3:140. כאשר יגע מיציאתו ברקיקה

b) Arab. *الموضع الخالي* / Gr. *κενόν* • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 7.5 (403) אמר אבוקרט: העיטוש יהיה בראש כשנתחמם: המוח ונרטב המקום הפנוי בראש וירד האויר אשר בו ונשמע לו קול כי עברו ותנועתו יהיה → NM 3:140.

• קיים במקומו [קום].

• מקום הרושם • scar: Arab. *موضع الأثر* • Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Nathan ha-

- אמר אבוקרט: כשיעבור בשחין שנה או זמן יותר ארוך מזה ראוי: (fol. 121^a) Me'ati, 6.45 (337) → NM 3:140.
- בהכרח שיתבאר ממנו עצם ושיהיה מקום הרושם אחר שיבירא שוקע
 • **מקום רחב** • convex part of a vertebra; epiphysis: Arab. لَمَّة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 20^a): והיו שתי קצוות הגב יטו → NM 4:103-4.
- אל הפגישה לא נוצר להם מקום רחב
 • **המקום הריק** • cavity: Arab. الموضع الخالي · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 7.51 (403) (fol. 137^b): אמר אבוקרט: העיטוש שיהיה מן הראש כשיתחמם המוח ויתרטב: → NM 3:140-1.
- המקום הריק אשר בראש אז ירד האויר אשר בו וישמע לו קולו כי עבר ותנועתו במקום צר
 • **מקום השמיעה** • the external acoustic meatus; the inner cavity of the ear; the middle ear; the tympanic cavity: Arab. صمخ · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 30^b): והחלק הראשון מכל זוג ממנו ילך אל הקרום: → NM 4:104.
- הפנימי שהוא מקום השמיעה
 • **מקום השתן** • urinary bladder: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 7.54 (406) (fol. 120^b): אמר אפוקרט: שפעת ליחה בהתגברת בין הקרב והריאה יחול כאב: → NM 3:141.
- אם לא תמצא מקום לעבור דרך המקורות אל מקום השתן
מקומי • conventional: Arab. وضعي · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 25.59: מבעלי זה החולי הכולל נמצא מינים מבני אדם בעלי זריזות: → NM 1:166.
- והבנה שידעו אחת מהחכמות הפילוסופיות או העיוניות או שידעו אחת מהחכמות המקומיות
מקוצף → **מקוצף**
הזקף → הזלת מקור • **מקור**
 • **מקורים**¹ • minerals: Arab. معادن · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 7.72: אמר משה זה אמת כי השחוק מסגולות האדם. וידוע כי כל סגולה היא נמשכת אחר הצורות המיניות בין שיהיו אותם הסגולות לאי זו מין ממיני בעל חיים → NM 1:166.
- או הצמחים או המקורים
 • **מקורות**² • 1. arteries; veins; vessels: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 1.2 (29) (fol. 21^b): ברצותך לחסר דם המקורות שמור כח הסובל: → NM 3:141.
2. II. fontanels: Lat. fontinellae · Arnau de Vilanova, *Medicationis Parabole* · trans. Abraham Avigdor (*Pirquei Arnau' de Vilanova*), 5.26 (90): הכויות המריקות ראוי שיעשו: לעולם במקורות, והוא המקום אשר יפרדו שם העצלים זה מזה הפרד מבואר או המקום אשר
 • אין שם מונע שלא יתחבר חבור נאות → NM 4:104.
- מקור** • forceps: Arab. منقاش · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.50 (fol. 217^a): ואם יהיה הצמח קטון: → NM 1:104-5.
- ראוי לחפשו במקור ולחתכו מן השרש
מקורי • mineral: Arab. معدني · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 9.97: והרפואה המקררת המייבשת ברוב היא עוצרת והעוצר יהיה נושך: → NM 1:166-7.
- והוא לא יסבול הנשיכה ועל כן הטוב שברפואותיה הוא המקוריות שאינם חמות כשיגיעו

מְרָחִיק (Part. *Hif'il*) → [רחק].

[רגל] → הרגיל במרחץ • מְרָחֵץ.

• זְוֹהַמַת הַמְרָחֵץ → זְוֹהַמָּה.

מְרִיכוּת • *fainting*: Arab. ذبول نفس · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans.

Anonymous (*Pirqei Abuqrāṭ*), 7.8 (360): אמר אבוקרט: כשנתפתח הצמח ונשפך לצד פנימי: (360) 7.8. → NM 3:142. הגוף יבא מזה נפילת הכח וקיא ומריכות נפש

מְרִיָּם • אֵילָן מְרִיָּם • מְרִיָּם.

מְרִיד • *emaciation*: Arab. سخافة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen

(*Sefer ha-Peraqim*), 9.116: אשר יקרה להם העילוף בעבור מורד גופם ורוב התרת הרוח תפרנס: (116) 9. → NM 1:167. במזון שאינה ממחרת ההתרה

• *limpness of the body*: Arab. رخاوة من البدن · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Pirqei Abuqrāṭ*), 1.20 (47): תשובה על זה שאפשר זה כשההרקה תהיה מרובה ושתהיה מן המין הראוי להוציא עם שאר התנאים כי כשיתרבה ולא יבוא בסופו מנוחה אבל חולשה ומורד הגוף ואפשר שיתעלפה עילוף חזק. ודע זה → NM 3: 142–3.

מְרִיכָה • *thickened juice*: Arab. عقيد · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen

(*Sefer ha-Peraqim*), 21.61: רפואה שתטהר ותנקה מבלתי נשיכה כמו השורבו העשוי מן הפולים ומים שלפארי מהשעורים וזרע הפשתן הקלוי והמירכב העשוי מן התאנים היבשים. אבל מירכב הענבים כחו שיטהר וידבק והוא רחוק מהנשיכה יותר מכל דבר → NM 1: 167–8.

מְרִסָּא • *bubo*: Arab. ورم اللحم الرخو · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Zeraḥyah Ḥen

(*Pirqei Abuqrāṭ*), 4.55 (192): אמר בקראט: כל קדחת: (192) 4.55. שתהיה עם מורסת הבשר הרך אשר באינגוילי ודומיהם היא רעה אלא אם תהיה קדחת יום → NM 3:143.

• *bubo*: Arab. ورم اللحم الرخو · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāṭ*), 4.55 (192): אמר אבוקרט: כל קדחת תהיה עם: (192) 4.55. מורסת הבשר הרפה אשר באינגש וזולתו ממה שדומה לו הנה היא רעה אם לא שתהיה קדחת יום → NM 3:143.

• יְצִיאָה → יְצִיאַת מְרִסָּא.

• *a phlegmatic aposteme*: Lat. *apostema flegmaticum* / Arab. الورم البلغمي · Galen, *De inaequali intemperie* · trans. David Caslari (*Sefer Ro'a Mezeg Mithal-lef*), 1.2: ורוע מזג מתחלף יהיה בכל אחד ואחד מן האיברים, איזה שיהיה כמו שיהיה לו רכות שהוא: (2) 1.2. מורסא לחיית → NM 2:167.

• *an inflammation of the brain (phrenitis)*: Arab. ورم الدماغ · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāṭ*), 4.72 (209): אמר אבוקרט: כשיהיה השתן ספירי לבן הנה הוא רע וכל שכן בבעלי הקדחת אשר עם מורסת המוח. → NM 3:143.

• *pleurisy*: Arab. شوصة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), introduction (fol. 3^a): השער הי"ב: במורסת המסך הנקרא שוצה ומדוה הצד → NM 4:105.

- **המורסא המתרחבת** · shingles: Arab. الورم الساعي · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 2.25: בהיות המאכלים הרעים הכימוס שני 2.25: מינים דקים וגסים והנה מה שיהיה מן הכימוס הרע דק מחדש חלאים רעים וחדים וקדחות מגונות → NM 2:62. וכשיגיע אל אבר יחדש מורסא הנקראת חמרא והמורסא המתרחבת וכאבים זולתם 2:62.
- **מורסת העין** · ophthalmia: Arab. رمد · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāṭ*), 3.21 (127): אמר אבוקרט: ואמנם בקיץ יקרה להם קצת אלו התחלואים: (127): וקדחת תמידית ושורפת ושלישית הרבה וקיא ודפיקה ומורסת העין וכאב האזן ונגעים בפה ועפוש → NM 3:144. בנגעים ובשר מת 3:144.
- **מורסת הראש** · phrenitis: a) Pers. سرسام · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 18 (fol. 26^a): מורסת הראש במאמר מוחלט היא מורסא חמה תקרה בקצת קרומות המוח ישיגוה תמיד צער ושגעון השכל → NM 4:105. וערבוב השכל 4:105.
- b) Arab. برسام / Gr. φρενίτις · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāṭ*), 7.12 (364): ומחולי הריאה מורסת הראש: (364): → NM 3:144. 3:144.
- **מורסת הריאה** · pneumonia: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 3.23 (129) (fol. 46^b): ובסתו פלברשין ומורסת הריאה זוכאם ונוילה ושעול וכאבי הצד והחזה והכסלים וכאב: (129): הראש וסבוב ושתוק → NM 3:144. 3:144.
- **המורסא השורצת** · shingles: Arab. الورم الساعي · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 2.25: מפני היות המזונות שהם רעים בכימוס שתי מינים: 2.25: דקים ועבים כי מה שהוא מן הכימוס הרע דק יחדש חליים חדים וקדחות פוראלינטי ואם יבוא אל אבר יחדש מורסת הריזופילה בער' חמרה והמורסא השורצת כלומר המתפשטת הנה והנה וכאבים → NM 1:191. 1:191. וחליים אחרים 1:191.
- **מורסות** · wounds: Lat. vulnera · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 5.66 (286) (fol. 37^b): א"א: המורסות שהן גדולות ורעות אם לא יראה בהם נפח הרעה: (286): גדולה מאד → NM 3:143. 3:143.
- **מורסות קרומי המוח** · phrenitis: Gr. φρενίτιδες · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 3.30 (136): ומורסת הריאה: (136): ותגומות ומורסות קרומי המוח וקדחות בווערות ושלשולי הבטן ארוכים והרקת הירוקה מלמעלה → NM 3:144-5. 3:144-5. ומלמטה ושלשול הדם וחלקות הבטן והטחורים 3:144-5.
- **[מרסם]** · Part. Pu'al מְמֻרָסָם · tumorous: Arab. ورم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 3.109: ברופאים כת שחושבים כי כל אשר יהיה יותר קובץ בחוזק יהיה יותר טוב במה שירצו בו לעשות דברים מקבצים וכן מה שהיה מן הרפואות יותר מתיר שהוא יותר טוב ומועיל יותר במה שירצו להתירו. ולא יבינו כי כל אחד משתי → אילו הכחות כל אשר הוא יותר חזק יהיה מה שיתחדש באבר הממורס מן הכאב יותר חזק → NM 1:163. 1:163.
- **ניתפא'על** · Nitpa'el נִתְּפָא'עַל · i. to have a tumor: Arab. تورم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 3.61: בהארץ לעמוד הלחיות המורקות אל המקום: (61): הפנוי באברים אשר נתמרסמו יתחדש בהם שינויים משונים מאד → NM 1:168. 1:168.

• II. to swell: Arab. ورم · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (Pirḳei Abuqrāt), 3.26 (132) עם: וגופותם הם; וכל זאת ההנהגה מפסידה המזון ומרבה הליחות וגופותם הם; זה לח ואיבריהם רפים והוא ראוי להיות כל מה שזכר כי כשיתמרסם המושקולי של הגרון ימשוך → NM 3:145. החוליה מן העורף בעבור חלקות הקישורים

מרִפָּה (Part. *Hif'il*) → [רפה].

מְרִפֵּק → כפִּיפת המרפֵּק · מְרִפֵּק.

• פִּרְק → פרק המרפֵּק ·

סֵם → הסם הממורק · מְמֹרֵק Part. *P'el* [מורק].

מְרִיָּק · a kind of broth: Arab. زَبْرِيَّاج / Lat. species cibi iusculenti · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 10 (fol. 16^b): מזה תאר גירא וחבר אותה בן מאסויה יועיל מהסבוב; הנקרא סדר בערבי ומכאב הראש שיקרה מליחה לבנה ומרה שחורה יטהר האצטומכא ויתחזק הכבד והוא עומד במעמד הגיראש הגדולות והלקיחה ממנו מדרהם עד שקל ויקחנו במים חמים → NM 4:105–6. ויאכל אחריו מרק תרנגולים קטנים או פיישאן

מְרִיָּקָה · Plur. جوارش / Pers. گوارش · stomachic: Arab. جوارش; جوارش · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 124^b, col. a: ודחיית נזקו לבשלו היטב עם יעזור הרבה מבלי שתיית מים אחריו כלל עד שיתעכל וירד מן האסטומ' ואחר כך להרגיל אחריו מה שידקדק ויגיר השתן מן המרקחים → NM 4:106.

• stomachics: Arab. جوارش · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 123^b, cols. a–b: ואמר אסחק בן סלימאן בלחם מצות כי הוא לא יאות לשום אדם אע"פ שרבים מן הקוצרים והאכרים אוכלים אותו ויתעכל באצטומכתם מרוב יגיעתם ועמלם והנהגתם עליו ונזקו גדול לבעלי המנוחה ומי שהוא חלוש העכול ותקונו ודחיית נזקו יהיה במה שזכרתי מתקן לחם הסלת בדברים → NM 4:106–7. המדקדקים והמגירים השתן מן המרקחים החמים ודומיהם

מרִיָּקָה · I. electuary: Arab. معجون · a) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 23 (fol. 36^a): תאר מרקחת: יועיל בע"ה מן הרוחות העבות ומן הפלג ועקום הפה והרפיון והרעש והגלגול ותרדמת האיברים ורוח דבקה → NM 4:107. הגבנות וקוץ העצבים וכל חולי שיוולד מליחה לבנה דבקה

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 10.56: הנה רפאתי אנשים רבים מקדחת רביעית בשתית התריאק אלא שהייתי מריק: גופם תחלה ואחר הייתי משקה אותם סחיטת אפסנתין ואחריהם הייתי משקה אותם זה → המרקחת קודם עת הקדחת בשתי שעות והיה המוקדח מתרפא בשתי שתיות או שלש → NM 2:62–3.

• II. stomachic: Arab. جوارش · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 138^b, col. a: וראוי להנזר ממנו מי שירבו בו הרוחות וימהר אליו הגעש החמוץ ואם יגבר עליו יצרו ויאכל ממנו → ראוי לשתות אחריו מיד מן היין החי או לאכול ממרקחת הכמון הלבן או מרקחת הלבנוני → NM 4:107.

• the quince stomachic: Arab. جوارش السفرجل · a) Al-Zahrāwī, *K.*

al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 141^b, col. b: והמרבה מאכילת השקדים הרטובים החדשים ראוי לקחת עליהם: ממרקחת התמרי או ממרקחת החבושים המשלשל → NM 4:107.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 9.47: המלוי אשר ישלשל עמו הטבע עד שיתרבה ויחטוף הכח תפרנסנו בדברים עוזרים בסדר והרבה פעמים תפול תאות המזון עם אחד ממיני השלשול הנק' דרב וצריך שיקח החולה מרקחת החבושים ודומיהו → NM 1:168.

c) Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.47: הקבסא שיותר עמה הטבע עד שיפליג ויחיש הכח יונהג בה בדברים הקובצים: בהדרגה ורבים יפול עם השלשול תאות המאכל ואז יקח העלול מרקחת החבושים וכיוצא בו → NM 2:62.

• מרקחת התמרי · the date stomachic: Arab. جوارشن التمری · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 141^b, col. b: והמרבה מאכילת השקדים הרטובים החדשים ראוי לקחת עליהם ממרקחת → NM 4:108.

מִרְרָה (lit., elephant's bile); lycium: Arab. فيل زهرج · Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Pe 4 (64): פרס וב"מ → מררת הפיל ובלעז ליסיאום: יחזק השער כשיתן על הראש → NM 2:15.

מִרְרָתִיעַ (Part. *Hif'il*) → [רתע].

מִשְׁבֵּר (Part. *Pi'el*) → [שבר].

מִשְׁבֵּט (Part. *Pu'al*) → [שבט].

מִשְׁבֵּט → מִשְׁבֵּט.

מִשְׁחָף → מִשְׁחָף.

מִשְׁכָּר → מִשְׁכָּר.

מִשְׁכֹּשֶׁךְ → מִשְׁכֹּשֶׁךְ.

מִשְׁנָה → מִשְׁנָה.

מִשְׁעָמָם → מִשְׁעָמָם.

מִשְׁקָה → מִשְׁקָה.

דִּפְקָה → דִּפְקָה מִשְׁוֹרִי · מִשְׁוֹרִי.

מִשְׁוֹשׁ · fomentation; fomenting: Arab. تكويد · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Zerahyah Hen (*Pirqei Abuqrāṭ*), 6.31 (323): אמר בקראט: כאבי העינים יתיר אותם שתות: מִשְׁוֹשׁ → היין שאינו מזוג או המרחץ או המישוש הנק' תכמיד בערבי או הקזת הגיד או שתיית הרפואה → NM 3:145–6.

מִשְׁוֹתָק → מִשְׁוֹתָק.

מִשְׁחָה · to apply an errhine: Arab. سَعَطَ · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 10 (fol. 15^a): וימשח נחיריו אחרי הרקת הגוף בשחיטת כרוב או בשחיטת בלידש או בשמן קממילא או בקצת → NM 4:108.

מִשְׁוֹתָה · whetstone: Arab. مسن · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 4 (fol. 45^a): ויעשה ממנו גרגרים →

קטנים ויקח ממנו אחת וישרה אותה במי מטר ויטיף ממנו בעין או תחכך אותה על המשחזת ויכחל
בו. → NM 4:108.

מְשִׁיחִין (*Part. Hif'il*) → [שחן].

מְשִׁיחָהּ (*Part. Pu'al*) → [שחף].

מְשִׁיחַת (*Part. Hof'al*) → [שחת].

מְשִׁיחָהּ • fomentation; fomenting: Arab. تكميد · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* ·
trans. Zerāḥyah Ḥen (*Pirqei Abuqrāt*), 5:28 (248): המשיחה עם התבלין. →
ימשוך הדם הבא מן הנשים ויעיל במקומות אחרים הרבה אלא שהוא יחדש בראש כובד
NM 3:146.

• **משיחת הנחירים** • errhine; snuff medicine: Arab. سعوط · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 10 (Ms. Oxford, Bodleian Library, Poc. 353, Uri Heb. 314, fol. 4^b): יזהר החולה שלא יעשה שפית: →
המים על הראש ומשיחת הנחירים רק אחר הרקת הגוף. → NM 4:108–9.

מְשִׁיחֹת • greasy quality: Lat. unctuositas · Bruno Longobucco, *Cyurgia Magna* ·
trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), 30^b: משיחות שמרככות ומחליקות האבר בלחותם: →
ומשיחותם. → NM 1:31.

מְשִׁיכָהּ • tetanus: Arab. تكد · Gr. τέτανος · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses
ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 4:57 (194): מי שקרהו קוּץ או משיכה ואחר כן: →
תמצאהו קדחת יותך בה חליו. → NM 3:146.

מְשִׁיף • to supply with [food]: Arab. ممد · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* ·
trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 1 (fol. 5^a): השער מתילד: →
מאידי עשני עב מתחדש מן החום האשי בגוף ויצמח השער ויתוסף במה שימשך מן האידי הזה
NM 4:109.

• **Part.** מושף • **הסם המושף** • מושף.

• **Part.** Nif'al מְשִׁיף זה • **נמשך זה אחר זה** • synonymous: Arab. مترادف · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 23:21: אמר משה בהיותך משתכל: →
מה שזכר גליאנוס בספרו הנקרא הרעד והרפפות והריגור והכיוץ ובאר זה כי שם הרעד והרעש
→ שתי שמות נמשכות זו אחר זו. → NM 1:168; corr. 4:229.

מְשִׁבֵּךְ (*Part. Pi'el*) → [שבך].

מְשִׁבֵּר (*Part. Pu'al*) → [שבר].

מְשִׁבֵּשֵׁךְ (*Part. Pu'al*) → [שבשך].

מְשִׁל • to mould: Arab. مثل · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati
(*Sefer ha-Peraqim*), 7:73: ולפעמים יציירהו ולא ישלם: →
כחו. → NM 2:63.

• **Part.** מושל • **האבר המושל** • מושל.

מְשִׁלַּחַת • flowing; pouring: Lat. effusio · Bruno Longobucco, *Cyurgia Magna* · trans.
Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 96^a: הבשרית האות עליה הכובד והקושי והעובי עם: →
כאב גדול וסבתה משלחת החומר מן המעים אל הבצים או הכאה
→ NM 1:31.

מְשִׁלִּיף (*Part. Hif'il*) → [שלף].

מְשִׁלֵּל (*Part. Pi'el*) → [שלל].

מְשֻׁמוֹשׁ • המיִשְׁמוֹשׁ בַּיָּדַיִם • a warm compress: Arab. التكميد · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 23.33: הדבר אחר · ונקרא בערבי תכמיד והוא נופל על מה שיחמם הגוף מחוצה ומניזו חמשה → NM 1:168.

[**מְשֻׁמֵשׁ**] • *Pi'el* מְשֻׁמֵשׁ • to apply a hot compress: Arab. كمد · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 23.33: והמוצע הוא שיוקח שעורים · וכרסנה תשחקם ותבשלם בחומץ חזק ומזוג יותר חזק יהיה מאותו ששותים בני אדם ותשימנו בכיס ותמשמש בו האברים וכן תעשה בסובין → NM 1:169.

מְשֻׁנָּה (*Part. Pu'al*) → [שנה].

מְשֻׁעָמֵם (*Part. Pu'al*) → [שעמם].

מְשֻׁפָּט → ההקדמה • ההקדמה במשפט • **מְשֻׁפָּט**.

• *Plur.* משפטים • effects; virtues: Arab. أحكام · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 130^a: וסוסן אראה אותו קרוב הטבע מן הזעפראן קרוב: המשפט ממשפטיו → NM 4:109.

מְשֻׁקָּה • wine: Arab. شراب / Gr. θώρηξις · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 2.21 (73): אמר אבקראט: שתיית המשקה יסיר הרעב: → NM 3:146–7.

• משקה הדבש • honey drink (h.l., hydromel): *Anonymous Glossary*, Ms. Oxford, Bodleian Library, Mich. Add. 22, fol. 6^a: אדרומיל משקה הדבש: → NM 4:109.

• משקה סוכרי • julep (i.e., a syrup made with rose water and sugar or honey): Arab. جلاب · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 18 (fol. 27^b): וישקהו בערב מי רמונים עם משקה סוכרי: → NM 4:109–10.

מְשֻׁקָּה (*Part. Pu'al*) → [שקה].

מְשֻׁקָּל • *Plur.* משקלים • *mithqāl* (i.e., 4.46 grams), *Plur. mithqāls*: Arab. مثاقيل · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.46: ותואר הגירא: יוקח דארציני הוא סינאמומי ושבלת גרד וזעפרן ואשארי ומצטכי ועץ בלשמו מכל אחד ששה משקלים אלואן מאה השקלים → NM 2:63–4.

מְשֻׁקָּע • base; insertion; origin; the place of growth; root: Arab. مغرز · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 44^a): ולפעמים יקרבו מאד משקע האוזן בקצת האנשים ומתחברים בו ויניעו(ו) אזניו → NM 4:110.

מְשֻׁרָּט • *Plur.* משרטים • scarifying scalpels: Arab. مشارط · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.46 (fol. 216^b): והם המשרטים אשר יבוקעו ויפושטו בהם האגודות והצמחים והם שלשה מינים: וגדולים ואמצעים וקטנים → NM 1:105.

[**מְשֻׁשׁ**] • *Part. Pi'el* מְשֻׁשׁ • כְּלֵי הַמְּשֻׁשׁ • **מְשֻׁשׁ**.

מְשֻׁתָּדָף (*Part. Hitpa'el*) → שָׁדָף.

מְשֻׁתָּנָה (*Part. Hitpa'el*) → [שנה].

מְשֻׁתָּק (*Part. Pu'al*) → שָׁתַק.

מְשֻׁתָּאֵים (*Part. Hif'il*) → [תאם].

מְשֻׁתָּאָכַל (*Part. Hitpa'el*) → [אכל].

מִתְבַּל (Part. Pu'al) → [תבל].

מִתְהַפֵּךְ (Part. Hitpa'el) → הפך.

מִתְבַּל → מתבבל.

מִתְנִיחַ • tetanus: Arab. تَدَد • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Anonymous (*Pirḳei Abuqrāṭ*), 4:57 (194): אמר אבוקרט: מי שארעו חולי הקוּוץ או המתוח ואחר כך אירע לו קדחת: *Abuqrāṭ*, 4:57 (194). הותר בו החולי → NM 3:148.

מִתְנִין • abstention from food (i.e., fasting): Arab. الصبر عن الطعام • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāṭ*), 1.13 (40): אבל: הישישים אשר בתכלית הישישות הנה לא יסבלו המתון מן האכילה אבל יצטרכו שיקחו אותו מעט מעט פעם אחר פעם לקרבת חמימותם מן הכבוי ויצטרכו אל התמדת מה שימשכה מעט אחר מעט → NM 3:148.

מִתְנַקֵּן → מתנקן.

[מִתְנַח] • Part. Nif'al נִמְתַּח • spasmodic: Arab. متواتر • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 4:12: הדפק החזק יהלום לעולם הלימה כבדה: 4:12. וכן מין הדפק הקשה יהלום הלימה כבדה כמו דפק הנרעד והדפק הנמתח → NM 2:68.

• Hif'il הִמְתִּיחַ הַרוּחַ • to dilate the pneuma: Lat. dilato spiritum · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbīya* · trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 250^b: ובו סגולה לחזק הלב ולשמח והיא מתחדשת ממה שקדמנו בו ובוזה הוא ממתח הרוח ומחזקו וממרקו ומזיהרו → NM 4:110.

מִתְחַלֵּף (Part. Hitpa'el) → [חלף].

מִתְחַיֵּחַ • tetanus: Arab. تَدَد • Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 4:57 (194) (fol. 45^b): אמר אבוקרט: מי שיקרהו כויצה הוא אישפשמי או מתיחה ואחר ימצאהו קדחת: *Abuqrāṭ*, 4:57 (194) (fol. 45^b). נתך בה חליו → NM 3:148.

מִתִּיף (Part. Hif'il) → [נתף].

מִתְיַקֵּה → מתקה.

מִתְלַבֵּד (Part. Hitpa'el) → [לבד].

מִתְלַהֵב (Part. Hitpa'el) → [להב].

מִתְלַחֵם (Part. Hitpa'el) → [לחם].

מִתְלַעֵת • jaw (bone): Lat. mandibula · Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 59^b: ההשמטה מעצם המתלעת תבוא לעתים רחוקות → NM 1:31.

[מִתֵּן] • Hif'il הִמְתִּין עַל • to bear: Arab. صبر على • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 20:65: הדברים אשר להם שמנונית ודבקות כמו: 20:65. החלבים מיד שיגיעו אל האסטומכא בתחלת אכלם הם שובעים וימלאו גוף האוכל אותם ואחר כך ישובו וימעטו התאווה למזון והאדם לא ימתין על התמדתם → NM 1:169.

מִתְנַנֵּץ (Part. Hitpa'el) → ננע.

מִתְנַנֵּךְ (Part. Hitpa'el) → [נכך].

מִתְפַּרְנֵס (Part. Hitpa'el) → [פרנס].

מִתְפַּשֵּׁט (Part. Hitpa'el) → פשט.

מִתְקָה • sweetness: Arab. حلاوة • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans.

Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 133^a, col. b: ודחיית נזקו תהיה

באכילת מיני מתקה → NM 4:110.

מִתְקַן (*Part. Pu'al*) → [תקן].

מִתְרַגֵּשׁ (*Part. Hitpa'el*) → [רגש].

מִתְרַחֵב (*Part. Hitpa'el*) → [רחב].

הִדְרוֹקוֹן → ההדרוקון אשר בו המים כמי הנאד • נאד

טְקוּי → השקוי הנאדי • נאדי

נְאוֹתוֹת • crudeness: Arab. فُجَاةٌ • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 4.37 (174): אמר המפרש: חוזק הקדחת יכבה החום הטבעי ולא יתבשלו: (174) תוצא הזיעה הקרה ותורה על נאות הליחות האלה וחוזק קרירותם היות חום הקדחת החזקה לא יוכל לחמם מה שיצא מהם → NM 3:149.

נְאוֹתוֹת • they are mutually appropriate: Lat. ad invicem convenientes sunt / Arab. وافق بعضه بعضا • Galen, *De inaequali intemperie* · trans. David Caslari (*Sefer Ro'a Mezeg Miḥalleg*), 6.3: ומפני זה היה שהליחות שהם בקצת בעלי חיים → NM 2:167.

נְאֻכָּל [אכל] → (Part. Nif'al) נְאֻכָּל

נְאֻמָּן [אמן] → (Part. Nif'al) נְאֻמָּן

נְנוּב • vena cava: Arab. الأُجُوف • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 66^a): הפרק החמישי בנתוח הנבוב היורד הנה חתמנו: → NM 4:110-1.

נְרִיד → הוריד הנבוב

נְנוּב • the inferior vena cava: Arab. الأُجُوف النازل • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 66^a): הנבוב היורד הנה חתמנו הדבור בחלק העולה מן הנבוב והוא הקטון שבחלקיו → NM 4:111.

נְבוּזָה → קדחות נבוכות • נְבוּזָה

נְבוּזָה • confusion: Arab. تَحْيِر • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 6 (fol. 45^b): ואם סר חליו יורה: → NM 4:111. זה כי החולי היה מפני שתוף האצטמ' ואם עמד הדמיון והנבוכות והאופל יורה כי החולי הוא בעין לבד.

נְבוּטָה • to indicate: Arab. أَنْذَر • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 2.28 (80): אמר אבוקרט: מי שהיה בו הקדחת בלתי חלושה: → NM 3:149. במאד אם ישאר גופו על ענינו לא יחסר ממנו כלום או יותד ביותר מן הראוי הוא רע כי הראשון יביט באורך חולי והשני יורה על חלישות הכח

נְבוּטָה • to squint: Lat. obliquitas aspectus · Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* · trans. Anonymous, ch. 12: כשהילד הוא מביט בעיקום → NM 2:179.

נְנֵלָה [גלה] → (Part. Nif'al) נְנֵלָה

נְנֵעַ • to inflame: Arab. قَرَح • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zeraḥyah Hen (*Pirquei Abuqrāt*), 4.24 (161): אבל אם תהיה זאת הליחה המלנקוניאה היא אשר עשתה הפונטי: → NM 3:149-50. וגם נגעה המעיים ואחר כן באה הדם על כל פנים יחדש במעיים דמיון הסרטן המתחדש בשטח העור

נְנֵעַ • to cause ulceration: Arab. أَقْرَح • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 5.15 (235): כאשר לא יצא החומר אשר → NM 3:150. נבקע והגיע בריקות החזה הנה יתעפש ויקפא וינגע הריאה

- *Part. Pi'el* מְנַגֵּעַ • הסם המונגע • *סם* → *Part. Pi'el* מְנַגֵּעַ • *סם* → *סמים מונגעים*.
- *Part. Pu'al* מְנַגֵּעַ • ulcerous: Lat. vulneratus / Gr. ἔλκωμενος · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 5.23 (243) (fol. 32^b): וגם באירסיפילה הבלתי מנוגעת: → NM 3:132.
- *Hitpa'el* הִתְנַגַּע • to develop an ulcer: a) Arab. تَقَرَّح · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 3.20 (126): וחליים ממרה אדומה כמו השחין: → NM 3:150.
 b) Arab. قَرَح · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 6.72: כשיתנגע מעי מן המעים מן המרה השחורה לא יהיה לו רפואה: → NM 2:65.
- *Part. Hitpa'el* מִתְנַגַּע • ulcerous: Arab. مَتَقَرَّح · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 20.3: וזכר שהוא כשיעורב גפרית עם גומא טרבנטינה יסיר הגרב המתנגע והקובא והרשמים הלבנים אשר יקרו בצפרנים: → NM 1:62.
- נגע • i. fistula: Lat. fistula · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 36^b: הנגע היא חבלה עמוקה וצרה מעוקלת כלומר במקום אחד: → NM 1:31–2.
 • II. ulcer: Arab. فَرْحَة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 14.2: ואם הרתיחה ולא תתעפש תחדש המין אשר יתחדש עמו דומה בכאב הנגע בכל שטח הגוף ותהיה עמו עקיצה דומה לעקיצת המחטים: → NM 1:62.
- III. wound: Arab. جَرَا حَة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 15.1: הגנה כל מורסא תתחדש מהם מתחילות באות מחוץ ומהם קודמות מהגרת ליחה אל אבר מהאברים וסבות ההגרה מהם מתחילות באות מחוץ ומהם קודמות פנימיות והמתחילות כמו הכאה או נגע או ריצוף או הקעה או שבר או סדק: → NM 1:62.
- מקום → מקום הנגע.
- עֲשָׂה → עשה הנגע.
- *Plur.* נגעים • ulcers: Arab. قُرُوح · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 6.83: הדם אשר יצא מן הכבד עם הציאה זה לפעמים יעצר ביום: או ביומים או שלשה ויבא יותר רע ממה שהיה בפעם הראשון ולא יבאו עמו גרידות. ואלו הם שני העצמות וכל שכן המופשטים מן העור ומן העצמות בפרט לעצמות הראש וכל מה שהמתיו הקור: → NM 3:150.
- *herpes*: Arab. القروح التي تسعى · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 5.22 (242): והוא היותר טוב מכל הדברים לשבר: והוא מן הנאותים שבענינים לשברון העצמות: וכ"ש לעצמות הראש ולכל מי שאחזו הקור וניגעתהו והנגעים המתרחבים: → NM 3:150–1.

- **penetrating fistulas**: Lat. *fistule penetrantes* · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 100^a: ואל תחשוב שיש → NM 1:32. דרך אחרת בנגעים הנוקבים
- **נגעי הפה** · **apthae**: Arab. **فلاع** · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 3.24 (130) (fol. 53^b): הנערים הקטנים בעת: אמר אבוקרט: ואמנם בשנים הנה יקרו אלו החליים: הולדם יקרה להם נגעי הפה הנקראים אלקלעא → NM 3:151.
- [נגר]** • **Part. Hif'il** • **מגיר הדם** • **הסם המגיר הדם** → **פס**.
- **פס** → **הסם המגיר לזיעה**.
- **פס** → **הסם המגיר השתן**.
- נדבק** (*Part. Nif'al*) → **[דבק]**.
- נדהג** · I. **to administer (a remedy)**: Lat. *administrare* · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 16^b: ואפילו בגופים הקשים והבישים → NM 1:32. מאד הסרפינו עם טירבינטינה תנהוג
- II. **to apply**: Lat. *uti* · Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* · trans. Anonymous, ch. 24: וינהג זה השמן תמיד → NM 2:179.
- **Hitpa'el התנהג** · **to be treated**: Arab. **تدبر** · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāṭ*), 1.1 (19): אמר המחבר: ועם השתמשו בה ידע כי כל מי: שהוא בלתי שלם בה הנה יזיק יותר ממה שיועיל כי היות האיש בריא או חולה יותר טוב שלא יתנהג → NM 3:151. בעצת רופא כלל משיתנהג בעצת רופא יטעה בו
- נדדע** (*Part. Nif'al*) → **ידע**.
- [נוח]** • **Part. Naf'al** • **גיר** → **הגידים הנחים** • **נח**.
- **עורק** → **העורקים הנחים**.
- **Hif'il הניח** · I. **to compose**: Arab. **وضع** · Galen, attr., *Prohibition of Burial* · trans. Judah al-Ḥarizi (*Sefer Issur ha-Qevurah le-Galienus*), par. 1: אמר גליינוס: אני הנחתי ספר בד' → NM 4:111. מאמרם
- II. **to put an end to**: Arab. **سكّن** / Gr. **παύω** · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāṭ*), 2.2 (54): אמר אבוקרט: כאשר הניחה השינה: ערבוב השכל הנה הוא סימן טוב → NM 3:151.
- **to refrain from**: Arab. **اجتنب عن** · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 8.22: הייתי מקדים על הרבה בני אדם וקצתם השקיתים: המים הקרים בהבטחה ונאמנות בכל זמן שהם חולים ומהם בזמן בלתי זמן עם שזולתי מן הרופאים אילו → NM 1:169.
- **to use as a suppository**: Arab. **احتمل** · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 13.34: קצת הקדמונים היו מצויים למי שמצאו: קולנג' שיהיה לוקח אבן קטן מן המלח ומניחים למטה ויהיה הפרש יוצא יציאה נקלה מהרה → NM 2:65–6.
- **Part. Hof'al מנהח** · I. **composed**: Arab. **موضوع** · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāṭ*), 1.1 (17): יודוע כי ידיעת אלו החלקים השבעה כלם ולדעת: אותם על פה הוא מן הספרים המונחים לכל חלק מהם לא יגיע בו תכלית פעולת הרופא ולא יגיע בעבור החכמות ההם שלמות המלאכה עד שיהיה מוחזק שיראה האישים בענין בריאותם וענין חלייהם → NM 3:132–3.

• II. **established:** Arab. *مستقر* · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 25.65: מה שיתחייב מן הסברא: שהאומר בקדמות העולם על זה הענין אין לשם רצון מתחדש ולא חפץ חדש ואין במציאות אפשר נתלה בו יכלתו ורצונו עד שהוא על דרך משל שלא יוכל שיב(י)א לנו מטר יום מה או ימנעהו יום מה כפי רצונו כי ירידת המטר בזה הטבע המונח נמשך אחר הכנת האידים או הממציאים אותו או המונעים אותו. → NM 2:60.

נוֹטָה (Part.) → **נָטַח**.

נוֹפֵחַ (Part.) → **נָפַח**.

נוֹפֵל (Part.) → **נָפַל**.

נוֹפֵת → **נָפַת**.

נוֹסֵחַ (Part.) → **נָסַח**.

נוֹסֵף (Part. Nif'al) → **[יִסַּף]**.

[נוע] • *Hif'il* הִנְיַע • to move (i.e., to administer an emetic, an enema, a purge): Arab. *حرك* / Gr. *κινέω* · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 2.29 (81): כל זמן שיהיה החולי בהתחלתו אם תראה בדעתך להניע שום דבר תניעהו: כי הוא בהגיע החולי אל עמידתו ראוי שינוח החולה ויעמוד. → NM 3:152.

נוֹקֵב (Part.) → **נָקַב**.

נוֹשֵׁף (Part.) → **נָשַׁף**.

נוֹזֵלָה • *asthma*: Arab. *ربو* / Gr. *ἄσθμα* · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāt*), 3.26 (132): אמר אבוקרט: כשיעבור הנער אלו השנים יקרה לו מורסת הגרון וכניסת חוליא שבעורף ונוזילה על הריאה והאבן והרימה ותולעים שבגוף והשומות התלויים והחזירים ושאר האבעבועות. → NM 3:153.

• *Plur.* **נוזלות** • *catarrhs*: Arab. *زلات* / Gr. *κατάρροοι* · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (*Pirqei Abuqrāt*), 7.38 (390): אמר בקראט: הנוזלות היוורדות אל התוך: העליון יבואו לידי מגל בעשרים יום. → NM 3:152–3.

[נוז] • *Hif'il* הִזִּיל • to purge: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.4 (143) (fol. 60^a): להיות הגוף בריא ושלם אם יקרהו (הקיא) יאות להזילו למעלה אך: לא בימי הקור. → NM 3:153.

נוֹזֵלָת • *rheum*: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3.14 (120) (fol. 53^a): אמר אפוקרט: טוב הרוח צפונית לנשים ולבעלי מזג לח טורפת (?) שאר: אישים בחולי יבש בעיניהם טנפה (?) אחרים בנוזלת האף ובמזוה מחודד גם בהגרת השחורה. → NM 3:154.

• **נוזלת דם** • *dysentery*: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3.16 (122) (fol. 53^b): אמר אפוקרט: כח יבשות האויר בהמנע הגשם יוליד תחלואי העיניים כאב: קשרי הדבקים כובד הזלת השתן ונוזלת דם. → NM 3:154.

נוֹר • *rim around the cornea*: Arab. *إكليل* · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15.25: הברד אשר בעין יצטרך לחתך וכן המוגלא: המקובצת בעין בעלה הנקראת אלכמנה ורוב מה שתפא ברפואות מתיכות לא במה שינגב נגוב חזק כי יריק היותר גדול שבו ויקפיא הנשאר. והנה אנחנו הריקונו המוגלא הזאת ששטחנו הכתונת במקום הנזר. → NM 2:66.

נָחַ (Part.) → [נוח].

נָחֶא (Part. Nif'al) → [חבא].

נַחֲוֹר • נַחֲוֹר • hoarseness: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 2.40 (92) (fol. 45^a): צרת נַחֲוֹר הגרון זוב הנחירים קשה להתבשל בזקנים → NM 3:154–5.

• נַחֲוֹר • roughness of the voice: Arab. خشونة الصوت · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), introduction (fol. 3^a): השער הה' בניחור הקול: → NM 4:111.

נַחֲוֹר • הגרת דם מהנחירים • נַחֲוֹר • Dual

- [שים] → הושם בנחיריו.
- הַזְלָה → הזלת דם הנחירים.
- הַטְפָה → הטפת דם מהנחירים.
- זֹב → זוב דם הנחירים.
- זֹב → זוב הנחירים.
- יִצִיָאָה → יציאת דם הנחירים.
- מְשַחָה → משח הנחירים.
- מְשִיחָה → משיחת הנחירים.
- עֲרִיפָה → עריפת דם הנחירים.
- יִצָאָה → צאת דם הנחירים.
- רְעִיפָה → רעיפת דם מן הנחירים.

נַחֲוֹר • Plur. errhines; snuff medicines: Arab. سعوط, Plur. سعوط · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 23 (Ms. Oxford, Bodleian Library, Poc. 353, Uri Heb. 314, fol. 10^a): וישים בנחירי החולה הנחירות אשר נזכור אחר זה → NM 4:111.

[נַחֲוֹר] • Part. Hif'il מנַחֲוֹר • הסם המנחיר

נַחֲוֹר • roughness: Arab. خشونة / Gr. τραχύτης · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 133, col. a: וכחו לרפות המעים ואיננו לנפח כלל ולא מעורר הקיא ועובר בגוף מהרה ומרכז נחרת החזה ומגיר השתן → NM 4:112.

• נַחֲוֹר • hoarseness: Arab. بجوحة الصوت · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.23 (fol. 202^a): שער כג' בכויה מנחרת הגרון וצרות הנשימה → NM 1:105.

נַחֲוֹר • חולי הנחש • חֲוִי

• Plur. נחשים • I. [intestinal] worms: Arab. حيات · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 6.21: והקבסא התכופה זו אחר זו ואכילת זו ודברים אשר כבר התחילו להתעפש והלחם הגס מוליד הנחשים בבטן → NM 2:66.

• II. round worms: Arab. حيات / Gr. ἔλμινθες · a) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), introduction (fol. 3^b): השער הי"ח בתולעים והנחשים המתלידים במעים: → NM 4:112.

b) Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 3.26 (132) (fol. 54^a): אמר

אבוקרט: ואם יעבור הנער אלו השנים יקרה לו מורסת הגרון והכנסת חוליות העורף והגניחה הנקרא רבו והחצץ והנחשים והתולעים הקטנים והיבלות התלויות והחזירים ושאר הציאות

→ NM 3:155.

פְּרָח → פרח הנחשת • נחשׁת

• קלפה → קלפת נחשת

נְטָה • Part. נוטה ל- • נוטה • similar to: Arab. شبيه ب- • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 35^b): ועצמות העגו נטים לעצמות: והקטן → NM 4:111.

נְטִיָּה • נטיית הפה • twisted mouth (crooked mouth; facial paresis; paralysis of the facial nerve): Arab. لقوة · a) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 134^b, col. b: ואם יושם ממנה בנחירים: ומעורבים במרירת עגור תועיל מנטיית הפה → NM 4:112.

b) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.6 (fol. 203^b): השער הששי בכויית נטיית הפה הנטייה: הראויה לרפאתה בכוייה היא המתחדשת מן הלחה הלבנה על מה שזכרתי בחלוקות החליים → NM 1:105–6.

נְטִיָּה → נטייה

נְטִילָה • applying fomentations: Arab. تطيل · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirḡei Abuqrāt*), 1.1 (16): החלק השביעי: ידיעת הכלים אשר בהם יעשה הרופא: עד שתתמיד הבריאות שנמצאת או תושב הבריאות הנחסרה כמו מזונות האדם ורפואת סממניו לפי חלוף מיניהם ופשוטיהם ומורכביהם והדחיקה והקשירה והנטילה מזה המין → NM 3:155.

נִיָּה • crude (matter): Arab. خام · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 5.19: והשתן הדשן יורה על התכת השומן והדומה לשתן הבהמות יורה: על ריבוי הגיות → NM 1:170.

נִיחור → נחור

נִיעול → ניעול

נִיפוש → נפוש

נִיעול → ניעול

נִיעוציות • radiance: Arab. شعاعية · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 129^a: קר ויש לו: כהרבה חם בראשונה יבש בשנית וכבר חשבו שהוא קר ויש לו מעט ניצוציות בושמיות כמפוריית ויש לו מעט ניצוציות → NM 4:112.

נִיקודים → ניקודים

נִכָּה [כאה] → Part. Nif'al

נִכְאוּת • sadness: Arab. كآبة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 6.52: ורקינה לחה בשיעור: ושריפה מתחת החלצים וקולות לא תתחדש אלא אחר האכילה בשעה אחת ויתחדש ריעות נפש → NM 1:170.

[נכה] • Hif'il הכה • to proceed randomly: Arab. خبط · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 25.64: גליאנוס לא יאבה בשום דבר מזה ולא ידענו: אבל הוא מכה לבד → NM 1:170.

נְכוּת • disability: Arab. زمانة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘ağiza ‘an at-ta’līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 130^a, col. b: ומנזק היין אל הגוף ... ויחדש בכלל למי שיתמידו וישתהו על בלי סדר ויבקש בו השכרות כי הוא יוליד חליים ישנים ... ויחדש הרטט הארוך והפדגרא והנכות → NM 4:112–3.

נְכֻס (Part. Nif'al) → [כנס].

נְכַפֵּל (Part. Nif'al) → [כפל].

[נכר] • **Hif'ul** • הכיר על • to conclude from: Arab. استدلّ على · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 11.30: משה דברים תכיר על: 11.30: → NM 1:170. הבחראן השלם.

• Part. Hitpa'el • **מתנכר** • foul: Arab. منكر / Gr. βρώς · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 4.81 (218) (fol. 84^b): מי ישתן דם ומוגלא ויהיה לשתנו ריח: 4.81 (218) (fol. 84^b): מתנכר הנה זה יורה על שחין במקותו → NM 3:156.

נְכָרִי • I. extraordinary; strange; unnatural; unusual: Arab. غريب · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘ağiza ‘an at-ta’līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 147^b, col. a: כל הקיבות יש בהן חמימות נכרית וחרירות מקרית → NM 4:113.

• II. savage; wild: Arab. وحش · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, ch. 19.1: מקובא שני מינים: ממנו מין שהוא שוה עם שטח הגוף והיותו ממרה שחורה מתילדת מעכירות הדם ופעמים שיהיה עמו מין שהוא שוה עם שטח הגוף והיותו ממרה שחורה מתילדת מעופש מאד או נלהב מאד כחזק כשיהיה החומר חזק התנועה ואמנם תתחזק כשיהיה החומר מעופש מאד או נלהב מאד → NM 4:113. ואולם המין האחר יקרא הנכרי

• חם → חום נכרי •

נְלָהֵב (Part. Nif'al) → [להב].

נְלָחֵם (Part. Nif'al) → [לחם].

נְמִיכוּת • hoarseness: Arab. بجوحة / Gr. βράγχος · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāṭ*), 3.20 (126): אמר אבוקרט: כבר יקרה באביב: 3.20 (126): הדאגה השחורית והשטות וחולי הנפול והשתוק ונביעת הדם והאסכרה וסתום הנחירים ונמיכות הקול והשעול והחולי אשר יופשט בעבורו הגלד והילפת והבהק והכתמים גדולים אשר יתנגעו והאבעבעות וכאב הפרקים → NM 3:157 (corr.).

נְמָלָה • shingles: a) Lat. formica · Bruno Longobucco, *Cyurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 81^a: הנמלה היא מורסא קטנה המתילדת מחומר מריי: 81^a: → NM 1:32.

b) Arab. غمغمة · i. Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 9.105: מה שתהיה מן הנמלה עמה איכול תהיה רפואתה רפואה מקררת לא: 9.105: מלחלחת כשאר מיני הנמלה → NM 1:170–1.

• ii. Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.105: מה שיהיה מן הנמלה עמה איכול אז יהיו רפואותיה מקרירות ולא: 9.105: מרטיבות כשאר מיני הנמלה אבל יהיה בהם עם קרורם נגוב → NM 2:67.

נְמִלֵּט (Part. Nif'al) → [מלט].

נְמִשֵּׁךְ (Part. Nif'al) → [משך].

נְמִיתָח (Part. Nif'al) → [מתח].

נָסַח • Part. נוסח • copyist: Arab. نسخ · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan

ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 25:45: והיותר קרוב אצלי שזאת הכפיאה האמור בבחארן הוא: → NM 2:66. טעות הנוסח משרש

נְסִתָּר (*Part. Nif'al*) → [סתר].

נִיעוּל • want of appetite: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, בלא מוקדח בהיות ניעול המאכלים ונשיכת הלב וחשיכות והפה מר יורה: (fol. 56^b) (154) 4:17. שיצטרך הרקה מלמעלה → NM 3:157.

נְעִי • mucous: Arab. مخاطي · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 143^b, cols. a–b: בשר הדוב נעיי → NM 4:113. חלוק קשה להתעכל ממהר לרדת מן האסטומ' מגונה המזון מאד → NM 4:113.

[נעם] • **Hif'il הנעים** • to fatten: Arab. خصب · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 124^b, col. a: וינעים → NM 4:114. הגופים הבריאים וכל שכן כשיהיה מן החטה האדומה הכבדה → NM 4:114.

נִיעֶסֶק (*Part. Nif'al*) → [עסק].

נֶעַר • pupil (of the eye): Arab. صبي · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.23 (fol. 212^a): וראוי לתת: → ש.עור הכנסת המקדיח בעין שעור הרוחק אשר יהיה מן הנער אל סוף השחרות והוא עגול העין → NM 1:106.

• **אם** → אם הנערים • נערים • *Plur.*

נִיעֶתֶק (*Part. Nif'al*) → עתק.

נִפְוֶה (*Pass. Part.*) → נפה.

נְפֹשׁ → תבטיל • תבטיל הנפוש • נפוש.

נְפֹשׁ • respiration: Arab. تنفس · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 24:38: פגשתי יום אחד רופא אחד מפורסם במלאכת הרפואות ומששתי (24:38): לו הדפק ומצאתי בו כל מין ממיני השינוי בלא קדחת ולא היה מרגיש בניפוש שום דבר כלל ואמרתי לו אני רואה שזה השינוי יהיה מדוחק וצרות שיהיה בגידים אשר בריאה או בעבור סתימה מליחות עבות דבקות או מתולדת צמח שלא נתבשל ואמר לי אם כן היה ראוי שהיה לי בניפוש מצב מרימפלי ואמרתי לו כי המצב יהיה בהתקבץ הליחה הדבקה בחלקי קנה הריאה לא בהתקבצו בגידים הדופקים → NM 1:171.

• **עֵצֶר** → עוצר הניפוש.

• **עָרוֹת** → צרות הניפוש.

• **רָעָה** → רוע הניפוש.

נִפְחָה • *Part.* → הסם הנופח • נופח • *Part.*

• **Plur.** • **נִפְוֶה** • *Pass. Part.* • those suffering from an empyema: Arab. المتقيحون · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 6.27 (319): אמר אבוקראט: מי שנכוה או נבקע מן הנפוחים או המשוקים ויגר ממנו מן החומר או מן: → NM 3:157–8.

• **Part.** • **נִפְחָה** • *Part.* → הסם המנפח • מנפח • *Part.*

• **Inf. Hitpa'el הִתְנַפַּח** • being inflamed: Arab. تورم · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 5.2 (222): זה יהיה להתנפח: → NM 3:158. העצבים ויעלה הכאב אל המוח

נַפְחָה · I. flatulence; gas: Arab. نفخ · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 36^a): ומלאו הקרבים מן המזון והנפח ויצטרך אל מקום: → NM 4:114. רחב לאויר הנמשך

· II. inflammation: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 3.24 (130) (fol. 47^a): ובשנים אלו (יקרו) לקטנים הילדים הנולדים מחדש שחיני הפה וקיא ושעול ויקיצה: → NM 3:158. ופחד ונפח הטבור ולחות האזנים

· III. suppuration: Arab. تقيح · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 7.20 (372): ומהמורסא אשר יקרא אלחומרא: → NM 3:158. העפוש והנפח

· IV. watery vesicle: Arab. نفاخة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 7.55 (407): פעמים יתחדשו נפחים רבים ואמרו כי מי שנמלא: → NM 3:158. בטנו ממים ימות זה על הרוב

· **hemorrhoids**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3.30 (136) (fol. 58^a): תגיע אליהם בהגיעם לארבעים צרת כאב הצדדים ולמטה: מן הצלעות גם כאב הריאה וקדחות עם תעורה ואפיסת הדעת ההזלה הארוכה וקיא ונפח הגידים השפלים. → NM 3:158–9.

נַפְיָהָה · I. flatulence: Arab. نفخة · Ibn Sīnā, *K. al-adwiya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 126^b: והעצם המזוני אשר בו יתילד ממנו דם עכור שחוריי: → NM 4:114. והלחות המותרית אשר בו יתחדש ממנו הנפיחה בעורקים וכבר ידעת הזק שני אלו הענינים

· II. inflammation: Gr. φλεγμονή · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 3.24 (130): אמנם לפי השנים יקרו אלו החולאים לקטנים ושנולדו מחדש יבואו שחינים: → NM 3:159. בפה וקיא ושעול ויקיצה או תעורה ופחד ונפיחת הטבור וליחות האזנים

· **hemorrhoids**: Arab. انتفاخ أفواه العروق من أسفل · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 3.30 (136) (fol. 56^b): אמר אבוקרט: ואמנם: מי שיעבור אלו השנים יקרה להם הגניחה הוא רבו ובעלת הצד ובעלת הריאה וקדחת שיהיה עמה התעורה והקדחת שיהיה עמה בלבול השכל והדלקת והיצא הוא שלשול וקיא יחדיו ושלשול ארוך והפשט המעים וחלקלקות המעים ונפיחת פיות העורקים מלמטה. → NM 3:159.

נַפְיָהָה · distension; inflation (h.l., bubbling): Arab. انتفاخ · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 2.30: הליחה השחורית מה שלא: → NM 2:68. יתחדש ממנה כשתשפך על הארץ אבעבועות ונפיחות הנה היא טבעית

נַפְיָהָה · miscarriage: Arab. إسقاط / Gr. τρωσμός · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 4.23 (160): אמר אבוקרט: מי שכבר החלישו חולי חד: או נושן או נפילה או זולת זה ואחר כן יצא ממנו מרה שחורה או כמו דם שחור הנה הוא ימות ממחרת היום ההוא. → NM 3:160.

· חלי → חלי הנפילה.

· **collapse of strength**: Arab. سقوط قوة / Gr. ἔκλυσις · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 7.8 (360): אמר אבוקרט: כאשר: → NM 3:160. גנתחה היציאה לפנים יתחדש מזה נפילת כח וקיא והתכת נפש

· מוחלת הנפילה → מוחלת הנפילה.

- **loss of appetite:** Arab. سقوط الشهوة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 6.90: התאוה ואז היא אות רע כי זה יורה על מיתת הכחות ואמנם אם תארך העלה אז יתחדש נפילת: → NM 2:68.
- **to expect:** Arab. تَوَقَّع · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 3.6 (112) (fol. 42^b): (אמר אבוקראט: כשיהיה הקייץ דומה לאביב יפול בקדחת זיעה רבה: → NM 3:160–1.
- **Part.** חָלִי → החולי הנופל • נוּפֵל
- **Part.** חָלִי → החולי המפיל • מְפִיל *Hif'il*
- **פָּסַק** (Part. *Nif'al*) → נִפְסָק
- הפוּךְ → הפוך נפש • נִפְשָׁה
- [רחב] → הרחיב הנפש
- התְקַח → התכת נפש
- חִלְשָׁה → חלשת הנפש
- מוריכות → מוריכות נפש
- רַע → רוע נפש
- רִיקוּת → בריקות נפש
- אָבַר → האיברים הנפשיים • נִפְשָׁי
- האֲעֵלָה → ההאעלות הנפשיות
- **honeycomb:** Arab. شَهْدَة / Gr. χηρός · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 7 (fol. 11^b): השער הזו: בחולי הנקרא הנופת ובלעז' ברשקש ובערבי אלשהדה פעמים יקרה גם כן בעור הראש נגעים שיהיו בהם נקבים קטנים יצא מהם לחות עב דבק דומה בדבש ולכן נקרא החולי הזה נופת והתילדו מלחה בהם נקבים קטנים יצא מהם לחות עב דבק דומה בדבש ולכן נקרא החולי הזה נופת והתילדו מלחה → NM 4:115.
- **the convalescent:** Arab. الناقه · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 2.8 (60) מן החולי כשיקח מן: אמר אבוקרט: הניצול מן החולי מן החולי • הניצול מן החולי • נִצְוֹל
- אמר אבוקרט: הניצול מן החולי כשיקח מן: → NM 3:161.
- **lacrimal fistula:** Lat. fistula lacrimalis · Arnau de Vilanova, *Medicationis Parabole* · trans. Abraham Avigdor (*Pirquei Arnauṭ de Vilanova*), 5.88 (88) כמו הזלת הנצור אשר: ההגרה הבלתי טבעית יאות להטותה אל מעבר טבעי, הניצור אשר: → NM 4:115.
- **free from:** a) Arab. معراً من · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 128^b, col. a: מצד ריחם להיותם נצלים מן הסרחון: → NM 4:115–6.
- b) Arab. سليم من · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 146^a, col. b: החלב החשוב הוא ההולך על מהלך טבע הבעל חיים אשר הוא ממנו כשיהיה הבעל חיים בריא הגוף יפה המראה ממוצע השומן נצל מן הרזון והמחלות ויתר ההוות
- **antidote:** Arab. مَخْلَص · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 1.1 (27): בנפשותינו הנמשכת: אחר צורתם נגלית גדולה כסמנים המשלשלים והסמים הממיתים והמצלילים → NM 3:137.

נִצֵּל (Part. Nif'al) → [נצל].

נָקַב • Part. נוקב • נוקב • נוקב • נוקב.

• נגע → הנגעים הנוקבים •

נִקְבָּה • i. ear canal: Arab. (الأذن) • ثقب • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Sedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 7 (fol. 47^b): ואם לא נראה דבר מזה וראינו נקב האזן בריא אין בו נוק ידענו כי העצב אשר בו ילך השמע כואב ואם היה כאב העצב השומע מפני מותר עב קר דבק או מפני רוח עבה או מורסא קרה ... אז ראוי לשלשל המותרות ההם. → NM 4:116.

• II. the external acoustic meatus; the inner cavity of the ear; inner earhole; the middle ear; the tympanic cavity: a) Arab. السمخ • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 6.94: כי אתה ידעת שרבים מהשוטים ובעלי המלאנכוניא יחיו זמן ארוך והם חזקי הגשמים כי הפסד שכלם הוא מפני פגע במוח לבדו לא מפני חולשת הכח המנהיג כמו מה שיקרה לחולים בעת הגוססות כמו שחולשת הראות ההוה מפני פגע בעין או חולשת השמע ההוה מפני פגע בנקב האוזן אינו כמו חולשת הראות או → NM 2:68. השמע ההוה בעת המות מפני נפילת הכח הכולל המנהיג.

b) Arab. صمخ • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 57^a): והחלק הראשון מכל זוג ממנו יכוון אל הקרום המחפה בתוך: א. אלסמך הוא נקב האוזן → NM 4:116.

• **נקב אותו מקום של אשה** • vulva: Lat. vulva mulieris • Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 97^a: בעור הבצים באותו שהוא באמצע שניהו תבנית נקב אותו מקום של אשה ויש שם שערות → NM 1:33.

• **הנקב התחתון** • anus: Lat. anus • Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 65^a: שער הי"ז מן הנגעים הבאים בנקב התחתון → NM 1:33.

• **נקבים** • pores: Arab. مسام • Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* • trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 120^b: והממרק הוא הסם אשר יכלה מן הליחה הנקפאת והדבקה מה: → NM 4:116. שהיה על שטח האבר ופיות הנקבים

• רפה → רפה הנקבים •

נקביות הבשר • softening of the flesh: Lat. carniū effeminatio • Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Judah Shalom, 5.16 (236) (fols. 78^{a-b}): החום מוּיק למרגילים אותו תמיד: אלו ההזקים: נקביות הבשר ובלתי קיום העצבים והרדמת השכל והגרת דם וחסרון הרוח אשר מאלו תמשך המות. → NM 3:161.

נִקְבֵּס (Part. Nif'al) → [קבס].

נִקְבַּע (Part. Nif'al) → [קבע].

[נקה] • Inf. Nif'al הנקות • to heal: Lat. ad curandum • Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 5^b: מתאחרות להנקות ומתחבולות הנקיות מאותן המכות → NM 1:33.

• **נקח** • to heal: Lat. curatus esse • Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 36^b: וסבותיה שתיים אחת פנימית ואחת חיצונית: הפנימית היא מלחות נפסדות והחיצונית היא ממכות או מחבלות מבלתי נקו כהוגן → NM 1:33.

נקוב · cavity: Arab. نَقَب · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 18 (fol. 59^a): כאשר יכאבו ויפסדו יחסר: פעולתם ויראו בהם חליים מתחלפים ומהם חליים נראה אותם לעין כמו אכול השנים ונקובם ועפושם ונתנועתם ולכלוכם אשר יהיה עליהם ומה שדומה לזה → NM 4:116.

נקודים · לחם ניקודים · לקחם →

נקי · the convalescent: Arab. الناقه · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (*Pirquei Abuqrāt*), 2.32 (84): המאמר במקום זה הוא בנקי: → NM 3:161.

· **נקי** · the convalescent: Arab. الناقه · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (*Pirquei Abuqrāt*), 2.8 (60): הנקי מן החולי בקחתו מן המזון ולא יתחזק זה יורה: על שהוא יסבול מן המזון יותר ממה שהוא סובל ובהיות זה יבאנו ממנו זה יורה על שגופו אל ההרקה → NM 3:162.

נקיון · 1. crisis: Arab. بحران · a) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 7.1: והזיעה הטבעית היא כמו הזיעה אשר תהיה: מן הנקיון הטוב → NM 1:62–3.

b) Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 2.12 (64): אמר אבקרატ: השאירות אשר ישארו מן החליים אחר הנקיון ממנהגם שיסבבו: חזרת החולי → NM 3:162.

· II. cure; therapy: Lat. curatio · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 5^b: שער חמישי מן סוג הכולל הנקיון מן החבלות שבגידין: → NM 1:34.

· III. purgation: Lat. purgatio · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 2.35 (87) (fol. 13^a): א"א: בכל החלאים שיהיה מה שסמוך לטבור ולעצם הערוה עבים הוא טוב: ובהיותם דקים ורזים הוא רע מפני שזה מזיק בנקיון של מטה → NM 3:162.

נקיית · cure; therapy: Lat. curatio · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 5^b: שער שמני יבקש למה המכות מתאחרות להנקות: ומתחבולות הנקיות מאותן המכות → NM 1:34.

נקייה · caries: Arab. نخز · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 7.25: הליחות החדות או הרפואה המחודדת אשר יעבה האברים כשיהיה עמם: מותר כח מרובה שיחוסם (?) באברים הבשריים חבלות ובעצמות נקירה → NM 1:171.

נקנה (*Part. Nif'al*) → [קנה].

נקע · to become dislocated: Arab. انخلع / Gr. ἐξίσταμαι · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 6.60 (352): אמר אבקרატ: מי שקרהו כאב הירך: זמן גדול והיתה ירכו נוקעת הנה כל רגלו תצמוק וישוב חגר אם לא יכזה → NM 3:162–3.

· **נקע** · macerated; steeped: Arab. نقيع · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 131^b, col. a: שכר התאנים: זה השכר יעשה נקע ויעשה מבושל והנקע יותר לח מן המבושל הרבה והוא: מוליד רוחות רבות ונפח → NM 4:117.

נקע (*Part. Nif'al*) →

נקפא (*Part. Nif'al*) →

נקרה · cavity: Arab. نقرة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer*

ha-Qanun), bk. 1 (fol. 32^b): ולכל כנף מהם יש שתי נקרות ולכל צלע שתי תוספות מגובנים: → NM 4:117.

[**נקרס**] • *Pu'el* נְקֵרֵס • **to suffer from gout**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 6.28 (320) (fol. 102^b): הסרסים לא ינוקרו ולא יעשו קרחים: → NM 3:163.

נְרָאָה (*Part. Nif'al*) → רָאָה.

נְרַדִּי (here: תרדי) • עָצַם תרדי • נְרַדִּי.

נְרַדֵּם (*Part. Nif'al*) → [רדם].

נְרַחֵב (*Part. Nif'al*) → [רחב].

נְרַעֵד (*Part. Nif'al*) → [רעד].

נְשָׂא • **to apply as a suppository**: Arab. احتمل · Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Alef 16 (16): קר יבש מחזק העין שומר בריאותה ויועיל: → NM 2:15. עוד מהגרת דם הנדות כשתשא ממנו האשה

• נְשָׂא ונתן • **to attend to**: Arab. باشر · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Ḥen (*Pirqei Abuqrāt*), 1.1 (17): וידוע כי ידיעת אילו החלקים השבעה כולם ושמירתם הוא מן: הספרים המונחים לכל חלק מהם לא יגיעו בו תכלית פעולת הרופא ולא יגיע לאותו היודע שלימות המלאכה עד שישא ויתן עם האנשים בזמן בריאותם ועניין חליים: → NM 3:163–4.

[**נשיג**] • *Hif'il* הִשִּׁיג • **I. to correct**: Arab. استدرک · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 25.43: ואמר בזה המאמר בדברו על עניין זה האיש בעצמו: זה המאמר אמר: אין ראוי שיהיה היובש נשאר כמו שהוא לבדו ויהיה החמימות והקרירות משתוים לא יחסר דבר כי האברים כשאינם מתפרנסים יתקררו בזמן קצר. זה לשונו כמו כן שם זהו האמת. ובזכרו מה שקדם לו ממאמרו בזה האיש שהוא היה בין החמימות והקרירות בריא לקח להשיג זה: → NM 1:171.

• II. **to take**: Arab. نال / Gr. λάμβανω · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 2.8 (60) (fol. 21^b): אמר אבוקרט: הנמלט מחולי כשיקח מן המזון ולא יתחזק הנה: זה יורה שהוא לוקח יותר מן המזון ממה שסיבול וכשיהיה זה והוא לא ישיג ממנו מורה שגופו יצטרך אל הרקה: → NM 3:164.

נְשִׁיכָה • **cardialgia**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 4.17 (154): בלא מוקדח בהיות ניעול המאכלים ונשיכת הלב וחשיכות והפה מר יורה שיצטרך הרקה: מלמעלה: → NM 3:165.

• **cardialgia**: Lat. cordis morsus · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 4.65 (202) (fol. 27^b): א"א: בקדחת בערה רבה קרוב לבטן ונשיכה בלב רע: → NM 3:164.

• **cardialgia**: Arab. نخس في الفؤاد · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 4.17 (154): אמר אבוקרט: מי שלא תהיה בו קדחת והיה בו מניעה מן המאכל ונשיכה במוראה וסבוב ומרירות בפה הנה זה יורה על שהרקתו ברפואה מלמעלה: → NM 3:164–5.

• **cardialgia**: Arab. نخس في الفؤاد · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāt*), 4.17 (154): אמר אבוקרט: מי שאין לו קדחת: ויש לו מניעה מהמאכל ונשיכה בפי האצטומכא וסבוב ראש ומרירה בפה כל זה ראייה על צורך ההרקה בסם מלמעלה: → NM 3:165.

חֶסְרוֹן → חסרון נשימה • נְשִׁימָה

- צרות → צרות הנשימה
- רע → רוע הנשימה

נְשִׁירוֹת • loss of hair: Arab. ذهاب شعر الرأس · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 5.11 (231) אמר המפרש: סרחון הריח: (231) 5.11. ראייה על הפסד הליחות וחזק עפושם ונשירות שער הראש ממה שיחזק ראיית הפסד הליחות וגם → NM 3:165.

נְשִׂף • to prick: Arab. نحس · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 15.10: באשׁ אֲתִשְׁרֶפֶנּוּ אוֹ תַחְתְּכֵנוּ אוֹ תַחְתְּכֵנוּ כִּי אֵין לָנוּ שְׂעָרִים בְּרֵאשֵׁינוּ אֲשֶׁר בְּלֹא סִפְקֵי כִּי זֶה הָאֲבֵר יִשְׁתַּחַר וְעַל כֵּן רָאִינוּ שֶׁתִּמְהַר לְחַתְּכוֹ כְּדִי שֶׁלֹּא יִפְסִיד הַמְקוֹם הַבְּרִיאָה אֲשֶׁר לְצַדּוֹ. → NM 1:172.

- Part. הַסֵּם הַנּוֹשֵׁף • נוֹשֵׁף

[נִתְרָךְ] • Part. נִתְרָךְ · reaching its crisis: Arab. انقضى · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (*Pirquei Abuqrāt*), 4.59 (196) אמר בקראט: הקדחת: השלישית ברוב תהיה נתכת בשבעה עונות → NM 3:165.

- Part. הִיפִּי'ל • מִתִּיף

[נִתְרָךְ] (Part. נִיפִ'ל) → [נִתְרָךְ].

[נִתְלָה] (Part. נִיפִ'ל) → [נִתְלָה].

נְשֵׂא → נשא ונתן • נִתֵּן

- to administer purgative drugs: Arab. سقى الدواء / Gr. φαρμακεύω · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 4.1 (138) אמר אבוקראט: ראוי שתנתן הרפואה למעוברת כאשר יהיו הליחות מתעוררות אחר שיעבור על הולד ארבעה חדשים עד שיעברו עליו שבעה חדשים ויכניס עצמו בזה מעט ואולם המעט מזה והיותר → NM 3:165–6; corr. 4:230.

נִתְקַן • i. cradle cap: Arab. سعة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23.54: בה נקבים יתחדש בעור הראש עלה ממין המורסא יהיה בה נקבים: → NM 2:69.

- ii. freckles: Arab. كلف · Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Bet 7 (18): יסכסך תאות המשגל וכשיוטח בו הפנים יסיר: → NM 2:15.

[נִתְרָךְ] • Nif'al נִתְרָךְ · to dissolve: Arab. تحلل · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 15.20: הצמחים אשר ברוב יתחדשו בשטח הגוף הכוונות: הכוללות ברפואתם הם שלושה: ההתרה או העיפוש או לחתוך בברזל והדבשית מהם תצטרך אל אחת מאילו לבד אבל אשר תהיה בתוכה כדמות קמח מבושל במים ראוי לך שתחתכנה והוא עובר שתעפשנה והדומה לחלב או לשומן תרפאנה בברזל לבדו אחר שאי אפשר בה שתתעפש ולא → NM 1:173.

- Hif'il הִתִּיר • i. to cure: Lat. solvo · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 2.42 (94) (fol. 14^a): להתיר האפולוסיה החזקה אי אפשר והחלושה לא תהיה נתרת בקלות: → NM 3:166.

- ii. to state definitely: Arab. أطلق (القضية) · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans.

עֵצֵל → העֵצֵל המֵסֵבֵב • מֵסֵבֵב *Part. P'el* • [סֵבֵב]

spontaneous: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 2.5 (57) (fol. 34^a): אנוש עיף ויגע באין סבה ידועה אליו אות מחלה הוא → NM 3:167.

יָדַע → לא נודע אליה סבה.

spontaneous: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 2.5 (57) (fol. 16^b): היגיעות מסבות נסתרות מורות חליים → NM 3:167.

dizziness; vertigo: a) Arab. دوار · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), introduction (Ms. Oxford, Bodleian Library, Poc. 353, Uri Heb. 314, fol. 1^b): השער הי"ג בגלגול והסבוב → NM 4:117–8.

b) Arab. سدر · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 10.1: רב וסבוב וזיעה קרה ועוצר → NM 1:63.

dizziness: Gr. ἀσάτοδιδνος · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 4.17 (154): האצטומכה פי תיעוב המאכל ונשיכת פי האצטומכה → NM 3:167–8.

צְמִיחָה → צמיחת השער סביב הערוה • סָבִיב

fissures: Arab. شقاق · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, ch. 30.1: הגה כשיעורב עם: דם המזון מרה שחורה עבה או כרכומית מחודדת יוליד ברגלים ובידים סדיקות מפני תגבורת היובש על דם המזון אבל כי המרה השחורה לכבדותה ועביה תצלול ואמנם תוליד הסדיקות בשפל הרגלים והמרה הכרכומית לקלותה רוב מה שתוליד הסדיקות בידיים → NM 4:118 (corr.).

to write (h.l., to formulate): Arab. حَرَّر · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 5.49 (268): זה מבואר כי הצד הימני: יותר חם וזכר גאלינוס כי הזרע אשר יבא מן האשה מן הצד הימני מן אחד מביציה בו עובי וחום ואשר יבוא מן הצד השמאלי דק מימי ויותר קר מן האחר ואיני יודע אם הגיע לו זה בנבואה או שהגיע אליו בהקש ואם היה שגדר וסדר זה הסדר זה בהקש הנה הוא הקש נפלא → NM 3:168.

I. (piece of) writing (h.l., argument): Arab. تحريير · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 5.49 (268): זה מבואר כי הצד הימני יותר חם וזכר גאלינוס כי הזרע אשר יבא מן האשה מן הצד הימני מן אחד מביציה בו עובי וחום ואשר יבוא מן הצד השמאלי דק מימי ויותר קר מן האחר ואיני יודע אם הגיע לו זה בנבואה או שהגיע אליו בהקש ואם היה שגדר וסדר זה הסדר זה בהקש הנה הוא הקש נפלא → NM 3:168.

II. rule: Arab. قانون · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 10 (fol. 16^b): ובמה שזכרנו מרפואת → NM 4:118.

rules: Arab. قوانين · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (*Pirqei Abuqrāt*), 1.1 (16): והחלק הרביעי לדעת סדרי הראיות והם איך יוקחו: → NM 4:118.

מאותם המקרים המשיגים לגוף סימנים מורים על מין ומין ממיני הבריאות ועל כל מין ומין ממיני החולי. → NM 3:168.

סוכר → סוכר.

מִשְׁקָה → משקה סוכרי • סוכרי

סוס • hippopotamus: Arab. فرس البحر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 22.15: עור סוס הים שרוף מועיל מן המורסות הקשות → NM 2:69.

צפרן → צפרון סוסית • סוסי

סוף • coccyx: Arab. عجز الذنب · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.80 (fol. 222^b). → NM 1:106.

[סור] • Inf. סור • to be on one's guard; to guard against; to take care: Lat. cavere · Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 84^b: וסור: מאד שלא יבוא שמן או מים או שום דבר שמן אחרי שנפתחה → NM 1:34.

סותם (Part.) → סתם.

סחוס • cartilaginous: Arab. غضروفي · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 144^a, col. a: האף קר יבש → NM 4:118.

• **בשר** → הבשר הסחוס

סטיני • quince: Lat. citonia · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 138^b, col. a: והוא מנוגב מעט → NM 4:118–9.

סיבי • fibrous: Arab. ليفي · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 143^a, col. b: בשר הבקר המוכלח איננו → NM 4:120.

סיג • gold calamine: Arab. إقليميا الذهب · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Sedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 6 (fol. 47^a): ואם לא ימצא הפלפל הלבן יושם תמורתו סיג הזהב → NM 4:119.

• **סיג הכסף** • silver cadmia; silver calamine: Arab. إقليميا الفضة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Sedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 7 (fol. 12^a): או יקח סיג הכסף ובלנקט ויודקו בחומץ ושמן ורדים ויטוח בו → NM 4:119.

• **סיג הצפרנים** • nail cuttings: Arab. قلامة الأظفار · Galen, attr., *Prohibition of Burial* · trans. Judah al-Ḥarizi (*Sefer Issur ha-Qevurah le-Galienus*), par. 117 (Ms. Leeuwarden, Tresoar Fr. 23, no foliation): הרפואת עלות המאמר הג' שיתעשנו בדאם ושישון וקלי החטה → NM 4:119–20.

סיד • quicklime: Lat. calx viva · Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 16^a. → NM 1:34.

סטיני → סטיני.

סימפונא → סמפונא.

סינון → סינון.

מְכֻנָּה → מכוה סביני • סְפִינִי

delirium; mental confusion: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 4:50 (187) (fol. 65^b): . בכל מי אשר בקדחת בלתי נפסקת יהיה דישמא וסכלות הוא ממיית: → NM 3:168–9.

arousing winds; flatulences: Arab. تهيج الرياح · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 125^b, col. a: על האצטומ' . ומוסיפה בסכסוך הרוחות רבת הנזק לבעלי החליים הקרים → NM 4:120.

to move; to stimulate: Arab. حرك · Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Alef 12 (16): חם יגרש הרוחות ויפתח סתומי: → NM 2:16. הכבד ויסכסך תאות המשגל

violet preserve: Arab. بنفسج مرّاب · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 18 (fol. 27^b): ויורק אחר כן בבשול תמראינדיש ופרונש וגוגובש ופרחי ויאולש עם קשיא פישטולא ומאנא ומה שדומה להם וישתה בכל יום מה שירכך הטבע ויכבה חום מרה כרכומית כמו שיקח מנא וסוכר ויאולש מ"א עשרה דרהם וקשיא פשטולא מנוקה ה' דרהם וימרסהו במי קרא צלויה או במי קשואים וישתה אותו בהיותו צם → NM 4:120.

I. concentrated juice of the sugar cane: Arab. سكر (also: סוכרי קנדי) • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 2 (Ms. Oxford, Bodleian Library, Poc. 353, Uri Heb. 314, fol. 12^a): ויעיל מן הלובן שיקח סוכר טוב ב' חלקים וקצף הים חלק יודק וינופה וירפא בו או יקח: → NM 4:121. אמידום וסוכר קנדי מכל אחד חלק ויודקו ויתרפא בהם

II. *ṭabarzad sugar* (i.e., fine-quality white and refined cane sugar *qand*): Arab. سكر طبرزد · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 2 (fol. 43^b): ולו ג"כ תאר עגולים מועילים ללובן: ולשחיח המתהוה בעין והוא נפלא יקח בלנקט ב' שקלים סרקאקולא מתוקנת ב' דר' דרגאן וגומא ארביקא וסוכרי קנדי וכאנפר מ"א חצי דרהם → NM 4:121–2.

קנדי → קני הסוכר •

ṭabarzad sugar (i.e., fine-quality white and refined cane sugar *qand*): Arab. سكر طبرزد · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 7, ch. 8:3: ומזה גם כן רפואה נסינו אותה ושבתנוה ישתה: יקח ורדים ועדשים קלופים מ"א ארבעה דרהם אותה בתחלת השנפיו והוירולא ותמהר ראותם: יקח חבושים ודרגאן לובן מכל אחד שקל משתיק דרהם יבושל זה בליטר' מים באש רכה עד שישור החצי וימרסהו ויסננהו וישתה ממנו רביע ליטר' עם שבעה דרהם סוכר קשה → NM 4:122.

Sulaimānī sugar: Arab. السكر السليمانی · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 10 (Ms. Oxford, Bodleian Library, Poc. 353, Uri Heb. 314, fol. 4^b): או ישתה מיץ שני הרמונים עם: → NM 4:122. סוכר הרטוב

- סס** • **the attenuant (refining) remedy**: Lat. *subtiliativa medicina* · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 244^a: הסס הדק נאמר אותו שמדקדק עצם הליחה מתיד בקלות בחום מזוג → NM 4:122–3.
- **the incisive remedy**: Lat. *incisiva medicina* · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 120^b: דק סס הוא החותך הוחתך בין שטח האבר ושטח הליחה הדבקה עד שיפרידנו ממנו → NM 4:123.
- **theriac**: Arab. *ترياق* · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 122^b: הסס הטריריאקי והטריריאקי והבאדזהר הוא הסס אשר ישנה מזוג הרוח → NM 4:123.
- **the caustic remedy**: Arab. *الدواء الكاوي* · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 121^b: הסס הכווה הוא הסס אשר ישרוף העור שריפה → NM 4:123.
- **the reddening (rubefacient) remedy**: Arab. *الدواء المحمر* · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 121^a: והמאדם הוא הסס אשר יחמם האבר אשר ימשכהו חמום חזק עד שימשוך אליו הדם הרקיק משיכה חזק יגיע לנראה → NM 4:123–4.
- **the erosive (corroding) remedy**: Arab. *الدواء الأتّال* · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 121^a: והמאכל הוא הסס אשר יגיע מהתכתו והתבערותו שיחסר מעצם הבשר → NM 4:124.
- **the hemorrhagic remedy**: Lat. *medicina sanguinis eductiva* · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 245^b: הסס המבטל הוא הסס אשר יזיעה וסס משלשל ומביא הדם או העוצר אותו ודומים יש להם ידיעה → NM 4:124.
- **the ripening (coctive) remedy**: Arab. *الدواء المنضج* · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 121^b: והמבשל הוא הסס אשר יתקן ממשות הליחה אם היה עבה ידקדקהו בשווי ואם היה דק יעבהו עד שיתוקן לדחותו → NM 4:124.
- **the hemorrhagic remedy**: Arab. *الدواء مسيل الدم* · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 122^b: הסס המגיר השתן → NM 4:124–5.
- **the diaphoretic remedy**: Arab. *الدواء المدّر للعرق* · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 122^b: הסס המגיר השתן → NM 4:125.
- **the diuretic remedy**: Arab. *الدواء المدّر للبول* · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 122^b: הסס המגיר השתן → NM 4:125.

- **הסם המדביק או המחליק** · the agglutinant or mollificient remedy: Lat. inviscativa seu lenificativa medicina · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 245^a: הסם המדביק או המחליק הוא אותו שהוא בדבקות ימתח על שטח → NM 4:125. וחלק האבר מתחלף החלקים כמו האצטומ' או הרחם או הקנה הישר ולזה יתחדש ויסבב בהם שטח זר → NM 4:125.
- **הסם המדקדק** · the attenuant (refining) remedy: Arab. الدواء الملقف · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 120^a: הסם המדקדק הוא הסם אשר מדרכו שישים ממשות הליחות יותר רקיק בהתכה חסרה בחום שוה → NM 4:125.
- **הסם המושך** · the attracting remedy: Arab. الدواء الجاذب · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 121^a: הסם המושך הוא הסם אשר לו איכות: עוברת מאד יגיע הליחה לצד השטח אשר ימששהו אם בסגולה אם בחמום → NM 4:125–6.
- **הסם המחזק** · the tonic (strengthening) remedy: Arab. الدواء المقوي · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 122^b: והמחזק הוא הסם אשר ישוה מזג האבר עד שימנעהו מקבלת הפגעים אם לסגולה שבו ואם לשווי מזגו ויקרר מה שהוא יותר חם ויחמם מה שהוא יותר קר לפי מה שזכרו גאלינוס בשמן הוורד → NM 4:126.
- **הסם המחכך** · the pruritic remedy: Arab. الدواء المحكك · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 121^a: והמחכך הוא הסם אשר יגיע מחדותו שימשוך אל הנקבים ליחות עוקצות ולא יגיע אל שישחין כמו האלסכבינג → NM 4:126.
- **הסם המחתך** · the incisive (biting, cutting, pungent) remedy: Arab. الدواء المقطع · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 120^b: והמחתך הנה הוא הסם הדק אשר אפשר לו שיעבור במה שבין שטח האבר ושטח הליחה הדבקה → NM 4:126–7.
- **הסם המטיח** · the smoothing remedy: Arab. الدواء الممسح · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 122^a: והמטיח הוא המתדבק אשר יתפשט על פני האבר המתחלף החלקים בהנחה ר"ל כל הנחורים כמו האצטומכא והרחם וקנה הריאה ויתדבק בהם ויתחדש עליהם שטח זר חלק → NM 4:127.
- **הסם הממית** · the lethal remedy: Arab. الدواء القاتل · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 122^b: והסם הממית הוא הסם אשר יפסיד עצם: מזג הרוח והגוף אם מעצמיותו וצורתו אשר הוא מינו כמו הארסים ואם לתגבורת האיכות הפועלת בו כמו האפיון בקרירותו והאפריביון בחמימותו → NM 4:127.
- **הסם הממעידי** · the lubricant remedy: Arab. الدواء المزلق · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 122^a: והממעיד הוא הסם אשר יטפח: שטח גשם נעצר במעברים ויפרידהו ממה שנעצר בו ואחר יתנועע זה הגשם בכבודו הטבעי ויהיה מניע אותו במקרה והוא כמו אל(אגא)ש ואללעאבאת → NM 4:127–8.
- **הסם הממורק** · the detergent (cleansing, clearing) remedy: Arab. الدواء الجالي · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 120^b: והממורק הוא הסם אשר יכלה מן הליחה הנקפאת והדבקה מה שהיה על שטח האבר ופיות הנקבים → NM 4:128.
- **הסם המנגע** · ulcerative [remedy]: Lat. ulcerativa · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 244^b: והמנגע הוא אותו שיש לו → NM 4:128.

כח חזק לאדם עד שתתך הליחות הנדבקות מהחלקים שיגע בהם ומסבב החבורות ומושך להם המותרות שמהם הוות היציאות כמו סם האנקרדי → NM 4:128.

• **הסם המנחיר** · the roughening remedy: Arab. الدواء المخشن · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 120^b: והמנחיר הוא הסם אשר ימרק מאבר קשה העצם כמו העצמות והשחוסים והעצבים כאשר יהיה הנחת חלקי האבר מתחלפים → NM 4:128–9.

• **הסם המנפח** · the flatulent remedy: Lat. inflativa medicina · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 245^a: והמנפח הוא אותו אשר בעצמו לחות גסה זרה מתגברת מעורבת אל היושר וכשיפעל בה החום הטבעי יוליד רוח שאינו → NM 4:129.

• **הסם המעבה** · the thickening remedy: Arab. الدواء المغلظ · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 122^a: הסם המעבה הפך המדקדק → NM 4:129.

• **הסם המעכל** · the digestive remedy: Arab. الدواء الهاضم · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 120^b: והמעכל הוא הסם אשר ישנה → NM 4:129.

• **הסם המעפש** · the putrefying remedy: Arab. الدواء المعفن · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 121^b: והמעפש הוא הסם אשר יפסיד והתדבקות האבר בהתכתו מה שבו מן הרוח הטבעי והתכת חומו הטבעי ולא יגיע אל שיאכלהו או → NM 4:129.

• **הסם המפיג** · the remedy that makes crude (unripe): Arab. الدواء المفجج · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 122^b: והמפיג הוא הסם המונע מהבשול והעכול לקרירותו כמו המים הקרים כאשר ישתו במורסות האצטומכא → NM 4:130.

• **הסם המרדים** · the benumbing (narcotic, soporific, stupefying) remedy: Arab. الدواء المخدر · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 122^b: והמרדים הוא הסם הקר אשר יגיע מקרירותו לאבר אל שישנה עצם מה שיעבור בו → NM 4:130.

• **הסם המרפה** · the relaxant (slackening) remedy: Arab. الدواء المرخي · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 120^b: והמרפה הוא אשר ישים ממשות האברים קצרי הנקבים יותר רך ללחותו וחומו ויקרה מזה שישים הנקבים רחבים → NM 4:130.

• **הסם המרתיע** · the repellent remedy: Arab. الدواء الرادع · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 122^b: והמרתיע הוא הסם הקר אשר יחדש באבר קור יעבה אותו וייצר נקביו ויקפיא הנוזל אליו ויעבהו בכבוי חומו וימנעהו ובפרט כאשר → NM 4:131.

• **הסם המשבר הרוח** · the carminative remedy: Arab. الدواء الكاسر الرياح · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 122^a: והסם המשבר הרוח הוא הסם אשר ישיג בחומו הדק העובר מה שיקצר בו (החום) החלוש אם ישתנה הלחות אל רוח

ולא יותך ולפעמים יהיה מגיע התכתו להתידך מה שבעורקים מנפח המזונות והסמים כמו זרע רודא ואנג'ילקשטי → NM 4:131.

• **הסם המשחין** · the ulcerative remedy: Arab. الدواء المقرح · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 121^a: והמשחין הוא הסם אשר יפליג: התאדמותו עד שיתך הליחות המגיעות בין חלקי מה שיפגשו ויחדש אליהם חבורות וימשוך אליהם מותרים וישוב כמו נגע וזה כמו הבלאדור → NM 4:131–2.

• **הסם המשלשל** · the purgative remedy: Arab. الدواء المسهل · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 122^b: הסם המגיר השתן ולזיעה: והמשלשל ומגיר הדם ועוצר אותו ומה שנשאר מאלו ענינים ידוע לא נצטרך להגדרתם → NM 4:132.

• **הסם המתיד** · the resolvent (melting, reducing) remedy: Arab. الدواء المحلل · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 120^{a-b}: המתיד הוא: הסם אשר יתך הליחה בהפרידו אותה והוציאו אותה מן המקום אשר נסתבכה בו חלק אחר חלק חומו → NM 4:132.

• **הסם המתיר הזיעה** · the diaphoretic remedy: Lat. medicina provocativa sudoris · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 245^b: הסם המתיר השתן וזיעה וסם משלשל ומביא דם או העוצר אותו ודומים יש להם ידיעה: נגלית ולכן אינן צריכין ביאור → NM 4:132.

• **הסם המתיר השתן** · the diuretic remedy: Lat. medicina provocativa urine · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 245^b: הסם המתיר השתן וזיעה וסם משלשל ומביא דם או העוצר אותו ודומים יש להם ידיעה נגלית ולכן אינן צריכין ביאור → NM 4:132–3.

• **הסם הנופח** · the flatulent remedy: Arab. الدواء المنفخ · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 121^b: והנופח הוא הסם בעצמיותו ליחות עבה: זרה וכאשר יפעל בו החום הטבעי השווה ישתנה רוח ולא יותך כמו הלוביא → NM 4:133.

• **הסם הנושך** · the irritant remedy: Lat. mordicativa medicina · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 244^b: הנושך הוא אותו: שיש בו איכות דק נושך עושה בפרוק חבור מרבה המספר מהחלקים הקטנים ומקרובי ההנחה → NM 4:133.

• **הסם הסותם** · the obstruct (clogging, stopping the pores) remedy: Arab. الدواء المسدد · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 122^a: והסותם הוא הסם אשר עבר במעברים התגבר על הכח המניע לדחותו ועמד: נגד כל מציק ומלא את החלל כמו הטיט הנאכל → NM 4:133.

• **הסם העווצר** · I. the astringent remedy: Lat. compressiva medicina · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 245^a: העוצר הוא אותו שהוא יבש מסבב לאבר יובש ומקבץ אותו לעצמו ולזה סותם המעברים → NM 4:133–4.

• II. the constrictive remedy: Arab. الدواء العاصر · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 125^a: והעוצר הוא הסם אשר יגיע מקביצותו: וחברו חלקי האבר קצתם אל קצת אל שיוכרחו הלחיות הרקיקים אשר יעמדו בפנימיותו אל שיתלחצו ושיתנועעו התנועה הנבדלת ממנו → NM 4:134.

• **הסם העווצר הדם** · the styptic remedy: Arab. الدواء الحابس الدم · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya*

al-qalbiya · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 122^b: הסם המגיר השתן ולזיעה → NM 4:134. והמשלשל ומגיר הדם ועוצר אותו ומהשנשאר מאלו ענינים ידוע לא נצטרך להגדרתם.

• **the irritant (corrosive) remedy**: Arab. الدواء اللاذع · Ibn Sīnā, *K. al-adwiya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 121^a: והעוקץ הוא הסם → אשר לו איכות דקה עוברת תחדש פרוק במחובר רב המספר מתקרב ההנחה קטון השעור → NM 4:134.

• עֲשִׂיָּה → עשיית הסם.

• **the deobstruent remedy**: Arab. الدواء المفتح · Ibn Sīnā, *K. al-adwiya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 120^b: והפותח הוא אשר יגיע החומר → הנופל בחללות המעברים ויוציאהו לא בפיותיהם לבד → NM 4:134–5.

• **the astringent remedy**: Arab. الدواء المقبض · Ibn Sīnā, *K. al-adwiya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 122^a: והקובץ הוא הסם היבש אשר → יחדש באבר יובש והתקבצות אל עצמו ויסתים לזה המעברים → NM 4:135.

• **the abluent remedy**: Arab. الدواء الغسال · Ibn Sīnā, *K. al-adwiya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 120^b: והרוחץ הוא הסם אשר ימרק לא בכח → פועלת בו אבל בכח מתפעלת והוא הלחות כשילך על פיות הנקבים וירכך מה שיש עליהם מן הליחות הדבקות והנקפאות בלחותו והזלתו והתערבו בהם → NM 4:135.

• **the carminative remedy**: Lat. frangitiva ventositatis medicina · Ibn Sīnā, *K. al-adwiya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 245^a: **הסם השובר רוח** → החום החלוש אשר הוא בלתי → יכול להתיד הלחות המנפח כשפועל בה והתרת זאת הרפואה הגיע לפעמים להתיד הנפח ההווה בגידים מהמוזנות ומהסמים כמו זרע רודא ואנגילקושט → NM 4:135–6.

• **the corrosive remedy**: Arab. الدواء المحرق · Ibn Sīnā, *K. al-adwiya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 120^b: **הסם השורף** → ולחות הליחות וישאיר אפריותם כמו אלפרביון ואלחלתית → NM 4:136.

• **ulcerating drugs**: Arab. الأدوية التي تُقرح · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 13.3: **סמים מונגעים** · **סמים** → וראוי שנתחיל ברפואתו קודם שיראו בו האותות הרעות שנשתדל לשרוף המקום הנשוד → בכויה עמוקה מרחבת הנשיכה או בסמים מנגעים ומרחיבים אותה ולא יושם עליה רפואה שתנגבה ויסתמה ויעשה הארס לפנים → NM 1:60.

• **thinning and rarefying medicines**: Arab. أدوية مسخفة ومخلخلة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23.99: **סמים מרפים ומחלחלים** → ולכן נקראים סמים מרפים ומחלחלים → NM 2:58.

• **theriacs**: Lat. medicina tyriacalis · Ibn Sīnā, *K. al-adwiya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 251^a: **הסמים הצריים** → פוסתיק: יש לו ריחניות ועפיצות → עם דביקות ומפני זה הוא משמח הלב ולזה הוא נמנה בכל הסמים הצריים → NM 4:135.

סָמוּרָה (Pass. Part.) → סָמוּרָה.

• **sable** [*Martes zibellina*]: Arab. سمور · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 150^b, col. a: **הסמור** → חשוב וטוב אל החזה והכליות והכבד → NM 4:136.

- סמור** • tremor: Lat. tremor / Arab. ناض · Galen, *De inaequali intemperie* · trans. David Caslari (*Sefer Ro'a Mezeg Mithallef*), 6.4. → NM 2:167.
- סמונת** • poisonous effect: Arab. سمية · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 13.50: סם בעלת סם ברפואה בעלת סם. → NM 1:173.
- סמוך** • Pass. Part. סמוך • ליד הסמוך הזרוע • פרק קנה הזרוע הסמוך ליד • פרוק → פרוק קנה הזרוע הסמוך ליד • סמוך • Pass. Part. סמוך.
- סמן** • puberty: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 5-7 (227) (fol. 76^b): הכפיה אשר תהיה קודם סמן התחתון יש לה העתק. → NM 3:169.
- סמפון** • Plur. סמפונות • [nasal] arteries: Arab. خيشوم, Plur. خياشيم / Lat. venae in interiore naso · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Sedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 14 (fol. 54^a): ואם יקרה הרבמס מפני ליחה חמה חדה (fol. 54^a) נגרת מן המוח אל הנחיריים ימצא החולה מזה תגבורת שרפה בחוטם וחום ולהבה ושעירות בגרונו ובשני בסמפונות אשר מן החוטם אל הפה הנקראים כיאשם דומה לעשן. → NM 4:136.
- סמפונא** (Aram.) • Plur. סמפונין • passages (i.e., blood vessels): Arab. مجار · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27 (Ms. Oxford, Bodleian Library, Hunt. Donat 2, fol. 211^a, col. a): ומי שלא יוכל למצוא דרך לסנגם מרוב טרדתו אם יהיה בדרך או בים צריך לקחת אחריהם דברים פותחים הסתומים ומנקים סמפוני הכבד והכליות וכיס מקוה המים. → NM 4:136-7.
- סמורת** • shivering: Arab. اقشعار · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 19.37: האחד שלא יחדש פלצות ולא סמרות בהכנסתו והשני שלא יהיה אבר שפריטואלי חלוש והשלישי התרחץ במרחץ בקדחות כולם ראוי שתכווין בו שלשה כוונות: → NM 1:173.
- סנון** • Plur. סינונים • dentifrices: Arab. سنونات · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Sedat ha-Derakhim*), introduction (fol. 2^b): השער הכ"א בסינונים אשר ינקו השנים. → NM 4:137.
- [סנון]** • Pu'al סנון • to be dripped; to be poured in by drops: Lat. instillare · Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 48^b: וגם יסונן שמן. → NM 1:34.
- סנסין** • Plur. סנסנים • spinous processes: Arab. سنسنة, Plur. سناسن / Gr. ὄσσοι · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 32^a): ובעד. → השנית שהשדרה מחסה ומגן לאיברים הנכבדים המונחים לפניה ולכן ברא לה קוצים וסנסנים. → NM 4:137.
- סנפיר** • Plur. סנפירות • I. dandruff; scurf: Arab. بربية / Lat. furfuratio capitis / Gr. πικτι-ρῆσις · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Sedat ha-Derakhim*), introduction (Ms. Oxford, Bodleian Library, Poc. 353, Uri Heb. 314, fol. 1^b): השער ה' בסנפירות המתילות בעור הראש. → NM 4:137.
- II. eschars: Arab. خشكيشة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Sedat ha-Derakhim*), bk. 7, 22.1: הנגעים אמנם יתילדו ממישיכת הדם וכל שכן הנגעים האדומים והם נגעים רעים שיש עמהם קדחת ועליהם סנפירות ומראיהם אדום ואדמימותם נוטה למראה אפר. → NM 1:63; 4:138.

• III. scales: Arab. نَخَالَة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, ch. 19.1: ממנו מין שהוא הקובא שני מינים: ממנו מין שהוא עמו חכוד כשיהיה החומר חזק התנועה ואמנם תחזק כשיהיה החומר מעופש מאד או נלהב מאד. ואולם המין האחר יקרא הנכרי ובו שריפה והוא בולט יוצא משטח הגוף והוא נוטה למראה תכלת והקודם נוטה אל האדמימות ובמין הזה השני סנפירות רב כעין מורסן ונגוב ופעמים סדיקות וחכוד. → NM 4:137–8.

• I. hard; rough: أحرش · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 149^a: הדגים הימים על שני מינים: המין האחד האדום הנקרא ריול הנצוד בסלעי הים והדגים הססיים → NM 4:138.

• II. that which is harsh, rough: Arab. ما كان به خشونة / Gr. αὐσθηρός · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 137^a, cols. a–b: מבשל כח משתי כחות כח קובץ ומחזק והצמוקים הקובצים והססיים מורכבים משתי כחות כח משל → NM 4:138.

• ירק → הירק הססי

[סער] • *Inf. Hitpa'el* הסתער הבטן • diarrhea: Lat. perturbationes ventris · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 1.2 (29): א"א: בהסתער הבטן והקיא: כשבאים מהטבע אם מה שצריך להתנקות יתנקה יועילו זה ויקל שאתו ואם לאו יהיה בהפך → NM 3:169.

• *Part. Hitpa'el* מִסְתַּעַר • stirred up: Arab. مهتاج / Gr. ὀργάω · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 1.22 (49): אמר אבקרואט: אמנם ראוי לך שתעשה הרפואה וההנעה אחר שיתבשל החולי אבל כל זמן שהוא נא ובתחלת החולי אין ראוי זה אם לא שיהיה החולי מסתער ואי אפשר ברוב הענין שיהיה החולי מסתער → NM 3:133–4.

• I. anxiety: Arab. قلق / Gr. ἀνάη · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 7.56 (408): הסער והאשתרילאר והפלצות: ירפאהו היין כאשר נמוג אחד שוה באחד שוה → NM 3:169.

• II. distress: Arab. كرب · a) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 18 (fol. 26^a): ויקרה לחולה עם: עלות החולי וקרוב חזקתו מקרים מפחידים כמו צמא חזק ונגוב פה ושעירות לשון ושחרותה לב וסער ודפיקת לב → NM 4:139.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 13.47: ותעלה בדעתך כי מי ששוקה רפואה משלשלת וליחותיו גסות והאוויר קר כי יחדש לו: סער והמיה וכאב באסטומכא ובמיעים ולא ישלשלו → NM 1:173–4.

• III. sleeplessness; wakefulness, engendered by anxiety and grief: أرق · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 17 (fol. 25^b): תאר עוגות ירדימו החולה כשיהיה בו סער: חזק וחוס חזק מחבור אצחק → NM 4:138–9.

• I. discomfort: كرب · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 7.55: כשתאכל מזון ולא יקרה לך ממנו נפיחה ולא רעם ולא רפפות: ולא שנגלוצו אבל יהיה מוצא אותך באסטומכתך סערה אין לך בו תועלת ויכבד באסטומכא → NM 1:174.

• II. **disturbance:** a) Arab. **قَلَقَ** · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 1.22 (49): אמרו הרפואה רוצה בו המשלשל והחולי: המסתער הוא אשר יהיו הליחות מסערות החולה הוסיפו אותו בחום יהיה להם והגרה מאבר לזקוק → NM 3:170.

b) Arab. **اضطراب** · i. Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 6.86: הרעי אשר יהיה בו קצף יורה על אחד משני עניינים: או על חמימות מרובה תתיך הגוף ויתחדש הקצף בעבור הדבר אשר ירתיח לחיות הגוף אשר → NM 1:174.

· ii. Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (*Pirquei Abuqrāt*), אמר המפרש: בהבדיל הטבע הדבר הרע מן הטוב והכנתו לדחות ולהוציא: (65) 2.13. יתחדש מזה סערה. וראוי בהכרח בזמן הסערה שהחולה יצטער ויקשה עליו חלייו → NM 3:170.

[**ספג**] · **Hif'āl** · I. **to loosen:** Arab. **خلخل** · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 1.1 (23): וכמו כן הפעולות הנמשכים לאלו הכחות (...) השניות: כמו שהסם יקשה או ירכך או יספיג או יעבה → NM 3:170.

· II. **to rarefy:** Arab. **نخف** · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 21.62: הרפואה המשככת לכאבים באמת יהיה סבת הכאב ליחה או רוח קרים או חמים באי זרעם שתהיה הליחה הם הרפואה אשר חומה כחמימות הגוף או חמימות שיהיה בראשונה ויהיה עמו דקות עצם עד שתספיג ותדקדק ותבשל ותריק מה שנתבשל ויוציא מן הנקבים ועל כן ראוי שלא יהיה בו קיבוץ כלל → NM 1:174–5.

עִשָּׂה → עשה ספוגות · **ספוגות**

עִצָּם → העצמים הספוגיים · **ספוגי**

סִפְחָת · **eczema:** Arab. **قوباء** · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 138^b, col. b: ומועיל מן הספחת → NM 4:139.

סְפִיגוּת · **looseness:** Arab. **تخلخل** · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 5.69 (289): אמר המפרש: הקור ימהר אל הגב יותר להיותו קר לרוב העצמות שיש לשם ומעוט הבשר והנשים יותר קרים מן האנשים והראיה על ספיגות העור מלפנים מצמיחת השערות → NM 3:171.

[**ספק**] · **Pu'al** · **ספק על** · **to be difficult for:** Arab. **أشکل على** · Galen, attr., *Prohibition of Burial* · trans. Judah al-Ḥarizi (*Sefer Issur ha-Qevurah le-Galienus*), par. 75: וזה החולי: יסופק על הרופאים מאד כי אין לו הוראה מדפיקת עורק ויראה בעליו מת אמתי → NM 4:139.

סִפְקָה · **error:** Arab. **وهم** · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (*Pirquei Abuqrāt*), introduction (7): אלא שגאלינוס לא יורה זה ולא ירצה בשום פנים שיהיה בדברי: → NM 3:171.

סִפְרָה · **The Epitomes:** Arab. **المختصرات** · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), introduction (13): ואמנם כל פירוש שאזכור סתם הוא דבר גאלינוס ר"ל כונתו כאשר אני לא אשגיח לצמצם מלת לשונו ממש כמו שעשיתי בספר → NM 3:123.

עִפְרָה → עפר ספרד · **סִפְרָד**

עֵב • pus: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.75 (212) (fol. 78^a): תדין על המשתין עב טיט ודם כי חבורה או מספחת בכליות או במקוה: → NM 3:172.

• בלוי → בלוי עב טיט.

• קבוץ → קבוץ עב טיט.

[**עבד**] • *Pi'el* עֵבַד • to fortify; to tone: Arab. بَدَع • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 137^b, col. a: ואחרי כן מחזקים האסטומ' ומעבדים אותה מבלי מזיקים לעצביה: → NM 4:140.

• עיבד האצטומכה • to strengthen the stomach: Arab. دَبَغ المَعِدَة • Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), He 1 (30): הלילג השחור ובלעז מירבולנש: רב התועלת ממנו והוא ישלשל שלשול חלוש ויעבד האצטומכה ויועיל מן הטחורים אינדיש וב"מ הלילקים הודיים נאותים לטבעים כלם ולכל חולי ואין דבר בכלל יותר חשוב ולא יותר: → NM 2:16.

[**עבה**] • *Pi'el* עֵבָה • to make rough: Arab. خَشَّن • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 7.25: הליחות החדות או הרפואה המחודדת אשר יעבה: האברים כשיהיה עמם מותר כח מרובה שיחוסם (?) באברים הבשריים חבלות ובעצמות נקירה: → NM 1:175.

• Part. *Pi'el* מַעְבָּה דם • מעבה דם • blood clots: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.80 (217) (fol. 78^b): זרם שתן במעבה דם גם בתחתית הבטן ועל הערוה: יכאב לאות כי זה יחול מן המקוה: → NM 3:134.

• סם → הסם המעבה.

עָבִי • thickening: Arab. تَغْلِيظ • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 20.42: ואמנם החלב הנה הוא כאלו הוא מעבה ויותר מעבה מן: החלב הגבינה והוא מן הדברים המעבים תכלית העבוי כשיאכל יבש: → NM 2:70.

עֵבִי • compactness; firmness; solidity: Arab. مَتَانَة • Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* • trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 129^a: כמתרי יש בו בשמיות וקביצות ועובי: עצימות: → NM 4:140.

עָבַר • to be in accordance with: Arab. جرى على • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 25.37: זה עובר על השרשים אשר: הודיענו גאלינוס: → NM 2:70.

עֵצִים → עינים העגבות • עֵגְבוֹת

עָגַל → עָגוּל

עָגוּל • eye-salve (collyrium): Arab. شِيَاْف • a) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 1 (fol. 42^b): ומזה: תואר עגולים לבנים כוללים מועילים בע"ה לקצידה החמה והדפיקה: → NM 4:141.

b) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 7, 15.3: וכאשר הריקונו כל הגוף נשוב אל הרפואות אשר יודעו: במשככות והדוחות בהתחלה כמו שנדל וכול ארמיני ועגול ממיטא ואופי ומה שדומה לזה: → NM 1:63.

· trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), introduction (fol. 3^b): השער הי"ג: בעוות והמשברים הוא אל מגת ובלע' טרננדש → NM 4:142.

b) Lat. torsio · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 5.41 (261) (fol. 34^b) אם תרצה לדעת אם האשה הרה תן לה לשתות מליקרטו כשהולכת לישן אם: (fol. 34^b) → NM 3:172.

· II. **twitching**: Lat. tortura (Honofredi) · Ibn Zuhr, *Regimen of Health* · trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanhagat ha-Ber'ut le-Abu 'Ali ben Zuhr*), ch. 28: עוות הפנים חזק הכח: יבשר באלקוה שיקרב חדושה וראוי כאשר ירגיש זה שיעשה שלשול חזק ויחפף הפנים בחומץ → יין חזק כבר הורתח בהם פודנג' וימעט המזון וירחיק השתיה בכלל ויעשה גרגרים ועטושים → NM 4:142-3.

• **tenesmus**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 7.27 (379) (fol. 114^b): הרבה סבה להפיל: (fol. 114^b) אמר אפוקרט: כאשר יקרו שברים ועיוות הבטן לאשה הרה סבה להפיל: (fol. 114^b) → NM 3:172-3.

• **squinting**: Lat. obliquitas aspectus · Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* · trans. Bonfos, ch. 11: מעוות ההבטה הנקרא אבליקוס: → NM 2:179.

• **רָאָה** → אותם שיראו בעיוות.

עומד (Part.) → עָמַד.

עומק → עָמַק.

עוֹנָה · attack; paroxysm (of a disease): Arab. نوبة · a) Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 2.13 (65): אמר אבקראט: מי שיבא לו הנקיון הנה: (65) 2.13 יכבד עליו חליו בלילה אשר לפני עונת הקדחת אשר יבא בה הנקיון ובלילה אשר אחריו יהיה ברוב קל → NM 3:173.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 3.103: אותם שימותו בלא בחראן ימותו ביום העונה ויש מהם שימותו בתחלת עונת הקדחת: 3.103 → NM 1:175.

c) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 4.22: ועוד גם כן יהיה הדפק אם בתוספת אותם העונות ועליהם: → NM 2:70.

• **קִדְחַת** → הקדחת שעונתה בכל יום.

עוֹנָה (Part.) → עָנָה.

קלפָּה → קלפת עופרת · **עוֹפֶרֶת**.

עוֹצֵם → עָצַם.

עוֹצֵר (Part.) → עָצַר.

עוֹצֵר → עָצַר.

[עוֹק] · **to prevent**: Arab. عاق · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 1.17 (44): ואם יעיקוהו עונות הקדחת ולא ימצא עתים: (44) 1.17 → NM 3:173.

עוֹקֵץ (Part.) → עָקַץ.

עוֹקֵץ → עָקַץ.

[עוֹר] · **to irritate**: Arab. هاج / Gr. ἐρεθίζω · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 4.54 (191): מי שקרה לו: (191) 4.54

→ בקדחת שורפת שעול רב יבש ואחר כן יהיה מעורר אותו מעט הנה הוא בלתי אפשר שיצמא
NM 3:173.

• **עורר אסטנסות** • to cause nausea: Arab. أَعْنَى · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.51: וכמו שכל המינים הנבאשים מהפכים 9.51: → NM 2:30. הגנפש ומעוררים אסטנסות כן כל המינים המבושמים טובי הריח מחזקים האסטומכה

• **עורר התעוררות** • to experiment: Arab. أحدث حدثًا / Gr. νεωτεροποιέω · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 1.20 (47) (fol. 17^a): אמר אבוקרט: הגופים אשר יבואם הגבול או שכבר בא להם הגבול על השלמות אין ראוי שתניע ולא שתעורר בהם שום התעוררות → NM 3:174. ללא ברפואה משלשלת ולא בזולתה מההתעוררות אבל יונחו

• **התעורר** • revival of strength: Arab. إنعاش · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 20.30: כל מי שיצטרך להתעורר אין ראוי: 20.30: שישתה דבר לבד היין הרקיק הלבן הדק מעט סובל המים ואשר יש בו קביצות מעט. הנה זה הוא → NM 2:70. מהדברים היותר מועילים להם אם לא יהיה בהם קדחת

• **עורר** • folio of pergament or paper: Arab. جلد · Maimonides, *Ṣarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), introduction (10): הנה ראיתי קצת המפרשים פירשו: זה המאמר ממאמרי אבוקראט והוא זה: וכאשר הגיע החולי לתכליתו אז ראוי שתהיה ההנהגה → NM 3:174. בתכלית האחרון מן הדקות שפירש אותו ביותר ממאה עורות בלא עניין ובלא סבה

• **עורי** → המעי העור • עורי.

• **עורב** → חרטום העורב • עורב.

• **עורף** → עורף.

• **עורק** • carotid artery: Arab. العرق السباتي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fols. 56^b–57^a): שריג יוצא ממבוא: → NM 4:143. העורק התרדמיי

• **עורקים הנחים** • non-throbbing veins, vessels: Arab. العروق الساكنة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 63^a): → NM 4:143. אמנם העורקים הנחים הנה צמיחת כלם מן הכבד

• **נפיקה** → נפיקה פיות העורקים מלמטה.

• **פיה** → פיות עורקי הרחם.

• **עורקים שוכנים** • veins: Arab. عروق ساكنة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 60^a): ויעברו עם שריגי אלה העצבים עורקים: → NM 4:161. דופקים ושוכנים במוצאיהם אל חוט השדרה

• **תעלה** → תעלות העורקים.

• **עורת** • squinting: Arab. حول، أحول · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 56^b): לכן יקרה למעוות הראות הנק' נירש שיראה הדבר כשני דברים בעת שתטה אחת האישונים למעלה או → NM 4:143. למטה

• **עיתק** (Part.) → עיתק.

• **עטוף** • fainting: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 5.16 (236) (fol. 82^b): אמר אפוקרט: ויפתחו וירחיבו המים התמים את גידי ההרגש ויסכלו הדעת ויעוררו זוב: → NM 3:174. הדם גם יסבבו עטוף ופעמים יביאו בחומם המות

עֵטְרָה • king's clover; melilot [*Melilotus officinalis*]: Arab. إكليل الملك · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 21.69: הרפואות החמות בראשונה היבשות מאותן שמשמשין אותן שבעה ועשרים והם אורז ואנרוט אסטוכודוס → NM 4:143–4.

עֵטְרִי • coronal: Arab. إكليل · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 17^a): (ונקרא העטרי) עם המצח והוא עשוי (ונקרא העטרי) → NM 4:144.

עֵטְשׁ • Part. *Hif'il* מעֵטֵישׁ • דְּבַר מֵעֵטֵישׁ → דְּבַר מֵעֵטֵישׁ.

עֵיוּת → עֵיוּת.

עֵיוֹן • i. external angle of the eye: Arab. لحاظ · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 30^a): במקום → NM 4:144.

• ii. intuition: Arab. حدس · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Pirqei Abuqrāṭ*), 1.7 (21): (ואז נוכל לדון במה שיתחדש בעיון טוב יהיה קרוב מן האמת) → NM 3:175.

• [דבר] → דיבר בלא עיון.

• דְּבַר → דבר נאמר בלי עיון.

• רְעִיוֹן → רעיון נאמר בלי עיון.

עֵיִן • to regard: Arab. لحظ · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 25.59: (ובני אדם עוינים אותו בעין הגדולה והמעלה וההקדם) → NM 1:176.

• Part. *Pi'el* מְעִיֵן • being indicative; [a day of] prognostic indication: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 2.24 (76) (fols. 23^b–24^a): (הרביעי הוא הוראה) מהשביעי שלהם והשמיני התחלת השבוע האחר והמעין הוא אחד עשר כי זה הוא רביעי → מהשבוע השני והשבעה עשר גם כן מעיין כי הוא רביעי מארבעה עשר ושביעי מאחד עשר → NM 3:135.

עֵיִן • patella: Arab. عین الركبة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 22^b): (הארכובה) → NM 4:144.

• בַּת → בת עין.

• זָנַב → זנב העין.

• חֵיק → חיק העין.

• יְרִידָה → ירידת המים בעין.

• כָּלַל → כלל העין.

• עֵיִן הַכְּתָף • the process of the scapula that is shaped like the Arabic letter 'Ayin (i.e., the spine of the scapula): Arab. عين الكتف / Gr. σιγμοειδής · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 37^a): (כמו הסנסן לחוליות נבראים לשמירה ונקרא עין הכתף) → NM 4:144–5.

• מְרִסָּא → מורסת העין.

• נְעוּר → הנעור אשר יהיה בדמע העין.

- עגול → עגול העין.
  - עין → עין בעין.
  - עמח → עמח העין.
  - קצח → קצה העין הגדול.
  - קצח → קצה העין מיצד האזן.
  - קצח → קצוות העין.
  - ראש → ראש העין.
  - רואה → הרואה שלעין.
  - תחתית → תחתית העין.
  - תכליתיות → תכליתיות בעין.
  - *Dual* • עינים • the olecranon and coronoid fossa [of the humerus]: Arab. عين, *Dual* عینان / Gr. βραχίμides · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 38^a): עינים שני נקרות שני עינים → NM 4:145.
  - אפל → אופל העינים.
  - אפר → אפר העינים.
  - לקחה → להבת העינים.
  - לקלוף → לכלוף העינים.
  - פתיחה → פתיחת העינים.
  - שן → השנים אשר כנגד העינים.
- עצום** → עיצום.
- עעזר** → עעזר.
- עקום** → עיקום.
- עקר** → עיקר.
- ערוב** → עירוב.
- [**עכב**] • *Part. Pu'al* • מעכב • rare: Arab. متقاوت · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 4.20: וכשילחוץ פי האסטומכה ועסה אותו רוב מאכל: 4.20: או ליחות בלתי עוקצות ישפכו אליה אז ישוב הדפק מעוכב מאוחר וקטן וחלוש → NM 2:60–1.
- עריקה** → אריגת העכביש • ערביש.
- עכבר** • weasel: Arab. ابن عرس · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 21.54: ואבן ערס הוא עכבר פרעה אם ילקח אותו בעל: 21.54: החיים ויחפף בו עקיצתו יבריא מיד → NM 2:71.
- עכוב** • rarity: Arab. نفاوت · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 4.6: עכוב הדפק או חולשתו או קטנו כל אחד משלשת המינים האלו: 4.6: כשיהיה בתכלית אשר אין אחריו תכלית הנה הוא מפוחד מאד ובעליו על צער גדול תמיד → NM 2:71.
- dysuria: Arab. عسر البول · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 136^a, col. a: ויש פחד מן הפטריות שאינם ממיתים שלא יקרה מהן חניקה וגנוח ועלוף וקרירות הידים והרגלים ועל הרוב → NM 4:145 (corr.).

עבול · the second digestion (i.e., that in the liver): Arab. الهضم الثاني · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 135^a, col. b: והמעט מאכילתו חי אחר האכילה יתמעטו רוחותיו → NM 4:145–6.

עכירות · sediment: Arab. عكر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 3.61: וגם ימצא לפעמים רבות במורסות הנקראות דבלות גשמים → .דומים לאבן ולחול ולחרס ולעץ ולפחם ולעכירות השמן ולשמרי היין ובזולת זה ממינים רבים → NM 2:71.

· **עכירות הראות** · clouded (blurred) vision: Lat. *obscuritas oculorum* (Honofredi) · Ibn Zuhr, *Regimen of Health* · trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanhagat ha-Ber'ut le-Abu 'Ali ben Zuhr*), 34: הרחיק עצמך מהאכילה מעכירות הראות בלילה → NM 4:146.

עכיל · Part. Pi'el מְעַכֵּל · הסם המעכל → .

עלג · people who lisp: Arab. اللغ / Gr. τραυλός, Plur. τραυλοί · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 6.32 (324): אמר אבקרַט: → NM 3:175–6. העלג יקרה להם בפרט שלשול ארוך

עלה · to culminate (disease; fever): Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 1.10 (37) (fol. 24^b): באשר ימהר החולי לעלות פתאום תרבה: → NM 3:176. לדקדק מאכליו

· **עלה בשנים** · to be advanced in years; to be old: Arab. مسن · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*) (Ms. Oxford, Bodleian Library, Poc. 353, Uri Heb. 314, fol. 10^a): ואם עלה בשנים או: → היה חלוש ראוי שנוהר מהוצאת הדם ויסתפק על מה שזכרנו מהרפואה הכללית והפרטית → NM 4:146.

· Part. Pu'al מְעַלָּה · האיברים המעולים → .

עלה · Plur. עלים · אלה עלים → .

עלה · disorder of the spiritual members: Armengaud Blaise, *Tabula Antidotarii* · trans. Estori ha-Parḥi (*Shemot ha-Mashqim*), 18 (57): ... דיאה קלמינטום → בשעת שכיבה עם בשול ריגליסיאה מנוק(ה) כנגד העלה הרוחנית → NM 4:146.

עלול · patient: Arab. عليل · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 7.50: מועט בשעול רב על שני פנים אם בסבת → עובי הליחות ודבקותם וישתרגו ויסתבכו ויקשה המלטם ואם בסבת ריקות הליחות → NM 2:71.

עלוקה · thick, clotted blood: Arab. علق · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 6.91: הדם כשיקפה ויתקשר וישוב כעלוקה במקוה: → וכן אם יקפא במעים או באסטומכה או בחזה הנה הוא באלו יותר רע שאינו במקוה ויקרה → לו בסבתו עלוף וכרכמות מראה וישוב הדפק קטן וחלוש ותכוף ויחס העלול ויתרפו אבריו → NM 2:72.

עליה · getting worse; increase (of a disease): Arab. تزيد · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 9.20: ליתרגס ככלות עלייתו לך למשווח הגרון: → ברפואות חזקות וחריפות → NM 1:176.

גיד → הגיד העליון • **עֲלִיּוֹן**.

- זנאד → הזנאד העליון.
- עמק → העומק אשר בעליון אחורי העואר.
- עמוד → העמוד העליון.

עֲלִיָּה → עלייה.

עֲלִיָּה • blemish; defect; fault: Lat. vitium · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 104^a: על כאב ועלילת הכבד תכוב על הכבד · NM 1:34.

עֲלִיקָא (Aram) • leech: Arab. علق · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 126^b. col. a: והנותן גריסיהם: על מקום העלקא יפסיקו הדם · → NM 4:146.

עֵצִים → העצם העמוד למטה מכל השדרה • עומד • **עֲמוּד**.

- עת → העת העמוד.
- **Hif'il** העמיד • to set down in writing: Arab. تَبَّت · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), introduction: ואלו הפרקים אשר העמדתי: ללא אומר שחברתיים אבל אומר שחברתיים · → NM 2:72.

עֲמוּד • radius: Arab. الزند الأعلى · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 12^b): מפרק העמוד · → NM 4:146–7.

- עֵצִים → עֵצִים העמוד.
- **ulna**: Arab. الزند الأسفل · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 12^b): מפרק העמוד העליון · → NM 4:147.
- **the two bones of the forearm (radius and ulna)**: Arab. **Plur.** עמודים • עמודים • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 12^b): הזרוע מחובר משתי עצמות דבקות ונקראים שני עמודים · → NM 4:147.

עֲמִידָה • i. climax; culmination: a) Arab. منتهى · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 9.18: וערוב תשפוך על ראשו מישרת הפאפיר ותשים בקצה נחיריו ופניו מה שיקרר המוח · → NM 1:176.

b) Arab. انتهاء · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 10.1: זמני החולי הכוללים הם ארבעה: התחלה ותוספת ועמידה וירידה ולפי עמוד · → NM 1:176.

• **II. maturity**: Arab. وقوف · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 18^a): וברוב הם צומחות באמצע זמן הגדול והוא אחר היותו: רואה קרי עד שיגע אל העמידה כי העמידה קרובה משלשים שנה ועל כן נקראות שני החלומות · → NM 4:147.

• **III. staying**: Arab. مكث · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 9.97: סבות והם ריבוי הרגש: האבר והיותו מקום שיריקו בו המותרות נושכות ומיעוט עמידת הרפואה בו ומפני היות מזגו חם ולח · → NM 1:176.

[עמול] • *Nitpa'el* • **נִתְּעַמַל** • **to suffer from pain**: Arab. تعب / Gr. πονέω · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 4.33 (170) (fol. 68^b) אמר אבוקרט: ואם יהיה ג"כ כבר קדם: → NM 3:176. ונתעמל אבר מן האברים קודם שיחלה בעליו הנה באבר ההוא יקבע החולי

עַמְלִי • **pain**: Lat. labor / Arab. وجع · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 2.1 (53) (fol. 7^b): אמר אפוקרט: איזה מדוה שהשינה עושה עמל אות מות: → NM 3:177.

• **בלי עמל** • **spontaneous**: Gr. αὐτόματος · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 2.5 (57): בלי עמל יגיעה מבשרת חלי: → NM 3:177.

• **בַּעַל** → **בעלי העמל**.

עַמְלִי • **the nape of the neck**: Arab. نقرة / Lat. fovea nuchae · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 10 (fol. 14^b): ואם היה חלוש ולא תהיה בו קדחת נשים לו כוסות המציצה בחיצון כל אחד משוקיו גבוה טפח מן העקב או נשים כוסות המציצה בעומק אשר בעליון אחריו הצואר. → NM 4:147.

עַמְקִי • **[growing] in the plains**: Arab. سهلي · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), fol. 135^a, col. b: האספרגוס שני: מינים: עמקי והררי → NM 4:148.

עַנְבִּי • **berries**: Arab. حَبّ · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 139^a, col. b: עינבי ההדס: הקרירות והיבשות גוברים עליהם → NM 4:148.

• **תירוש** → **תירוש ענבים קרוש בבטול**.

עַנְבִּי • **the grapelike [tunic]**: Arab. العنبيّة / Lat. uveon · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 6 (fol. 45^b): ואם יהיה החולי מפני לחות עבה עומדת בין הכפורית והענבית ראוי שנצוה החולה: → NM 4:148. להקיז הגיד העליון ויוציא מן הדם בשעור הצורך והכח

• **גִּלְד** → **הגלד הענבי**.

[ענג] • **Part. Pu'al** • **מְעַנֵּג** • **i. adolescent**: Arab. راحق · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 6 (fol. 11^a): ויעשה מאילו הטיחות מהם תאר טיחה מועילה בע"ה מן המוגלא והנגעים שיהיו בראש וכל שכן במעונגים והבחורים והוא מנוסה → NM 4:148.

• **II. soft**: Lat. delicatus · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), 11^a: זכור כי כאשר יהיה האבר יותר נכבד ויותר מעונג כפי זה צריך: → NM 1:30. שיתחברו חלקיו בעונג

[ענה] • **Inf. Hitpa'el** • **הִתְּעַנֶּה** • **fasting**: Lat. ieiunium · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 1.13 (40) (fol. 4^b): ופחות מהם הנערים ופחות מכלם הקטנים → NM 3:177.

עַנְיָה • **to attack**: Arab. ناب · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 25.24: אמר משה: המובן ממאמרו הראשון הוא שהליחה המתעפשת תחלה תהיה בתוך העורקים. וזמן המנוחה הוא הזמן אשר בין עיפוש חלק מזה הדבר ובין עיפוש מה שסמוך לו. כמו שהומשל באשפה ותהיה הקדחת תענה והליחה מתעפשת בתוך העורקים כמו שאמר → NM 1:176–7.

• **קַדְחָת** → **הקדחת העונה בכל יום** • **עוֹנָה** • **Part.**

עֵינַן • observation: Arab. مباشرة • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Zerahyah Hen (Pirquei Abuqrāt), 1.7 (21): ועל כן יצטרך להרגל ארוך בעניין הסימנים בכל אחת ואחת מהם ואז: → NM 3:177.

עָנַן • cloud in the eye; mist over the eyes: Arab. ضبابة / Gr. νεφέλη • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 6, fol. 46^b: תאר עגולים טובים מועילים מן הענן והדמע והאכול ויובש העפעפים מסבות עשנים: כרכומיים → NM 4:148–9.

עֶסוּי • I. evacuation; extraction: Arab. عَصْر • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 52^a): אמנם הבטן הנה עצליו שמנה ישתתפו: בתועלות ומהם העזרה על עסוי איזה מה בקרבים מן היציאה והשתן → NM 4:149.

• II. tenesmus: Arab. زحير • Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Nathan ha-Me'ati, 7.27 (379) (fol. 132^a): אמר אבוקרט: כשיתחדש במעבורת עסוי הנקר' זחיר יהיה סבה שתפיל: → NM 3:177.

עֶסִיס • rob (i.e., fruit juice boiled down to syrup): Arab. رِبّ • Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 132, col. b: ואחר להרגיל אחד מן העסיסים החמוצים אם הוא בעל מזג חם: → NM 4:149.

[עסק] • Part. Nif'al נַעֲסָק • being treated (for an illness): Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Judah Shalom, 6.38 (330) (fol. 105^a): באשר בו סרטן נסתר הוא יותר טוב שלא להתעסק כי: הנעסקים ימותו יותר מהר והבלתי נעסקים נשארים זמן רב → NM 3:178.

• *Hitpa'el* הִתְעַסַק • to be treated (for an illness): Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Judah Shalom, 6.38 (330) (fol. 105^a): באשר בו סרטן נסתר הוא יותר טוב שלא להתעסק כי הנעסקים: ימותו יותר מהר והבלתי נעסקים נשארים זמן רב → NM 3:178.

עֶפִיצוּת • I. acridity; bitterness: Lat. pontificas • Ibn Sīnā, *K. al-adwiya al-qalbiya* • trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 250^a: מיראבולמש קיבולש ואינדיש קרים: בראשונה ויבשים בשניה ולהם עפיצות שמורה על שיש לו קביצות עצמי → NM 4:149.

• II. astringency: Lat. stipticitas • Ibn Sīnā, *K. al-adwiya al-qalbiya* • trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 249^a: ועם זה יש בו דקות והנה נאות ברוח: לריחניותו ועפיצותו → NM 4:149.

עֶפְעָף • Plur. התפשט העפעפים • עפעפים.

עֶפְצִי • astringent: Lat. stipticus • Ibn Sīnā, *K. al-adwiya al-qalbiya* • trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fols. 247^{a-b}: אבל אותם שאומרים שהוא קר מתחלפים ג'כ: שקצתם מניחים קרירותו בראשונה וקצתם בשניה אבל ידמה שהוא בסוף הראשונה ויובשו בשנית מפני זה הוא מהרפואות העפציות → NM 4:149–50.

עֶפְר • Cimolian earth: Arab. قيموليا • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 28.2. → NM 1:72.

[עפש] • Part. Pi'el מְעַפֵּשׂ • המעפש • מעפש.

עֶץ • stalk; stem: Arab. عود • Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 127^a, col. b: ולתבל הברש בכוסבר הלח: ובצלים ועץ של שבת ושרשי כרשין וכשיצטמקו העדשים לשפוך מימיהם ולרדצם במים אחרים וחמים. → NM 4:150.

עצב · recurrent laryngeal nerve: Arab. العصب الراجع · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 30^b): ועל כן נקרא העצב . החוזר . → NM 4:150.

· recurrent laryngeal nerve: Arab. العصب الراجع · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 58^a): ולכן נקרא . העצב החוזר למפרע . → NM 4:151.

· the acoustic (auditory) nerve: Arab. العصب الذي يجري فيه · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 7 (fol. 47^b): ואם לא נראה דבר מזה וראינו נקב האזן בריא אין: ... אז ראוי לשלשל המותרות ההם בו נזק ידענו כי העצב אשר בו ילך השמע כואב ואם היה כאב העצב השומע מפני מותר עב קר דבק . או מפני רוח עבה או מורסא קרה ... → NM 4:150.

· the acoustic (auditory) nerve: Arab. العصب السامعة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 7 (fol. 47^b): ואם לא נראה דבר מזה וראינו נקב האזן בריא אין בו נזק ידענו כי העצב אשר בו: ... אז ראוי לשלשל המותרות ההם ילך השמע כואב ואם היה כאב העצב השומע מפני מותר עב קר דבק או מפני רוח עבה או מורסא קרה . → NM 4:151.

· nerves of the sacrum; sacral nerves: Arab. العصب العجزي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 60^a): הזוג הראשון מן העגזיים מתערב בקטניים כפי האמור: → NM 4:151.

· nerves of the coccyx: Arab. العصب القطني · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 60^a): הזוג הראשון מן: → NM 4:151.

· motor nerves: Arab. الأعصاب الحركية · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 56^a): ואמנם (העצבים): . התנועיים הנה מגיעים אל המכוון . → NM 4:222.

עצביות · having the property of a membrane, nerve: Arab. عصبانية · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 50^a): והאחר: . יותר קצר ממנו ופתיילו אל ההתרחבות וקצהו יותר חזק העצביות . → NM 4:151.

עִצְוָה · coccyx: Arab. عمصص · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.96 (fol. 230^b): → על העצה תועיל מטחורי פי הטבעת ומן השחין השפל ר"ל מן השחין אשר יהיה בירכים ולמטה . → NM 1:106.

עִצוּם · I. bearing down (i.e., contracting the abdominal muscles): Arab. تَحرُّ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.75 (fol. 221^b): ואם לא יצא העובר תקח רגליה ביחד ותנענעם בחזקה: . ואחר כך תסחוט למעלה מן החלציים מעט מעט עד שיעלה העובר למעלה ואחר תכניס המילדת ידה ותשוה העובר מעט מעט ותצוה האשה שתרגיל העיצום עד שיצא . → NM 1:107.

· II. intestinal illness: Arab. عَجَج / Gr. κοιλιακός · Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Bet 13 (20): בזרקטונא ובלעז שילום וכשישתה: באישרוב גלאבי תכבה החום ותשקוט הלהבה ותרכך החזה ותועיל מן העיצום אשר יהיה במעים . → NM 2:16.

• III. **tenesmus**: Arab. زحير / Gr. τεινεσμός · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 146^b, col. a: חלב הבקר יותר עב מכל החלבים ויותר רחוק מן העכול והירידה ויותר כבד על האסטומו' ושלשולו הבטן יותר מועט אלא שהוא זן יותר מכל החלבים ועל כן חלבם מועיל מן השלשול המררי והעיצום הכרכומי → NM 4:152.

• **intestinal abrasion**: Arab. سحج الأمعاء / Gr. ἀπόστυγμα · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 125^a, col. b: הארז אמר אסחק כי הארז חס בתחלת המעלה הראשונה ואמר זולתו כי הוא קרוב מן השווי. והלחם העשוי ממנו יזון פחות מלחם החטה ויותר מתאחר להתעכל ועוצר בהם המעים ומועיל מן העיצום וההפשטה ומן השחין המתהווה בהם → NM 4:152.

עֲצִירָה (Pass. Part.) → עֲצִיר.

• I. **constipation**: Lat. constipatio · Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* · trans. Anonymous, 13: ואולי תקרה לקצת מהם קדחת וזחילת הבטן או עיצור → NM 2:179.

• II. **cramps**: Arab. مغص · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 7, 10.1: הנה יקרה למי שנשכו אפעה: בתחלת הענין שישבו מראוהו לבן ויתנפח ממנו מקום הנשיכה והנה גבה הנפח הרבה ויעשה המקום אבעבועות עד שיהיה דומה לשרפת אש ויקרה לו עלוף רב וסבוב וזיעה קרה ועוצר השתן → NM 1:64.

• III. **pressure**: Arab. عصر · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 7, 9.2: וכאשר הגיע אל האסטו' וקרה ממנו צער ודיות זיעה הוא רמויילאר עם קיא ונפח ושני מראה ופלצות ושרפה ועצור → NM 1:64.

• **constipation**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3.5 (11) (fol. 50^b): בתגבורת רוח צפונית יחול כאב הגרון ושעול ועצור הבטן וכאב → NM 3:178–9.

• **constipation**: Arab. حبس البطن · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 142^a, col. b: ותקונם ודחית נזקם לרוצה לתתם עוזרים לעצור המעים מבלי נזק לקלותם או לצלותם על האפר החם → NM 4:152.

• **dysuria**: Arab. عسر البول · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 6.36 (328) (fol. 104^b): כי תקיז דם מן המקורות הפנימיים ההקזה היא → NM 3:179.

• I. **binding**: Arab. حبس · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 13.28: השלשול אם יקובל תועלת בו אין ראוי שיפסק ואפילו במאכל אשר יש עמו כח מועט מעצירה וכל שכן הרפואות העוצרות כי אם יפסק תשוב הליחה הרעה למעלה ותוליד קדחת או מורסא בכבד ברוב או בשאר האברים → NM 2:72.

• II. **constipation**: Lat. constipatio · Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* · trans. Bonfos, ch. 12: ואם יקרה להם שלשול הבטן יתרפא עם המשיחה אשר נאמר → NM 2:72.

- אָפֵן → אומן העעצירה.
- עעצירת הבטן • **constipation**: Arab. احتباس الطبع · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 8.27: מעצירת הבטן יעורר כל כאב מהליחות: 8.27: הגסות ויחליש כח הטבע ויפסיד הפעולות הנפשיות ויקרה ממנו התרדמה הכבדה והפסד הדעת. → NM 1:177.
- עעצירת השתן • **dysuria**: Arab. عسر البول / Gr. δυσουρία · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 3.5 (III) ואולם הרוח הצפוני יחדש שעול וכאב: 3.5 (III) והגרונ ויובש הבטן ועצירת השתן והפלצות וכאב בצלעות והחזה → NM 3:179.
- העצל המעצלי הבטן • **the rectus abdominis muscle**: Arab. العضل المستقيم من عضل البطن · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 ומזה זוג אצל קצוותיהם ומתדבק באמצע החזה מה שבין השחוס הנקר' אלחנגרי: (fols. 48^b–49^a) והתרוקה ומתדבק לעצל הישר מעצלי הבטן → NM 4:153.
- העצל המחזיר לאחור • **rotator muscles**: Arab. العضل المدير · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 16^a): היותר גדולים בעצלי הירך הם המותחים אותו אכ"ב אשר יקבענו ... ואחריה העצל המרחיק ואחריו המקרב ואחריו המחזיר → NM 4:153.
- העצל המסבב • **rotator muscles**: Arab. العضل المدير · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 53^a): הגדול שבעצלי פחד הירך הוא: (fol. 53^a) אותו אשר יפשיטו ואחריו אותו אשר יקבעו ... ואחריו העצל המרחיק ואחריו המקרב אותו אשר יפשיטו ואחריו אותו אשר יקבעו ... ואחר העצל המסבב → NM 4:153.
- העצל המקרב • **adductor muscles**: Arab. العضل المقرب · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 53^a): הגדול שבעצלי פחד הירך הוא: (fol. 53^a) אותו אשר יפשיטו ואחריו אותו אשר יקבעו ... ואחריו העצל המרחיק ואחריו המקרב אותו אשר יפשיטו ואחריו אותו אשר יקבעו ... ואחר העצל המסבב → NM 4:153.
- העצל המרחיק • **abductor muscles**: Arab. العضل المبعد · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 53^a): גדול שבעצלי פחד הירך הוא: (fol. 53^a) אותו אשר יפשיטו ואחריו אותו אשר יקבעו ... ואחריו העצל המרחיק ואחריו המקרב אותו אשר יפשיטו ואחריו אותו אשר יקבעו ... ואחר העצל המסבב → NM 4:153.
- עיָצְלָה • I. **amentia**: Arab. بِلَادَة · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbīya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 128^b: כנדר: לבונה אליבנום חם בשניה יבש בראשונה מחזק הרוח: (Sammim Libbiyim), fol. 128^b: כנדר: לבונה אליבנום חם בשניה יבש בראשונה מחזק הרוח והשכחה → NM 4:153–4.
- II. **fatigue; weariness**: Arab. كلال · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbīya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 130^a: ניגופר: הוא קרוב במשפטו מן הכאמפור אלא: (Sammim Libbiyim), fol. 130^a: ניגופר: הוא קרוב במשפטו מן הכאמפור אלא: (Sammim Libbiyim), fol. 130^a: שהוא יותר לח ולחותר תחדש ברוח אשר במוח עצלה ורפיון → NM 4:154.
- III. **flabbiness**: Arab. رهل · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 15.2: והמורסא המתחדשת מליחה: (Sefer Šedat ha-Derakhim), bk. 7, 15.2: והמורסא המתחדשת מליחה: (Sefer Šedat ha-Derakhim), bk. 7, 15.2: לבנה תקרא מורסא רפה ואותותיו לובן ורפיון וישאר מקום נעיצת האצבע עמוק ואין כאב עמו אבל לחות ועצלה → NM 1:64.
- **[עעצם]** • **Hitpa'el** • **התעצם** • **to bear down (i.e., to push, to contract the abdominal muscles and diaphragm during childbirth)**: Arab. تَزَحَّر · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-*

man 'aġġza 'an at-ta'lif · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.75 (fol. 221^b): ואחר כך תצוה שתתעצם ותעטישנה בחנינא כי העובר יצא: → NM 1:107.

עֵצֵם · consistency: Arab. قوام · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 5.12: ורע ממית זה רע ממית: → NM 2:72.

• **עֵצֵם אבִּנִי** · (lit., stony bone); the petrous part of the temporal bone: Arab. عظم · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 57^b): וגם המוצא אשר יש לו בעצם אבני קשה סובל נקבים רבים: → NM 4:154.

• **הַעֵצֵם שֶׁעַל הָאֵמָה** · the hip bones; the pubic bones: Arab. إِعْظَامُ الْعَانَةِ / Lat. ossa innominata; ossa pubis · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1, ch. 25 (fol. 22^a): הפרק הכ"ה בניתוח העצם שעל האמה: → NM 4:157.

• **בְּדָק עֵצֵמוֹ** → **בְּדָק**.

• **הַעֵצֵם הַדּוֹמָה לְלִמּוּד בְּכַתִּיבַת הַיּוֹנוֹנִים** · the bone resembling the letter L in the Greek alphabet (i.e., the hyoid bone): Arab. العظم الشبيه اللام في كتابة اليونانيين · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 42^b): הגנה כל: העצמות אם מנית אותם יהיו רמ"ח לבוד השומשמניים ובלעדיו העצם הדומה ללמד בכתיבת היוונים: → NM 4:154.

• **עֵצֵם דּוֹמָה לְעֵצְמוֹת הַקּוֹבִיָּא** · cuboid bone: Arab. زدي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 23^a): ואחד מהם עצם דומה לעצמות: → NM 4:154.

• **עֵצֵם הַחֲזָה** · sternum: Arab. قَص · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1, ch. 15 (fol. 20^b): הפרק ה"ט בניתוח עצם האנצולא והוא עצם: החזה הוא מחובר משבעה עצמות ולא מעצם אחד כמו שנודע בו בשאר המקומות מן התועלת: → NM 4:155.

• **עֵצֵם הַחֲלִיעִים** · ilium: Arab. عظم الخاصرة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 22^a): וכל אחד מהם יחלק אל ארבעה חלקים ומה: → NM 4:155.

• **עֵצֵם הַטְּבֵעַת** · sacrum: Arab. عَجْر · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 12^a): פרק י"א בנתוח עצם הטבעת: → NM 4:155.

• **עֵצֵם הַכֶּסֶל** · ilium: Arab. عظم الخاصرة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 40^a): וכל אחד מהם מתחלק לד' חלקים ואשר יטה: → NM 4:155.

• **עֵצֵם הַכַּתֶּף** · scapula: Arab. عظم الكتف · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 49^a): וחמשה עצלים צמיחתם מעצמות הכתף מהם: → NM 4:155–6.

• **הַעֵצֵם הַלְּמֹדִי** · the hyoid bone: Arab. العظم اللامي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 47^b): ותשעה שנים רחבים באים מהתוספות החיציות ומתחברים בצדדיו ושנים ארוכים צמיחתם מעליוני העצם הלמדי: → NM 4:156.

• **הַעֵצֵם מְקוּם שֶׁעַר הָרֵגְלִים** · hip bone; pubic bone: Arab. عظم العانة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 18^a): ולפי שאין לעצל הצומח מצד: → NM 4:156.

מקום עצם שער הרגלים דרך אל הרגלים מאחורי הגוף ומפנימי הירכים לרוב מה ששם מהעצלים והגידים → NM 4:156.

• **עצם העגבות** · **loins**: Arab. القطن · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 16.5: קצתם ואילו: 16.5: העצר הוסת ברוב ירדפוהו מקרים רעים או כולם או קצתם ואילו: 16.5: הם כובד הגוף ונפילת תאות המזון ופליצות וכאב על עצם העגבות או הצואר או הקדקוד או הראש → או שרשי העינים וקדחות שורפות ושתן במראה מעורב משחרות ואודם ויצא החלב מהשדים → NM 1:177.

• **עצם העמוד למטה מכל השדרה** · **loins**: Arab. القطن · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 17.14: ואילו לפי דעתי צריכים להיותם מונעים עצמם: 17.14: מכל דבר שהוא מוליד הזרע ויאכלו מזון ורפואה שתכבה הזרע ויטריחו עליו גופם בשישחקו לכדור הקטון או הגדול או להעתיק האבנים וימשח העצם העמוד למטה מכל השדרה הנקרא קוטון אחר → NM 1:177–8.

• **עצם העמוד** · **trochanter**: Arab. طرف و خانظير / Gr. τροχαντηρ · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 16^a): ומהם עצל תולדתו בכל שטח: → NM 4:156. עצם עצמות הכסלים ויתדבק בעליון עצם העמוד הגדול

• **עצם הערוה** · **i. lower abdomen**: Lat. pecten / Arab. نمة · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 2.35 (87) (fol. 13^a): א"א: בכל החלאים שיהיה מה שסמוך לטבור: → NM 3:180. ולעצם הערוה עבים הוא טוב

• **ii. pubes**: Lat. pecten / Arab. عانة · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 4.80 (217) (fol. 29^b): ואותם שמשתינים דם עב ויש להם שטרנגוריא רבה להם: → NM 3:180. כאב בעצם הערוה ושפל הבטן מורה על חלי קרוב לשלפוחית

• **העצם הרחב** · **sacrum**: Arab. العظم العريض · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 53^b): ואמנם מטים לחוץ הם שני עצלים אחד: → NM 4:156–7. מהן בא מן (העצם) הרחב

• **העצם השוה** · **navicular or scaphoid bone**: Arab. الزورقي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 13^b): ועצמות כף הרגל כ"ו ... והעצם: → NM 4:157. השוה ובו חלל הרגל הנקרא אכמץ

• **העצם השפל** · **ulna**: Arab. الزند الأسفل · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 21^a): והוא: → NM 4:157. העצם הסמוך לעצם השפל שניהם מחוברים יחד

• **עצם תרדי** · **cuboid bone**: Arab. عظم زدي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 41^b): ואחד מהם (עצם) תרדי כמשושה מונח: → NM 4:157. על הצד החיצוני

• **עצמים הספוגיים** · **ethmoid bones**: Arab. العظام المتخلخلة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.24 (fol. 212^b): והעצמים הספוגיים לא השיגו הכלי לחתכו → NM 1:107.

• **עצמות גב הערוה** · **the hip bones; the pubic bones**: Arab. أعظام العانة / Lat. ossa innominata; ossa pubis · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1, ch. 25 (fol. 40^a): הפרק עשרים וחמש בנתוח עצמות גב: → NM 4:157–8. הערוה

- **בָּאָב** → כאב קשרי העצמות.
- **מַחְלָה** → מחלת הדבקים וקשרי העצמות.
- **מַחְלָה** → מחלת קשרי העצמות.
- **phalanges**: Arab. سلاميات · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 22^a): "סולימיית כלם בראשים מחודדים נכנס בהם אותם הראשים וביניהם לחות ויזקוסו → NM 4:158.
- **קֶשֶׁר** → קשרי העצמות.
- **עֵצָם** · largeness; size: Arab. عَظْم / Gr. μέγεθος · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 2.54 (106) (fol. 40^a): "אמר אבוקרט: עוצם הגוף בבחרותו לא תתעבהו אבל תאהבו: → NM 3:179–180.
- **עֵצְמוּת** · consistency: Arab. قوام · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 2.14: "ויהיה בעצמותו עובי והיא מתילדת בגופות החולים לבד: → NM 1:178.
- **עֵצְמִיּוּת** · existence: Arab. قوام · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 7.10: "העלוף הוא נפילה יקרה לכחות בחדות ומהירות ועצמיות עצם: → NM 2:72–3.
- **עֵצָר** · i. to be astringent: Arab. قَبْض · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 7.34: "ראוי שתקשה אותם ותחזקם ברפואה העוצרת → NM 1:178–9.
  - II. to bind (tightly): Lat. stringere · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 56^b: "ואם יהיה השבר קרוב לכתף תעצרה עמו: → NM 1:35.
  - III. to be difficult: Arab. عسر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 6.94: "ועל כן תהיה חולי השיתוק החזק ממית בהכרח והחלוש: → NM 1:178.
- **עֵצָר עֵצְמוֹן** · to abstain from: Lat. abstinentia · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 82^b: "וצוה לחולה שיעצור עצמו מן המאכלים: → NM 1:35.
- **Part. עֵצָר** · astringent; styptic: Lat. stipticus · a) Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 7.37 (389) (fol. 46^b): "א"א: כל דם אשר יקראהו אדם בלי קדחת אין לירא: → NM 3:181–2.
  - b) Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* · trans. Anonymous, ch. 11: "מחוליי העינים בנערים יקרה לנערים התחלפות חוליים בעינים ומהם הוא הנפח והסגר העפעפיים ואולי יקרה זה מרפואות עוצרות אשר הנשים משימות על ראשי הנערים: → NM 2:180.
- **בַּח** → הכח העוצר.
- **סָם** → הסם העוצר.
- **סָם** → הסם העוצר הדם.
- **רְפוּאָה** → הרפואות העוצרות.
- **Pass. Part. עֵצָר** · he who has constipated bowels: Arab. المعتقل البطن

- Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 3,25 (131) → NM 3:179.
- עֶצֶר** · difficult: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 5,55 (275) (fol. 91^b): רעת קדחת לאשה הרה וחמום עצום בלא סבה אחרת לאות כי לידתה תהיה: (131) → NM 3:180–1.
- **עוֹצֵר הַבֶּטֶן** · constipation: a) Lat. ventres duri / Arab. البطن اليابسة · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 3,5 (111) (fol. 16^b): ואם תהייה צפוניות עושות שעול: (111) → NM 3:181.
- b) Arab. احتباس البطن · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 9,55: תקשה רפואת חולשת פי האסטומכה ומהירות הקרבונקלי עם: (111) → NM 1:178.
- **עוֹצֵר הַלֵּידָה** · difficult labor: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 5,35 (255) (fol. 86^b): ממדוה הרחם או מעוצר הלידה אם יקרה אליה עטוש אות טוב הוא: (111) → NM 3:181.
- **עוֹצֵר הַנִּיפּוּשׁ** · dyspnea: Arab. عسر النفس · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 23,79: החולי הנקרא צרות הניפוש ועוצר הניפוש בייחוד: (111) → NM 1:178.
- **עוֹצֵר הַשֶּׁתֵּן** · dysuria: Arab. عسر البول / Gr. δυσουρία · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 6,36 (328): אמר אבקרסט: הקזת העורק יתך: (111) → NM 3:181.
- עֶקֶב** · fibrous tissue; ligament: Arab. عَقَب / Lat. nervi seu tendines, quibus chordae conficiuntur · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 42^b): ודקדק הבורא והצמיח מן העצמות דבר דומה בעצבים נקרא עקבים: (111) → NM 4:158.
- עֶקֶב** · calcaneus: Arab. عَقَب · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 41^b): עצמות כף הרגל ששה ... ועקב בו משען קיום: (111) → NM 4:158.
- [נבט] → הביט בעיקום · **עֶקוּם**
- **עֶקוּם הַפֶּה** · paralysis of the facial nerve: Arab. لقوة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 23 (fol. 34^a): והקשה ממנו מה שיחשך בו הדבור ויקרה עמו עקום הפה: (111) → NM 4:158–9.
- עֶקִימָה** · paralysis of the facial nerve: Judah ben Jacob, *Sefer Hanhagat ha-Berūt*, 8,5: אזי ניקה הגוף ממנה בסמים המנקים אותה נפרדים או מורכבים פן תוליד בו בטול כל: (111) → NM 4:159.
- עֶקִיצָה** · i. biting, burning [pain]: Arab. لذع · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'rif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 137^a, col. a: והם: (111) → NM 4:159.
- ii. colic: Arab. مخص / Gr. σπρόφος · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zer-

אמר בקראט: אם תרצה לדעת אם האשה הרה או: *ahyah Hen (Pirquei Abuqrāt)*, 5.41 (261). אינה הרה תשקנה כשתרצה לישן מי הדבש ואם מצאה עקיצה בבטנה היא הרה ואם לא מצאה עקיצה אינה הרה. → NM 3:182.

• III. **disturbance**: Arab. قلق · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 1.22 (49) אמרו הרפואה ר"ל המשלשלת והחולי המתעורר: הוא שיהיו הכימוסים עוקצים לחולה והזיקוהו בחום שיהיה להם בחוזק ונזילתם מאבר לאבר בתחלת החולי ויכאיבוהו ויחדשו לו עקיצה ולא יניחוהו לשקוט במקום אחד להיותם מתנועעים ונוזלים מאבר לאבר. → NM 3:182.

• **cardialgia**: Gr. καρδιωγμός · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 4.17 (154) (fol. 21^b) מי שיש לו קדחת ויש לו אסטניסות ועקיצה בלב ואופל העינים: ומרירות בפה מורה שצריך אליו שינקוהו מלמעלה. → NM 3:182–3.

• **cardialgia**: Arab. نخس في الفؤاد / Gr. καρδιωγμός · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Pirquei Abuqrāt*), 4.17 (154) אמר בקראט: מי שאין בו קדחת והיה בו המנע מן המזון ועקיצה בפי האצטומ' וסתימה ומרירות בפה זה יורה על הרקתו ממעלה. → NM 3:183.

→ סם · הסם העוקץ · עוקץ · **עוקץ** · **Part.**

• **the end of the nose**: Arab. طرف الأنف · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.47 אמנם אם הגדמות כבר נתפרסם על החולה ויראה ראייה מבוארת ראוי אז לכוותו אלו: (208^a) הכויות הנוכרות בראש וכויה אחת על עוקץ החוטם. → NM 1:107–8.

• **base; insertion; origin; the place of growth; root**: Arab. مغرز · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 14^a) ואפשר שיקרב: כנגד עקר האזן בקצת אנשים ויתדבק בו ומתחברים בו ויתנועע האזן. → NM 4:159.

• **origins**: Arab. مبادئ · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 4.49 (186) זה מבואר כי כאשר נראו אלו האותות: עם חולשת הכח וקדמה הקדחת נודע כי היובש כבר גבר על עקרי העצבים ולכן התחדש העוות או זולתו ממה שזכר. → NM 3:183.

• **groin**: Arab. أربيّة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.65 (fol. 220^a) לפעמים תקרה: הפיתקא בעיקרי הירכים כמו שאמרת ייבלוט המקום. → NM 1:107.

• **to suffer from mental confusion (delirium)**: Arab. اختلط الذهن · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 7.7 (359) אמר המפרש: התחבר הרתת עם הערבוב מעט שיקרה כי אם בקצת: מרבים השכרות ויכבה החום הטבעי ויתחדש הרתת וימלא המוח מדם חם ואיד חם ויתערבב השכל. → NM 3:183.

• **dizziness**: Arab. سدر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 25.11: מי שיהיה עלתו כאב ראש או סבובו או ערבובו או ראוי שיוק: מן הרגל. → NM 2:73.

• **delirium**: a) Arab. تحليط · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 13.2: והמקרים אשר יקרו למי:

שנשכו כלב שוטה אולם בהתחלה יחלום חלומות שאחריתם ערבוב שכל ופעמים יפחד תוך שנתו בעבור דבר שיפחידהו ויקרה לו בעת היקיצה כעס ויגון מבלתי סבה שתכעיסהו ואינו סובל לאדם → NM 1:65.

b) Arab. اختلاط عقل · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23,58: כשיגבר בראש לחות הנקרא מרות יתחדש מזה התעורה וערבוב: (375) *Pirquet Abuqrāṭ* · trans. Zerahyah Hen (*Pirquet Abuqrāṭ*), 7,23 (375): ומהיצאה: אמר בקראט: בו ליחות עבות לבניות יתחדש מזה עם תרדמה הבהלה והבהלה הוא ערבוב שכל → NM 2:73–4. מועט

קִדְחָת → הקדחת אשר יהיה עמה ערבוב השכל •

קוֹץ → קוץ ערבי • עֲרָבִי

קוֹץ → קוץ ערבי • dysentery: Arab. اختلاف الدم / Gr. δυσεντερία · Maimonides, *Šarh fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Zerahyah Hen (*Pirquet Abuqrāṭ*), 7,23 (375): אמר בקראט: ומהיצאה: היחידה עירוב הדם → NM 3:184.

בֵּית → בית הערוה • עֲרֻה

גב → גב הערוה •

גיד → גיד הערוה •

מְקוֹם → מקום הערוה •

עֵצֶם → עצם הערוה •

עֵצֶם → עצמות גב הערוה •

צִמּוּחַ → צמוח השיער בבית הערוה •

צְמִיחָה → צמיחת השער בגב הערוה •

צְמִיחָה → צמיחת השער סביב הערוה •

קִצָּה → קצה גיד הערוה •

שֵׁעַר → השער סביב הערוה •

עֲרֻם • malignant: Arab. خبيث · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 143^a, col. a: בשר התיש המוכלל מגונה המזון מוליד דם שחורי ומביא מתמידו אל חליים שחוריים וכל שכן מי שהוא → NM 4:159–60.

עֲרִיפָה • nosebleed: Arab. رعاف · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 15 (fol. 55^b): עריפת דם החוטם פעמים יהיה לטוב ופעמים לרע והמתהוה ממנו למה שהוא טוב כמו עריפת הדם → NM 4:160.

• nosebleed: Arab. رعاف · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 15 (fol. 55^a): השער החמשה עשר בעריפת דם הנחירים → NM 4:160.

עֲרֵעוּר • gargling: Arab. تغرغر · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 136^b, col. a: וערעור הגרון במים → NM 4:160.

• gargling: Arab. غرغرة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 3,87: כשתהיה ליחה חמה יורדת מן הראש אל העין: → NM 4:160.

אז נתחיל בהרקת הגוף כוללת בהקזת העורק או בשלשול הבטן ואחר זה בהרקת הראש ביחוד
בערעורים. → NM 2:74.

עֲרֵר · artichoke [*Cynara cardunculus* L.]: Arab. حَرْشَف · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 135^b, col. b: הערער וב"ח העכביות יש ממנו שדי ויש ממנו פרדסי והפרדסי הוא הדרדר. והשדי הוא הערער האמתי → NM 4:160–1.

עֲרֵף → השטיח על ערפו · עֲרֵף.

• קָלַל → חלל העורף.

• שָׁטַח → שטוח על ערפו.

• שָׁטִיחָה → השטיחה על העורף.

עֲרֵקָה · leeches: Arab. عَرَق · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.97 (fol. 231^b): הערקה תורגל ברוב: → NM 1:108.

עֲרֵב · spreading pellitory [*Parietaria ramiflora* L.]; upright pellitory [*Parietaria officinalis* L.]: Arab. حَشِيشَةُ الزَّجَاج · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 7 (fol. 12^a): או: שישחק עמו קצת הסמים המנגבים כמו שיקח עשב הזוכיית → NM 4:161.

עֲשָׂה · I. to apply (medicines): Arab. اسْتَعْمَلَ · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 7, 9.3: והנה זכר גאליה ודיאשקורידוש רפואות יעשו בעת הפחד והיראה וינצל בלקיחתם מנוק הסמים הממיתים → NM 1:65.

• II. to consume; to take: Arab. اسْتَعْمَلَ · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 3.92: שים עינד והשגחתך שלא יתחדש בכבד ובטחול: ובכליות קושי וברוב יקרו אילו המורסות הקשות למי שימצאנו מורסא חמה באחד מאילו והשלשה אברים ואחר כן יעשה מאכלים שמולידים ליחות גסות או דבקות → NM 1:179.

• III. to use: Arab. اسْتَعْمَلَ · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 8.56: ואמנם מי שגופו יבש וכחוש אז אין ראוי שיעשה הקול: → NM 2:74.

• **עֲשָׂה הַנֶּגַע** · to ulcerate: Arab. أَفْرَح · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 7, 13.4: ואולם הרפואות אשר יעשו הנגע וירחיבוהו וימשכו הארס ממנו כמו שיקח שום ויכתוש אותו ויושם על המקום → NM 1:65.

• **עֲשָׂה סְפוּגוֹת** · to loosen: Arab. خَلَخَلَ · Maimonides, *Ṣarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāṭ*), 1.1 (23): וכן הפעולות הנמשכות אחר אלו הכוחות הראשונות: הם אשר יקראו אותם הרופאים הכחות השניות כמו שיהיה הסם מקשה או מרפה או יעשה ספוגות → NM 3:170.

• **עֲשָׂה הַרְפוּאָה** · to purge: Arab. اسْتَعْمَلَ الدَّوَاءَ / Gr. φαρμακεύω · Maimonides, *Ṣarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāṭ*), 1.22 (49): אמר אבקרატ: אמנם ראוי לך שתעשה הרפואה וההנעה אחר שיתבשל החולי אבל כל זמן שהוא נא ובתחלת החולי אין ראוי זה אם לא שיהיה החולי מסתער ואי אפשר ברוב הענין שיהיה החולי מסתער → NM 3:184–5.

- *Inf.* עשות מוגלא • **empyema**: Arab. تقيح / Gr. ἐμπύημα · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 5,8 (228) מי אמר אבקראט: ש.ממצאהו חולי הצד ולא ינקה בארבעה עשר יום הנה יגיע עניינו לעשות מוגלא → NM 3:184.
- עשות מי רגלים • **to pass water**: Arab. بال · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3,18 (fol. 236^a) וכשתרצה: לעשות מי רגליה ראוי להסיר הצמר גפן בנחת ולהחזירו על הענין הנוכר → NM 1:101.
- עשון** • **bath**: Lat. balneum · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 61^b: ואם תרצה תניח עליו חלב מן האנטרי עם חמאה חם במזג → NM 1:35.
- עשייה** • **consumption; intake**: Arab. استعمال · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 3,91: מעותדים לקבל הקושי כשיתרשל האדם בהם בעשית המאכלים הדבקים → NM 2:74.
- עשיית המוגלא • **suppuration**: Arab. تقيح · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 5,65 (285) והרבה פעמים ימצא בעל חולי הצד עשיית: המוגלא → NM 3:185.
- עשיית הסם • **purging**: Arab. استعمال الدواء · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirḳei Abuqrāt*), 2,36 (89) אמר אבוקרט: מי שהיה גופו בריא עשיית הסם בו: יקשה → NM 3:185.
- עשיית הרפואה • **purging**: Arab. استعمال الدواء / Gr. φαρμακεύω · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 2,36 (89) שהיה גופו בריא הנה עשיית הרפואה בו קשה → NM 3:185.
- עשייה** → **עשייה**.
- [עשון] • **Pu'al** • **עשן במים** • **i. to be fomented**: Lat. fomentor · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 61^b: ואם תכבד תנועתו אז: יעושן במים חמים → NM 1:35–6.
- **ii. to be soaked in the bath**: Lat. humector in balneo · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 61^b: ואם אחרי הבריאות ישאר: כובד בתנועתו אז יעושן במים חמים → NM 1:35.
- עשנות** • **smokiness**: Arab. دخانية · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 147^a, col. b: ותשוב בכלל: הדברים החריפים תשתנה באסטומ' אל העשנות וסוג המרה הכרכומית ותעצור המעים עצירה חזקה → NM 4:161.
- עשנייה** • **honeycomb**: Lat. favositas mellis · Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* · trans. Bonfos, 1: ועשניות או אידיית הדבש הוא מין ממיני החולי הזה: הוא מקשקש העור עם חכוך רב ומעט ממנו הוא כמו ימתח על הנגע ותראה כמו קשקשים כי הוא מקשקש העור עם חכוך רב ומעט ממנו הוא כמו הדבש → NM 2:180.
- עשית** • **Pleiades**: Arab. ثريا · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 3,18: בעלות הכוכבים הנקראים עשית הוא תחלת הקיץ → NM 1:179.
- עת** • **the current time (i.e., season)**: Arab. الوقت الحاضر · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 1,17 (44) אמר אבקראט: ראוי:

שינתן לקצת החולים מזונם בפעם אחת ולקצתם בשתי פעמים וישים מה שיתן לו ממנו יותר או פחות וקצתם מעט מעט וראוי גם כן שינתן לעת העומד מזמני השנה חלקו מזה ולמנהג ולשנים → NM 3:185–6.

[עֵתֶד] • *Part. Pu'al מְעֵתֶד* • predisposed; susceptible: Arab. مَسْتَعِدّ • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'līf* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 143^a, col. a: אל ומביא מתמידו אל חליים שחוריים וכל שכן מי שהוא מעותד להם כגון השוטים והנכפים ואל השחין הערום ודומיהם מן החליים הרעים → NM 4:161–2.

עֵתֶק • *Part. עוֹתֶק* • intermittent: Arab. مَقْلَع • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 19.37: הקדחות בכל המרחץ בהכנסת המרחץ להתיר כי המרחץ אז שהם עותקות כשיהיה עובר היותו נכנס במרחץ הוא זמן שתתחיל הקדחת להתיר כי המרחץ אז יכין הגוף מיד ויתקנהו להתפרנס → NM 1:175–6.

• *Part. Nif'al נִעֵתֶק* • relapsed: Galen, *De diebus decretoriis* • trans. Shimshon ben Shlomo (*Qibbuṣei Ma'amarei Galenus bi-Yemei ha-Buḥran*), 3: ואמנם החליים שיארכו 3: אחר ארבעה עשר עד שיגיעו אל הארבעים הנה יוחסו לחדות הנעתק → NM 2:173.

פגנות • crudeness; rawness: Arab. جُحَاة • Maimonides, *Ṣarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Zerāḥyah Ḥen (*Pirqei Abuqrāt*), 4.3 (174) אמר המפרש: חוזק הקדחת תכבה החמימות הטבעי: (174) 4.3 ולא יתבשלו הליחות הקרות מאד אשר בנגלה הגוף אשר מהם תצא הזיעה הקרה וסימן פגות אילו הליחות וחוזק קרירותם היות חום הקדחת החזק לא תוכל לחמם מה שיצא ממנו → NM 3:186.

פגימה • trochlea [of humerus]: Arab. حَز • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 37^b): פגימה ובשתי קצוות אותה: (37^b) 1. bk. → NM 4:162.

פגוש • to match: Arab. لَحِق • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 16.20: פגש לחות: (16.20) 20. → NM 2:74–5. גופותיהן

פדלקון • clyster: Arab. مَحْن • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.83 (fol. 223^b): ראוי לעשות הפדלקון: (2.83) 30. → NM 1:108. מכסף או מנחשת נתך

• **Plur. פדלקונים** • enemas: Arab. حَقْن • Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Qof 15 (72) כשורפין: (72) 15. → NM 2:16–7. אותו יועיל אפרו משפכת דם ויכנס בפדלקונים

[פדלקון] • *Inf. Pī'el* • פדלקון • to irrigate: Arab. حَقْن • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.88 (fol. 226^b): ואחר לקחת ממנו כפי הצורך ולטרפו במים ודבש ולפדלקן בו המחבוא → NM 1:108.

פֶּה • כְּבֵד² → כבדי הפה • פֶּה

• נָנַע → נגעי הפה.

• נָטְיָה → נטית הפה.

• נָשִׁיכָה → נשיכה בפי האצטומכה.

• **פי העורב** • (lit., crow's beak); coracoid process: Arab. منقار الغراب • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 20^b): ולה שתי: (20^b) 1. תוספות אחת מהן למעלה ומאחור ויקרא היותר משמש ופי העורב ובה קשרי הכתף עם העצם הנקר' קטולא → NM 4:162.

• עָקוּם → עקום הפה.

• עָקוּמָה → עקימת הפה.

• עָקוּצָה → עקיצה בפי האצטומ'.

• קָצָה → קצה פי הטבעת.

• רִיחַ → ריח הפה.

• שָׁחִין → השחין אשר בפה.

• שָׁחִין → שחיני הפה.

• **Plur. פיות** • **פיות ורידי הרחם** • cotyledons: Lat. cotilidones • Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Judah Shalom, 5.45 (265) (fol. 86^a): כל מי שיש לה גוף ממוצע מפלת בחדש השני: (86^a) 45. או בשלישי מבלתי סבה נגלית כאלו פיות ורידי הרחם הם מלאים מרירים ולא יוכלו להחזיק העובר בעבור הכבדות אבל ינותקו בקשרים → NM 3:186–7.

- נִפְיָחָה → נפחת פיות העורקים מלמטה •
- **cotyledons: Lat. cotilidones · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 5:45 (265) (fol. 35^a):** א"א: אותן שגופן ממוצע ומפילות בחדש השני או השלישי: (293) (fol. 103^b) המעדת: אמר אבוקראט: כשיתחדש הפיהוק החמוץ הנקר' רוט בעלה הנקראת המעדת: → NM 3:187.
- תוֹסֶפֶת → התוספות הדומות לפיות השדים •
- פְּהוּק** • **eructation: Arab. جشاء · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 6:1 (293) (fol. 103^b):** אמר אבוקראט: כשיתחדש הפיהוק החמוץ הנקר' רוט בעלה הנקראת המעדת: → NM 3:187.
- [פוג]** • **Part. *Hif'il* מְפִיג • מְפִיג** • **סם** → הסם המפיג •
- פּוֹסֵק** (Part.) → פֶּסֶק •
- פּוֹרְנִי** (Aram.) • **brick oven fuelled with wood, similar to glass-making furnaces: Arab. فن / Gr. φούρνος · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 125^a, col. a:** הלחם האפוי בתנור הוא יותר טוב: מזה האפוי בפורני למהירות עכולו וצאתו מן האצטומכא → NM 4:162-3.
- **עָלִי** → עלי הפורני •
- פּוֹשֵׁר** (Part.) → פָּשֵׁר •
- פּוֹתַח** (Part.) → פֶּתַח •
- [פזר]** • **Part. *Pu'al* מְפֹזֵר • I. heterogeneous: Arab. ممتشّت · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Pirḡei Abuqrāt*), 7:33 (385):** אמר בקראט: מי שיהיה שתנו: מפוזר יורה על שבגופו סערה חזקה → NM 3:136.
- **II. porous: Lat. rarus · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 5:71 (291) (fol. 38^a):** אותם שעור בשרם נמתח ויבש וקשה ימותו מבלי שיזעו אבל אותם: שעורם רפה ומפוזר יתמו חליהם עם זיעה → NM 3:136 (corr.).
- פְּחָד** • **to expect: Arab. تَوَّع / Gr. προσδέχομαι · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḡei Abuqrāt*), 3:6 (112):** אמר אבוקראט: כשיהיה הקיץ דומה לאביב: ראו שתפחד מהתחדש זיעה רבה בקדחות → NM 3:187-8.
- **Part. *Pi'el* מְפַחֵד • to beware of: Lat. timeo · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 4:6 (144) (fol. 53^b):** מלמטה (ראוי לשלשל) מלמטה: → NM 3:188.
- 1 פְּחָדִי** • **danger: Arab. خطر / Gr. σφαλερός · a) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tībb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 12:38:** וכשידוקר הגיד הדופק על רחבו בשני חצאיו אין בו: פחד כי הוא יתקוץ כל אחד משני קצותיו אל הצד אשר הוא בו → NM 1:179.
- b) Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Pirḡei Abuqrāt*), 1:1 (14): הזמן קצר והמלאכה ארוכה והעת צר והנסיון פחד → NM 3:188.
- **פחד המים • hydrophobia: Arab. التفرع من الماء · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 143^b, col. b:** בשר הכלב חמימותו מרובה מבשר זכר הבקר ומועטה מבשר האריה ומי שנשכו כלב שוטה: מאכילין אותו מכבד כלב צלוי כי הוא מועיל מפחד המים → NM 4:163.
- 2 פְּחָדִי** • **femur; thigh: Arab. فخذ · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tībb* · trans. Nathan ha-Me'ati**

ומה שישאר מזה יבא אל הפחד ויתענף בו שריגים וענפים: (Sefer ha-Qanun), bk. 1 (fol. 67^a) → NM 4:163.

• פחד הירך • femur; thigh: Arab. فخذ · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (Sefer ha-Qanun), bk. 1 (fol. 67^a): ומה שישאר מזה יבא אל הפחד ויתענף בו שריגים: (Sefer ha-Qanun), bk. 1 (fol. 67^a) → NM 4:163.

• Plur. פחדים • thighs: Arab. فخذان / Gr. μηροί · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 5.69 (289) (fol. 105^b): אמר אבוקרט: הנה הרתת ברוב מתחיל: (fol. 105^b) → NM 3:188–9.

פְּחַת • to be missing: Arab. نَقص · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (Pirquei Abuqrāt), 1.20 (47): ואמר גאלגוס כי אם יפחות אחת מאילו אינו בחראן אמיתי ושלם: (Pirquei Abuqrāt), 1.20 (47) → NM 3:189.

פְּטוּמָה → פְּטוּמָה.

תּוֹסֶפֶת → התוספות הדומות לשתי פטומות • פטומות • Plur. פְּטוּמָה.

[פְּטָר] • Hif'il הפְּטִיר • to free: Arab. خَلص · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (Sefer ha-Shimmush), bk. 30, 2.94 (fol. 228^b): ואם יהיו לו אזנים ונאחז בהם ראוי להפטיר הבשר המתעכב בהם מכל צד בכל ערמה שתתכן או להשתדל → NM 1:108–9.

פְּהוּק → פְּהוּק.

חֵלִי → חולי הפיל • פִּיל.

• בְּנֵי הַפִּיל.

• מְדוּחַ הַפִּיל.

• מְרַדָּה הַפִּיל.

פְּרוּךְ → פְּרוּךְ.

פְּרוּק → פְּרוּק.

פִּישְׁטוּלָא • fistula: Lat. fistula · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (Sefer Keritut), fol. 15^a: ואם תתאחר רפואת החבלה בעניינים האלה אז תדע כמו שאמר: (Sefer Keritut), fol. 15^a: → NM 1:45.

פִּיתְקָא (Aram.) (also: פִּיתְקָה) • hernia: a) Arab. فوق · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (Sefer ha-Shimmush), bk. 30, 1.45 (fol. 202^b): בכוית הפיתקא → NM 1:109.

b) Arab. فتى · Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (Sefer Almansur), Gimel 13: גרא אלגלוד ובלע' גלות: טוב לשעפה והפיתקה ורקיקת הדם: (Sefer Almansur), Gimel 13 → NM 2:17.

פִּיתְקָה → פִּיתְקָה.

פִּלְקָא • i. cleft; fissure: Arab. شقاق · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (Sefer ha-Shimmush), bk. 30, 1.18 (fol. 205^a): שער יח' בכוית: (Sefer ha-Shimmush), bk. 30, 1.18 (fol. 205^a): פלחי השפתים יתחדש הרבה בשפה סדיקה תקרא השער וכל שכן בשפתי הנערים כשירפאו אלה הפלחים בסמים במה שזכרתי במאמר החלוקה ולא תצליח הרפואה ולא תשכיל ראוי לחמם מכוה קטן סכיני על זאת הצורה ולהיות גוף המכוה על דקות הסכין ואחר כך לחממו מהרה ולכוות בו → NM 1:109.

- II. half [of the head]: Arab. شِقِّ · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 10 (fols. 13^b–14^a): ואם היה הכאב מתילד מפני המרה האדומה ימצא החולה חום חזק בראשו ויובש בנחיריו ולשונו וימצאהו תעורה וצמא ויהיה רוב כאבו בפלח הימין מן הראש → NM 4:163–4.
- cerebral hemisphere: Arab. شِقِّ الدماغ · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 23 (fol. 33^b): ואם הגיע החמר אל אחד מצדדי המוח ר"ל הפלח הימני או הפלח השמאלי יקרא הפלג: (fol. 33^b) → NM 4:164.
- Plur. פלחים • פלחי השפתים • hare lip: Arab. شَقَّاق الشِّفَّة · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.18 (fol. 205^a): שער יח' בכוית פלחי השפתים יתחדש הרבה בשפה סדיקה תקרא השער וכל שכן (fol. 205^a) בשפתי הנערים כשירפאו אלה הפלחים בסמים במה שזכרתי במאמר החלוקה ולא תצלחי הרפואה ולא תשכיל ראוי לחמם מכוה קטן סכיני על זאת הצורה ולהיות גוף המכוה על דקות הסכין ואחר כך לחממו מהרה ולכוות בו הפלח עד שתגיע הכויה אל עומקו ואחר כך לרפאו בקירוטי עד שיבריא → NM 1:109.
- פלחיה • המלחי • migraine: Arab. الشَّيْفَة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 11 (fol. 19^a): וכשנרצה לרפאות הפלחי נעייין ואם היה מפני מותר חם והורה על זה מה שזכרנו כבר מאותות כאב הראש שסבתו חום → NM 4:164.
- פלך • פלך הארכובה • the patella of the knee: Arab. فَلَكَ الرِّكْبَة · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.15 (fol. 235^b): פלך הארכובה לא יקרה בו שבר אלא על המעט: → NM 1:109–10.
- פלפלי • Plur. פלפלין • שלשת הפלפלין • פלפלין • פלפלין.
- פלפלי • the pepper [stomachic]: Arab. الفلفل · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 133^a: עוד החולקים מן הרופאים מן החשובו שיש מן הטריאק והמטרידיטוס חום עובר הגבול ויעמדו מלהשתמש בשעור חצי משקל ממנו ולא יעמדו מלהשתמש בארבעה משקלים הכמוני ומן הפלפלי → NM 4:165.
- פלפלין • Hitpa'el הפלפלין • to shiver; to suffer from rigor: Lat. rigeo (Honofredi) · Ibn Zuhr, *Regimen of Health* · trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanhagat ha-Ber'ut le-Abu 'Ali ben Zuhr*), ch. 27: שער כ"ז בשווי הישיבות והטיוילים ראוי שלא יהיה אל אלו המקומות מחום: → NM 4:165.
- פלפלין • rigor; shivering: a) Arab. نَافِض · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 4.46 (183): כשיקרה פלצות בקדחת בלתי: → NM 3:189.
- b) Arab. أَشْعَرَار / Gr. φρίκη · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 7.4 (356): אמר אבקראט: כשיתחדש עם הזיעה פלצות אין זה: → NM 3:189.
- פלפלין • המקום הפנוי • פלפלין.
- פלפלין • cheek: Arab. خَد · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 24^a): הפרק הששי בניתוח המושקלי של הפנים. הפנים לו שתי תנועות: → NM 4:165.

- עֲדָשָׁה → עדשי הפנים •
- תְּמוּנָה → תמונת הפנים •
- מִסְךָ → המסך אשר בפנים • פְּנִים
- פְּנִימִי • *vena cava*: Arab. الأُجُوف · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fi al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 19^b): פרק ה' בנתוח הוריד הפמימי היורד כבר השלמנו: → NM 4:165–6.
- אֶבֶר → האברים הפנימיים •
- וְרִיד → הוריד הפנימי •
- וְרִיד → הוריד הפנימי היורד •
- מִסְךָ → המסך הפנימי •
- קִנָּה → הקנה הפנימי •
- קִרוּם → הקרום הפנימי •
- פְּנִיס • *sugar candy; a sweetmeat*: Arab. فانيذ / Pers. پانيد · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 141^b, col. a: דחית נזקם לאכלם על הצום ולאכול אחריהם בעל הלחה הלבנה מן הדבש ובעל: → NM 4:166.
- פְּסָחוּת • *lameness*: Arab. عرج · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Pirqei Abuqrāt*), 6.60 (352): אמר המפרש: אותם הלחיות יתייבשו בכויה וכשלא יתייבשו אותן: → NM 3:189–90.
- פְּסָק • *Part*. פּוּסָק • הקדחות הפוסקות • פּוּסָק • *Part*. פְּסָק • *intermittent*: Arab. مفارق · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 25.23: כי הקדחות הנפסקות והם אשר הפסקם מבואר: → NM 1:180.
- הִפְסִיק • *to dissolve*: Arab. قطع · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 19.2: וראוי לרפאת המין: הראשון מן הקובא בהוצאת הדם בהקזה אם עזר הזמן והשנים והמנהג ואחר כן בשלשול ברפואות: → NM 1:65.
- [נתר] → התיר הפסק דין • פְּסָק
- פְּעָם • *Plur*. פעמים • *cycles*: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4-59 (196) (fol. 73^b): צרודה קדחת שלישית על הסובל עד תעבור עליו ז' פעמים: → NM 3:190.
- פְּקֵיּוֹת • *non-alcoholic beer*: Arab. فقاغ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 128^a: השער השני: → NM 4:166.
- פְּרוּד • *the dissolution of continuity*: a) Arab. انحلال الاتصال · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 14.3: וואולם הכאב הנה הוא שנוי פתאום יהיה מן מזג חם או קר או מפרוד דבוק: → NM 1:66.
- b) Arab. تفرق الاتصال · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 25.1: כשיתחדש פרוד הדבוק בעצם הנה: → NM 1:66.

ודע כי מיני הפירוד: **פְּרוּדָה** • **massage**: Judah ben Jacob, *Sefer Hanhagat ha-Beri'ut*, 9:2: וחלקיהם רבים ממנו חזק וממנו רפה ואמצעי ביניהם → NM 4:166.

פְּרוּנְקָא (Aram.) • **Plur. פְּרוּנְקוֹת** (Aram. פְּרוּנְקָאוֹת) • **cloth**: Arab. خرق • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.10 (fol. 210^b): ואם לא יראה השרנאק בתחלת הביקוע ראוי להוסיף בביקוע מעט בנחת: (30, 2.10 (fol. 210^b)) עד שיבלוט ואחר למשכו כמו שאמרתי ולטבול אחרי כן פְּרוּנְקוֹת בחומוץ ומים ולתתם על המקום ולהדקו בכלונסה → NM 1:110.

פְּרוּק • **dissolution of continuity**: Arab. تفرق الاتصال • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 25:21: כבר עיין זולתנו ורבים מהרופאים דבר ג'אלינוס בסבות הכאב ומצאנו במקומות רבים שמיים סבתו סבה אחת והוא פירוק חבור לבד → NM 2:75.

פְּרָח • **salt efflorescence; salt scum**: Arab. زهرة الملح • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Sedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 24 (fol. 40^a): וירחץ במים שנתבשלו בהם סמים חמים וימשח במה שיזכרנו מן השמנים אחר: (40^a) שיצא ממים חמים שהושלך בהם פרח המלח → NM 4:166.

• **פרח הנחשת** • **verdigris**: Lat. flos eris • Bruno Longobucco, *Cyurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 14^b: ושמור שלא תרגיל בו נקיון חזק כמו פרח הנחשת → NM 1:36.

• **Plur. פְּרָחִים** • **menstrual blood; menstruation**: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 5:39 (259) (fol. 87^b): ואמר אפוקרט: סימן האשה שאינה הרה ולא: (87^b) → NM 3:190.

[פְּרַנְס] • **Pi'el פְּרַנְס** • **to feed**: Arab. غذا • a) Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 9:47: המלוי אשר ישתלשל עמו הטבע עד שיתרבה ויחטוף: (9:47) הכח תפרנסנו בדברים עוצרים בסדר והרבה פעמים תפול תאות המזון עם אחד ממיני השלשול והנק' דרב וצריך שיקח החולה מרקחת החבושים ודומיהו → NM 1:180.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 9:124: הנהגת שיברון העצם אחר מה שתצטרך ממלאכת היד הוא שתנהיג החולה בהנהגה: (9:124) מדקדקת בתכלית והרבה פעמים תצטרך אל שלשול הבטן ברפואה ובהתחלה אבל אחר כן תפרנסהו במזון טוב הכימוס והרבה יהיה פרנסתו ושיהיה בו דבקות → NM 1:180.

• **Part. Pi'el פְּרַנְס** • **הכח המפרנס** • **בַּח** →

• **Part. Hitpa'el מְפַרְנֵס** • **מתפרנס** • **to be nourished**: Arab. اغتذى • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 1:56: האסטומכא והמעים: (1:56) יהיו מתפרנסים בשני דברים: האחד מהם המזון אשר ילך בהם ויתעכל בהם והאחר מה שימשכו מן הכבד → NM 1:180.

פְּרַנְסָה • **nourishment**: Arab. غذاء • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* • trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 9:124: הנהגת שיברון העצם אחר מה שתצטרך ממלאכת היד הוא שתנהיג החולה בהנהגה מדקדקת בתכלית והרבה פעמים תצטרך אל שלשול הבטן ברפואה → ובתחלה אבל אחר כן תפרנסהו במזון טוב הכימוס והרבה יהיה פרנסתו ושיהיה בו דבקות → NM 1:180.

אֶשׁ → **האש הפרסי** • **פְּרִסִי**

עַכְבָּר → עַכְבַּר פְּרֵעָה • פְּרֵעָה

[פְּרָק] • *Pu'al* פְּרָק • או שיפורק חבורו • or its continuity is broken up: Lat. aut eius continuitas solvatur / Arab. وَأَمَّا بَأْنِ يَتَفَرَّقُ اتِّصَالَهُ • Galen, *De inaequali intemperie* · trans. David Caslari (*Sefer Ro'a Mezeg Mithallef*), 3:4. וכל אחד ואחד שתוצה מהאברים לא ישתנה ולא → יצא מטבעו ולא יפסד אם לא יחומם או לא יקורר או לא יתלחח או לא ינוגב או שיפורק חבורו → NM 2:167–8.

פְּרָק • פְּרָק היד • פְּרָק (lit., joint of the hand); wrist: Lat. iunctura manus · Bruno Longobucco, *Cyurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 61^b: וישתוה עוד שיונח פרק → היד על שום לוח ויפשטנו בפשוט ראוי → NM 1:36.

• פְּרָק המרפק • humerus: Arab. عَضِد • Al-Zahrāwī, *K. al-tasrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3:11 (fol. 235^a): שער י"א · בחבוש שבר (פרק) המרפק הנקרא בלשונם אל עצי' זה הפרק הוא בין המרפק אל ראש הכתף → NM 1:110.

• פְּרָק קנה הזרוע הסמוך ליד • wrist: Arab. معصم • Al-Zahrāwī, *K. al-tasrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3:28 (fol. 237^b): שער י"ב · ב"ח ברפואת שמיטת פרק קנה הזרוע הסמוך ליד → NM 1:110.

• פְּרָקִים האצבעות • phalanges: Arab. سلا ميات • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 40^a): ונתחברו פרקי האצבעות: כולם בויזים ונקרות נכנסים ביניהם לחות דבקה → NM 4:166–7.

• הקעת הפרקים → הקָעָה

פְּרָקִי • articular: Arab. مفصلي • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 32^b): והתוספות הפרקיות גם כן ענינם זה כי הוא מהודק קצתם: בקצתם הדוק חזק בקשורים ומאסרים מכל הצדדים → NM 4:167.

פְּרָשׁ • פְּרָשׁ בית • בית הפרשות • פרשות • Plur.

• סוף הפרשות → סוּף

פְּרָשׁ • פְּרָשׁ (Pass. Part.) → פְּרָשׁ

פְּרָשׁ • to expand: Arab. بسط • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 26^a): אלו הם המושקלי הפושטים → NM 4:167.

• פְּרָשׁ הרוח • to dilate the pneuma: Arab. بسط الروح • Ibn Sīnā, *K. al-adwiya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fols. 124^b–125^a: ולו סגולה לשמוח הלב ולחזקו → NM 4:167.

• פְּרָשׁ • unmixed: Arab. صرف • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrat*), 7:23 (375): אמר אבקרואט: ומהצואה הפשוטה שלשול: → NM 3:190.

• פְּרָשׁ • to ulcerate: Lat. ulcerari · Bruno Longobucco, *Cyurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 43^b: אבל אם הסרטן נפשט לא יתרפא בדברים הקרים → NM 1:36.

• פְּרָשׁ המעים • to excoriate the intestines: Lat. excoriare intestina · Bruno Longobucco, *Cyurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 86^a: זה: כמו שאמר ב"ס שזאת הרפואה אינה מחממת ולא מפשטת המעים → NM 1:36.

החולי שבעין הנקרא ברדה צריכה לחיתוך וכן הטרי המקובץ בעין: (Sefer ha-Peraqim), 15:25. בחולי הנקרא אלכמנא ברוב תרופא ברפואה מתירה לא בדבר שמייבש יובש חזק כי הוא יריק הרוב ויקפיא הנשאר ונחננו הריקונו זה הטרי כשפתחנו הקרום הנקרא קרנית במקום האכליל → NM 1:181.

• **Part. פְּתִיחָה • פְּתִיחָה • חֶסֶם** → חֶסֶם הַפּוֹתָח • פְּתִיחָה • Part.

פְּתִיחָה • 1. deobstruent property (of a remedy): Arab. تفتيح · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 126^b: ישׁ באם חס בשנית ישׁ. → בראשונה וממנו לְבָן ואדום והאדום יותר חזק החוס ובשניהם יחד קביעות עם דקדוק ופתיחה → NM 4:168.

• II. **incision:** Arab. بَطَّ · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (Sefer ha-Peraqim), 15:49: וכשליחות ישׁתעפו באבר בין האברים המתדמים חלקיהם: ויתחייב שתריק מן האבר בעצמו ראוי שתשים על אותו האבר רפואה תדחה מה שירוץ לו. וההרקה תהיה עם הפתיחה ועם הרפואה המתירה וכל שכן אם תרגיש שיהיה בין האברים המתדמים החלקים דבר עצור וכלוא → NM 1:181.

• **the external acoustic meatus; the inner cavity of the ear; the middle ear; the tympanic cavity:** Arab. صمخ · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 17^a): <...> יכונן אל הקרום (...) → פתיחת האזן → NM 4:168.

• **staring eyes:** Arab. شغوص العينين · Galen, attr., *Prohibition of Burial* · trans. Judah al-Ḥarizi (*Sefer Issur ha-Qevurah le-Galienus*), par. 15: ואולם בסוף זאת → העלה יקרה לבעליה פתיחת העינים → NM 4:168.

פְּתִיל • 1. fibers: Arab. شظايا · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 1:74: הפתילים שבכל אחד מן המעים עגולים ונכרכים → ברחה בשני עורותיהם יחד → NM 2:76.

• II. **tendrils:** Arab. خيوط · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 10 (Ms. Oxford, Bodleian Library, Poc. 353, Uri Heb. 314, fol. 4^b): וזכר גם כן שאם יכתשו עלי הגפנים ופתיליהם: → ויעשה מהם רטיה יועיל מכאב הראש הכרכומי → NM 4:168.

פְּתִילָה • suppository: Arab. شيافة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 144^a, col. a: ואם יתחדש בבטן הברה ואומץ המעים ראוי לעשות לו פתילה מורידה הצואה או פדלקון בבורית וחלב פקועות → ופניס וכיוצא בהם → NM 4:169.

פְּתִלְתוּלִיּוֹת • a gripping or wringing: Lat. tortio (h.l., cramps) · Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* · trans. Bonfos, 15: ימשך שלשול בטן: משלשול בטן הנערים. ימשך שלשול חוץ מצמיחת השינים כמו שאמרנו או בסבת קרירות ובעבור זה לא יקשר הילד או יקרה בסבת הפסד החלב או בסבת הליחה הלבנה או בסבת ליחה אדומה ואותות האדומה כאשר יבא ביציאת הילד כרכומיות או ירוקיות או שיצא תכף אחר שינק בלי שום איחור → ואותות הקרירות והלבנה הוא שיהיה לחולה לובן ופתלתוליות בבטן → NM 2:180.

צָאָה • emptying; excrement; voiding (h.l., stools): a) Lat. egestio · Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* · trans. Anonymous, ch. 16: מבטן בילדים פעמים · רבות תקרה לילדים זחילה בעבור תולדת השינים כאשר אמרנו או בעבור קרירות כשיוחתל הנער או בעבור הפסד החלב ממרירה או מליחה ואות המרירה הוא שימצא צהובות ביציאת הילד או חידוד והיציאה יוצאת בלי עיכוב ואות הקור והליחה הוא הלובן ביציאה והכאב בבטן כשהיא יוצאת → NM 2:181.

b) Arab. جاز / Gr. ὑποχώρησις · i. Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Ḥen (*Pirqei Abuqrāt*), 4.83 (220): אמר בקראט: מי שישתין בלילה שתן הרבה יורה זה כי · צאתו תמעת

· ii. Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 6.75: הציאה הרקיקה המחוברת אשר תצא בעת המנהג כשתהיה פחות מן הראוי (בקרד אל מה שילקח מן המזון הנה זה מורה שהוא נשאר ממנו שארית בקצת המעים וזה רע באיזה צד שיהיה → NM 2:76.

צָאָה • צואת העין • a humor that gathers in the corner of the eye; rheum: Arab. رمص / Gr. λήμη · Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Alef 17 (16): אנורות: טוב לצואת העין והאפר והחבורות הטריות → NM 2:17.

צבא → צבה.

צבה • [the illness called] flatulent, gassy, windy: Arab. الباطنة / Gr. φουσώδης · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 18 (fol. 27^b): כמו אשר יקרה זה בחולי אשר יקרא הצבא אלנפכא בערבי: → NM 4:169.

צְבוּת • צבוחת • (lit., hot swelling); effusion: Arab. ورم حارّ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.4 (fol. 209^b): ולשית עליו כלונסה טבולה בין ושמן או חומץ ויין כדי שלא תתחדש צבות חמה: → NM 1:110–1.

צְבָעִים • *Plur.* צבעים • kinds: Arab. ألوان · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 2.14 (66): אמר המפרש: כי רבוי צבעיו יורה על הרקת מינים: → NM 3:191.

צֶדֶד → בעלת הצד • צד.

• חלי → חולי הצד.

• מְדוּחָה → מדוה הצד.

• קְעָה → קעה העין מיצד האזן.

• *Plur.*¹ צדים • צדי האמה • ureter: Arab. حالب · Galen, attr., *Prohibition of Burial* · trans. Judah al-Ḥarizi (*Sefer Issur ha-Qevurah le-Galienus*), par. 31: והמקום השלישי העורק בין: צדי האמה והאמה כשהודקו הדוק חזק ירגיש האדם כמו התלהבות האש ואם תראה זה הנה הוא → NM 4:169.

• מְטָחָה → מה שלמטה מיצדי הכסלים.

• פְּאָב → כאב הצדדים • צדדים² • *Plur.*

צהוב · hairy surface of a fabric: Arab. زير · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 150, col. b: כל לבוש מתלהט חלק חומו בכלל לגופות יותר מועט משאר הלבוש וראוי ללבוש אותו בקיץ ומה שיש לו כובד או ציהוב והיתה אריגתו מתחלחלת או שיהיה עב בלתי מתלהט הוא מחמם הגוף יותר וראוי ללבשו בסתו. → NM 4:171.

• covered with yellow fuzz: Arab. مزغب الجسم · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 138^b, col. a: ויש ממנו מין לבן רב החמימות ועל גבו ציהוב והוא בלתי מתפלא. → NM 4:170-1.

צאה → צואה.

צאד → העומק אשר בעליון אחורי הצואר · צואר.

צָלָל (Part.) → צלל.

צָלַע (Part.) → צלע.

צוּם [צום] → המעי העם · צום.

צוף · honeycomb: Lat. favositas mellis · Arab. شہدة · Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* · trans. Anonymous, ch. 1: צוף הדבש נקרא חלי אחד אשר הוא מן ספאטי ואז ייראו על המכות כמו קשקשים והעור הוא מתפוצץ עם חיכוך חזק ויזוב מהם כמו דבש. → NM 2:180.

צָפַד (Part.) → צפד.

צחצוח · beestings; colostrum; first milk: Arab. لبأ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 147^b, col. a: צחצוחי חלב יותר עבים מהגבנה ויותר מתאחרים: להתעכל ויותר רחוקים לרדת. → NM 4:170.

צאה → צואה.

צהוב → ציהוב.

צילבחה → צילבחה.

צילחתא → צילחתא.

צני → צני.

צפורן → צפורן.

ציר · colic: Arab. مغص / Gr. σπρόφος · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḡei Abuqrāt*), 4.11 (148): אמר אבוקראט: מי שהיו בו צירים וכאב תחת הטבור וכאב בשפל הבטן תמיד ולא יסורו ברפואה משלשלת ולא בזולתה הנה ענינו וכאב תחת הטבור וכאב בשפל הבטן תמיד ולא יסורו ברפואה משלשלת ולא בזולתה הנה ענינו. → NM 3:191-2.

• colics: Arab. أمغاص · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 143^b, col. b: בשר הזאב יותר חם מבשר הכלב אלא שהוא עב וקשה להתעכל מאד ומוליד צירים בבטן. → NM 4:170.

• colic: Arab. مغص · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 142^a, col. a: ותקנם ודחית. → NM 4:170-1.

- הנשארים הם עצמות האחור וצלעות אמצע החזה נבראו ראשיהם דבקים נבדלים כדי להיות בטוחים מהשבירה בשעת ההכאה. → NM 4:172.
- **כַּאֵב** → **כאב תחת הצלעות**.
  - **צלעות כוזבות** • false ribs: Arab. أضلاع الزور · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 36^b): ואמנם החמשה המוקצרות הנשארות: הגנה הם עצמות האחור וצלעות הכוזבות נבראו ראשיהם מחוברים בשחוסים לבטוח מן ההשבר בעת הנגיפה. → NM 4:172–3.
  - **תחת** → **מה שתחת הצלעות**.
  - **צלעות** • lameness: Arab. عرج · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.14 (fol. 235^b): ואם יחובש אחד מהם: מבלי התחבר אליו השוק האחר על כל פנים יקרה לבעליו צלעות מתמיד. → NM 1:111.
  - **צִמּוּק** • marasmus: Arab. ذبول · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 22.44: וקרבת החתולים ועורותיהם מוריש הצמוק והשדפון: → NM 2:76–7.
  - **קִדְחַת** → **קדחות הצמוק והכחש**.
  - **צִמּוּקִים** (also: **צִמּוּקִין**) • (lit., mountain raisins); (seeds of) staves-acre [*Delphinium staphisagria* L.; *Ranunculaceae*]: a) Arab. زبيب الجبل · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 1 (fol. 6^b): או יטוח אותו בבשר קולוקונטידה אחר שיודק בחומץ ושמנו או: יטוח בצמוקי ההר כמו כן. → NM 4:173.
  - b) Arab. حبّ الرأس · Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Mem 14 (52): אישטאפזקרא או קפאפורגא והוא חב (א)ל ראס: והוא צמוקי ההר.
  - **raisins**: Lat. uvae passae (Honofredi) · Ibn Zuhr, *Regimen of Health* · trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanhagat ha-Ber'ut le-Abu 'Ali ben Zuhr*), ch. 10: אולם שמירת האצטמו' יהיה בעשית הקיא פעם אחת בחדש שהוא ינקה אותה ממותרי המאכל ומהליחות הרעות, ובאכילת הצמוקין השמשיים בגרעיניו על הצום שהוא יחזק אותה ויתקן המזגים הרעים אשר בה. → NM 4:173.
  - **צִמּוּחַ** • to grow [together again]: Lat. augeor (Articella); cresco (Ravenna) · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 7.28 (380) (fol. 46^a): א"א: כל עצם או תנוך נשבר: → NM 3:193.
  - **צִמּוּחַ הערוער בבית הערוה** • puberty: Arab. نبات الشعر في العانة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zeraḥyah Hen (*Pirquei Abuqrāt*), 5.7 (227): אמר בקראט: מי שמצאו הויציאו הנק' בערבי אלצער קודם צמוח השיער בבית הערוה יתחדש לו העתק. → NM 3:193.
  - **צִמּוּחַ השער בשפל הבטן** • puberty: Arab. إنبات الشعر في العانة / Gr. ἡβη · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 3.28 (134): אמר אבקרატ: ורוב מה שיקרה לנערים מן החליים יבא בקצתו הנקיון בארבעים יום ובקצתו בשבעה חדשים ובקצתו בשבע שנים ובקצתו כאשר גמרו לצמח השער בשפל הבטן ואולם מה שישאר מן החליים שלא יתך בזמן הצמיחה או בנקבות בעת שיגר מהן דם הנדות הגה מדרכם שיאריכו. → NM 3:193–4.

צִמְחָה · I. abscess; imposthume; the separation of corrupt matter into an ulcer: a) Lat. apostema / Gr. ἀπόστημα · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 45^a: והצמח שבעבורם יבוא הקוויץ אל נקלה עוד בעבור שכל כאב מקבץ הריאומה ששם נעשה הנפח: → NM 1:36–7.

b) Arab. خراج · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aǧīza ‘an at-ta’līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.45 (fol. 216^a): ואומר כי הצמח יהיה: עמו חמימות וקדחת ומכאובים מקיפים אותו מפה ומפה עד שתשקוט רתיחת המותר ויגמר העפוש ואז תשקוט הקדחת והחמימות → NM 1:111.

· II. inflammation: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do’eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3.24 (130) (fol. 56^a): אמר אפוקרט: קטנים ונערים ויונקי שדיים יחול עליהם שחין צומח בפה: ובחד ועל שפתם קיח ושעול ותעורה ופחד קבוץ לחות וצמח בטבורם גם באזניהם → NM 3: 194.

· III. pustule: Arab. بثر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me’ati (*Sefer ha-Peraqim*), 6.71: צמח שחור דומה לגרגיר הכרסינה ימות → NM 2:77.

• **צמח אדום** · erysipelas: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do’eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 5.43 (263) (fol. 88^b): עלה צמח אדום ברחם אשה הרה אות רע הוא: → NM 3:194.

• **צמח בבשר דומה לדמיון הבשר** · buboes: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do’eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.55 (192) (fol. 72^b): פעמים יקרה לעלות עם קדחת צמח בבשר דומה: לדמיון הבשר אות רע אם לא תהיה קדחת יום → NM 3:195.

• **צמח חזירי** · scrofulous tumor: Arab. ورم خنزيري · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aǧīza ‘an at-ta’līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, introduction (fol. 201^b): וזה שראיתי רופא איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת שבקע על צמח חזירי בצואר: אשה וחתך בבערותו קצת ורידי הצואר והוא לא ידע והרעיף דם האשה עד שנפלה בין ידיו ומתה → NM 1:111.

• **צמח במוח** · phrenitis: Arab. برسام · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāt*), 7.12 (364): אמר אבוקרט: ומן מדוה הריאה מדוה השרסם הוא צמח: במוח → NM 3:195.

• **צמח אשר עמח במוח הראש** · an inflammation of the brain (phrenitis): Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do’eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.72 (209) (fol. 77^a): שם השתן להיות: → NM 3:194–5.

• **נחבע העמח** → [נבעע].

• **צמח העין** · ophthalmia: Arab. رمد · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāt*), 6.17 (309): כשהיה באדם צמח העין הנקרא רמד בער ובאתהו שלשול: זהו משובח → NM 3:195.

צִמְיָהָה · swelling: Arab. ورم · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirqei Abuqrāt*), 4.55 (192): אמר המפרש: כשהיתה סבת הקדחת מורסת האלבין והדומה: לו מן הבשר הרך יהיה קדחת יומיית. אמנם כשהיתה לקדחת סבה אחרת ונתחבר עמה צמיחת → NM 3:195–6.

• **צמיחת השער בגב הערוה** · puberty: Arab. نبات الشعر في العانة · Hippocrates, *Aphorisms* ·

- trans. Nathan ha-Me'ati, 5-7 (227) (fol. 86^b): אמר אבוקרט: מי שימצאהו כפיון קודם צמיחת: NM 3:196. → השער בגב הערוה הנה יתחדש לו העתק
- **puberty**: Arab. نبات الشعر في العانة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 5-7 (227): מי שמצאו: NM 3:196. → חולי הנופל קודם צמיחת השער סביב הערוה הנה יתחדש לו העתק
- **puberty**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 3,28 (134) (Ms. Paris, BN, héb. 1113, fol. 47^b): ומי שצמח השער בתחתון יום (134) ומי שצמח השער בשבעה חדשים וקצתם בשבע שנים וקצתם יבואו אל צמיחת השער בתחתון וכל אחד מן החליים הנשארים בילדים שיהיו בלתי נתכים בעת צמיחת התחתון או בנשים בעת הגרת הוסת וקצתם להאריך מאד. → NM 3:196.
- **suffering from marasmus**: Arab. مذبول · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 19,34: ומי שצמח המצומקים וכל (19,34) → מי שיגבר עליו היובש אינו צריך במרחץ לאויר חם אבל אל מי האמבטי אשר בתכלית השווי NM 2:61.
- **to boil down; to thicken**: Arab. طبخ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧiza 'an al-talīf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 127^a, col. b: העדשים המבושלים בבשר החי ראוי לבשלם על זה התאר והוא לקחת מן הבשר השמן ולבשלו במה שיכסהו מן המים שתי פעמים ולהסיר חלאתו ולבשל מן העדשים הלבנים הקלופים בעשרה כמותם ממים מתוקים בקדרה אחרת ולתבל הבשר בכוסבר הלח ובעלים ועץ של שבת ושרשי כרשין וכשיצטמקו העדשים לשפוף מימיהם ולהצטם במים אחרים חמים. → NM 4:173-4.
- **זְהֻמָּה** → זוהמת העמר • **צְמֹר**
- **spout**: Arab. أنبوب · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 10 (fol. 16^b): וירחץ הראש: במים שנתבשלו בהם מקומילא ואניט וקורונא ריאל ותהיה יציאת המים מצנור הכיור כדי שיפליג במים הראש יותר. → NM 4:174.
- **mesentery**: Arab. جداول العروق · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 18^b): והגדול הזה שני גידים דופקים יפרדו בצנורות הגידים אשר סביב המעי הישר. → NM 4:174.
- **shield-shaped; thyroid [cartilage]**: Arab. درقي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 46^b): והוא מחובר משחוסים: שלשה אחד מהם שחוס אשר ישיגהו החוש קדם הגרון ותחת הזקן ונקרא הדרכי הציני והתריסי בהיות מקוער מפנים מגובן החוץ ודומה הצנה והתריסי. → NM 4:174.
- **תנועה מוצטרת** • **מְצַטֵּר** • **צְעֵר**
- **disturbance**: Arab. اضطراب / Gr. ταραχή · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 7,33 (385): ומי שהיה שתנו: NM 3:196-7. → משובש יורה כי בגופו צער חזק
- **sleeplessness**: Arab. أرق · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 18 (fol. 26^a): מורסת הראש: במאמר מוחלט היא מורסא חמה תקרה בקצת קרומות המוח ישיגהו תמיד צער ושגוען וערבוב השכל. → NM 4:175.

- **זער באסטומכא** • an upset stomach: Arab. قَلَقٌ فِي الْمَعْدَةِ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘ağiza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 144^a, col. a: ואם לא יתעכל וירגיש בכבדות וזער באסטומכא וגעש נפסד ותעורה וצרות הנשימה ורוגז → NM 4:175.
- **זַפֵּד** • Part. זופד • agglutinant; gluey: Lat. glutinativus · Armengaud Blaise, *Tabula Antidotarii* · trans. Estori ha-Parḥi (*Shemot ha-Mashqim*), 19 (59): דיאה דרגאגן דרגאגאן שרף: קר בשנייה לח בראשונה צופד ומדבק → NM 4:175.
- **זפוד** • Plur. זפרים • sparrows: Arab. عصافير · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me’ati (*Sefer ha-Peraqim*), 20.69: הרפיון והפאלג והלקוה: וכאיבי השקוי ומוסיפים בחוזק המשגל → NM 2:77.
- **זפודן** → זפודן.
- **זפודן** • ungula (i.e., pterygium): Arab. ظفرة · a) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘ağiza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.16 (fol. 211^a): הצפודן תהיה על שני מינים עצביית דומה לקרום דק או בלתי עצביית דומה ללחות קפוי לבן 111–2.
  - b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 15.24: רפואת הצפודן אשר תהיה בעין בעודנו קטון יהיה בדברים מטהרים כרפואת הגרב: כשתוסיף ותתקשה אז תרפא בברזל → NM 1:182.
- **זפודן סוסית** • coltsfoot [*Tussilago farfara* L.]: Lat. ungula caballina · Armengaud Blaise, *Tabula Antidotarii* · trans. Estori ha-Parḥi (*Shemot ha-Mashqim*), 26 (73): נינופארנום נינופאר פרח צפודן סוסית קרה ולחה בשלישית → NM 4:175.
- **זפודן** → לובן העפרנים • זפרנים • Plur.
- **זפודן** → סיג העפרנים.
- **זַרְבֵּת** • eschar: Arab. خشكيشة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me’ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15.9: וגם יאותו הרפואות האלה לעלה הידועה בגחלת כשיונחו על: מקום הכשכרישה הוא הצרבת כי זה המקום אשר יגיעהו העפוש שאין ראוי שיונחו על מה שהוא סביבו → NM 2:77–8.
- **זַרְדֵּי** • Hif’il הַזְרִיד • to make [the voice] hoarse: Lat. rautifico (Honofredi) · Ibn Zuhr, *Regimen of Health* · trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanhagat ha-Ber’ut le-Abu ‘Ali ben Zuhr*), ch. 9: ואמרו הרופאים: אכילת אזביב השמשיים בבלתי גרעין על הצום יחזק קנה: שלו ובהרחקת תבשילים מלוחים מאד שהם ישאירו לכלוך בקנה ויצרידו הקול → NM 4:175–6.
- **זַרְדֵּי** • orthopnea: Arab. ضيق النفس · a) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 3.76: החליים הארוכים כמו צרות הניפוש והחול: והטחורים באף והחבלות הרעות ודומיהם כי רוב אילו הכאבים אשר יתלדו לנערים ולילדים יתרפאו → NM 1:182.
  - b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 23.79: החולי הנקרא צרות הניפוש ועוצר הניפוש בייחוד הוא החולי המתחדש מלחיוות עבות: דבקות עומדות בחלקי קנה הריאה וזה השם אמנם יפול על זה החולי ביחוד → NM 1:182.
- **זַרְדֵּי** • orthopnea: Arab. ضيق النفس · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘ağiza ‘an*

at-ta'lif · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 132^a, col. b: והחוג והרעשה וכבדות כל הגוף וצרות הנשימה הממית בעליו באורך הזמן → NM 4:176.

צָרִי · **antidote; theriac**: Lat. tiriaca · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbīya* · trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fols. 248^b–249^a: דרוניקש: חס ויבש בתחלת המדרגה: 248^b–249^a: השנית ובו סגולה חזקה מאד בחזק הלב ולשמחו ולה אינו מנגד שום הפעולות ועוזרת בצריותו ומה שיש בו מעפיעות דק ומפני זה הוא צרי כל הארסים → NM 4:176.

• **סם** → **הסם הצרי**.

צָרִידוּת · **hoarseness**: Arab. بخرحة · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 2.40 (92) (fol. 36^a): אמר אבוקרט: מי שיקרה לו צרידות קול ונזלים לזקן התש כח: → NM 3:197.

צָרִיּוּת · **having theriacal (antidotal) property**: Lat. tiriacalitas · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbīya* · trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 246^b: והסמים המחזקים: → NM 4:176.

צָרַעַת · **elephantiasis**: Arab. الجذام · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.98: מן החליים השחוריים המתחדשים בעור: הגרב והתקלפות העור וכשיתחדש בבשר או בעורקים יקרא סרטאן. והצרעת הגדמיית גם כן רוב → NM 2:78.

[קבב] • *Pī'el* • I. to bend one's head: Arab. انكبّ • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Sedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 14 (fol. 54^b): ואם היה מפני חום נצוה החולה לעשות דברים קרים דקים כמו קבוב על אד המים: (fol. 54^b) → שנתבשל בהם קאממילא ורדים והדס או יקבב על עשן אבן מחוממת אחר שיזה עליו חומץ יין → NM 4:176–7.

• II. to produce pronation: Arab. أكبّ • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 50^a): ואמנם המקבב הוא זוג המונח מחוץ: → NM 4:177.

קבה • *female pudenda*: Arab. فرج المرأة • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.18 (fol. 236^a): שער י"ח בשבר קיבת האשה ועצם הזקן התחתון ואמת האיש → NM 1:112.

• קאב → כאב הקיבה.

קבוב • *pronation*: Arab. كَبّ • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 50^a): וכשיתנועעו אלו השנים יפשיטו (1) הרסג פשוט עם מעט קבוב: → NM 4:177.

קבוץ (*Pass. Part.*) → קבץ.

I. *astringency*: Arab. قَبَضَ • a) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Sedat ha-Derakhim*), bk. 7, 26.2: וזאת ההרכבה נאותה לגופות → NM 1:66. הקשים כשיצטרכו מן הקבוץ אל שעור יותר נוסף

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 13.45: מדבריו: כל המשלשלים כל אשר תרחצם יפחות פעולתם וכן כשתרתיחם. וכל אשר תשחקם היטב יהיה הזקם יותר מתועלתם בפעולת השלשול ואם המשלשל יהיה בטוח ירבה השתן וכל העוצרים יהיו הפך כי כל אשר תרחץ המשלשל והארכת בישולו תוסיף קיבוץ וכן → NM 1:82.

• II. *collection (accumulation [of residues])*: Lat. collectio / Arab. جَمَعَ • Galen, *De inaequali intemperie* · trans. David Caslari (*Sefer Ro'ā Mezeg Mithallef*), 3.2: אמנם → אחר בישול אותו המותר ימשכו שני אלו עניינים: האחד הוא התילדות מוגלא ואחר קיבוץ → NM 2:168.

• III. *density*: Arab. كَثَفَ • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 7.40: הרפרוף סבתו רוח עב נעצר במקום סתום הנקבים שלא: ומצא מקום להמלט ולצאת בשביל → NM 2:78.

• IV. *flexion*: Arab. انقباض • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 27^b): והושם האצבע מקצר בקבוץ על מושקלי אחד → NM 4:177.

• *spasm*: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 2.26 (78) (fol. 73^a): יעיד קבוץ הגידים בבוא קדחת אחריהם טוב וההפך רע: → NM 3:197.

• *empyema*: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer*

- הנצל מחולי הגרון זהו אשקננציאה אם יהפך לבוא אל הריאה לוי: (Agur), 5.10 (230) (fol. 82^b): ימים ימות ואם יעברם נעשה אמפיסיש זהו קבוץ עב טיט → NM 3:197.
- קְבִיצָה** • **astringency**: Arab. قَبْضٌ • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Zerāḥyah Hen (Sefer ha-Peraqim), 13.45: מדבריו: כל המשלשלים כל אשר תרחצם יפחות פעולתם וכן: 13.45: כשתרתיחם. וכל אשר תשחקם היטב יהיה הזקם יותר מתועלתם בפעולת השלשול ואם המשלשל יהיה בטוח ירבה השתן וכל העוצרים יהיו הפך כי כל אשר תרחץ המשלשל והארכת בישולו תוסיף קיבוץ וכן כל אשר תשחקנו יוסיף קביצה ועוצר לשתן כמו כן → NM 1:183.
- קְבִיצוּת** • I. **astringency**: Arab. قَبْضٌ • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (Sefer ha-Peraqim), 9.71: עם זה מעט ממרירות שני המינים יחד קובצים קביצות שוה → NM 2:78.
- II. **flexion**: Arab. قَبْضٌ • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (Sefer ha-Qanun), bk. 1 (fol. 51^b): ואמנם התחתון ממנו הנה קביצותם עם ירידה והשפלה → NM 4:177.
- [קבל]** • **Pu'al** • **קבל מופת על** • **to be concluded to**: Arab. استدلّ على • Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Nathan ha-Me'ati, 1.23 (50) (fol. 18^a): אמר אבוקרט: אין ראוי שיקובל: → NM 3:197–8.
- קְבִיצָה** • **flexion**: Arab. قَبْضٌ • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Zerāḥyah Hen (Sefer ha-Qanun), bk. 1 (fol. 27^b): והנמוך מהם קבלתו עם הכנעה וחוסר והעליון קבלתו עם מעט הרמה: → NM 4:177.
- [קבס]** • **Part. Nif'al** • **נקבס** • **someone suffering from indigestion**: Arab. المتخوم • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'ṭīf* • trans. Shem Tov ben Isaac (Sefer ha-Shimmush), bk. 30, 2.95 (fol. 230^a): → NM 1:112.
- קְבִיצָה** (*Aram*) • (also: **קְבִיצָה**) • I. **dyspepsia; indigestion**: Arab. تَخَمَةٌ • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (Sefer ha-Peraqim), 2.24: הקבסא הרצופה זו אחר: זו היא גדולת הכח להוליד הכימוסים ולהוליד החוליים בין שתהיה הקבסא ממאכלים טובי הכימוס ובין שתהיה מרעי הכימוס → NM 2:78–9.
- II. **eructation**: Arab. جشاء / Gr. ὀξυρρυμία • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 6.1 (293): אמר אבוקרט: כשתתחדש: הקבסה החמוצה בחולי אשר תקרא קלוח המעים אחר הארכו ולא היתה כן קודם זה הנה היא טוב → NM 3:198.
- III. **nausea**: Arab. غثيان • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* • trans. Moses ibn Tibbon (Sefer Šedat ha-Derakhim), bk. 7, 9.4: וזאת הרפואה כשישתה אותה: ולא יקח אחריה סם המות תעמוד במקומה ואם ישתה אחריה סם ממת תחדש קבסא ויצטרך → NM 1:66.
- **גָרַם** → **גרם קבסא**.
- קְבִיצָה** → **קְבִיצָה**.
- [קבע]** • **Part. Nif'al** • **נקבע** • **הקדחת הנקבעת** • **to be astringent**: Arab. قَبْضٌ • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (Sefer ha-Peraqim), 9.48: כשיותר הטבע מבעל הקבסא בפתלה או בחוקן אז תזון → NM 2:79.

- II. **to draw together; to flex:** Arab. قبض · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 55^a): ואמנם העצלים המניעים האצבעות: → NM 4:178. בקובצים
- **Part. קובץ · astringent:** Arab. قابض · a) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerāḥyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 8.63: האסטומכא והכבד יותר צריכים משאר האברים אל: דברים קובצים → NM 1:183; corr. 2:198.
  - b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.37: רפואות ריקות הדם הם אותם שיחברו מסמנים מנגבים מבלי עקיצה וסמנים יש בהם: קצת המעדה וסמנים קובצים → NM 2:81.
- **סם → הסם הקובץ.**
- **Pass. Part. קבויץ · contracted; shrivelled:** Arab. منقبض · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 17 (fol. 57^a): ואם ראינו הלשון אדומה מאד הנה הוא אות חוס ואם לבנה מאד הנה הוא אות הקור: → NM 4:178. ואם תהיה רכה עם לחות הרבה בה הוא אות לחות ואם היתה נגובה מאד קבוצה הוא אות יובש
- **P'el קבץ · I. to brace:** Arab. جمع / Gr. συνίστημι · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 3.17 (123): אמר אבקרַאט: ואולם עניני האויר: בכל יום ויום מה שהיה מהם צפוני הנה הוא יקבץ הגופות ויאמצם ויחזקם ויחזק תנועותיהם ויפה מראיהם ויזכך השמע להם ויבש הבטן ויחדש בעיניים עקיצה → NM 3:198–9.
  - II. **to draw together; to flex:** Arab. قبض · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 49^b): העצלים המניעים הקנה יש מהם: שיקבצוהו ומהם שימתחוהו → NM 4:178.
- **Part. Pu'al מקבץ החלקים · dense:** Arab. متكثف · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 5.62 (282) (fol. 101^a): אמר אבוקרט: כשיהיה רחם האשה קר: ומקובץ החלקים אז לא תתעבר → NM 3:138.
- **לָחַם → לחם קיבר · קִבֵּר**
- **quodidian fever:** Arab. الحى النائية في كل يوم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 10.19: מיני הקדחות הפוסקות המסתלקות סלוק נגזש הם שלשה והם השלישית והבאה בכל יום הנקראת תמידית בלומר קוטידיאנא והרביעית → NM 2:79.
- **continuous fever:** Arab. الحى الدائمة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 10.21: הקדחת הדבקה שתנועתה כבדה: ומתפשטת לארבעים יום אז היא גם כן נמנית מן החליים החדים → NM 2:79; corr. 3:268.
- **hectic fever:** Arab. حى الدق · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 3.27: רוע מזג המתחלף לפעמים יהיה בגוף כלו כשקוי: הבשרי ובקדחות כלם לבד קדחת דקה → NM 2:79–80.
- **נסתת הקדחת.**
- **semi-tertian fever:** Arab. حى شطر الغب · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 4.43 (180): אמר המפרש: זאת אשר: היא תמידית ותתחזק ותשוב שלישית אשר בה סכנה היא חצי שלישית → NM 3:199.

- **ephemeral fever**: Arab. حمى يوم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 4.23: זה נעדר הקושי הנה זה: → NM 2:80. קדחת יום
- **the stable fever**: Lat. febris fixa / Arab. الحمى المعروفة بالثابتة · Galen, *De inaequali intemperie* · trans. David Caslari (*Sefer Ro'a Mezeg Mithallef*), 1.1: אמר גליאנוס רוע מזג מתחלף לפעמי' יהיה בכל הגוף החי כמו מה שיקרה לאיזה איש באחד ממיני השיקוי, לא בכל שיקוי אלא באחד ממיני ר"ל בבשרי ובאות(ה) הקדחת שיסבול החולה קור וחום בתכונה אחת שקורין היוונים אֵפִילָא ובהרבה מהקדחות אחרות זולת הקדחת הנקבעת הנקראת שידפון. → NM 2:168. קדחת הנקבעת
- **quotidian fever**: Arab. الحمى النائية كل يوم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 8.65: אמנם הקדחת העונה בכל יום אי אפשר שתחדש אלא עם חולי באסטומכא כמו שהרביעית אי אפשר שתחדש אלא עם יום אי אפשר שתחדש אלא עם חולי הטחול. → NM 1:183. קדחת העונה בכל יום
- **quotidian fever**: Arab. الحمى النائية كل يوم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* (*Medical Aphorisms*) · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 8.65: אמנם הקדחת שעונתה בכל יום לא יחשב שתחדש אלא עם עלה באסטומכה כמו: → NM 2:80. קדחת שעונתה בכל יום
- **fever associated with mental confusion (phrenitis)**: Arab. الحمى التي يكون معها اختلاط العقل / Gr. φρενίτις · Maimonides, *Sharḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqraṭ*), 3.30 (136): מי ואולם מ: שער אלו השנים הנה יקרה לו הרנפלי וחלי הצד וחלי הריאה והקדחת אשר תהיה עמה היקצה והקדחת אשר יהיה עמה ערבוב השכל והקדחת השורפת והשפיקה והשלשול הארוך וחמרמרות המעים וקלוז המעים ופתיחת פיות העורקים מלמטה. → NM 3:199. קדחת אשר יהיה עמה ערבוב השכל
- **fixed fever (i.e., hectic fever)**: Lat. febris fixa / Arab. الحمى الثابتة · Galen, *De inaequali intemperie* · trans. David Caslari (*Sefer Ro'a Mezeg Mithallef*), 6.4: ואולם אותה הקדחת הקיימת אשר היא מבנשאה (?) קיימת קיים חזק לא ירגשנה מי שיסבול: אותה. → NM 2:169. קדחת הקיימת
- **quartan fever**: a) Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 2.25 (77) (fol. 40^a): יארך עד הגיע. → NM 3:199–200. קדחת רביעית
- b) Arab. حمى الريع · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 10.19: שלשה הם נרגש הם שלשה מיני הקדחות הפוסקות המסתלקות סלוק נרגש הם שלשה. → NM 2:80. קדחת רביעית
- **hectic fever**: Lat. febris etica / Arab. حمى اقطيقوس · Galen, *De inaequali intemperie* · trans. David Caslari (*Sefer Ro'a Mezeg Mithallef*), 5.3: ולזה הוא שאין בעל אחת הקדחות מזה הסוג שקדם זכרה בסמוך ר"ל קדחת השדפון מרגיש בכאב וחולי ואין החולה מרגיש בה כלל. → NM 2:169. קדחת הסדפון
- **febris fixa (i.e., hectic fever)**: Lat. febris fixa / Arab. الحمى الثابتة · Galen, *De inaequali intemperie* · trans. David Caslari (*Sefer Ro'a Mezeg Mithallef*), 7.3: ובאמת: קדחת שדפנית

כָּפַל → כפל הקובדי • קובדי

עָצָם → עצם דומה לעצמות הקוביא • קוביא

קִבֵּץ → קבץ (Part.) • קובץ

קָדַם → קדם (Part.) • קודם

קוּוֹץ (see also: קוּוֹץ) • i. contraction: Arab. تَقْبِضٌ • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 17.2: ואם יתילד: החולי הזה מפני שרפת מרה כרכומית הנה אותותיו כרכומית המראה ויובש החזה וסדיקת הידים → NM 1:67.

• II. **disrupture**: Arab. فَسَخَ • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 14.3: ופעמים שיתחדש הכאב: מסבות מחוץ ולא הרגיש בהם החולה והוא שיהיה כבר העמיד האבר הוא אשר התחדש לו בו הכאב בעת נומו בתכונה בלתי ראויה או שעותו פתאום וכל שכן אם קרהו קור עד שיתחדש → NM 1:66–7.

• III. **spasm**: a) Lat. spasmus · Bruno Longobucco, *Cyruurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 15^a: אמר גלינו ושאר החכמים התרת הדבקות בגידים מרוב: הרגשתם והדבקתם במוח ממהרות להביא הקוון → NM 1:37.

b) Arab. كَوَّجٌ / Gr. σπᾶσμα; σπάσμος; τέτανος · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 23 (fol. 35^a): תאר גרגרי קבאשיה לפי מה שתקנתיהו ונסיתיהו והוא מועיל מן הפלג ועקום: הפה ומן הקוון והוא אלכזאז ומכל חולי שסבתו קור ומהנקרס והקולון והרוחות העבות → NM 4:179.

c) Arab. تَشَنَّجٌ • i. Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 9.2: וכאשר יקרה ממשוש מזון או משקה: שרפה או תרדמה או קוון בצפרנים או נפח לאצבע הנה ראוי להשמר ממנו כי בו סם המות → NM 1:66.

• ii. Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 3.10: הגופות שהם מקבלים מהר הקיוון ומוכנים לו הם גופות הנערים מפני חולשת: עצם העצבים בהם → NM 1:157.

אֶפֶסָה → אפיסת הקול • קול

• הַפְסֵד → הפסד הקול

• נַחֹר → נחור → ניחור הקול

• נְמִיכּוּת → נמיכות הקול

• עֲרִידוּת → ערידות קול

• שְׁפָלוּת → שפלות הקול

קוּלוּן • colic: Arab. قَوْلَجٌ • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 3.22 (128): אמר אבקרסט: ואולם החורף הנה יקרה בו רוב חליי הקיץ וקדחות: רבעיות מעורבות וחליי הטחול ושקוי ושדפון וטפטוף השתן ושלשול הדם וקלוח המעים וכאב הירד והאסכרא והרבקיי והקולון החזק אשר יקראוהו היונים אילאוס והחולי הנפול והשטות והוסואס → NM 3:201.

Part. • קָם • **convalescent**: Arab. التَّاقَةُ / Gr. ἐκ νόσου ... • Maimonides,

אמר אבקרואט: *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḡei Abuqrāt*), 2.8 (60): הקם מן החולי כאשר יקח מן המזון ולא יתחזק הנה זה יורה שהוא אוכל ממנו יותר ממה שיסבול ואם היה זה והוא לא יקח מן המזון יותר מדי סבלו הורה שגופו צריך אל הנקוי → NM 3:202–3.

• *Pī'el* קיים במקומו • קיים במקומו • *to record*: Arab. كَيْت · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), introduction: ואני הטבתי לבחון אותו הענין שנכפל → NM 2:81.

• *Pol'el* קומם • קומם • *to counteract*: Arab. قَاوَم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 21.51: וכמו שדוחה המרקחת הזה הפגעים הקורים: לגוף כן מועיל לפגעי הנפש ויקומם המרה השחורה עצמה ומסיר המרה כמו שמסיר רעת הארסים מהרמשים → NM 2:81.

קוסס (Part.) → קסס

קוססות • *having a taste between sweet and sour*: Arab. مَزَاوَة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 138^a, col. b: והחשוב שבמין האגס מה שיהיה ממנו בעל בשר דק הקלפה ושיש בטעמו מעט: קוססות וקביצות → NM 4:179.

קוץ • *(lit., Arabian thorn); thistle*: *Anonymous Glossary*, Ms. Oxford, Bodleian Library, Mich. Add. 22, fol. 5^b: איברא קוץ הרועה קוץ ערבי → NM 4:180.

• קוץ הרועה • *(lit., needle of the shepherd); thistle*: *Anonymous Glossary*, Ms. Oxford, Bodleian Library, Mich. Add. 22, fol. 5^b: איברא קוץ הרועה קוץ ערבי → NM 4:180.

• *Plur.* קוצים • *spines (i.e., spinous processes)*: Arab. شوك · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 32^a): ובעד השנית שהשדרה: מחסה ומגן לאיברים הנכבדים המונחים לפנייה ולכן ברא לה קוצים וסנסנים → NM 4:179–80.

קוצר → קוצר

קוד → קוד

קושי → קושי

קטרת → קטרת

קטן • *loins*: Arab. قطن · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 35^b): והקטן עם העגז הוא כמושב כן לשדרה כלה והוא משענת ונושא: לעצם הערוה עאנה ומקום צמיחת עצבי הרגל → NM 4:180.

אָבָר → האבר הקטן • קָטָן

• אָבָבָע → אצבע קטנה

• מְרָק → מרק תרנגולים קטנים

• עֵצָם → עצמות קטנים

• קָנָה → הקנה הקטן

• תּוֹלְעֵת → התולעים הקטנים

עָצָב → העצבים הקטנים • קטני

[קטר] • *Hif'ul* הקטיר האף בדבר • *to apply a certain ingredient as an errhine*: Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Pe 6 (64): פאזניא: ובלעז פאזניא: טוב לפחד הנערים כשתולין אותו עליהם (כש)מקטירין בו האף (corr.). → NM 2:18

קִטְרָת • soot: Arab. دخان · Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Dalet 7 (28): דכאן ר"ל קטרת: קטורת הדברים תשוב אל פעולת מה שיצמח ממנה: → NM 2:18.

חֶפֶץ → חפץ הקיא • **קִיא**

• רָעוֹן → רעון קיא

• שְׁלִשׁוּל → שלשול היוצא הקיא

• שְׁלִשׁוּל → שלשול וקיא

קִיבָה → קִבָּה

קִיבָר → קִבָּר

קִיּוּם • compactness; firmness; solidity: a) Arab. ثبات · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 14 (fols. 20^b–21^a): השער הארבעה עשר בחולי השכחה: טוב השמירה וקלות הזכרנות הדברים: (ההיום בנפש יורה כי עצם החלק האחרון מן המוח אשר יקראוהו הרופאים הזכרון הוא עצם יש לו קיום ושווי ואם יהיה עצמו נגר שלא יהיה לו קיום יהיה בעליו שכחן גדול עם רוחק ההבנה והסחכל הדעת ואיחור השכל. → NM 4:181.

b) Lat. soliditas · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 246^a: הסם העוצר והמדביק נכנס ברפואות הלב שהם יתנו לעצם: הרוח קיום ודבוק נאות. → NM 4:180–1.

קִיטוֹר • I. bad breath: Arab. بخر · Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Samekh 14 (58): סעד ובלעז סיפרום אורטירגאנגלי וב"ח סיגלי: חם יבש מחמם: האצטומכה והכבד ומפרך החצץ טוב לקיטור והעיפוש בפה או באף. → NM 2:18; corr. 3:268.

• II. vapor: a) Arab. بخار · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Šhimmush*), bk. 27, fol. 127^a, col. a: והמוזן המתילד מהם: על הכלל עב קשה להתעכל מתאחר לרדת מולידיים דם שחורי וכל שכן כשיאכלו בקליפיהם. → NM 4:181.

b) Lat. vapor · Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 250^a: לאפישי ארמיני: יש לו סגולה לחזק הלב ולשמחו מפריד: ביותר הקיטור השחורי והעשני מהרוח וגם מנקה הגוף מליחה שחוריית. → NM 4:181.

קִיּוּם → קִיּוּם

קִילוֹר • Plur. קילורים • eye lotions: Arab. شيفات · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Šhimmush*), bk. 30, 2.15 (fol. 211^a): ולהפריד בין העפעף והעין בפתיחה של פשתן ולשית ממעלה על העין ספוג טבול בחלבוני בצים ואחר שלשה ימים ראוי להרגיל הקילורים המגלידים עד שיבריא. → NM 1:112.

קִימָת → הקדחת הקיימת • **קִיפָאֵל**

קִיפָאֵל • the cephalic vein: Arab. القيفال · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 66^a): והרביעי הוא הגדול שבהם והוא אותו: אשר יראה ויעלה וישתלח ענף מאסף עמו שריג מן הקיפאל ויתהוו ממנו האכחל ושאריתו הוא הבאסליק. → NM 4:181–2.

קִיפָאֵל → קִיפָאֵל

[קִיזִי] • Part. Hof'al מְקִיז • being awake, esp., a kind of illness that arouses and keeps

awake: Arab. *مُنْتَبِه* / Lat. *quas expergefacio* · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhīm*), bk. 1, ch. 15 (fols. 22^a–22^b): השער הט"ו בחולי הנקרא המוקץ כשיתחדש במאוחר מן המוח ליחה לבנה עם מרה אדומה ויזנוגו יחד יקרה מזה שיהיה החולה מושלך על ערפו כמת ועיניו פתוחות עד אצל שלא יגיע ממנו אל הנפש נזק ולא צער ויהיה שקט החולה ומנוחתו מפני קור הליחה הלבנה ולחותה ויהיה תעורתו והקצתו מפני יובש המרה האדומה וחדודה ולכן אמר גאלינוס כי הכונה ברפואת החולי הזה הנקרא המוקץ נקוי המוח משתי אלו הליחות המתהפכות בעצמיהם ר"ל ליחה לבנה ומרה אדומה → NM 4:182–3.

קישור → קישור.

קלוז · **clyster:** Arab. *حَقْنَة* · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhīm*), bk. 1, ch. 15 (fols. 22^b–23^a): ואם תהיה המרה האדומה יותר גוברת ירבה מן השמנים הקרים וימעט מן החמים ואם הליחה הלבנה יותר גוברת ירבה מן השמנים החמים וימעט מן הקרים ויקח זה למשל ולדמיון בכל מה שירפאו בו החולי הזה → מקלוז הנקרא קלישטירי או פתילות אם נעצר הטבע או רפואה משלשלת או משקה או מזון → NM 4:183.

• **קלוז הבטן** · **lientery:** Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 4.12 (149) (fol. 54^b): → NM 3:201.

• **קלוז המעים** · **lientery:** Arab. *زَلَقُ الْأَمْعَاءِ* / Gr. *λειεντερία* · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāṭ*), 3.30 (136): אמר אבקרატ: ואולם מי שעבר אלו השנים הנה יקרה לו הרנפלי וחלי הצד וחלי הריאה והקדחת אשר תהיה עמה היקיצה והקדחת אשר יהיה עמה ערוב השכל והקדחת השורפת והשפיכה והשלשול הארוך וחמרמות המעים וקלוז המעים ופתיחת פיות העורקים מלמטה → NM 3:201–2.

• **Plur. קלוזים** · **clysters:** Arab. *حَقْن* · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhīm*), bk. 7, 9.7: וכאשר נדע שהאסטו' כבר נקתה ולא ימצא בה מן הסם עקיצה ולא שרפה ולא צער אז נצוה לשלשל הטבע בקלוזים כממוצעי החום כדי שישלשלו מה שהגיע מן הסם אל המעים → NM 1:67.

קלוי · **frying:** Arab. *قَلِي* · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 20.64: ראוי שתתנהג בכל המזונות בכלל כי מה שיהיה מהם חריף ומחודד או מר' יהיה מזונו מעט ומה שיהיה מהם אין טעם לו מה שהגיע ממזונו אל הגוף מרובה וברוב מה שיהיה מתוק וכל שכן אם יהיה גרם קשה בין שיהיה אילו הטעמים והמאכלים בטבע או נקנים במלאכה כלומר בבישול ובצלי אש ובקלוי ובשרוי במים ודומה לאילו → NM 1:183–4.

[**קלח**] · **Part. Pi'el מְקַלַח** · **Plur. מקלחים** · **clysters:** Arab. *حَقْن* · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhīm*), bk. 1, ch. 23 (Ms. Oxford, Bodleian Library, Poc. 353, Uri Heb. 314, fol. 10^a): ואם יצטרך → למקלחים יעשה להם קלוזים בסמים חמים → NM 4:104.

קָמַח → קמח קלי · קָלִי

קליבוסתא (*Aram.*) · **coccyx; femur:** Lat. *ancha* · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 62^b: 'פנים מ' פנים א' → שיושט מצד פנים ב' מצד חוץ ג' מצד פנים ד' מצד אחר → NM 1:37.

קָלִיפָה → קליפה

קלף · folio: Arab. جلد · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquet Abuqrāt*), introduction (10): כבר ראיתי קצת המפרשים פירשו זה המאמר ממאמרי אבוקרט: והוא זה: וכאשר הגיע החולי לתכליתו אז צריך שיהיה ההנהגה בקצה האחרון מן הדקות וכי הוא פ"י זה ביותר ממאה קלפים בלא ענין וללא סבה → NM 3:202.

קלפיה · I. squamous (aquamosal) suture: Arab. الدرز القشري · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 29^a): ואמנם שני השלבים והכוזבים המה לוקחים באורך הראש על נכחיות החציי משני צדדים ואינם שוקעים בעצם תכלית → NM 4:183.

· II. tunic: Arab. طبقة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 3:52: הלחות הכפורי והביציי הזכוכיי וכן הכת הקרניי אין בו גידים בשום פנים אבל תתפרנס הלחות הכפוריי בהזיע הלחות הזכוכיי והזכוכייית במה שייגיע לה מן הקלפה → NM 1:184.

· copper filings: Arab. قشور النحاس · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 16.2. → NM 1:72.

· dross of lead: Lat. scoria plumbi · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 25^b. → NM 1:37.

· I. epithelial debris; scales: Arab. قشور · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 13:37: החוקן במים ומלח אנחנו עושים: אותו במי שיהיה במעיו שחינים ונגעים מעופשים ותרחוץ כל מה שכבר נתעפש ויצאו קלפות אינם קטנות → NM 2:82.

· II. eschar: Arab. خشك ريشة / Gr. ἐσχάρα · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aǧiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.52 (fol. 208^a): ואחרי כן להשהותו שלשה ימים ואחר לתת על המקומות הנכונים גפרית שחוק עם שמן זית עד שינתקו הקליפות כלן → NM 1:112–3.

· III. scabs: Arab. قشور · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 22.1: ואם יהיה עם ליחה לבנה יוליד נגעים → NM 1:67.

· IV. scales: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.81 (218) (fol. 79^a): קבוצ עב טיט ודם בתוך השתן גם מראה הקליפות וריח קשה כל זה יעיד על חבורת → NM 3:202.

· V. tunics: Arab. صفاقات · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 3:53: כמו שיכלול החוש לעור ... כן ירגשו כמו כן הקרומות והקליפות והגידים הדופקים ובלתי דופקים והרחם והמיעים והשלפוחית והאסטומכא וכל הקרביים ואע"פ שיהיה בעצבים שני הכחות יחד וכלי התנועה היא המושקולי → NM 1:184.

קלפיי · cartiliginous: Arab. غضروفي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 20^a): עצם העצה מחובר מחוליות שלשה קלפיי אין לו תוספת: → NM 4:183–4.

· קלפיה → החוליה הקלפית.

· קלפיי · השלב הקלפיי.

· קלפיי · קום] → [Part.)

קמה • meal of bitter vetch: Lat. farina orobi • Bruno Longobucco, *Cyurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 24^b. → NM 1:45.

• **קמה לופיני** • meal of lupines: Lat. farina lupinorum • Bruno Longobucco, *Cyurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 24^b. → NM 1:46.

• **קמה קלי** • semolina: Arab. سويق • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.4: כי בהתערב היין החי במאכל תבטח מעלות ממנו אידיים חמים יזיקו אל המקום הכואב. → NM 2:82.

קמלט • Plur. קמטים • **קמטי האסטוכמה** • the lining of the stomach: Arab. تحمل المعدة • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 2.20: וכשתיהיה זאת הליחה העוקצת כרתית או חמוצה או מלוחה הנה היא שוקעת בחללי קמטי האסטוכמה. → NM 2:82.

קנדי → קנדי.

[**קנה**] • Part. Nif'al קנהה (lit., had by [someone]); having; suffering from: Lat. habitus / Gr. ἐχόμενος • Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 4.57 (194) (fol. 60^b): הקוון או המשיכה הנקנית הקדחת הבא עליהם תתיך החולי. → NM 3:203.

קנה • forearm: Arab. ساعد • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 37^b): והנקרה החיצונית היא הגדולה ממנה ומה שגלוה לנקרה: הפנימי בלתי חלק ובלתי עגול החפירה אבל כגדר הישר עד שיתנועע בו תוספת הקנה אל הצד. → NM 4:184.

• **קנה הגדול** • tibia: Arab. القصبة الكبرى • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 41^a): השוק היא כמו הקנה מחוברת משני עצמים אחד: מהם יותר גדול ויותר ארוך והוא פנימי ונקרא הקנה הגדול והשני יותר קטון ויותר קצר ... ונקרא מהם יותר גדול ויותר ארוך והוא פנימי ונקרא הקנה הגדול והשני יותר קטון ויותר קצר. → NM 4:184.

• **קנה החוטם** • (lit., tube(s) of the nose); nostril(s): Arab. قصبة الأنف / Lat. canales narium • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 21 (Ms. Oxford, Bodleian Library, Poc. 353, Uri Heb. 314, fol. 9^a): ופעמים יבא פתאום מבלתי חולי וזה כי קנה חוטם האדם קצר ויגיעו בעבור זה מהר: דברים מזיקים מחוץ למוח כמו אבק ועשן וקור חזק וזריחת השמש ומה שדומה להם. → NM 4:184–5.

• **קנה החיצוני** • fibula: Arab. القصبة الوحشية • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 54^b): ועצל מסתבך ממנו שני מיתרים אחד: מהם מקבץ כף הרגל והשני מפשיט הבהן וזה שהעצל הזה צמיחתו מראש הקנה הפנימי מקום שפוגע החיצוני וימשך ביניהם ומשתרג לשני מיתרים. → NM 4:185.

• **קנה הטוב** • lemon grass [*Cymbopogon martinii*]: Arab. قصب الذريرة / Gr. κάλαμος ἀρωματικός • Ibn Zuhri, *Regimen of Health* · trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanhagat ha-Ber'ut le-Abu 'Ali ben Zuhri*), ch. 5: והתמדת הרחת המוסרחים והעכורים יעכירו: הרוח הנפשי וינצחו אותו ולזה יתחייב להריח הריח הטוב ולהתמידו ולהתעשן בעשן הבשמים כעשן ההליגנאלובין והענבר וקנה הטוב. → NM 4:185.

• **קנה הימני** • fibula: Arab. القصبة الوحشية • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 16^b): ועצל אחד ישתרגו ממנו שני יתרים האחד מהם יקבץ: והשני יותר רחב ויותר ארוך והוא פנימי ונקרא הקנה הגדול והשני יותר קטון ויותר קצר. → NM 4:184.

הרגל והשני יפשט הבהן וזה (ש)העצל הזה תולדתו מראש הקנה השמאלי באיזה מקום שפוגע הימני ויולד ממנו וישתרג לשני יתרים → NM 4:185.

• **tibia**: Arab. القصبۃ الانسية · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 54^b): אמנם המגביהים יש מהם עצל גדול מונח קדם: הקנה הפנימי → NM 4:186.

• פֶּרֶק → פרק קנה הזרוע הסמוך ליד.

• **fibula**: Arab. القصبۃ الصغرى · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 41^a): השוק היא כמו הקנה מחוברת משני עצמים אחד: (191) 4-54 (*Pirqei Abuqrāt*) · ונקרא מהם יותר גדול ויותר ארוך והוא פנימי ונקרא הקנה הגדול והשני יותר קטון ויותר קצר ... ונקרא הקנה הקטון → NM 4:186.

• **windpipe (trachea)**: a) Arab. قصبۃ الرئة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 4-54 (191) אמר ג'אלינוס: אי אפשר בשעול: → ואפילו לא ירוק כלום שלא יתחלחו קני הריאה ממה שימשך אליו עם השעול ולכן לא יצמא → NM 3:203-4.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23-76. → NM 2:82-3.

• **tibia**: Arab. القصبۃ الانسية · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 16^b): ואמנם המרימים מהם עצל גדול מונח לפני הקנה: → השמאלי → NM 4:186.

• **the two bones [of the leg] (i.e., tibia and fibula)**: Arab. القصبۃان · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 42^a): והקרסול מונח בין שתי הקצות הבולטים משני הקנים מקיפים עליו מצדדיו ר"ל: → מעליונו ותחתיתו → NM 4:186-7.

• **sugar canes**: Arab. قصب السكر · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 139^b, col. b: קני הסוכר → NM 4:186.

• **constitution**: Lat. habitudo (Constantine) / Gr. ἕξις · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 2-34 (86) (fol. 29^a): → הטבע מהשנים והקנין והעת אשר יהיה בהם החולי ויותר מזה כל אשר אינו מסכים לאחד מהם → NM 3:204.

• **having a taste between sweet and sour**: Arab. مُر · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 137^b, col. b: והמבושל ישתנה בפעולתו כפי טעמו כי יש ממנו עפוץ ויש ממנו חמוץ → NM 4:187.

• **the concave part (bottom) of the stomach**: Lat. fundus stomachi (Honofredi) · Ibn Zuhr, *Regimen of Health* · trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanhagat ha-Berūt le-Abu 'Ali ben Zuhr*), ch. 8: והרחקת אכילת העצמים הדקים כמו עצם העוף: → והפרדיץ והצפרים והתרנגולים ואכילת הדגים הקוציים זולת עצמי השיות והתישים הסריסים כאשר יותך מהם לעיסותם ממה שירכך הקנה והאווילה וירכך הושט וישלשל המעברות ויעזור לירידת → המאכל בקערורית האצטומכא → NM 4:187.

קפא • *Pass. Part.* **קפוא** • **solid**: Arab. جامد · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 2.7 (59): אמר המפרש: וזה כי הגופות אשר ירזו בזמן מועט: → NM 3:204.

• *Part. Nif'al* **נקפא** • **solid**: Arab. جامد · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Pirquei Abuqrāt*), 2.7 (59): אמר המפרש: זה בעבור כי הגופות אשר יקחם הרזון: בזמן מועט אמנם נתחדש להם זה הכחש והרזון מהרקת הלחיות לא מהתכת האיברים הנקפאים → NM 3:163.

קפאון • *catalepsy*: Arab. جمود · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23.59: כשיחזק על המוח הקור ויתערב בו לחות יתחדש ממנו הברסם: → הקר והוא ליתרגס ונקרא בלשונם ליטרג'יאה וכשיתערב עם הקור יובש יתחדש ממנו הקפאון → NM 2:83.

קפוא (*Pass. Part.*) → **קפא**.

קפיאה • *catalepsy*: Arab. جمود · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23.64: בטול הדמיונות יאמר לו השקיעה והקפיאה → NM 2:83.

קץ • *culmination*: Arab. منتهى / Gr. ἀμγῶ · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Pirquei Abuqrāt*), 1.10 (37): אמר בקראט: וואתם יבואם קץ חלים תחילה ראוי: שינהגו בהנהגה הדקה תחילה → NM 3:204–5.

קצה • *urethra*: Arab. إحليل · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Pirquei Abuqrāt*), 4.82 (219): אמר בקראט: מי שיצאה בתור בקצה האמה שלו: כשתפתח יסור חליו → NM 3:205.

• **קצה הגיד** • *foreskin*: Arab. قلفة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 6.19 (311): אמר אבקרואט: כאשר נחתך עצם או אליל או עצב או: המקום הדק מן הלחי או קצה הגיד לא יצמח ולא יתחבר → NM 3:205.

• **קצה גיד הערוה** • *rectum*: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 5.58 (278) (fol. 92^a): שמור בעלות צמח בקצה גיד הערוה או בפי הרחם כי יחול מזה: הטפת השתן במכאוב ופוקות → NM 3:205.

• **קצה העין הגדול** • *the inner angle of the eye*: Arab. المأق الأكبر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23.71: והסרת הבשר אשר: בקצה העין הגדול הנקרא מאק הגדול יאמר לעלה הזאת דמעה → NM 2:83.

• **קצה העין מצד האון** • *external angle of the eye*: Arab. لحاظ · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 17^a): והחלק הב' עובר בנקב הנברא: אצל קצה העין מצד האון → NM 4:187.

• **קצה פי הטבעת** • *rectum*: Arab. طرف الدير · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 5.58 (278): אמר אבקרואט: כשיקרה בקצה פי הטבעת: או ברחם מורסא ימשך אחריו הטפת השתן → NM 3:205.

• **קצהו** • *the inner and outer angle (canthi) of the eye*: Arab. مأقان · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 23^b): אמנם זה המושקולי ד' מהם בצדדיו הד' למעלה ולמטה ושתי הקצוות: אשר הדמע יורד מהן הנקרא בערבי מאקין → NM 4:188.

- **the inner and outer angle (canthi) of the eye:** Arab. مَأْقَان · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 43^a): הפרק הרביעי בנתוח עצלי כלל העין ואמנם העצלים המניעים לכלל העין הם עצלים ששה ארבעה מהם בצד הם הארבעה למעלה ולמטה בשתי קצוות העין הנקרא מאקים → NM 4:188.
- **wisdom teeth:** Arab. نَوَاجِدْ, *Plur.* · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 31^b): והקצויות יצמחו ברוב באמצע זמן הגדול והוא אחר ההמרצה אל ההעמדה וזה כי ההעמדה קרובה מל' שנה ולכן נקראים בחלימה → NM 4:188.
- **Epitomes:** Arab. مختصرات · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), introduction (13): אבל כל פירוש שאזכרהו סתם הנה: הוא דברי ג'אלינוס ר"ל עניינו כי אני לא שמתו כונתי ללקוט דבריו במילותיו כמו שעשיתי בקצורים → NM 3:205–6.
- **ophthalmia:** Arab. رمد · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 3,21 (127): אמר אבקרატ: ואולם בקיץ הנה יקרה קצת אלו החליים: וקדחות מתמידות והשורפות ושלישית הרבה וקיא ושלשול וקצידה וכאב באזן ונגעים בפה ועפוש → NM 3:206.
- לפלוף → לפלוף הוא קצידה.
- קצידה → קצידה.
- **דבש → דבש מקוצף • מקוצף Pu'al [קוצף]**
- **sepiolite [Spuma maris]:** Arab. زبد البحر · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 16.3. → NM 1:72.
- **despondency:** Lat. pusillanimitas · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 6,23 (315) (fol. 40^b): היראה וקוצר הרוח המתמידים בלא סבה ידועה ר"ל → NM 3:206–7.
- זרע → זרעים קרים • קר
- **winter:** Arab. شتاء · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Ḥen (*Pirquei Abuqrāt*), 1,12 (39): וכן זמני השנה כי קדחת הרביעית הבאה בקיץ תהיה קצרה ברוב הענינים → NM 3:207.
- זמן → זמן הקור
- יום → ימי הקור
- **to study under:** Arab. قرأ على · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 8,6g: אמר משה וכן אני לא ראיתיהו במערב ולא אמר שום אחד מאותם הזקנים אשר קראתי עליהם שהוא ראם → NM 1:184.
- **עַצֵל → העצל המקרב • מקרב Pi'el [קרב]**
- **i. belly:** Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 7,26 (378) (fol. 114^b): יתקררו הקצוות עם כאב חזק על הקרב אות רע הוא → NM 3:207–8.
- **II. cavity:** a) Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 7,38 (390) (fol. 117^a): עב טיט עד → NM 3:208.

- b) Lat. *venter* · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 7.54 (406) (fol. 47^b): אותם שתעצר להם ליחה לבנה בין הכליות והבטן ותכאיב אין לה מוצא: (fol. 47^b)
 בכרבים אם תגר אל השלפוחית יסור הכאב → NM 3:208.
- III. **diaphragm**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.18 (155) (fol. 62^b): הוא אשר למטה, ההוא אשר למטה (fol. 62^b):
 הכאב שהוא למעלה מן הקרב יאות לטהרו למעלה, הוא אשר למטה → NM 3:207.
- **קרב בעל השתיים עשרה אצבעות** · **duodenum**: Judah ben Jacob, *Sefer Hanhagat ha-Berūt*, 8.1: שתיים מכל אדם שתיים כי שעורו מכל אדם שתיים: → NM 4:188–9.
- **חֶלֶב** → החלב המכסה (את) הקרב.
- **חֶלֶב** → החלב אשר על הקרב.
- **Plur. קרבים** · **hypochondrium**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 6.40 (332) (fols. 106^a): באשר יתהווה כאב אצל הקרבים בלי פליגמון הקדחת הבא עליו יתך הכאב: → NM 3:208.
- קַרְדוּם** → קַרְדוּם.
- קַרְדוּם** · **occipital protuberance**: Arab. فأس · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 3.107: במקום על העורף במקום → NM 2:83.
- קַרְוִי** · **roofless**: Arab. لا سقف له · Galen, attr., *Prohibition of Burial* · trans. Judah al-Ḥarizi (*Sefer Issur ha-Qevurah le-Galienus*), par. 45: ויכניסו החולה ויסגרו בעדו: → NM 4:189.
- קַרְוִי** · **siphac (peritoneum)**: Lat. *siphac* / Arab. صفاق · Galen, *De inaequali intemperie* · trans. David Caslari (*Sefer Ro'a Mezeg Miṭhallel*), 3.3: אמנם הקיבוץ המתהווה בקרום: → NM 2:169.
- **קריום הלב** · **pericardium**: Arab. حجاب القلب · Galen, attr., *Prohibition of Burial* · trans. Judah al-Ḥarizi (*Sefer Issur ha-Qevurah le-Galienus*), par. 187: והמין האחר מפני השינה: → NM 4:189.
- **קריום מכסה** · **i. membrane; peritoneum**: Arab. صفاق · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15.36: בעל: → NM 2:83–4.
- II. **pannus**: Lat. *pannus* · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 64^b: חוליי הדמעות ומהן אודם: → NM 1:38.
- **הקריום הפנימי** · **omentum**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 7.55 (407) (fol. 120^b): ומשם יעבור אל הקרום הפנימי: → NM 3:208–9.
- **הקריום הקשה** · **the hard membrane (i.e., dura mater)**: Arab. الغشاء الصلب · Ibn Sīnā, *K.*

ומתפרד: *al-Qānūn fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 65^b) → ממנו שריגים בשני קרומי המוח לזונם ושיקשר הקרום הקשה במה שסביבותיו ולמעלה הימנו → NM 4:189.

• *Plur.* קרומים המוח • *meninges*: Arab. حَبَّ الدماغ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 127^a, col. b: ומחדשים חלומות רעים וממלאים האסטומ' והמעים רוחות מנפחות ומולידים (י) קרומי) המוח ויתר העצבים סתומים ומתיחה ועצירת הבטן ומזיקים אל הריאה והטרפשה ואל קרומי) המוח ויתר העצבים והקרומות → NM 4:189.

• מְרִסָּא → מורסות קרומי המוח.

קְרוּשׁ (Pass. Part.) → קרוש

קְרוּחַת • baldness caused by sores on the head: Arab. قَرَح · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abū-qrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 6.34 (326) רוצה בכאן: → NM 3:209. הקרחות וכאשר נעתקה הליחה ההיא הרעה למטה יתחדש הדליות ויצמח השער

קְרִירִית • rigor: Arab. نَافِض · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 7.23: ותקבץ בגוף ליחה פליאומטיקא זכוכיית ולא תתעפש ותחדש ריגור: → NM 1:185. ימים רבים זו אחר זו וכל זמן היות האדם נח ולא יתנועע כלל וינחו הקרירות ההוא

קְרִין • *Plur.* קרניים • *clitoris*: Arab. بَطْر · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.71 (fol. 220^b) שער ע"א: בחתוך קרני הרחם הנקרא בלשונם אל בטר ובשר הבולט בקיבות הנשים. הקרנים לפעמים יוסיף שעורם על המנהג הטבעי עד שוב הרחם מכוער המראה → NM 1:113.

• קרני המציצה • *cupping glasses*: Arab. مَحْجَمَةٌ · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 5.50 (270) אמר אבוקרט: כשתרצה לעצור דם הנדות באשה אז תשים אצל כל אחד: → NM 3:209. משני שדיה קרני המציצה מהיותר גדולים שיהיו

• קרני הראש • *the frontal prominences*: Arab. قَرْنَا الرَأْس · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.2 (fol. 203^{a-b}) ועתיד אני לזכור עוד זאת הכויה במקומה וראוי להיות המכוה שמכ(ים) בו קרני: → NM 1:113. הראש ואחוריו יותר דק מן המכוה שמכויים בה אמצע הראש

• קרני הרחם • *clitoris*: Arab. بَطْر · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.71 (fol. 220^b) שער ע"א בחתוך: קרני הרחם הנקרא בלשונם אל בטר ובשר הבולט בקיבות הנשים. הקרנים לפעמים יוסיף שעורם על המנהג הטבעי עד שוב הרחם מכוער המראה → NM 1:113.

קְרַנִּי → הכת הקרני • קרני

קְרַסוּל → קרסול

קְרַסוּל • *anklebone; astragalus; talus*: Arab. كَعْب · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 41^b) עצמות כף הרגל ששה קרסול שבו ישלם: → NM 4:190. הפרק עם השוק

קְרַע • *to dissect*: Arab. شَقَّ · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 15.31: כשתהיה קורע הקרום הקרני יהיה תחלת מה שיפגושך הלחות הדק הדקיק: → NM 1:185. יהיה ניגר זב והוא הלחות אשר הרבה פעמים אנו רואים שיגר ויצא מן הנקב אשר ינקב בעין אשר ימחט המים. ואחרי כן יתכווץ העין בעצמו

קִרְקוֹר • [intestinal] rumbling(s): Arab. قرقرة / Gr. διαβορβωρῶζ · a) Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 4.73 (210): אמר אבקראט: מי שהיו המקומות אשר למטה מחלציו ממנו נפוחים ובהם קרקור ואחר כן התחדש לו כאב בשפל שדרתו הנה בטנו יתרכך אם לא שיצאו ממנו רוחות רבות או שישתין שתן רב → NM 3:209–10.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 7.55: כשתאכל מאכל ולא יקרה לך ממנו קרקור ולא נפח ולא רפרוף ולא פוקות אך שימצאך באסטומכה מצוק אין הרגלך בו בכיוצא בו ויכבד עליך אותו המאכל ותשתקק שירד או שיתחדש לך גיעוש הנקרא רוט ותמצא עם זה בקצת העתים צרות הנשימה אין ספק אז שהאסטומכה כבר נתקבצה על המאכל על צד ההתגעשות → NM 2:84.

קִרְקָר • Part. Pī'el מְקִרְקָר • suffering from [intestinal] rumblings: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 4.73 (210) (fol. 71^a): כאשר הקרבים נפוחים מקרקרים בבא על: → NM 3:210.

קִרְר • Part. Pī'el מְקִרְר • אָבָק → אבק מקרר • מְקִרְר

קִרְש • Pass. Part. קְרוּשׁ • קרוש • דָּם → דם קרוש • קרוש

• קִלָּב → החלב הקרוש

• תִּירוּשׁ → תירוש ענבים קרוש בבטול

קִשָּׂה • dense: Arab. متكثف / Gr. πυστός · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 5.62 (282): כשיהיה רחם האשה קר קשה לא תתעבר → NM 3:210.

• סִבָּר → סוכר קשה

• קִרוּם → הקרום הקשה

קִשּׁוּא • Plur. קִשּׁוּאִים מְרִים • squirting cucumber [*Ecballium Elaterium* L.]: Arab. قنّاء الحمار · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 18 (fol. 61^a): תואר רפואה חברתיה ונסיתיה ומצאתיה: מועילה לכאב השנים והטוחנות מקור ורוח עבה ערובו יקח פליטרי ואישוף ופולוי ושרש קשואים מרים → NM 4:190.

קִשּׁוּר • ligament: Arab. رباط · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.8: העצבים לא יהיה דבק שום דבר מהם בתנוך בלעז קרטילייני ולא בקישור: ולא בשמן ולא בעצם אלא בשניים לבדם מן כל העצמות כי הם יתדבקו בשרשיהם עצבים חלקים → NM 1:185–6.

• Plur. קִשּׁוּרִים • קִשּׁוּרֵי הַשּׁוּלִיא • cotyledons: Gr. κοτυληδών, Plur. κοτυληδόνες · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 5.45 (265): והמוצעות בבשר אם מפילות: בחדש השני או השלישי בלי סבה מבוארת תדע שכוסות הרחם מליאים מליחה דבקיית ואינן יכולים להחזיק העובר מפני הכובד וקשורי השוליא נפרקים → NM 3:210–1.

קִשְׂי • I. erection: Arab. إنعاض · a) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 131^b, col. b: יש ששותים אותו וישן והמתוק רב המזון קשה להתעכל רב הרוחות והנפח ומוסיף אותו מתוק חדש ויש ששותים אותו ישן והמתוק רב המזון קשה להתעכל רב הרוחות והנפח ומוסיף ובתאות המשגל והקושי תוספת גדולה → NM 4:190.

b) Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 6.30 (322): וכאשר הזיק המשגל בעצבים בכלל בעבור הרקת רוחו והקרו אותו יהיה נזק: → NM 4:190.

- זה בעצבי הרגלים יותר חזק. ואנחנו נראה תמיד כי כאשר יתקררו הרגלים ילך הקושי
 NM 3:211.
- c) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*),
 22.61: וכשתשחק זרע האורוגא והושמה בבצים שאינם מבושלים אלא מעט עם מעט מלח: 22.61:
 והאשטינק ויעשה מהם חסו יוסיף בורע ויחזק הקושי מאד → NM 1:186.
- d) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*),
 22.61: ואם ישחק זרע גרגיר ויושם בביצה נמרשת עם מעט מלח אשטינקושי ויגמע: 22.61:
 ויוסיף בורע ויחזק הקושי מאד → NM 2:84.
- II. **tension**: Arab. توتر · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon
 (*Pirqei Abuqrāt*), 5.49 (269): אמר המפרש: כדי שיתחדש לבטן משיכה וקושי ויעזור על:
 → NM 3:211. גפילת השליא
- **dysuria**: Arab. عسر البول · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans.
 Anonymous (*Pirqei Abuqrāt*), 3.5 (111): ואמנם הצפונים יחדשו שעול וכאב הגרון ויובש הבטן:
 → NM 3:211. וקושי ההשתנה והסמור וכאב הצלעות והחזה
- **dysuria**: Arab. عسر البول · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan
 ha-Me'ati, 6.36 (328) (Ms. Paris, BN, héb. 1108, fol. 94^b): אמר אבוקראט: הקזת העורק מתיד:
 → NM 3:211. קשי יציאת השתן
- **difficult urination (dysuria)**: a) Lat. difficultas urinandi (Honofredi)
 · Galen, attr., *Prohibition of Burial* · trans. Judah al-Ḥarizi (*Sefer Issur ha-Qevurah le-Galenus*),
 par. 26: ואין ראוי שיעצר דבר מן השתן כי עצירת השתן מביא קושי השתן וחולי במקוה:
 → NM 4:190-1. ורפיונה
- b) Arab. عسر البول · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirqei
 Abuqrāt*), 6.36 (328): אמר אבוקרט: הקזת העורקים מתיר קושי השתן (ו)ראוי שיחתכו:
 → NM 3:212. העורקים הפנימיים
- II. **strangury**: Arab. تقيط البول · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anony-
 mous (*Pirqei Abuqrāt*), 3.16 (122): ואמנם התחלואים המתחדשים בעבור מיעוט המטר הם:
 → NM 3:211-2. הכליה ומורסת העין וכאב הפרקים וקושי השתן ושלשול הדם
- קְשִׁירָה · **ligament**: Arab. رباط · a) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah
 Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 15.29: הרפואה הלחה הניגרת לא תעמוד אלא בקשר ועל כן תשים:
 → NM 1:186. רפואת הגרב יבישה כי הקשירה צריכה להיות על העין כולו
- b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*),
 15.29: הרפואה הרטובה הנוולה לא תתעכב אלא בקשירה ולכן תשים רפואות אלגרב יבשות כי:
 הקשירה צריכה שתהיה על העין כלה והעין אינה סובלת שתקשור בקשירה שלא תפרד ממנה
 → NM 2:84. מימים רבים בשעור שיתחיל בה הנאצור
- **bandage**: Lat. ligatura · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans.
 Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 61^b: ואם לאו תוסיף לעשות התחבושת והקשירות עד:
 → NM 1:38. שיתחזק
- II. **ligaments**: Lat. ligamenta · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hil-
 lel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 61^a: והשאר: ודומה גם כן השבתו ויהיה מחוזק הקשירות וקטנם
 ומהתנגדות גוממותו → NM 1:38.

קָשֶׁשִׁים • *Plur.* קָשֶׁשִׁים • **splints**: Arab. جباة • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aḡiza ‘an at-ta’lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, introduction (fol. 201^b): וראיתי אחר מתעסק בזאת המלאכה בכדי חייו אצל קצת קציני ארצותינו ונתחדש לסריס שחור שנשבר שוקו קרוב מן הערקוב ונתחדשה בו חבורה ומהר הסכל בסכלותו והדק השבר על החבורה בכלונסות ובקשישים → NM 1:113.

קָשֶׁשֶׁת • **splint**: Arab. جبيرة • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aḡiza ‘an at-ta’lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.4 (fol. 234^a): ואחר לתת על הלחי: → NM 1:113. הנשבר הקירוטי ואחר כך לתת עליו בגד גס ולתת על הבגד קשקש גדול עשוי בחכמה

קָשֶׁשֶׁתִּי • **that which has scales; that which is scaly**: Arab. ما له فلوס • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aḡiza ‘an at-ta’lif* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 149^b, col. b: והקשקשי הוא בכלל יותר חשוב ממה שאין לו קשקשת → NM 4:191.

[קָשֶׁר] • *Part. Pī’el* מְקַשֵּׁר • **fortifying**: Arab. مَنَّ • Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* • trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 125^a: ויהיה סם מקשר לרוח: → NM 4:191.

• **Hitpa’el** הִתְקַשֵּׁר • **to congeal**: Arab. انعقد / Gr. συσπράξω • Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Nathan ha-Me’ati, 5.40 (260) (fol. 95^b): מי שיתקשר דם בשדי האשה: → NM 3:214. מורה זה בענינה על שטות

קָשֶׁר • **bandage**: Lat. ligatura • Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 61^b: ויתלה זרועו אל צוארו ויונח כן כמה ימים אחר כן תתיר ואם: → NM 1:38. תראה שנתחזק הדבק במקומו אז תתיר הקשר

• **elbow**: Lat. cubitus • Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Hillel ben Samuel, 6.22 (314) (fol. 40^a): א”א: כל כאב עובר מהגב לקשר הזרוע ההקזה תרפאו: → NM 3:212.

• *Plur.* קָשֶׁרִים • I. **bandage**: Arab. رباط • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 15.5: ואם התילדה המורסא והיא ליחה לבנה והיא אשר תקרא מורסא רפה הנה ראוי להשקות החולה הרפואות אשר יורידו ליחה לבנה ואחרי כן יושם עליה אספוג בלול במים שנתערב עמהם חומץ ויקשור האספוג בקשרים ליחה לבנה ותכליתם למעלה: → NM 1:68.

• II. **joints**: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Do’eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.45 (182) (fol. 69^a): נדין על אשר צמחו בבשרו צמחים או כאב בין הקשרים אחרי קדחת כי ישוב לאכל: → NM 3:212. יותר על משאו

• III. **ligaments**: Arab. رباط • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.7: עיון בניתוח שהן: → NM 1:186. עוצבים

• IV. **tumors**: Arab. عَقْد / Gr. συσπράξω • a) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 13 (fol. 53^b): או: יקח מן הרפואה הזאת כי היא תמהר בריאות הנואסיר והקשרים המתהוים בחוטם → NM 4:191.

b) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 23.1: וזכר גם כן כי פני תאנים כשיבשלו ויעשה מהם: → NM 1:68. תחבושת ירכך הקשרים והחזירים ויתיכם

• **joints**: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Do’eg ha-Edomi (*Sefer Agur*),

אמר אפוקרט: נכון כל גוף אשר תקרהו קדחת ארוכה שיצמחו בבשרו צמחים: (fol. 69^a) (181) 4.44 → NM 3:212–3.

• קשרי הדבקים · joints: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3.16 (122) (fol. 53^b): כאב בין קשרי אצבעותיו אמר אפוקרט: כח יבשות האויר בהמנע הגשם יוליד תחלואי העיניים כאב: → NM 3:213.

• קשרי הזרועות · forearms: Lat. cubiti / Arab. ساعدان · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 5.69 (289) (fol. 37^b): ועולה ומתחיל לנשים בחלצים ומהגב ועולה: → NM 3:213.

• כאב קשרי העצמות → כָּאֵב.

• מחלת הדבקים וקשרי העצמות → מַחֲלָה.

• מחלת קשרי העצמות → מַחֲלָה.

• קשרי העצמות · joints: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.31 (168) (fol. 66^a): יהיו יצמחו בהם יהיו: אמר אפוקרט: קדחת כי רוב הצמחים אשר יצמחו בהם יהיו: → NM 3:213.

רְאָה • **to think**: Arab. رأى • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Zeraḥyah Ḥen (*Pirqei Abuqrāt*), 2.29 (81): כּל זמן שיהיה החולי בהתחלתו אם תראה בדעתך להניע שום: דבר תניעוהו → NM 3:214.

• **squinting**: Arab. أحول, *Plur.* حول • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 30^a): ועל כן יקרה לאותם שיראו בעוות: שיראו הדבר שני דברים בסור אחת משתי הבבות לצד מעלה או לצד מטה → NM 4:143.

• **clear; evident**: Arab. ظاهر • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 17 (fol. 57^b): ואם קרה העדר התנועה והפסק הדבור מן הלשון מבלתי שאר אברי הגוף ולא נראה בלשון חולי: נראה ידענו כי זה מפני כאב העצב אשר יעבור בו כח התנועה מן המוח אל הלשון → NM 4:191.

בְּעֵלָה → בעלת הריאה • **רְאָה**

- חלי → חולי הריאה.
- קאב → כאב הריאה.
- מַדְוָה → מדוה הריאה.
- מורסת הריאה → מורסת הריאה.
- נזילה על הריאה → נזילה על הריאה.
- קנה → קנה הריאה.

רְאִי • **to remain**: Arab. لزم • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), introduction: כי אני אלו התרתיו על אחד מאותן המקומות היתה: ראויה אותה הקושיא בעצמה → NM 1:186.

רְאִיָּה • **pupil**: Arab. ناظر • a) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘ağiza ‘an at-ta’līf* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Šhimmush*), bk. 30, 2.23 (fol. 212^a): וראוי לתת שעור הכנסת: המקדיח בעין שעור הרחוק אשר יהיה מן הנער אל סוף השחרות והוא עגול העין כי נחשת המקדיח → NM 1:113–4.

b) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 4 (fol. 45^a): תאר אבק יחזק הראות ויסיר הדמע: → NM 4:191–2.

- כאב → כאב הראות.
- מעוות הראות → [עיות].
- עכירות → עכירות הראות.

רְאִיָּה • **sign**: Arab. دليل • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 7.41 (393): אמר אבקרואט: כשיתחדש בישישים בסבת הרקת שלשול או קיא: (או) פיהוק אין זה ראייה טובה → NM 3:214.

- לקח → לקח ראייה על.

רְאִישׁ • **root [of a tooth]**: Arab. رأس • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me’ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 31^b): ויאמנם המלתעות הנעוצות בלחי בתחתון הפחות: שיהיה לכל אחד מהם שני ראשים ולפעמים יותר → NM 4:192.

- ראש האמה • foreskin: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Judah Shalom, 6.19 (311)

- כאשר נחתך עצם או שחוס או עצב או מקום הדק מהלחי או ראש האמה לא יצמח: (fol. 100^a):
 ולא יתדבק. → NM 3:215.
- בלָבּוּל → בלבול בראש.
  - בלָבּוּל → בלבול הראש השחור.
  - גִּיד → גיד הראש.
  - גִּיד → גיד הראש הנקרא אכחל.
  - גִּלְגּוּל → גלגול הראש.
  - הַזְּלָחָה → הזלוחת הראש.
  - ראש הכתף · acromion process; superior process of scapula: Arab. رأس الكتف / Gr. ἀκρομύμιον · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 37^a): ונוטה אל הצד החיצוני ומחוברת בראש הכתף ונקשרת בה הכתף ובהם יחדו נקשר: (fol. 37^a):
 → NM 4:192.
  - ראש הלב · the apex of the heart: Arab. رأس القلب · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 62^a): ואמנם החלק היורד מן אוריטי: (fol. 62^a):
 הגנה הוא הולך תחלה אל יושר עד שייסמך אל החוליא החמשית כי היא הנחתה נכח הנחת ראש
 הלב. → NM 4:192.
  - מוֹרְסָא → מורסת הראש.
  - מְחוּג → מחוג הראש.
  - נְשִׁירוֹת → נשירות שער הראש.
  - [inner] angle of the eye: Arab. مآق العين · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.17 (fol. 201^b): וי"ז בכוית הגרגתני אשר יקרה בראש העין: (fol. 201^b):
 → NM 1:114.
  - צִמַח → צמח אשר צמח במוח הראש.
  - קֶרֶן → קרני הראש.
  - רִיבּוּעֵי הָרֵאשׁ → ריבועי הראש.
  - ראשי הירכים · groin: Arab. أربيّة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.40 (fol. 215^a):
 ויש מהם מה שצריך לבקעו בקוע בעל שלש זוויות (ומה שצריך) לחתוך ממנו כתבנית עלה ההדס
 כמנו צמח ראשי הירכים. → NM 1:114.
  - תּוֹסֶפֶת → התוספות הדומים בשני ראשי השדים.
- אָבָר → אבר שיש לו מתרים רבים · רַב
- רבה · gum tragacanth: Arab. كثيراء · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 123^b, col. a:
 ומתועלות הקמח הדק על דרך הסם כי כשלישין אותו מבלי מלח היטב כראוי ורוחצין אותו במים
 → עד שיצא חלבו וכחו ואחר כן מבשלין החלב ההוא היטב בשזיפין ורבה עד שובם בגדר המזון
 → NM 4:192.
  - רִיבּוּעֵי הָרֵאשׁ · the prominence of the head: Lat. cornu capitis · Bruno Longobucco, *Cyurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 103^b: על חולי הישן מכאב הראש תכוה על כל ריבועי הראש: → NM 1:39.
  - רַבִּידָא (Aram.) · cupping vessel: Arab. محجمة · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an*

- ואמרו: *at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.8 (fol. 234^b): קצתם שראוי לתת על המקום רבידא → NM 1:114.
- *Plur.* רבידות · **cupping vessels**: Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.96 (fol. 230^b): הרבידות נעשות: מן הקרנות ומן העצים ומן הנחשת ומן הזכוכית → NM 1:114.
- רְבִיכָה** · *Plur.* רביכות · **a dish consisting of broken pieces of bread sopped in broth with meat and/or vegetables**: Arab. *ثريد*, *ثريدة* · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 123^b, col. 2–124^a, col. 1: האסטומ' מן הטרנדת מן האסטומ' יותר מן הלחם הטבול במרק ולפי כך ראוי להנזר מן הרביכות בעלי היגיעה והטיוול והרוצה להנעים גופו → NM 4:192–3.
- רְבִיעִי** · *quartan fever*: Arab. *ربع* · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Pirqei Abuqrāṭ*), 4.59 (196) ומצאנוהו ברביעית ומצאנוהו אמר גאלנוס: הנה מצאנו הבחראן ברביעית ומצאנוהו → NM 3:215.
- קדחת רביעית → קדחת רביעית.
- [רבע]** · *Part. Pu'al* מרבע · **cross-legged**: Arab. *مترع* · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3.13 (fol. 235^b): וכשיקרה אל המסרק שבר או ריסוק ראוי להושיב החולה מרובע ולפניו כסא ולתת היד על הכסא פתוחה → NM 1:105.
- רְגֵז** · *distress*: Arab. *كرب* · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 136^a, col. a: אם יקרה מאכילתן צרות → NM 4:193.
- רְגִיל** · *having skill (i.e., skilled)*: Arab. *حاذق* · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.86 (fol. 225^b): ורפאוהו רבים מן הרופאים קרוב משתי שנים ולא היה בהם רגיל במלאכת היד → NM 1:114.
- **to apply; to use**: Lat. *uti* · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 51^b: וההשמטה בלי → NM 1:39.
- [רגל]** · *Hif'il* · **to administer; to apply; to use**: a) Lat. *administrare* · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 12^b: ואם התולה → NM 1:39.
- b) Arab. *استعمل* · i. Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.3 (fol. 203^b): כשיתחדש בחצי הראש: כאב חזק נמשך אל העין ראוי להריק החולה בסמים המנקים הראש ולהרגיל יתר הרפואות אשר זכרתי בחלוקות החליים → NM 1:114–5.
- ii. Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 4 (fol. 44^b): בעשמן ורדים וירגיל בהם → NM 4:193–4.
- iii. Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Zayin 12 (34): זנגופר ובלעז וירמליון וב"מ ששר: חם יכנס אל הרטיות יועיל אל → NM 4:193–4.

החבורות המעופשות תועלת גדולה והרוצה להרגילו צריך לשחקו ולזרותו על האיכולים
שכך הוא מנגבם ומנגב כל שחין מעופש → NM 2:18–9.

c) Lat. uti · Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* · trans. Bonfos,
ch. 23: וירגיל זה השמן תמיד → NM 2:181.

· II. **to take**: a) Arab. استعمل · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan
ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 3.92: למי שימצאהו רוב מה שיקרו אלו המורסות הקשות
מורסא חמה באחד מאלו האברים השלשה ואחר ירגיל מאכלים מולידים ליחות עבות או
דבקות → NM 2:84–5.

b) Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 4.45 (182) (fol. 64^a): ככל מי
אשר יהיו צמחים בפרקים או יגיעות הנעשים אחר קדחות ארוכות יורה כי אלו ירגילו מזונות
יותר מן הראוי → NM 3:215.

• **to bathe in the bathhouse; to take a bath**: Lat. uti balneo · Bruno Longobucco,
Cirurgia Magna · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 82^b: וישמור
החולה שלא ירגיל מאד במרחץ בעבור שהוא מתוך החומר הדק ומקשה העב → NM 1:39.

• **רגל יונים** (lit., pigeon's foot); alkanet [*Alkanna tinctoria* L.; *Anchusa tinctoria*
L.]: *Anonymous Glossary*, Ms. Vatican, Biblioteca Apostolica, ebr. 361, fol. 181^a: רגל
ע' יונים ע' רגל חמאמה לע' פיקולומין → NM 4:194.

• מִסְרָק → מסרק הרגל.

• [בוא] → בא לו חולי הרגלים • רגלים Plur.

• חלי → חולי הרגלים.

• עֵצֶם → ענם מקום טער הרגלים.

• עֵשָׂה → עשות מי רגלים.

• שפול → שפולי הרגלים.

• **to find relief in**: Arab. استراح إلى · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 13.31: אנשים רבים ירגעו במהירות
נהנין אל ההרקה החזקה וישקטו בה → NM 2:85.

• **epidemic**: Arab. وَاْفِد · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23.16: החלאים הנקראים המתרגשים הם
חללים כוללים מתחדשים באנשי ארץ מה בקצת השנים → NM 2:64.

• **שרין** → השריינים הנרדמים • נרדם Part. Nif'al.

• I. **having a narcotic effect; narcotic**: Arab. مخدر · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Sedat ha-Derakhim*),
bk. 2, ch. 18 (fol. 61^a): ואם לא ינוח הכאב במה שזכרנו ויביא הצורך אל רפואות יותר חזקות נצוה:
החולה שיתמיד להניח פלוניה או שכאזניא או תריאק על השן הכואבת ואם לא ינוח הכאב עם זה
ראוי שיעשה רפואות מרדמות → NM 4:104–5.

· II. **soporific**: Arab. مرقد · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Sedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 17 (fol. 25^a):
והתעורה מפני מזונות חמים או סמים חמים יתרפא במה שזכרנו לפי מה שיטה אליו מזנו
ועשה מאלו הרפואות. מזה תואר מרדים מחבור אסחק בן עמרן שירדים בהרית אותו →
NM 4:104.

- סם → הסם המרדים.
- *Plur. מרדמים* • narcotics: Arab. مخدرات · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 8.39: להשקית המחבורות להשקית הכאבים: 8.39. → NM 2:62.
- *Hof'al הדרם* • to turn numb: Arab. خدر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23.23: הוא דבר מורכב ומלחיצת הגשמים העצביים ומנגיעת בעל החיים הימני. והאברים יקרה להם תחלה שיורדמו ואחר ישובו שלא יהיה בהם לא הרגש ולא תנועה ויאמר לזה המין מן ההיזק רפיון. → NM 2:85.
- *רואה* • pupil: Arab. ناظر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15.30: המים אחר שירדו ויזלו בפני הרואה ראוי שתאחז המקדח זמן ארוך: 15.30. → NM 2:85.
- *רואה שלעין* • pupil: Arab. حدقة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 25.17: אמר משה זה תמה כי המים היורדים בעין וחבלת הקרנית: 25.17. העמוקה בהיותה נכח הרואה שלעין ואחר כן עלתה בשר תויק בחוש הראות תחלה ואי זו חולי העמוקה לעצב אשר יהיה בו חוש הראות באילו החליים ודומיהם. → NM 1:186-7.
- *אבר* → איברי הרוח • רוח
- [מתח] → המתח הרוח.
- *the vital pneuma* • הרוח החיה: Judah ben Jacob, *Sefer Hanhagat ha-Beri'ut*, 2.1 (117): גם הכח המוליד לא יהיה תמיד תמים פעלו זולתו כי הוא צריך אל הרוח החיה ואל החוש הטבעי. → NM 4:194.
- [חסר] → חיסר הרוח.
- חסרון → חסרון הרוח.
- סם → הסם המשבר הרוח.
- סם → הסם השובר רוח.
- פשט → פשט הרוח.
- *Plur. רוחות* • intestinal rumbling: Arab. فرقة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (*Pirḡei Abuqrāt*), 4.73 (210): אמר בקראט: מי שהיה בו במקומות אשר: 4.73 (210). מתחת הצלעות רוחות גוברות ואחר כן נתחדש בו כאב בסוף גבו למטה בטנו ישתלשל אלא אם ישולחו ממנו רוחות הרבה או ישתין שתן מרובה וזה בקדחות. → NM 3:215-6.
- סכסוך → סכסוך הרוחות.
- רחב → רחב הרוח.
- *אבר* → האיברים הרוחיים • רוחי
- אשך → האשך הרוחיים.
- *אבר* → האברים הרוחניים • רוחני
- עלה → העלה הרוחנית.
- רחץ (Part.) → רחץ הרוח.
- געוש → גיעוש הנקרא רוס • רוס
- רע → רע הרוח.
- משה → משה הרועה • רועה

• מקל → מקל הרועה •

• קוץ → קוץ הרועה •

• דבש → דבש רושד • רושד

• רושם → רושם

[רחב] • Part. *Nif'al* • נִרְחַב • supinated: Arab. بطح • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans.

Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 15^b): ואם יעזור אותו עצל הבוהן אשר נזכור אותו: → NM 4:194.

• נגע → נגעים אשר יתרחבו • הִתְרַחַב • Hitpa'el

• מרסא → המורסא המתרחבת • מִתְרַחַב • Hitpa'el

• נגע → הנגעים המתרחבים •

• שחין → השחינים המתרחבים •

• Hif'il • הִרְחִיב • to supinate: Arab. بطح • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 15^b): ואמנם המרחיב הזרוע זוג האחד ממנו מונח מחוץ בין: שני העמודים הנקראים זנדן → NM 4:194.

• הרחיב הנפש • to dilate the soul (i.e., to rejoice the soul): Arab. بسط النفس • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 20 (fol. 30^b): ואמר רופוש אין היין לבדו כשישתה בשווי מרחיב הנפש: → NM 4:194–5.

• מקום → מקום רחב • רחב

• נעים → העעים הרחב •

רחב • supination: Arab. بَطَّح • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 15^b): ואלו הקובצים והמותחים הם עצמם פועלים השפוע והרחב: → NM 4:195.

• רוחב החדר • cavity: Arab. فضاء • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 6.27 (319): אמר המפרש: בלויים יקראו כל מי שהיה בו מוגלא ברוחב החדר: אשר בין החזה והריאה ויצטרך שיכוה סובל זה החולי ליבש זה הרטיבות כשגלא לצאת ברקיקה → NM 3:216.

• חליה → החוליא החולכת ברוחב •

• שלב → השלב הרחבי • רחבי

רחץ (Pass. Part.) → רחץ

רחים • (lit., millstone); a hard formation in a woman's womb: Arab. رجا / Gr. μύλη • a) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 23.97: הרחים הנולדים ברחמי הנשים הוא בשר יולידהו האשה אין צורה לו → NM 1:87.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23.97: הרחים המתלד ברחמי הנשים הוא בשר שתלד האשה שאין לו צורה → NM 2:86.

רחיצה • extraction: Arab. غسالة • a) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 2.2: כמו שימצא בגוף לחות מימיי כאלו הוא רחיצת החלק הגס אשר → NM 1:87.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*),

כמו שימצא בחלב לחות מימיית כאלו הוא רחיצת החלק העב אשר בו כן ימצא בכל הליחות: 2.2.
לחות מימיית רקיקה → NM 2:85–6.

בְּלִיטָה → בליטת הרחם • רְחֵם

- התחנקות → התחנקות הרחם.
- חֲנִיקָה → חניקת הרחם.
- כּוּסוֹת → כוסות הרחם.
- מִחְנָק → מחנק הרחם.
- פִּיּוֹת → פיות ורידי הרחם.
- פִּיּוֹת עוֹרְקֵי הרחם.
- קֶרְנוֹ → קרני הרחם.
- תַּחְתִּית → תחתית הרחם.
- תִּיק → תיק הרחם.

סָם → הסם הרוחץ • רוּחֵץ • Part. רְחֵץ

- Pass. Part. רְחוּץ • רחץ הרחם → לְחָם.

עֶצֶל → העצל המרחיק • מְרַחֵק • Part. חִפְּיָל • [רחק]

סָבַר → סבר הרטוב • רְטֹב

רְטֹב → רטוב.

רְטִיָּה • fomentation; fomenting: Arab. تكميد • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans.

Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 6.31 (323): אמר אבקרַאט: כאיבי העינים יתיכו אותם: (323) 6.31 (323) → NM 3:216.
שתיית היין החי או המרחץ והרטיה או הקזת העורק או שתית המשלשל

רְיָאָה → ריאה.

רִיאוּמָה • catarrh; rheum: Lat. reuma • Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* • trans. Hil-

lel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 45^a: עוד בעבור שכל כאב מקבץ הריאומה ששם נעשה: → NM 1:45.
הנפח והצמח שבעבורם יבוא הקוּוץ אל נקלה

רִיבְיָאָה → רבידא.

רִיבּוּעַ → ריבוע.

רִיחַ • fragrant smell: Arab. رائحة تعبق • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* (Med-

ical Aphorisms) • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.53: וגריח לוֹ בשר חזיר • ריח דבק • צלי ומבושל ובכלל כל מה שיוון ממה שיש לוֹ ריח דבק → NM 2:36.

- bad breath: Arab. بخر • Lat. foetor oris • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), introduction (fol. 2^b):
השער הכ"ג בריח הפה → NM 4:195.

רִיחַנִיּוֹת • aroma; fragrance: Lat. aromaticitas • Ibn Sīnā, *K. al-adwīya al-qalbiya* • trans.

Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), 249^a: ועם זה יש בו דקות והנה ניאות ברוח: → NM 4:195.
לריחניותו ועפיותו

רִיסוּק → ריסוק.

רִיעוּעַ → ריעוע.

רִיק • Hif'il רִיק • to apply a purgative: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Judah Shalom,

4.1 (138) (fol. 51^a): וההרות אם יתעוררו הליחות ראוי להריק מן החדש הרביעי עד השביעי: → NM 3:216.

מקום → המקום הריק • ריק

רקונה → ריקונה

ריקות • i. *perineum*: Arab. قضاء • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.70 (fol. 220^b): בער ע' ברפואה: האנדרוגניוס. האנדרוגניוס יהיה בזכרים על שני מינים האחד מהם שיראה במה שימשך אל הריקות → NM 1:115.

• ii. *purgation*: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 2.35 (87) (fol. 29^b): בכל חולי היות במה שאצל הטבור וגב הערוה עובי הוא יותר טוב ודק מאד וכחוש רע ובכמו זה → NM 3:216–7.

• on an empty stomach: Arab. على الريق • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 22.36: שתית תשעה גרגרים מן הפטודה: הוא זמרד שחוקה ומנופה בגמיעת מים בריקות נפש מפטיק פגע הארסים → NM 2:86.

ריר • *mucilage*: Arab. لعاب • Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 7, 8.5: ואם יצא ממנו דבר בפה ימשחהו בריר: → NM 1:68.

מרסא → מורסת הבשר הרך • רך

תבטיל → תבטיל הרמונים • רמונים • רמון

רמוז • *to advise*: Arab. أشار • Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 3.85: ולא ארמוז בהזרתו לעולם אלא לעתים רחוקות שנויר במעט הזרה כשלא יהיה: → NM 1:187.

רנפלי • *asthma*: Arab. ربو • Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), Alef 8 (14): אשקיל: חם חד חריף מועיל מן הכפיון וגודל הטחול ולחישת האפעה: והרנפלי הישן → NM 2:19.

רסג • *carpus; tarsus*: Arab. رصغ • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 38^b): הרסג מחובר מעצמים רבים שלא יכללהו פגע: → NM 4:195.

רסוק • i. *bruise; bruising*: a) Arab. وٹء • i. Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.89 (fol. 227^a): ואם תקרה אל הצפון מכה או ריסוק ונתחדש בה כאב חזק ראוי להקזי החולה בתחלה → NM 1:115.

• ii. Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 7, 25.4: ומזה רפואה תועיל מן השבר והרסוק: → NM 1:68.

b) Arab. فسح • Maimonides, *Ṣarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquet Abūqrāt*), 2.6 (58): אמר המפרש: רוצה בכאב בכאן סבת הכאב כמו שיהיה בחולה: מורסא חמה או חומרא והנגע והרסוק והכתישה ומה שדומה לזה והיה בלתי מרגש בו שכלו מעורבב. → NM 3:217.

• ii. *contusion*: Arab. وٹء • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.46 (fol. 207^b): שער מו' בכוי' → NM 1:115.

אפיסה → אפיסת המים הרעים • ריע

- חלי → חולי המים הרעים.
- מים → המים הרעים.
- **רע** • indigestion: Lat. indigestio (Honofredi) · Ibn Zuhr, *Regimen of Health* · trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanhagat ha-Berī'ut le-Abu 'Ali ben Zuhr*), ch. 24: וראוי שירחיק רוע בשול וימעט המאכל ביום ההוא ויקל המזון כאשר ימשך → NM 4:195.
- **רוע בשול האצטומכא** • indigestion: Arab. تَخْم / Gr. ἀπεψία · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), introduction (fols. 3^{a-b}): והשער הטי ברוע בשול האצטומכא הוא אלתכם → NM 4:195–6.
- **רוע הניפוש** • shortness of breath: Arab. رداءة التنفس · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Zeraḥyah Hen (*Pirḡei Abuqrāṭ*), 3:31 (137): אמר בקראט: אמנם הזקנים יקרה להם: רוע הניפוש → NM 3:217.
- **רוע נפש** • despondency: Arab. خبث نفس · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḡei Abuqrāṭ*), 5:61 (281): אמר אבקראט: כשלא יגר דם נדות האשה: רוע ועלוף ורוע נפש דע שהיא כבר בעונותיו ולא יתחדש בה פלצות ולא קדחת אבל יקרה לה צער ועלוף ורוע נפש דע שהיא כבר בעונותיה → NM 3:218.
- **רוע הנשימה** • I. asthma: Gr. ἄσθμα · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 3:26 (132): וליותר גדולים יקרו מורסות הגרון ודחיית חוליות הצואר לפנים ורוע הנשימה והולדת האבן במקוה והתולעים העגולים והדקים והיבלת התלויה וצמחים קשים באחורי האזנים וטפטוף השתן והחזירים ושאר צמחים אבל ביותר אלו הנזכרים → NM 3:217–8.
- II. shortness of breath: Arab. رداءة التنفس / Gr. δύσπνοια · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḡei Abuqrāṭ*), 3:31 (137): אמר אבקראט: ואולם הישישים הנה יקרה להם רוע הנשימה → NM 3:217.
- **[רעד]** • Part. Nif'al נרעד • vibratory: Arab. مرتعد · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 4:37: כשיהיה הכח חזק וגרם העורק קשה: והצורך מכריח הרבה יהיה הדפק נרעד וכשיחסר אחד מאלו הענינים אז לא יהיה הדפק נרעד → NM 2:69.
- **רעד** • twitching of muscles and their tendons: Arab. اختلاج / Lat. subsultus tendinum · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 24 (fol. 39^b): ויוצא מן הטבע ויתחדש בכל האיברים אשר מדרכם שיתפשטו → NM 4:196.
- **רעה** • melancholic delusion: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3:22 (128) (fol. 55^b): אמר אבוקרט: פגרי החורף להביא על הגופים קצת המדיום אשר באו עליו בימי הקייץ פרצת קדחת רביעית נפח טחול אפיסת המים הרעים החולי היבש יציאת השתן במכאוב הזלת הבטן והדם וכאב היריכים פוקות מיני השעול וכאב המעי הגדול והחולי המפיל רעת הליחה השחורה וכאב הגרון → NM 3:219.
- **רעיון** • affliction: Arab. آفة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḡei Abuqrāṭ*), 6:45 (337): וכשיצא העצם הנפסד יתפא וישאר המקום עמוק → NM 3:218–9.
- **רעיון** • error: Arab. وهم · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḡei Abuqrāṭ*), introduction (13): ופרקי אבקראט אלו יש מהם פרקים:

- מסופקים צריכים לפירוש ומהם מבוארים בעצמם ומהם כפולים ומהם מה שלא יועיל במלאכת
 הרפואות ומהם רעיון פשוט נאמר בלי עיון. → NM 3:175.
- רְעִיפָה** • **hemorrhage**: Arab. زحف · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.55 (fol. 217^b):
 ולהשמר בעת המלאכה מרעיפת הדם שהיא תקרה הרבה ואם תקרה ראוי להרגיל מה שיפסיקנו
 ולרפא החבורה עד שתבריא. → NM 1:115.
- **רעיפת דם מן החוטם** • **nosebleed**: Arab. رعاف · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel
 ben Samuel, 3.27 (133) (fol. 19^a): להם: הרבה מאלו וקדחות ארוכות ורעיפת דם מן החוטם
 → NM 3:219.
- **רעיפת דם מן הנחיריים** • **nosebleed**: Arab. رعاف · Hippocrates, *Aphorisms* · trans.
 Nathan ha-Me'ati, 3.27 (133) (fols. 55^{a-b}): ואמנם מי שיעבור אלו השנים ויקרב: רעפת דם מן החוטם
 ורעיפת דם מן הנחיריים ויקרה לו הרבה מאלו החללים וקדחות יותר
 ורעיפת דם מן הנחיריים. → NM 3:219.
- רְעִיטָה** • **tremor**: a) Arab. ارتعاش · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* ·
 trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 134^b, col. b: ומתועלותיו גם:
 בן על דרך הסם שהוא מועיל מן הרעישה וחולשת הראות
 → NM 4:196.
- b) Arab. رعشة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuq-
 rat*), 6.26 (318): אמר אבוקרט: מי שקרה לו בקדחת השורפת רעישה אז ערבוב השכל יחירנה:
 → NM 3:220.
- רְעַם** • **intestinal rumblings**: Arab. قرقرة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zer-
 aḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 7.55: כשתאכל מזון ולא יקרה לך ממנו נפיחה ולא רעם ולא
 רפפות ולא שונגלוצו ... אין ספק שבזה האסטומכא נתקבצה על המזון על דרך הרעש
 → NM 1:187–8.
- רְעִיעַ** • **to suffer from a colic**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg
 ha-Edomi (*Sefer Agur*), 5.41 (261) (fol. 88^a): שמת לבך לדעת מאשה אם היא הרה ואם לא:
 השקה אותה בעת שכיבה מים ודבש ואם יתרועעו מעיה לאות כי הרה
 → NM 3:220.
- רְעִיף** • **Hif'il הרעיף דם** • **to have a nosebleed**: Arab. رعىف / Gr. αἱμορραγέω ἐκ
 τῶν ῥινοῶν · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirquei Abuq-
 rat*), 4.74 (211): ואם הרעיף דם יהיה תכלית חליו עם זה במהרה לאלתר:
 → NM 3:220.
- רְעִישׁ** • **tremor**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 6.26
 (318) (fol. 101^b): טירוף הדעת אל הסובל קדחת דולקת (ו)רעש באיברים אות רפואה הוא:
 → NM 3:220–1.
- רְפִיא** • **I. to practise**: Arab. رفا · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans.
 Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 20.62: המזון שהוא קשה להתיר והוא מזון הדברים שהם:
 עבים ודבקים כמו מזון בשר החזיר והלחם הטוב הנקי ושלא יתקרב בו שום טורח ויתמיד לעשות זה
 המזון ימהר לו החולי ממילוי כמו שמי שירפא הטורח ויתמיד להיות ניזון עם הירקות ומי השעורים
 יפסיד גופו וימהר אליו הטיצי. → NM 1:188.
- **II. to purge**: Lat. medico · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel,
 1.22 (49) (fol. 6^b): הענינים המבושלים ראוי לרפאת ולהניע והפגים לא יניע בהתחלה אם אינם:
 → NM 3:221.

[רפה] • *Hif'il* הרָפָה • to loosen: Arab. خلخل · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Pirquei Abuqrāṭ*), 1.1 (23) וכן הפעולות הנמשכות לאלו הכוחות הראשונות: (23) וכן הפעולות הנמשכות לאלו הכוחות הראשונות: זהם אשר יקראום הרופאים הכוחות השניות כמו שתהיה הרפואה תקשה או תחליק או תרפה או תקבץ. → NM 3:221.

• *Part. Hif'il* מְרַפָּה • הסם המרפה → סם.

• סם → סמים מרפים ומחלחלים.

מְרַפָּא → מורסת הבשר הרפה • רִפְּהָ.

• *porous*: Arab. متخلخل / Gr. χαλαρός · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 5:71 (291) (fol. 106^a) אמר אבוקרט: מי שיהיה עורו מתוח נגוב וקשה הנה: (291) אמר אבוקרט: מי שיהיה עורו ערוך ורפה הנקבים הנה הוא ימות עם זיעה → NM 3:221.

[שקה] → השקה הרפואה • רִפּוּאָה.

הַשְּׁתַדְלוֹת → השתדלוֹת הרפואה.

הַתְעַשְׂקוֹת → התעשקות הרפואה.

• *incarnative medicine*: Lat. medicamen incarnativum · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 21^{a-b}: הרפואה: (21^{a-b}) הרפואה: המחברת כמו שאמר ב"צ היא מה שמקבץ בין שני חלקים רחוקים. → NM 1:25.

• *detergent remedy*: Lat. medicina abstersiva · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 26^b: ויש לך לדעת שהמכות: (26^b) ויש לך לדעת שהמכות: הנמסות הטרייות צריכות רפואה מחליקה יותר מאותה שמניחין בשאר המכות. → NM 1:26.

• *a consolidative remedy*: Lat. medicamen consolidativum · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 21^b: והרפואה המתאימה היא אותה שמיבשת שטח המכה עד שיעשה שם קליפה שישמרנה מן הדברים המזיקים. → NM 1:41.

• *dissolving medications*: Arab. أدوية تحلل · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Zeraḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 15:25: החולי שבעין הנקרא ברדה צריכה: (25) החולי שבעין הנקרא ברדה צריכה: לחיתוך וכן הטרי המקובץ בעין בחולי הנקרא אלכמנא ברוב תרופא ברפואה מתירה לא בדבר שמייבש יובש חזק כי הוא יריק הרוב ויקפיא הנשאר. → NM 1:172 (corr.).

נָתַן → נתן הרפואה.

עָשָׂה → עשה הרפואה.

עָשִׂיהָ → עשיית הרפואה.

שְׁתִּיָּהָ → שתיית הרפואה.

• *operative treatment*: Arab. علاج الحديد · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 8:43: הדרך אשר תלך בה: (43) הדרך אשר תלך בה: תמיד הוא שתשתדל להריק ולהתיך מה שהוא יוצא מן הטבע ואם אי אפשר שישלם זה בסבת טבע האבר או בסבת שהעלה עלה שלא תבריא ותמגל כלומר שתסבב שישוב מוגלא אותו הדבר היוצא חוץ מן הטבע ותעפשהו ואם לא יצליח נחתכה ונשרש אותו אם ברפואות הברזל ואם ברפואות השורפות והכוות. → NM 2:33.

• *remedies which are known as restraining*: Arab. الأدوية التي تعرف بالرداعة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Sedat ha-Derakhim*), bk. 7, 15:3: וכאשר הריקונו כל הגוף נשוב אל: (3) וכאשר הריקונו כל הגוף נשוב אל: הרפואות אשר יודעו במשככות והדוחות בהתחלה. → NM 1:61–2.

- **binding drugs**: Arab. الأدوية الحاسمة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 13:28: השלשול אם יקובל תועלת בו → אין ראוי שיפסק ואפילו במאכל אשר יש עמו כח מועט מעצירה וכל שכן הרפואות העוצרות כי אם יפסק תשוב הליחה הרעה למעלה ותוליד קדחת או מורסא בכבד ברוב או בשאר האברים → NM 2:73.
- **רְפִיָּה** · **Plur. רפידות** · **pads**: Arab. رَفَائِد · a) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 15:65: בהיות העצם גשבר תשים הרפידות טבולות ביין → קובץ ושחור וכל שכן בקיין כי אתה אם תעשה בקיץ השמן או הקירוטי יתחדש באברים עיפוש → NM 1:188.
- b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15:69: ואם כן יהיה כל מה שמקיף באבר ארבע דברים: הקשירה הנוגעת האבר והרפידות → והקשירה אשר עליה והחבישות → NM 2:86–7.
- **looseness**: Arab. تَخَلُّج · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 5:69 (289): יבא מהר לגב להיותו יותר קר לרוב העצמות שם ומיעוט: → NM 3:222.
- **רפיון האברים** · **shivers**: Arab. كَرَاذ · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 22:16: והקשטור מועיל מרפיון האברים תועלת מבוארת → NM 2:87.
- **palpitation**: Arab. اختلاج · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 7:40: הרפפות סבתו רוח עב כלוא במקום קשה לא ימצא מקום שיצא → ממנו → NM 1:188–9.
- **רפרוף** · **twitching**: Arab. اختلاج · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 3:55: הרפרוף מתחדש בכל האברים שאפשר שיתפשטו → NM 2:87.
- **turbid**: Arab. كدر / Gr. βροχρῶδες · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 7:44 (396) (fol. 136^a): אמר אבוקרט: מי שירוק מבעלי המוגלא ויצא ממנו מוגלא לבנה → בבת אחת הנה הוא ישלם וימלט ואם יצא ממנו מוגלא רפשיית סרוחה הנה הוא ימות → NM 3:222.
- **רְפִיָּה** → הגרת הזרע מבלי רצון · **רְפִיָּה** · **nausea**: Arab. تَبْوَع · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 6:34: ומי שיקרה לו השקוטומיאה מפני פי האסטומכא יקדים לו דפיקת הלב → ורצון קיא → NM 1:189.
- **patella**: Arab. رَصْفَة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 28^b): ולו שני קצוות האחד מהם בשריי ויתדבק ברצפה קודם היותו יתר → והאחר קרומי יתחבר בקצה הפנימי מקצווי הירך → NM 4:196–7.
- **רְפִיָּה** · **to be crushed**: Arab. رُض · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhīm*), bk. 1, ch. 23 (fol. 37^a): ירוצץ: → כל זה ויושם בשמן וירתיהחו על האש עד שיקח השמן כח הסמים → NM 4:197.
- **cheek**: Arab. خَد · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 44^a): הפרק הששי בנתוח עצלי הרקה. הרקה יש לה שתי תנועות: → NM 4:197.
- **בליטת הרקה** → בליטת הרקה.

רְקִיחַ • composition (of a remedy): Arab. تَأْلِيف · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Sedat ha-Derakhim*), bk. 7, 26.1: והנה זכר גליאה: → NM 1:68.

• **Plur. רְקוּחִים • stomachics:** Arab. جوارشنتات · *Plur.* · Ibn Sīnā, *K. al-adwiyā al-qalbiya* · trans. Anonymous (*Sammim Libbiyim*), fol. 133^a: ואולם אשר בו רוע מזג חם ובמזגים החמים והארצות החמות הנה לא יקל אליהם בהם ולא בשאר המרקחות והריקוחים החמים → NM 4:197.

רְקִיחַ • expectoration: Arab. نَفَث · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 21.21: שכנגד בין חזק החמיצות אם שינגב הליחות ויוסיף בדביקותם: → NM 2:87.

רְקִיחַ → רְקִיחַ.

רְקִיחַ • hemoptysis: Arab. نَفَث الدَّم / Gr. ἄμυατος πτύσσις · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 3.29 (135): אמר אבוקראט: ואולם הבחורים הנה יקרה להם ריקת הדם והשדפון והקדחות החדות וחולי הנופל ושאר החליים → NM 3:222–3.

[רְקִיחַ] • Hif'il רְקִיחַ • to purify: Arab. رَوَّى · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Zerāhyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 7.15: והרוח החיוניית בישרון האויר היוצא ולפתוח סתמי העור: ולנקות כלי הניפוש מן העובי ומן הדבקות ולפתוח סתמיהם ושיכניס בגופו דברים שירקיקו דם הלב → NM 1:189.

רְשֵׁם → מְקוּם הַרוּשִׁים • רְשֵׁם.

[רְתֵּה] • Hif'il רְתֵּה • to restrain; to subdue; to suppress: Arab. قَمَعَ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 137^b, col. b: ומסגלתו שהוא מדקדק החלטים ומגיר השתן בדקות ומרתיע המרה: → NM 4:197–8.

• **Part. Hif'il רְתֵּה • to repel; to restrain:** Arab. رَدَعَ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.87 (fol. 226^b): והשתדלתי להרתיע לאחור המותר ההוא במה שנתתי על היד מן הסמים אחר הרקת הגוף ולא → NM 1:116 (corr.).

• **Part. Hif'il רְתֵּה • הסם המרתיע • מְרַתֵּיעַ.**

רְתֵּה • rigor: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.46 (183) (fol. 69^b): נכר וידוע על כל סובל קדחת התמיד אם יקרהו קור ורתת והוא חלוש כי אות מות הוא: → NM 3:223.

שָׂאף • to inhale through the nose: Arab. استنشق · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 9:6: להיות המותרות הניגרים מן האף מימיות בלתי: 9:6. אשר תשאף ואשר יריק באוזן מבושלים היותנו מתקנים אותם יהיה בדברים אשר תטבול הראש כדי שיחמם המוח ועם הדברים → NM 1:189.

שִׁבְב • *Plur.* • שבבים • fragments: Arab. شظايا · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.84 (fol. 224^b): ואם עשתה רושם בעצם וחתכה ממנו שבבים → NM 1:116.

שְׂבוּטָא → שיבוטא.

שְׂבוּלָת → שבולת.

שְׂבִיל • שְׂבִיל הַשֶּׁתן • urethra: Gr. οὐρήθρα · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 4.82 (219): מי שנולדה לו צמיחה בשביל השתן כשיבא לידי מורסא ויבקע מתרפא → NM 3:223.

שְׂבִירָה • hernia: Lat. crepatura · Al-Rāzī, attr., *On the Treatment of Small Children* · trans. Anonymous, ch. 22: מהשבירה. כבר אמרנו למעלה בכמה פנים תקרה השבירה ועתה אין אנו: → צריכין לומר זולתי הרפואות ההכרחיות. ונאמר ראשונה תחבושת מועיל לילדים בשבירתם → NM 2:181.

שְׂבִכָה • rete mirabile: Arab. شبكة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 62^a): ולכן נפרשה השבכה תחת המוח להחזיר הדם: → NM 4:198.

• **שְׂבִכָה הַשְּׁלִיית** • choroid plexus: Arab. المشيمية · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 65^b): ואחר נמתח מן החדר האמצעי: אל שני החדרים המוקדמים ופוגע בעורקים הדופקים העולים שם ומתארגן הקרום (הידוע) כשבכה → NM 4:198.

שְׂבִלָת • שְׂבִלָת הַזֶּקֶן • chin: Arab. ذقن · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.96 (fol. 231^a): ונחנית הרבידות: מתחת שבולת הזקן מועילות מן השחין הדק אשר בפה הנקרא בלשונם אל קלאע → NM 1:116.

שֶׁם → הסם השובר רוח • שובר • *Part.* • שֶׁם.

• **שֶׁם הַשֶּׁבֶר** • (lit., to be broken); to abate; to cease: Arab. انكسر · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedah Derakhim*), bk. 1, ch. 18 (fol. 26^b): ואולם אשר יתערבב שכלם בסבת כאב המוח לבד הנה ערבובם יתוסף: ויגדל מעט מעט ויתמיד בהם אחר מנוחת הכאב והשבֶר הקדחת ולא יפסק כלל כי החולי במוח ועצמו → NM 4:198.

• *Part.* **שֶׁם הַמְּשֶׁבֶר הַרוּח** • מְשֶׁבֶר.

שְׂבִירָה → השבת השברים • שברים • *Plur.* • שְׂבִירָה.

שְׂבִירוֹן • pain: Arab. كلال / Gr. πόνος · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 4.44 (181): אמר אבקראט: מי שמצאהו קדחת ארוכה הנה יקרה לו: → NM 3:223.

שְׂבִישׁ • *Part.* **שְׂבִישׁ** • heterogeneous: Arab. متشئت / Gr. διεστυχώς · Maimonides,

- אמר: *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 7.33 (385): אבקררט: מי שהיה שתנו משובש יורה כי בגופו צער חזק → NM 3:145.
- שִׁגְל** · to have sexual intercourse: Arab. جامع · Galen, attr., *Prohibition of Burial* · trans. Judah al-Ḥarizi (*Sefer Issur ha-Qevurah le-Galenus*), par. 109: והמין האחר הוא מפני: אכילת המטעמים אשר לא נאכלו מזמן ארוך כמי שחסר לו לחם ימים רבים ואחר אכלו או מפני → NM 4:198–9.
- שִׁגְעוֹן** · raving: Arab. هذيان · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 18 (fol. 26^a): מורסת הראש במאמר: מוחלט היא מורסא חמה תקרה בקצת קרומות המוח ושיגהו תמיד צער ושגעון וערבוב השכל → NM 4:199; cf. *Sefer ha-Yosher* (Ms. Oxford, Bodleian Library, Opp. 180 (cat. Neubauer 2134), fol. 7^b). השער מן מילאוקוניא הוא החולה השגעון: (7^b).
- **melancholic delusion**: Arab. الوسواس السوداوي · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 18 (fol. 26^b): וכבר זכר גאלינוס שכל הערבובים נמשכים אחר הליחות החדות העוקצות: (7^b) ואין דבר מהם שתהיה הסבה בו ליחה קרה זולת הערבוב אשר יקרא השגעון השחור והוא בערבי אלוסואס אלסודאוי → NM 4:199.
- שִׁד** · תוספת → התוספות הדומות לפיות השדים · שִׁדִּים · Dual → תוספת → התוספות הדומים בשני ראשי השדים.
- שִׁדוּף** (*Pass. Part.*) → שִׁדֵּף.
- שִׁדִּי** · wild: Arab. بري · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aḡiza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 126^b, col. b: השדיים מכל מיני האפונין → NM 4:199.
- שִׁדֵּף** · *Pass. Part.* שִׁדוּף · ill: Arab. سقم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 8.14: אבל כשהיו אותם האברים שדופים החולי לקח חוקו מעצם הגוף: והפחד עליו מרובה ואי אפשר שיתרפא החולה עד שתשוב אל האברים השרשיים כחם המיוחד בהם → NM 1:190.
- **Hitpa’el** הִשְׁתַּדֵּף · I. to waste away: Arab. ذبل / Gr. ἀναλίσκομαι · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 1.14 (41): אמר אבקררט: מה: שהיה מן הגופות בגדול הנה החום הטבעי בו בתכלית מה שיהיה מן הרבוי ויצטרך בעבור זה מן המזון ליותר ממה שיצטרך אליו שאר הגופים שאם לא יאכל מן המזון מה שיצטרך אליו יחסר גופו ויחסר → NM 3:224.
- II. to wither: Arab. ذبل · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aḡiza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.64 (fol. 220^a): ואם תקרה הזמורה: לכל הכיסים ראוי להוציא אחד מן הבצים מן הכיסים פן תעדר הביצה מזון מפני חתוך הכיסים ותשתדף ולא יהיה בה תועלת → NM 1:116.
- *Part. Hitpa’el* מִשְׁתַּדֵּף · meager: Arab. ضامر · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aḡiza ‘an at-ta’lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 125^b, col. a: ומנו מין שלישי דק משתדף עב מעט הלובן לא נתבשל בשבלים כל צרכו וזה המין מגונה מאד לא כלל → NM 4:199–200.
- שִׁדְפוֹן** · phthisis: Arab. سل · a) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-

→ וקרבת החתולים ועורותיהם מוריש הצמוק והשדפון: Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 22.44: NM 2:87.

b) Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 3.29 (135) אמר אבקראט: ואולם הבחורים הגה יקרה להם רקיקת הדם והשדפון והקדחות: (135) 3.29 → NM 3:224. החדות וחולי הנופל ושאר החליים אבל כי רוב מה שיקרה להם מה שזכרנוהו

• קדחת → קדחת השדפון.

קדחת → קדחת שדפונית • שדפוני

חוט → חוט השדרה • שְׁדָרָה

• מחיות → מוחיות השדרה.

• שפל → שפל השדרה.

• תחתית → תחתית השדרה.

[שוב] • to become lame: Arab. عرج / Gr. χωλόομαι · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 6.6o (352) אמר אבקראט: מי שקרהו: (352) 6.6o → NM 3:79–80. כאב הירך זמן גדול והיתה ירכו נוקעת הגה כל רגלו תצמוק וישוב חגר אם לא יכזה

• יין → יין מבושל עד ששב כדבש.

• to accustom: Arab. عود · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 7.51: שריצה האדם לרומם קולו ראוי לו שישב רוחו ויפתח: (7.51) → NM 1:190. פיו מאד עד שייכנס בו אויר מרובה ירחיב הגרון ויהיה הקול גדול

שָׁבַר (Part.) → שָׁבַר.

עָנַם → העעם השוה • שְׁוָה

כָּלַב → כלב שוטה • שוֹטָה

• [those suffering from] melancholy: Arab. المانخوليا (ذو) · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 143^a, col. a: בשר התיש המוכלח מגונה המזון מוליד דם שחורי ומביא מתמידו אל: (143^a) → NM 4:200. חליים שחוריים וכל שכן מי שהוא מעותד להם כגון השוטים והנכפים ואל השחין הערום ודומיהם מן החליים הרעים

שָׁבַן (Part.) → שָׁבַן.

קשור → קשורי השוליא • שוליא

שָׁמַע (Part.) → שָׁמַע.

שָׁמַר • pupil: Arab. ناظر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 15.30: המים אחר שירד ויפחות מפני השומר ראוי שתחזיק אותו עם המחט שעה: (15.30) → NM 1:190. גדולה במקומות אשר ירצה שינוח בו כדי שיתאחו בו

שָׁמַמְנִי → שומשמני.

אֵילָן → אילן השועל • שוֹעֵל

• אָשָׁךְ → אשכי השועל.

• חלי → חולי השועל.

• מְדוּחָה → מדוה השועל.

שָׁעַר (Part.) → שָׁעַר.

שָׁקַד (Part.) → שָׁקַד.

שׁוֹר • wild cow (ox): Arab. البقر الوحشية · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aǧīza ‘an at-ta’līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 143^b, col. a: וכן צריך לעשות בכל בשר עב כבשר שור הבר. → NM 4:200.

שׁוֹרֶף (Part.) → שׁוֹרֶף.

שׁוֹרֶץ (Part.) → שׁוֹרֶץ.

שׁוֹתְפוֹת → שׁוֹתְפוֹת.

שׁוֹתֵת (Part.) → שׁוֹתֵת.

שׁוֹחֵן • ulcerous: Lat. vulneratus · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 5:23 (243) (fol. 80^b): ובארישפילא הבלתי שחונה כי הוא מזיק לשחונה: → NM 3:224–5.

שׁוֹחֵס • למטה משחוס החזה. מְטָחָה.

שׁוֹסִי • cartiliginous: Arab. غضروفي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me’ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 35^b): העצה מחובר מחוליות שחוסיים אין תוספות אליהם: → NM 4:201.

שׁוֹרֵר → שׁוֹרֵר.

שׁוֹרֵרָה → שׁוֹרֵרָה.

שׁוֹרֵרִי • black bilious; melancholic: Arab. سوداوي · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aǧīza ‘an at-ta’līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 131^b, col. b: שכר התמרים עב מוליד דם שחורי. → NM 4:201.

• בְּלָבוֹל → הבלבול השחורי.

• בְּלָבוֹל → בלבול השכל השחורי.

• דְּאָגָה → הדאגה השחורי.

• הַשְׁתוּמְמוֹת → ההשתוממות השחורי.

שׁוֹחֵי → תחת תחת השחי • שׁוֹחֵי.

שׁוֹחֵטָה • angina: Arab. ذبحه / Gr. ξυγγαγγη · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymus (*Pirquei Abuqrāt*), 5:10 (230): אמר אבוקרט: מי שקרתה שחיטה הנקרא אסכרה: → NM 3:225. וימלט ממנו ונטה החומר אל ריאתו הוא ימות בשבעה ימים. ואם יעברם יחזור להוצאת מוגלא

שׁוֹחֵי • the axillary vein: Arab. الأبطي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zer-aḥyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 34^b): והשני ישלח אל מקום כפל הקוברי בנראה: → NM 4:201. של הזרוע ויתערבו בו שעיפים מן השחיי

שׁוֹחֵין • pustule: Arab. بثر / Gr. ἔξανθημα · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 1 (fol. 42^b): תאר עגולים: → NM 4:202. שלישיים לבנים מועילים מן הנגעים והקציא והשחין וכבר נסיתים

• I. **aphthae**: Arab. فلاع / Gr. ἄφθα, Plur. ἄφθα · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aǧīza ‘an at-ta’līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 141^a, col. a: ומזיקים אל הדרדני ומחדדים שחין דק בפה ומולידים האפר בעינים: → NM 4:202.

• II. **pustules**: Arab. بثر, Plur. بثور · a) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aǧīza ‘an at-ta’līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 147^b, col. a: קום: → NM 4:202. החלב משלשל המרה הכרכומית ומועיל מן הבהק והגרוב והשחין הדק

b) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man ‘aǧīza ‘an at-ta’līf* · trans. Shem Tov ben Isaac

יתחדש בגוף שחין דק מכוער מחמרים: (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.55 (fol. 208^b): קרים עבים נפסדים → NM 1:116–7.

• **aphthae**: Arab. قلاع / Gr. ἄφθα, *Plur.* ἄφθαι · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 3.24 (130): ואולם בשנים הנה יקרו: אלו החליים: בילדים הקטנים בעת שילדו יקרה להם השחין אשר בפה והקיא והשעול והיקיצה והפתח ומורסת הטבור ולחות האזנים → NM 3:225.

• **herpes**: Arab. القروح التي تسعى · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 5.22 (242) (fol. 90^b): והוא מהיותר נאות שבדברים לשבר: והעצמות וכ"ש לאותם שהם ערומים מבשר ויותר מיוחד מזה לעצמות הראש ובכל מה שהמיתו הקור או השחינו ולשחינים המתרחבים → NM 3:225–6.

• **aphthae**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 3.24 (130) (fol. 47^a): ובשנים אלו לקטנים הילדים הנולדים מחדש שחיני הפה: → NM 3:226.

• **coarse meal**: Arab. سويق الجريش · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirḳei Abuqrāt*), 7.31 (383): מי שהיה לו קדחת ויצלול בשתנו: שמרים דומים לשחיקת הגריסים יורה על אורך החולי → NM 3:227.

• **Part. Hif'il** מְשַׁחֵן • משחין [שחין]

• **Part. Pu'al** מְשַׁחָה • **Plur.** מְשֻׁחָה • **people suffering from phthisis**: Arab. مسلول, *Plur.* مسلولين · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 125^b, col. b: ומתועלתיו על דרך הסם כי בשיעשה או בחמאה יועיל למשוחפין ובעלי השעול ממנו שרף מבושל היטב ויורגל בשמן שקדים מתוקים או בחמאה יועיל למשוחפין ובעלי השעול היבש → NM 4:108.

• **wasting**: Arab. سَلَّ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.24 (fol. 205^b): כשיהיה השעול וחלי: הריאה מלחיות קרות ולא תהיה אל החולה קדחת ולא שחפת ויהיה החלי ישן → NM 1:117.

• **בלבול** → **בלבול הראש השחור** • שְׁחָר

• **עגול** → **העגול השחור שבבשר**.

• **רָעָה** → **רעת הליחה השחורה**.

• **שָׁעֵזָן** → **השגעון השחור**.

• **melancholy (i.e., black bile)**: Lat. *melancolia* / Arab. سوداء · Galen, *De inaequali intemperie* · trans. David Caslari (*Sefer Ro'a Mezeg Mithallef*), 4:3: והאבר גם כן: אשר בו המורסא או הוא קרוב לאברים אשר הם רבי הדם או רחוק מהם ועוד כי הדם שתגבר בו → NM 2:170.

• **בלבול** → **הבלבול הקורה מן השחורה**.

• **חלי** → **חולי השחורה**.

• **תחלוא** → **תחלוא השחורה**.

• **Part. Hof'al** מְשַׁחָה • **מחולי** • **suffering from phthisis**: Arab. مسلول · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 3.10 (116): אמר המפרש: להיותו קר יבש מתחלף המזג הנה הוא זיק המושחתים מחולי מאד → NM 3: 146.

• **שְׁטַח** (Pass. Part.) → **שְׁטוּחַ**.

זָבֵל → זבל שטן • שָׁטָן

שיבא (*Aram.*) • splinter: Arab. شظية · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 3,6 (fol. 234^b) ואם יפרד מן: → NM 1:118.
העצם שיבא ותהיה עוקצת מתחת העור ראוי לבקע עליה ולהסירה.

שיבוטא (*Aram.*) • fish of uncertain identity: Arab. شبوط · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 149^b, col. b: הוא המין הנודע בשבוטא הנקרא אצל המצריים אל: → NM 4:203–4.
בלטי

שילוח → שִׁלְיָהּ.

[שים] • Hof'al הוּשַׁם בנחיריו • הוּשַׁם • *Hof'al* to be applied as an errhine: Arab. سعط · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 10 (fol. 15^b) ויושם בנחיריו מיץ מברילה עם חלב אשה ילדה בת ושמן: → NM 4:204.
ורדים או שמן ויאולד

שניוי → שִׁנְיָוִי.

שעור → שִׁיעוּר.

שער → שִׁיעַר.

שפוע → שִׁפּוּעַ.

שִׁכְחָה • lethargus: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 3,30 (136) (fol. 49^b): ובאותם אשר על אלו השנים יקרה אשמה ופלברשין ומורסת הריאה ופרנשין ושכחה וקבשו' ואדומה ודיאריאה ארוכה וזחיר וחלקות הבטן וטחורים: → NM 3:227.

שִׁכְיָה • alleviation: Lat. sedari · Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 79^a: וקושי: → NM 1:40.
מתרבה

שִׁכְיָה • rest: Arab. سكون · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.27: אבל מי שהוא ישן ויש בו שכרות או טורח חזק או חולשה הוא ירפה כל אברי: → NM 1:191.
גופו בתכלית הרפיון וישיב המושקולי בצורה הממוצעת ויהיה שוכן שכניה שלמה בהיותו ישן

רְפוּאָה → הרפואות אשר יודעו במשככות • מְשַׁכֵּךְ • *Part. Pi'el* [שכך].

בְּלָבֹל → בלבלול • בלבלול השכל • שִׁכְלָל

• בְּלָבֹל → בלבלול השכל השחורי.

• [ערבב] → התערבב השכל.

• עֲרָבֹב → ערבוב שכל.

• קִדְחַת → הקדחת אשר יהיה עמה ערבוב השכל.

שִׁכְמָה • collarbone (clavicle): Arab. ترقوة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fi al-tibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 12^a): השכם עצם מונח על כל אחד: → NM 4:204.
משני צדי עליון החזה

שָׁכָן • *Part. Šoḥn* • motionless: Arab. ساكن · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.15: רוב אברי הפנים יתנועעו ברצון והעצמות שוכנות ואינם: → NM 1:190.
צריכים ליתרם

• עוֹרֵק → עורקים שוכנים.

[שכר] • *Part. Pu'al מְשֻׁכָּר* • drunk; intoxicated: Arab. مخمور · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 19 (fol. 29^a) (ראוי שיתרפא מזה אחר שיעיין שאם היה המשוכר בעל מזג חם גשים על ראשו שמנים: קרים → NM 4:109).

שְׁפָרוֹן • intoxication: Ibn Zuhr, *Regimen of Health* · trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanhagat ha-Ber'ut le-Abu 'Ali ben Zuhr*), ch. 24: ראויו לו שלא ידחה האכילה כאשר תבא התאוה אם: לא שתהיה התאוה כוזבת כאשר התעורר בשכרון לבעלי הקבסא → NM 4:204.

[שכשך] • *Part. Pu'al מְשֻׁכָּשָׁךְ* • החלב המשוכשך • חֶלֶב.

שֶׁלֶב • the longitudinal suture: Arab. الدرر الطولي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 29^a) ויהיה השלב הרחבי: באמצע הרחב מן האוזן אל האוזן כמו שהשלב הארוכי באמצע האורך → NM 4:204.

• השלב הקלפיי • the squamosal suture: Arab. الدرر القشري · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 29^b): ושני הגדרים אשר ימין: ושמאל הם העצמות אשר יש בהם האזנים הנקראים אלחגריין כלומר האבנים לקשים כאבן ונאחו → NM 4:205.

• השלב הרהבי • the transverse suture: Arab. الدرر العردي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 29^a): ויהיה השלב הרחבי: באמצע הרחב מן האוזן אל האוזן כמו שהשלב הארוכי באמצע האורך → NM 4:205.

• *Plur.* שלבים • cranial sutures: Arab. شئون · *Plur.* شآن · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 28^b): ולכמו התבנית הזה יש שלבים: ג' אמתיים ושני שלבים כוזבים → NM 4:205.

שְׁלֵהֶבֶת • i. heat: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.65 (202) (fol. 75^a): דמה לעלות שלהבת בקרב העליון ואפיסת הלב עם קדחת אות רע הוא → NM 3:227.

• ii. temperature: Arab. لهيب · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 15.4: וכאשר שכבה שלהבת האבר: החולה נחבשהו קודם שישבו ירוק → NM 1:69.

שְׁלִיחַ (*Pass. Part.*) → שְׁלַח.

שְׁלִיחַ • hemorrhage: Arab. انبعاث الدم · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 15.41: כריחנו העניין אל הכויה בהיות שילוח הדם: בבעבור חולי שנפל באבר או בעבור עיפוש שקרהו → NM 1:191.

שְׁלִיחַ (*Pass. Part.*) → שְׁלַח.

שְׁלִיֵּשׁ → שְׁלִישָׁה.

שְׁלִישָׁה → שְׁלִישָׁה.

שְׁלַח • *Pass. Part.* שְׁלִיחַ • שְׁלִיחַ מִן • coming from: Arab. منبعث من · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 17: ואם היה החולי מן המוח והורה על זה המופת אשר הקדמנו או מפני העצב השלוח מן המוח: אשר יעבור בו כח התנועה אל הלשון נצוה החולה שישתה הגיראש הגדולות אשר דרכם לנקות המוח → NM 4:205.

שְׁלִיָּה • afterbirth (fetal membranes, placenta, umbilical cord); choroid plexus; chorion: Arab. مشيمة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer*

→ והנוטה אל האצילי ושני הנרדמים מקום שיתפרדו בשבכה ובשליה: (63^a): *ha-Qanun*), bk. 1 (63^a):
NM 4:205–6.

שְׁבֻכָּה → השבכה השליית • שליית

קִדְחָת → קדחת חצי שליית • שְׁלִישִׁי

• קדחת שליית → קִדְחָת

בַּח → הכח המשליך • מְשֻׁלֵּךְ • *Part. Hif'il* [שְׁלַךְ]

שְׁלֵם • I. to grow [together again]: Arab. غى • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 7.28 (380) העצם: כאשר נחתך דבר מן העצם: → NM 3:228.

• II. to reach a crisis: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3.28 (134) (fol. 57^b) זמן ראשון: אמר אפוקרט: שלמו ימי המדוים האלה לקץ ארבעה זמנים זמן ראשון: → NM 3:227–8.

• to contain: Arab. اشتمل على • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Zer-ahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), introduction: ישלם על פרקים יהיו נתלים: → NM 1:191.

• זיעה → זיעה שלמה

בְּשָׂר → הבשר השלוק • שְׁלוּק • *Pass. Part.*

שְׁלִישָׁה • dyatrion pipereon: Lat. dyatrion pipereon • Ibn Sīnā, *K. al-adwiya al-qalbiya* • trans. Anonymous (*Sefer ha-Refu'ot ha-Libbiyot*), fol. 252^a: והרופאים הסכלים עדיין חושבים שיש למטרודיטוס ולתריאק חום גובר ומפני זה בורחים לתת ממנה שעור חצי זהוב ואמנם לא יהיו נסוגים מלתת ד' זהובים מהדיאסימינום ומרקחת שלשת הפלפלין → NM 4:164 (corr).

שְׁלִישוּל • purgation: Arab. إسهال • a) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 2, ch. 1 (fol. 41^b): וירגיל להכנס במרחץ: → NM 4:206.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 3.110: לא תקרר ולא תרתיע המורסא הנקראת חמרא עד שיורק כלל הגוף בשלשול הבטן: → NM 2:88.

• שלשול הבטן • diarrhea: Lat. fluxus ventris • Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Hillel ben Samuel, 2.14 (66) (fol. 9^a): בשלשול הבטן שני הציאות מועיל אם לא ישתנו לרע: → NM 3:228.

• שלשול (ה)דם • dysentery: Arab. اختلاف دم • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 3.11 (117): ואולם בזמני השנה אומר כי: → NM 3:228.

• שלשול עם דם • dysentery: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.24 (161) (fol. 64^a): חרדת השלשול עם דם אם יהיו תוצאות הדם מתולדת המרה: → NM 3:229–30.

• II. steel: Arab. فالوذ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 146^b, col. a: והצלוי בחלוקי אבנים או: → NM 4:206. בחתיכות השמיר עד שתכלה מימיותו יעזור על עצירת הבטן

שְׁמִירָה • I. diet: Arab. حمية · a) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), bk. 7, 17:5: והנה תועילהו גם כן הכויה ויתמיד: ובשר ואספוגי ומהר ניתך. וכן מי שנתרבה בו השומן והרוזן ויהיה הרקת אילו בשמירה הממוצעת והחפיפה והקרישטירי המחליקים והנטילות והתחבושות ובעשיית השיאף ובמרחץ ותקזי מי שעניינו כן לפי מה שירודך בו ענייני החולה → NM 1:69.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 13:38: ראוי שיהיה נזהר כל מה שאפשר בשאר מיני ההרקות במי שעניין גופו יהיה חלק ורך: ובעל בשר ואספוגי ומהר ניתך. וכן מי שנתרבה בו השומן והרוזן ויהיה הרקת אילו בשמירה הממוצעת והחפיפה והקרישטירי המחליקים והנטילות והתחבושות ובעשיית השיאף ובמרחץ ותקזי מי שעניינו כן לפי מה שירודך בו ענייני החולה → NM 1:192.

• II. a precautionary (prophylactic) measure: Arab. احتياط · Maimonides, *Ṣarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 6.47 (339): זה מבואר למי: → NM 3:230. שישטרך אליו על צד השמירה כמו שיעשו הבריאים תמיד

• הנהגת השמירה → הנהגה.

• שמירה והנהגה • diet: Arab. حمية · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 13:38: ויהיה הרקת אלו בשמירה ובהנהגה השווה ובחפיפה וחוקן: → NM 2:88. הרך ויציקת הדברים המבושלים והתחבושות והנחת הפתילות למטה ובמרחץ

• מעברי השמירה → מעבר.

שְׁמִמוֹן • affliction; distress; grief; sadness: Arab. كآبة · Ibn Zuhr, *Regimen of Health* · trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanagat ha-Berūt le-Abu 'Ali ben Zuhr*), ch. 12: ואולם הטחול הוא כלי השחוק כמו שאמ' פיתגורש לפי שהוא ינקה הדם השחור וכאשר לא ינקה → NM 4:207. ממנו יזון הלב בדם שחור עכור ויחודש ממנו השממון

שְׁמִין • thick: Lat. pinguis · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 4:76 (214) (fol. 29^b): → NM 3:230. א'א: אותם ששתנם שמן ויש בו כסובין יש להם גרב בשלפוחית:

שְׁמִין • oil from unripe olives: Arab. الزيت الأنفاق / Gr. το ὀμφάκινον [ἔλαιον] · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Ṣedat ha-Derakhim*), fol. 29^b: יהיה מזונן צלי קדר וצלי אש וכרוב מבושל בבשר צאן או כרוב שלוק: → NM 4:207. מתוקן במוריס ושמן טוב

שְׁמִיע • Part. העצב השומע • שומע.

שְׁמִיע • העצב אשר בו ילך השמע • שומע.

שְׁמִיר • to investigate: Arab. حرد · Maimonides, *Ṣarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 1.23 (50): וכבר נסינו זה פעמים רבות לא ימנו ומצאנו אותו מועיל: ותועלת חזקה ולא נודע בכאבים החזקים המופלגים רפואה יותר חזקה ויותר מופלגת מן ההרקה עד שיקרה העילוף אחר שישמור וידע אם ראוי שיוקז עורק או יעשה השלשול עד שיקרה העילוף → NM 3:231.

• Pass. Part. שְׁמוֹר • trustworthy: Arab. صحيح / Gr. βεβαίαν και ἀσφαλῆ · Galen, *De diebus decretoriis* · trans. Shimshon ben Shlomo (*Qibbūṣei Ma'amarei Galenus bi-Yemei ha-Buḥran*), 18: והבחראן השמור הוא הבחראן שיובטח עמו שהחולי לא ישוב: → NM 2:173.

שְׁנוּי · I. **diarrhea**: Arab. اختلاف · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 21.11: החלב היותר מעולה משאר החלבים מלבד חלב האשה הוא: ואם יתקן כשיתחמם חלבי בעלי חיים שהם קרובים מטבע האדם כחזירות והצאן והעזים והסוסים. ואם יתקן כשיתחמם חלוקי אבנים אחרי שקדם ותכבס בחלב אחר הממם לאש והתלבנס עד שיחסר מן החלב מימיותו ויותר לחותו ואחרי כן ירד מהאש וישתנה ישכך התרת הבטן המרובה ויפסיק שינוי הדברים הנמצא בהם שמנות. → NM 1:192.

· II. **cure; removal [of a disease]**: Lat. mutatio / Arab. انتقال · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 5.7 (227) (fol. 30^b): האפילינציאה כשתעשה קודם שיבוא הבחרות יש לה שנוי אבל אותה שתעשה מבין עשרים וחמש שנה ומעלה הרבה פעמים ימותו עמה. → NM 3:232–3.

· **dysentery**: Arab. اختلاف دم · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (*Pirqei Abuqrāt*), 4.26 (163): אמר בקראט: מי שהיה בו שינוי דם ויצא ממנו דומה: → NM 3:233. לחתיכות הבשר זה סימן מות

שְׁנוּן → שְׁנוּן.

שְׁנוּיָה · **more frequent**: Arab. أكثر تكررا · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 24^b): כי תנועות איברי הפנים והשפתים: יותר מגן ויותר שניות והתמדה. → NM 4:208.

· **to incise**: Arab. شق · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15.48: אם ראת הרפואות לא יוכלו להתיד המוגלא כלה אבל: תנצחם המוגלא ותגבר עליהם אז ראוי שתכרות המורסא הנקרא יציאה ושסעה במקום היותר גבוה שבה והיותר ריק שבה. → NM 2:88.

· **a moderate amount (measure)**: Arab. المقدار القصد / Gr. μέτριος · a) Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 2.3 (55): אמר אבקרატ: השינה והיקיצה כאשר עבר כל אחד מהם השעור המכוון הוא סימן רע: → NM 3:131.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 17.26: אין טוב לאדם שישתה מן היין יותר מן השעור המכוון: → NM 2:60.

שְׁעוּר · **מיים** → מי השעור · **שְׁעוּר**.

· **softening**: Lat. lenificatio · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 86^b: אמנם צריך שעיעות לניפיקציאון בלע' למען ישועע העב: → NM 1:40–1.

· **branch (of a nerve)**: Arab. شعبة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 31^b): והשני וזוגת השפלים ילחוו שעוף גדול אל צד השוקים: → NM 4:209. ויתערב עמם שעוף מן הזוג השלישי ושעוף ראשון מעצבי העצם הנק' הזקן

· **rough**: Lat. asper · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 100^b: ומיני האבן רבים ממנה קטנה וממנה גדולה וממנה חלקה ממנה שעירה: → NM 1:40. וממנה קצרה וממנה ארוכה

· **roughness**: a) Lat. asperitas · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 20^a: אם מיובש אותותיו הקושי והשעירות ומעט הטרי: → NM 1:40.

b) Arab. خشونة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 18 (fol. 26^a): ויקרה לחולה עם עלות החולי: וקרוב חזקתו מקרים מפחידים כמו צמא חזק ונגוב פה ושעירות לְשון ושחרותה וסער ודפיקת לב. → NM 4:209.

שְׁעֵמוּם · I. coma; faint; swoon; unconsciousness: Arab. إغماء · Galen, attr., *Prohibition of Burial* · trans. Judah al-Ḥarizi (*Sefer Issur ha-Qevurah le-Galienus*), par. 15: והשעמום: ומינים רבים וכולם עם הנשימה ודפיקת העורקים. → NM 4:209.

· II. (melancholic) delusion: Arab. وسواس · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 2.16: החליים המתחדשים מהמרה השחורה: הם הסרטן והצרעת והגרב והחולי אשר יתקלף בו העור וקדחת רביעית והוסוסא הוא השעמום ועובי הטחול. → NM 1:193.

[שעמום] · Part. Pu'al מְשַׁעֵמִים · someone suffering from delusions: Arab. موسوس · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 20.74: התפוחים להריח אותם יחזקו הלב והמוח וריחו יועיל לבעלי הרישפיצי והמשועממים. → NM 1:169.

שַׁעֵר · Part. Ši'ur שׁוֹעֵר · (lit., gatekeeper); pylorus: Arab. بواب · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 63^b): והחלק השני מתפרק בשיפולי: האסטמו' ואצל השער אשר הוא פי האסטומכא. → NM 4:200.

· Pi'el שַׁעֵר · to be able to: Arab. قدر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 8.1: מי שיהיה בגופו ליחות רעות ריקות יחייב זה לזונו יותר ומי שיהיו ליחותיו בהפך זה יורה על הפך. וההעתק אל החסרון בשיעלם ידיעת השיעור הראוי יותר בטוח מן ההעתק אל התוספת כי אתה תשער שתוסיף כשיהיה הכח חזק ולא תשער לחסר מן המאכל אשר כבר ירד אל האסטומכה. → NM 2:89.

שַׁעֵר · the gate of the liver; the portal vein: Arab. باب · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 63^a): ונתחיל הנתוח העורק הנק': השער ונאמר השער הנה תחלה מתחלק קצהו השוקע בחלל הכבד לה' חלקים. → NM 4:209.

שַׁעֵר · נְשִׁירוֹת → נשירות שער הראש.

· pubes: Arab. عانة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Ḥen (*Pirquei Abuqrāt*), 5.7 (227): אמר אבקרואט: מי שמצאו חולי הנופל קודם צמיחת: השער סביב הערוה מי שקרה לו וכבר עברו עליו מן השנים חמישה ועשרים שנה הנה הוא ימות והוא בו. → NM 3:32–3.

· עֵצֶם → עצם מקום שער הרגלים.

· עֲמָחָה → עמוח השיער בבית הערוה.

· עֲמָחָה → עמוח השיער בשפל הבטן.

· עֲמִיחָה → צמיחת השיער בגב הערוה.

· עֲמִיחָה → צמיחת השיער סביב הערוה.

· עֲמִיחָה → צמיחת השיער בתחתון.

[בוא] → הביא שתי שערות · שערות · Plur. שַׁעֵרָה.

[שעשע] · Pi'el שַׁעֵשַׁע · to soften: Lat. lenire · Bruno Longobucco, *Cyrurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 82^b: אחר כן תשוב אל הרפואה המקומית במה: שיחיד וישעשע ביחד. → NM 1:41.

בְּקִיעָה → בקיעת השפתים • שפתים *Dual* • שִׁפְּהָ

• פִּלַח → פלחי השפתים •

שִׁפּוּדִי • shaped liked a spit: Arab. سَفُودِي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 29^a): אמר: ישר ראש הרשע ישר ראש ישר → NM 4:210.

שִׁפּוּי • I. larynx: Arab. حنجرة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 46^b): נברא כלי לקול: (שפוי כובע אבר שחוסני נברא כלי לקול) → NM 4:210.

• II. xiphoid [cartilage]: Arab. خنجري · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 64^b): ומשאיר: (שפוי כובע ומשאיר) עד שהגיע אל השפוי כובע → NM 4:210.

שִׁפּוּל • *Plur.* • שפולים • שפולי הבטן • groin: Lat. inguen · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 62^b: ואלו החולה יכול לכוף ברכו לצד: (שפולי הבטן ומקום השפול נפוח בנפיחה נגלית) → NM 1:41.

• the soles of the feet: Arab. أسفل القدمين · Galen, attr., *Prohibition of Burial* · trans. Judah al-Ḥarizi (*Sefer Issur ha-Qevurah le-Galienus*), cf. 144: ותרופת עלות: (שפולי הרגלים) המאמר הרביעי שילקח חלב האתון באשישות רבות אחר יחמומוהו בתנור חם ובהקרבו להקפיא יוציאורו וישימוהו על כל אשישה ליטר דבש ויערבוהו ויטבלוהו החולי וימרחו שפולי רגליו → NM 4:210–1.

שִׁפּוּעַ • pronation: Arab. كَبَّ · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 15^b): מעט שיפוע עם מתחה → NM 4:211.

שִׁפּוֹת • (fresh) butter; cream: Arab. زبد · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 146^b, col. b–147^a, col. a: מיץ החלב אמנם כשתוסר שפותו והתחיל להחמיץ הוא טוב לשלשול המתהווה מן המרה → NM 4:211.

• (fresh) butter; cream: Arab. زبد · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 139^b, col. a: ודחית נזקם למי שירגלים בהכרח על דרך מזון ויזיקוהו לשתות אחריהם מן השמנים הלחים או מן החמאה או מן שפות הבקר או מן החלב תכף שנחלב → NM 4:211.

שִׁפּוּכָה • cholera: Arab. هيضة / Gr. χολέρα · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 3:30 (136): ואולם מי שעבר אלו השנים: (שפוכה) הגה יקרה לו הרנפלי וחלי הצד וחלי הריאה והקדחת אשר תהיה עמה היקיצה והקדחת אשר יהיה עמה ערבוב השכל והקדחת השורפת והשפיכה והשלשול הארוך וחמרמות המעים וקלוח המעים ופתחת פיות העורקים מלמטה → NM 3:233–4.

שִׁפּוּל → נפח הגידים השפלים • שִׁפּוּל

• עֲצֵם → העצם השפל •

שִׁפּוּל • I. loins: Arab. قطن · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 4:11 (148): וכאב: (שפל הבטן) מי שהיו בו צירים וכאב תחת הטבור וכאב: (שפל הבטן) בשפל הבטן תמיד ולא יסורו ברפואה משלשלת ולא בזולתה הגה ענינו בוא אל השקוי היבש → NM 3:234–5.

- II. **lower abdomen**: Arab. *مَثَ / Gr. ἡτρεον* · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 2.35 (87): הנה הטוב בכל חולי שיהיה: (87) 2.35 (87) *Pirquei Abuqrāt*, 2.35 (87): הנה הטוב בכל חולי שיהיה: (87) 2.35 (87) עובי למה שקרוב מן הטבור ושפל הבטן וכאשר היה דק מאד כחוש הנה זה רע וכאשר היה גם כן בשלשול יש בו סכנה → NM 3:234.
- III. **pubes**: Arab. *عانة / Gr. κτείς* · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 7.39 (391): מי שהשתין דם נקרש והיה בו: (391) 7.39 (391) *Pirquei Abuqrāt*, 7.39 (391): מי שהשתין דם נקרש והיה בו: (391) 7.39 (391) → NM 3:234.
- **צמח** → **עמח השער בשפל הבטן**.
- **loins** · **שפל השדרה**: Arab. *قطن / Gr. ὀσφύς* · a) Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 3.23 (129) (fol. 53^a): ואולם בסתו יקרה: (129) 3.23 (129) *Pirquei Abuqrāt*, 3.23 (129) (fol. 53^a): ואולם בסתו יקרה: (129) 3.23 (129) מודה הצד ומדוה הריאה והרובמאס והבחוחה והשעול וכאבי הצדדים ושפל השדרה וכאב הראש → NM 3:235. והסבוב והשתוק
- b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 17.14: וימשחו שפל השדרה אחר הרחיצה בשמנים מקררים: → NM 2:89.
- **שפלות** · **hoarseness**: Arab. *بحوحة الصوت / Gr. βράγχος* · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), introduction, fol. 3^a: השער הדי בשפלות הקול הוא בחוח אלצות: → NM 4:211.
- **to produce pronation**: Arab. *أكب* · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 15^b): ואמנם המשפיעים אותו זוג מונח: → NM 4:212. מחוץ
- **to last**: Arab. *دام* · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 10.65: וכל אחד משני המינים שוקדים ימים רבים והיא עונה אחת מתחלת החולי: → NM 2:89. עד עת אחריתו
- **to stick to**: Arab. *لزم* · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 10.26: ולפעמים יחשב שהקדחת בלתי שוקדת בסדר והיא שוקדת: → NM 2:89. בסדר וסבת זה היותה הקפים רבים מורכבים לא יאמוד הרופא בהרכבתם
- **inherent**: Arab. *لازم* · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 135^b, col. b: ומסגולותיו: → NM 4:212. השוקדת אותם שהם מולידים קיטורים מחשיכים וחלומות רעים
- **suffering from dropsy**: Arab. *مستسقين / Gr. ὕδρωπικοί* · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 6.27 (319): אמר אבקרואט: מי שנכוה או נבקע מן הנפוחים או המשוקים יגר ממנו: → NM 3:147. מן החומר או מן המים שעור רב פתאום הנה הוא ימות בלא ספק
- **to administer purgative drugs**: Arab. *سقى الدواء* · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 4.1 (138) (fol. 58^b): אמר אבקרואט: ראוי: → NM 3:235. שתשקה למעוברת הרפואה בהיות הליחות בגופה מתעוררות מעת שייגע על העובר ארבעה חדשים עד יעברו שבעה חדשים
- **בעל** → **בעלי שקוי** · **שקוי**.
- **anasarca**: Arab. *الاستسقاء الحمي* · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb*

- trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23:50: השקוי הבשרי נקרא גם כן השקוי → NM 2:90. הלבני הלבן ונקרא אלחבאן ואלגבאן
- **השקוי הנאדי** · *ascites*: Arab. الاستسقاء الزقي · a) Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1:32 (fol. 206^a): הכויה ראויה בשקוי הנאדי בלבד → NM 1:118–9.
- b) Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāṭ*), 4.11 (148): אמר המפרש: כאשר לא יותך זה ברפואה הנה הוא ראייה על הפסד מזג שגבר על האיברים ההם ונשתקע בהם ויחדש השקוי התופי והוא אשר קראו היבש כנגד השקוי הנאדי אשר בו המים והנודי יתחדש מקור נוסף → NM 3:235–6.
- c) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 4.41: השקוי הנאדי מפני מה שיתקבץ בבטן מן הלחיות יתמתחו העורקים ויתפזרו: → NM 2:90.
- **השקוי התופי (י)** · *tympanites*: Arab. الاستسقاء الطيبي · a) Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāṭ*), 4.11 (148): אמר המפרש: כאשר לא יותך זה ברפואה הנה הוא ראייה על הפסד מזג שגבר על האיברים ההם ונשתקע בהם ויחדש השקוי התופי והוא אשר קראו היבש כנגד השקוי הנאדי אשר בו המים והנודי יתחדש מקור נוסף → NM 3:236.
- b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23:50: ואמר בפרושו לרביעי בפרקים שהשקוי התופי הוא אשר יקראהו אבקרטה השקוי היבש: → NM 2:90.
- [שקט]** · *P'el* · **to put an end to**: Gr. παύω · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 2.2 (54): כשהשינה משקטת ערבוב השכל טוב → NM 3:236.
- **השקוי היבש** · **to put an end to**: Arab. سَكَن · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 2.2 (54) (fol. 20^a): כשתשקט השינה ערבוב השכל הנה זה אות טוב → NM 3:236.
- שְׁקִיעָה** · I. **pressing**: a) Arab. عَمَز · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2:95 (fol. 230^a): ויתחדש הרבה וצבות ובלטיה בעת הקזת הבאסליק וראוי אז לתת עליו היד ואם ימצא מתפשט בעת שקיעת היד עליו בידוע שהבליטה ההיא רעה → NM 1:119.
- b) Arab. كَبَس · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2:63 (fol. 219^b): אמנם אשר יהיה מצבות → NM 1:119. הגידים הנחים לא יתפור ממנו מאומה בעת שקיעת האצבע עליו
- II. **squeezing**: Arab. عَصَرَ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2:59 (fol. 218^b): ולעשות בה כמו → NM 1:119. שגעשה בכיס מקוה המים משקיעת היד עד שיגיע הלחות אל הכיס
- III. **torpor**: Arab. استغراق · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23:64: בטול הדמיונות יאמר לו השקיעה והקפואה → NM 2:90.
- **השקיע שקיעה** → שקע.
- שְׁקִיקָה** · **migraine**: Arab. شَقِيْقَة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 6.35: בעלי השקיקה והוא חולי הנק' מיגרניאה קצתם ימצא מישוש הכאב יוצא מהגלגלת וקצתם ימצאו יגיע אל עומק הראש והכאב יכלה במגרניאה אל הגבול המגיע בין שני צלעות הראש → NM 1:193.

שֶׁקַע · to form a sediment: Arab. رَسَب · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Hen (*Pirḳei Abuqrāt*), 4:79 (216): אמר בקראט: מי שישקע בשתנו כמו החצץ החול: → NM 3:236.

• *Hif'il* הִשְׁקִיעַ · to press: a) Arab. أَمَعَن · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2:45 (fol. 216^a): ואחר (→ NM 1:119).

b) Arab. غَمَز · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2:95 (fol. 230^b): ואין ראוי כשיש רצון להתיר: הקזת הזרוע להוציא מן הדם פעם שנית וכבר נסתם פי הגיד ותקשה יציאת הדם להשקיע עליו בבחזקה ביד ולפתול אותו בכח. → NM 1:119.

• *Pass. Part.* הִשְׁקִיעַ שְׁקִיעָה · to apply pressure: Arab. شَدَّ · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2:59 (fol. 218^b): ולהשקיע הכיס ביד על הלחות שקיעה בחכמה עד שירגיש החולה שהלחות שהוא כבר הגיע אל הכיס. → NM 1:119.

• *Hof'al* הִשְׁקַע שְׁקִיעָה · pressure to be applied: Arab. كَبِس · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2:52 (fol. 217^a): וכשיושקע עליו באצבע יתעלם: → NM 1:119.

שְׁרָה · *Pass. Part.* שְׁרָה · להחם → הלחם השרוי במים עד שיחמיץ · שְׁרָה.

שְׁרוּי (*Pass. Part.*) → שְׁרָה.

שְׁרוּי · macerating: Arab. نَمَّع · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 20:64: ראוי שתתנהג בכל המזונות בכלל כי מה שיהיה מהם חריף ומחודד: או מר יהיה מזונו מעט. ומה שיהיה מהם אין טעם לו מה שהגיע ממזונו אל הגוף מרובה וברוב מה שיהיה מתוק וכל שכן אם יהיה גרם קשה בין שיהיה אילו הטעמים והמאכלים בטבע או נקנים במלאכה כלומר בבישול ובצלי אש ובקלוי ובשרוי במים ודומה לאילו. → NM 1:193.

• יין → יין הדבש השרוי.

שְׁרִי · major: Arab. رَئِيس · Maimonides, *K. al-fuṣūl fi al-tibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 25:70: ואמנם הקדמתי לך זאת ההקדמה להעירך מעניין גליאנוס זה החכם: → NM 1:193.

שרין → שריין.

שרייני · arterial: Lat. arterialis · Arnau de Vilanova, *Medicationis Parabole* · trans. Abraham Avigdor (*Pirḳei Arnaut de Vilanova*), 4:21 (54): אם הדם השרייני יכאיב ויעקוץ אבר מן: האיברים כמו העין, לא יספיק בהרקתו הקזתו השריין אך יצטרך לחתכו (יזעיל), ביחוד אל הנזלים הנושנים. → NM 4:212.

• הוריד → הוריד השרייני.

שריין · pulmonary vein; venous artery: Arab. الشريان الوريدي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fi al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 60^b): ולכן → NM 4:212.

• *Plur.* שריינים · the [two] carotid arteries: Arab. الشرايين السباتيين · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fi al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 61^b): וכל אחד משני השריינים הנרדמים מתחלקים אצל כלותו אל המפרקת לשנע חלקים: → NM 4:212.

שְׂרִיפָה → שְׂרִיפָה.

מִיָּם → המיִים השׁוֹרְפִים • שׁוֹרֵף • Part. שְׂרִיף

• סָם → הסם השׁוֹרֵף •

• *Nif'al* שְׂרִיף • to be cauterized: Gr. *καίωμα* • Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Joseph Delmedigo, 6.6o (352): (ל' ממקומו הירך ראש הירך ממוקמו ר"ל): NM 3:236–7.

• *Hof'al* הִשְׂרִיף • to be treated by cauterization: Hippocrates, *Aphorisms* • trans. Judah Shalom, 7.44 (396) (fol. 122^b): (ב' נקיה ולבנה): NM 3:237.

שְׂרִיף • broth: Arab. حسو • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'līf* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 124^a, col. b: (ממין הוא החטה הוא ממין): NM 4:213.

שְׂרִיפָה • burn: Arab. احتراق / Gr. *καύμα* • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 7.13 (365): (ומהשריפה החזקה הקוויץ והמשיכה): NM 3:236.

מִרְסָא → המורסא השׁוֹרֵצֶת • שׁוֹרֵץ • Part. שְׂרִיץ

שְׂרִיץ • parotid gland: Arab. أصل الأذن • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'ağiza 'an at-ta'līf* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 126^b, col. a: (ומהמערב קמח הפול עם קמח התלתן ומחבש בהם יתיכו הנפש אשר יקרה בשרשי האזניים ומה): NM 4:213.

• שְׂרִיץ • uvula: Arab. لُحَاة • Ibn Zuhr, *Regimen of Health* • trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanhagat ha-Ber'ut le-Abu 'Ali ben Zuhr*), ch. 8 (variant reading): (והרחקה אכילת העצמים הדקים כמו עצם העוף והפרדיץ והצפרים והתרנגולים ואכילת הדגים הקוציים, זולת עצמי השיות והתישים הסריסים כאשר יותך מהם לעיסותם ממה שירכך הקנה והלהאה הוא שרש הלשון) → NM 4:213–4. (corr.)

שְׂתוּף • affinity; interrelationship; sympathetic affection: Arab. مشاركة • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* • trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 6.29 (257): (אמר המפרש: כבר נודע שתוף השדים עם הרחם וכאשר יצמקו יורה על מיעוט המזון המגיע אליהם וכאשר ימעט כבר נודע שתוף השדים עם הרחם וכאשר יצמקו יורה על מיעוט המזון המגיע לרחם יפול העובר): NM 3:237.

שְׂתוּק (Pass. Part.) → שְׂתוּק.

שְׂתוּק • apoplexy; stroke: Arab. سكتة • a) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-hādir* • trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 22: (השתוק קרוב מן השתוק): NM 4:214.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Zerāyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 6.1: (יורה על השיתוק אם הוא חזק וימית על כל פנים או חלוש ואפשר שיתרפא וזה קשה מענין הניפוש כי העדר תנועת הניפוש בכלל עד שלא יושג ויהיה זה יותר חזק ממה שיהיה מן השיתוק): NM 1:193.

c) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*),

תנועת הלשון הוא מן הזוג השביעי מזוגות עצבי המוח וכשיקבל עלה החלק הימני 6:36. → והחלק השמאלי במקום צמיחת זה הזוג השביעי אז בעל העלה הזאת בסכנה מן השתוק. → NM 2:91.

שְׁתִּיָּה · wine: Lat. potus · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 2.21 (73) (fol. 10^b): השתייה מתירה הרעב. → NM 3:237.

• **שתיית הרפואה** · taking a purgative drug: Arab. شرب الدواء / Gr. φαρμακοποσία · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 6.31 (323) (fol. 115^a): אמר אבוקרט: כאיבי: העינים יתיכם שתיית היין החי או המרחץ או הנחות החמות או הקזת העורק או שתיית הרפואה → NM 3:237–8.

שְׁתִּיָּה → שתייה.

שְׁתִּיקָה · apoplexy; stroke: Arab. سكتة · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerāḥyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 9.12: כלה על ערפו בלילה כלה. → NM 1:194.

[**שתין**] · **השתין במטה** · **to wet the bed (enuresis)**: Arab. بال في الفراش · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), introduction (fol. 3^b): השער הי"ט ברפואת מי שישתין במטה: → NM 4:214.

שְׁתִּין → דרך השתן · **שְׁתִּין**.

- **הגְרָה** → הגרת השתן.
- **הזֶלָה** → הזלת השתן.
- **הטַפָּה** → הטפת השתן.
- **התַרָה** → התרת השתן.
- **טַפָּה** → טיפות השתן.
- **טַפְטוּף** → טפטוף השתן.
- **יְצִיאָה** → יציאת השתן במכאוב.
- **כַּבֵּד** → כובד הזלת השתן.
- **מַעְבָּר** → מעבר השתן.
- **מְקוֹם** → מקום השתן.
- **סַם** → הסם המגיר השתן.
- **סַם** → הסם המתיר השתן.
- **עֵצֵר** → עוצר השתן.
- **עֵכּוּב** → עכוב השתן.
- **עֵצוּר** → עיצור השתן.
- **עֵצִירָה** → עצירת השתן.
- **קֶשִׁי** → קשי יציאת השתן.
- **קֶשִׁי** → קושי השתן.
- **שְׁבִיל** → שביל השתן.

שְׁתִּיפוּת · affinity; interrelationship; sympathetic affection: Arab. مشاركة · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāṭ*), 6.3 (295): אמר המפרש: שלשול הדם כאשר היה עם חמרמות המעיים וארך עמידתו יתוספו החפירות בעומק האיברים וישבו נגעים בהם עפוש ותכאב האצטו' בשותפות וישג בשולה הנזק. → NM 3:238.

- שָׁתַק** • *Pass. Part.* שָׁתוּק • **suffering from a stroke**: Arab. مسكوت • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 1.38: ולא יקשה עליך היות השכור: והשתוק בשלא יעורו בשום דבר מאלו כי אלו הם חולים לא בריאים → NM 1:194.
- *Part. Pu'al* מִשְׁתָּק • **suffering from an apoplexy**: Arab. مسكوت • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 24.45: ואחר זכר בזה מינים: זרים מרפואות המשותקים → NM 2:64.
- שָׁתַת** • *Part.* שוֹתֵת • **דם שותת** • שוֹתֵת • דָּם → דָּם.

ת

תְּאֵוָה • canine appetite: Arab. الشهوة الكلبية • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirḳei Abuqrāt*), 2.21 (73): רצה במשקה: היין וזה הרעב רוצה בו התאוה הכלבית כי שתיית היין אשר לו חמום חזק ירפא זה הרעב → NM 3:238.

נפילת התאוה → נפילה •

רְפוּאָה → רפואה מותאימה • מְתַאֵים • Part. *Hif'il* • [תאם]

בָּשָׂר → הבשר המליח המתובל • מְתַבֵּל • Part. *Pu'al* • [תבל]

תְּבִשִּׁיל • the asparagus dish: Arab. الهليونية • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 145^b, col. b–146^a, col. a: ואינו מזיק לבעל (המים) ואינו מקוה (המים) ותבשיל הלפת טוב לכליות וכיס מקוה (המים) ובינו מזיק לבעל (המים) ובלתי טוב לבעלי החמימות ולא בעתים ההדרקון כנזק תבשיל הנפוס והוא טוב לבעל הקרירות ובלתי טוב לבעלי החמימות ולא בעתים החמימות ותבשיל האספרגוס כמוהו → NM 4:214

• a stew soured with juice of unripe grapes: Arab. الحسرمية • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 146^a, col. a: תבשיל בסר הכרם והדומה להם: ואשר יכנס בהם חומץ כלם ראויים לבעלי החמימות ולבעלי הקרבים החמים ובארצות החמות → NM 4:214–5.

• the sour dish: Arab. المخلل • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 145^a, col. b: התבשיל החמוץ הנקרא סבבאג' אצל אנשי המזרח והוא בשר וחומץ ותבלין ומי בצל והוא קר: → NM 4:215.

• the cabbage dish: Arab. الكرنبية • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 146^a, col. a: תבשיל הכרוב ותבשיל התרבותור מטעמים ערבים מדרכם להוליד תחלאי המרה השחורה וכל שכן תבשיל התרבותור ומסגולת תבשיל הכרוב לשלשל הבטן ולהקל צאת הרוחות ולעזור על רוב שתית השכרות → NM 4:215.

• the turnip dish: Arab. اللفتية • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 145^b, col. b–146^a, col. a: תבשיל הלפת הוא מטעם מנפח רב המזון מוסיף בתאות המשגל → NM 4:215–6.

• the carrot dish: Arab. الجزرية • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 145^b, col. b–146^a, col. a: ותבשיל הלפת טוב לכליות וכיס מקוה (המים) ובינו מזיק לבעל ההדרקון כנזק תבשיל: הנפוס → NM 4:216.

• pomegranate stew cooked mostly with chicken: Arab. الرمانية • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 146^a, col. a: תבשיל בסר הכרם והרמונים והדומה להם: ואשר יכנס בהם חומץ כלם ראויים לבעלי החמימות ולבעלי הקרבים החמים ובארצות החמות → NM 4:216.

- **תבשיל התפוחים** · **apple stew**: Arab. التفاحية · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 146^a, col. a: תבשיל בסר הכרם והרמונים והתפוחים והדומה להם ואשר יכנס בהם חומץ כלם ראויים לבעלי החמימות ולבעלי הקרבים החמים ובארצות החמות → NM 4:216.
- **תִּקְוָה** · **cavity**: Arab. جوف · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Ḥen (*Pirquei Abuqrāt*), 7.38 (390) אמר בקראט: הניולות היורדות אל התוך העליון יבואו לידי מגל בעשרים: → NM 3:239.
- **תולדות** → [ילד] · **הוליד תולדות** · **תולדות** · **Plur.** · **תולדות** · **תולדות**
- **תולדות** · **round worms**: a) Arab. دود · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 140^b, col. b: וכשיבושל ביין וישתה ממנו תשע אונקי' והוא חם יועיל מן הכאב אשר → יקרה מן המותרות העבות ויוציא התולעים הגדולים והקטנים מן הבטן → NM 4:216–7.
- b) Arab. حيّات / Gr. Ἐλμινθεσ τρογγύλαι · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 3.26 (132): אמר אבקרატ: וכאשר עבר הילד: אלו השנים יקרה לו מורסת הגרון והכנסת חוליות הצואר והרנפלי והאבן והתולעים הגדולים והקטנים והיבלת הנתלית והחזירים ושאר הנגעים → NM 3:239.
- **תולעים הדלועיים** · **tapeworms**: Arab. حَبّ القرع · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 22.9: אלארביאן מריק התולעים הדלועיים: → NM 2:91.
- **תולעים הדקים** · **intestinal worms (h.l., flat worms)**: Gr. ἀσκαρίδες · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 3.26 (132): וליותר גדולים יקרו מורסות הגרון ודחיית חוליות הצואר לפנים ורוע הנשימה והולדת האבן במקוה והתולעים העגולים והדקים והיבלת התלויה וצמחים קשים באחורי האזנים וטפטוף השתן והחזירים ושאר צמחים אבל ביותר אלו הנזכרים → NM 3:239–40.
- **תולעים עגולים** · **round worms**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Judah Shalom, 3.26 (132) (fol. 77^b) ובהיותם יותר גדולים יקרה להם מורסת הגרון ודחיית חוליות הצואר לפנים ואשמה: → ואבן ותולעים עגולים והדלועיים והיבלות וזקיפת האמה וחזירים וצמחים אחרים ויותר נזכרים → NM 3:240.
- **תולעים הקטנים** · **I. intestinal worms (h.l., flat worms)**: Arab. دود / Gr. ἀσκαρίδες · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abuqrāt*), 3.26 (132) אמר אבקרატ: וכאשר עבר הילד אלו השנים יקרה לו מורסת הגרון והכנסת חוליות הצואר והרנפלי והאבן והתולעים הגדולים והקטנים והיבלת הנתלית והחזירים ושאר הנגעים → NM 3:240.
- **II. tapeworms**: Arab. حَبّ القرع · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 140^b, col. b: וכשיבושל ביין וישתה ממנו תשע אונקי' והוא חם יועיל מן הכאב אשר יקרה מן המותרות העבות ויוציא התולעים הגדולים והקטנים מן הבטן → NM 4:217.
- **תונבא** (Aram.) · **numbness**: Arab. خدر · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* · trans. Shem Tov Ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.48 (fol. 208^a): שער מ"ח בכיית התונבא והיא סור חוש אבר או איברין מן הגוף → NM 1:120.

תוספת · prominence [of the head]: Arab. تنوء · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 17^a): ואמנם צורות הראש שאינם טבעיים הם: שלשה האחד מהם שיחסר מהם התוספת המקדים → NM 4:217.

• **Plur. תוספות** · I. excrescences: Arab. زوائد · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 15.21: הבשר הנוסף בקצוות העין הנקרא מאק: 15.21. והתוספות אשר בטבעת והם הטחורים יצטרכו שיחותכו → NM 2:91.

· II. the lobes [of the liver]: Arab. زوائد · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 24.54: החבלה השוקעת אשר תהיה בתוספות הכבד: 24.54. אפשר שתתרפא → NM 1:194.

· III. processes (apophyses) of a bone: Arab. زائدة, Plur. زوائد / Gr. ἀπόφυσις, Plur. ἀποφυσείς · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 32^a): החוליא הוא עצם באמצעיתו יש נקב יעבור בו החוט ויש לחוליא: 32^a. ארבעה תוספות ימין ושמאל → NM 4:217.

• **תוספות החיציות** · the arrow-like processes (i.e., the styloid processes): Arab. الزوائد السهمية · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 47^b): העצלים המניעים הלשון הם תשעה שנים רחבים באים מהתוספות החיציות: 47^b. ומתחברים בצדדיו → NM 4:219.

• **תוספות שהם כמו החץ** · the arrow-like processes (i.e., the styloid processes): Arab. الزوائد السهمية · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 15^a): ואמנם העצלים המניעים הלשון הם תשעה עצלים שנים מתרחבים יבואו מהתוספות: 15^a. שהם כמו החץ ונדבקים בשני צדדיו → NM 4:219.

• **תוספות הדומות לחצים** · the arrow-like processes (i.e., the styloid processes): Arab. الزوائد السهمية · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 25^b): ואמנם מושקלי המניעים הלשון הם תשעה מושקלי שנים ברחב באים מן התוספות: 25^b. הדומות לחצים ויתדבקו בשני צדדים → NM 4:217–8.

• **תוספות הדומות למחטים** · the needle-like processes (i.e., the styloid processes): Arab. الزوائد الابرية · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 24^b): ואמנם מושקולי של הפעירה וירידת הלחי יצמחו חוטיה מן התוספות: 24^b. הדומות למחטים → NM 4:218.

• **תוספות המחטייות** · the needle-like processes (i.e., the styloid processes): Arab. الزوائد الابرية · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 45^a): ואמנם עצלי הפעירה וירידת הלחי יצמחו פתיליהם מן התוספות: 45^a. המחטייות → NM 4:219.

• **תוספות הדומות לשתי פטמות** · nipple-like processes: Arab. الزوائد الشبيهة بمحلي الثدي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 56^a): הנה יצמח מן המוח מן העצביים (שבעה) זוגות הזוג הראשון התחלתו מעומק שני: 56^a. החדרים המוקדמים מן המוח אצל שכונת שתי התוספות הדומות לשתי פטמות אשר בהם הריח → NM 4:218.

• **תוספות הדומות לפיות השדים** · nipple-like processes: Arab. الزوائد الشبيهة بمحلي الثدي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Zerāḥyah Ḥen (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 30^a):

מן המוח צומחים שבעה זוגות מעצבים הזוג הראשון התחלתו מעומק הבתים שבמקדים של מוח
→ NM 4:218. אצל מקום שעוברים שתי התוספות הדומות לפיות השדים אשר בהם יריח האדם

• **nipple-like processes: Arab.** الزوائد الشبيهة بحلتي الثدي · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Joseph Lorki (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 17^a):
כבר יצמחו מהמוח ז' זוגות מה עצלים הזוג הראשון התחלתם מבפנים החדרים המוקדמים מהמוח
→ NM 4:218–9. אצל השתי תוספות הדומים בשני ראשי)ם(השדים ובהם יהיה הרוח

הידרוקון → ההדרקון התופי • **תופי**

• **שקוי** → השקוי התופי (*)

תוצאות • **Plur. i. emptying; excretion; voiding: Lat.** egestio · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 100^a: ולי נראה
→ NM 1:41. שיבוא זה מהטרדת התוצאות ומן הליחות המשוקעות בשולי הנגע

• **II. evacuations; excrements; stool: Hippocrates, Aphorisms** · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.83 (220) (fol. 79^a) יהיו כי תוצאותיו יהיו: מעטים
→ NM 3:240–1.

תקף → **תקף**

תושבת • **anus: Ibn Zuhr, Regimen of Health** · trans. Jacob ibn Tibbon (*Hanhagat ha-Berūt le-Abu 'Ali ben Zuhr*), ch. 15: והאורז מבושל עם החלב החלוב יזון אותם ויחזקם גם
→ NM 4:219–20. בן עד שהוא יועיל מרפיון הרחם ויפתח פיות העורקים אשר בבטן התושבת

תחבשת → **תחבשת**

תחבשת • **I. fomentation; fomenting: Arab.** تكويد · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Anonymous (*Pirḳei Abuqrāt*), 5.28 (248) אמר אבוקרט: התחבשת בבושם הנקרא:
בערבי אפאיה מושך הדם הבא מן הנשים. וכבר היה ראוי שיועיל במקומות אחרים הרבה לולי
→ NM 3:241. שיתחדש כובד בראש

• **II. plaster; poultice: Lat.** emplastrum · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 61^b: ואם לאו תוסיף לעשות התחבשת:
→ NM 1:42. והקשירות עד שיתחזק

תחלוא • **melancholic delusion: Hippocrates, Aphorisms** · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3.20 (126) (fol. 54^b) ספור המדוים אשר יחולו בזמן האביב והם:
תחלואי הקדחת והדם והאדומה והשחורה גם אפיסת הדעת סתימת הגידים והחולי הנופל וזיבת
→ NM 3:241. הדם ונולת האף שעול ואפיסת הקול

תחת • **the back (hollow) of the knee (popliteal fossa): Arab.** مأبض · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Ḥen (*Pirḳei Abuqrāt*), 6.36
תיקן גאלנוס זה הפרק כשאמר יתיר עוצר השתן וזה בהיות סבתו מורסא מדם וריבוי דם. →
→ והנשאר מהפרק אמר שהוא נכנס במאמר בקראט והראוי שתהיה ההקזה אז בתחת הארכובה
→ NM 3:241–2.

• **hypochondrium: Arab.** تحت الشراسيف · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrif li-man 'aḡīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.76
(fol. 221^b) → NM 1:93; corr. 4:229.

• **hypochondrium: Arab.** ما دون الشراسيف · Maimonides, *K. al-fuṣūl*

fī al-tibb · trans. Zerāhyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 6.52: סימני המראקיא שיהיה לו אחר: → NM 1:149. אכלו רטו חמוץ ורקיקה לחה בשיעור ושריפה מתחת החלצים.

• **תחת הטבור** · **hypochondrium**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 6.40 (332) (fol. 105^b): לאשר יקרה כאב תחת הטבור בלא צמח אם אחזו קדחת: → NM 3:242. יעבור הכאב מעליו

• **קָאָב** → **כאב תחת הצלעות**.

• **תחת הכסלים** · **hypochondrium**: Gr. ὑποχόνδριον · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 4.64 (201): בקדחת שיקדם הירקון ביום שביעי או בתשיעי או הי"א: → NM 3:242. או הי"ד הנה זה משובח אם לא יהיה קושי בצד ימין תחת הכסלים ואם לאו אינו משובח

• **תחת הצלעים** · **hypochondrium**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 4.64 (201) (fol. 74^b): קם בצד ימינו ותחת צלעיו קושי אין זה טוב: → NM 3:242–3.

• **מה שתחת הצלעות** · **hypochondrium**: Arab. ما دون الشراسيف · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerāhyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 6.55: סימני המורסות החדות והם הקדחת השורפת והצמא הגדולה וביטול התאווה בכליות ואודם הלשון בכבד שמונה סימנים והם הקדחת השורפת והצמא הגדולה וביטול התאווה בכליות ואודם הלשון תחלה ואחר כך ישתחר ויקיא מרות דומות לאודם הביצה ובסוף הענין יהיה זנגארי הוא וירדיט → NM 1:181–2. וכאב בצד הימין עד הקטיולא ילך וכל שכן כשתמשוך מה שתחת הצלעות למעלה

• **תחת השחי** · **[the] armpits**: a) Lat. subascellas · Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* · trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 15^b: ולכן צריך שנקיז בחולה מבלתי שנגיח: → NM 1:42. על כוחו והעורף והחוט השדרה ותחת השחי תמשח תמיד בשמן חם

b) Arab. الإبطان · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-tibb* · trans. Zerāhyah Ḥen (*Sefer ha-Peraqim*), 7.71: אמנם השחוק אשר יהיה במישוש הנראה שלתחת השחי ותחת כפות הרגלים: → NM 1:195. וכן השחוק אשר אנו עושים בראותינו הדברים שאדם שוחק עליהם או שישמע אותם אין לי בידיעת הסבה בזה דרך כלל

זנאד → **הזנאד התחתון** · **תַּחְתוֹן**

• **זָקָן** → **הזקן התחתון**.

• **מַעֵי** → **המעיי התחתון**.

• **נִקְב** → **הנקב התחתון**.

• **עַמּוּד** → **העמוד התחתון**.

• **צְמִיחָה** → **צמיחת השער בתחתון**.

תַּחְתוֹנִית · **hemorrhoids**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 6.21 (313) (fol. 100^b): זה אשר נפל למשכב ונטרפה דעתו בסבת השחורה: → NM 3:243; cf. *Sefer ha-Yosher* (Ms. Oxford, Bodleian Library, Opp. 180 (cat. Neubauer 2134), fol. 38^a): שער: לתחלואי הטחורי הנקראי תחתוניות והם אמרואידש

תַּחְתִּית · **eyeball**: Arab. مَعَلَة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-tibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 56^b): והזוג השני מזוגות העצבים המוחיים צמיחתו: → NM 4:220. אחורי צמיחת הזוג הראשון ונוטה אל הצד החיצוני ויצא מן הנקב אשר בנקרה הכולל על

• **ii. external appearance:** Arab. سحنة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 17.3: ואות המותר כאשר · הוא חוץ מן העורקים שתפסד תכונת החולה ויפתחו ידיו ויקרה לו נגעים בעלי מוגלא ומורסות → NM 1:69–70.

תְּכוּף · **spasmodic:** Arab. متواتر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 4.17: כשיתך הכח ישים הדפק קטן וחלוש ותכוף מאד → NM 2:92.

תְּכִלִּית · **i. climax; culmination; peak:** a) Arab. منتهى · i. Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 18 (fol. 26^b): ואולם הערבוב המתחדש בתכלית הקדחות החמות יהיה כשיעלה אל המוח עשן נושך: (fol. 26^b) → NM 4:221.

· ii. Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādir* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 15.3: ובתכלית המורסא ישתמש באלו הרפואות: → NM 1:70.

· iii. Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.81: והזהר · רפואות בעלת הצד בהקזה וההנחות החמות ורכוך הבטן. והזהר: מלתת כשך השעורים בעת תכלית בעלת הצד כדי שלא יעכב הגבול הנקרא בחראן → NM 2:92.

b) Arab. انتهاء · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 3.103: אותם שימותו בלי בחראן הנה ביום העונה תהיה המות וימותו קצת → NM 2:92.

• **ii. extent:** Arab. مبلغ · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Zerahyah Hen (*Sefer ha-Peraqim*), 8.8: והמזון לפי תכלית תוספתו בכח החולי ואיחורו בבישול יהיה תכלית: → NM 1:194–5.

• העמדת התכלית → העמדת התכלית.

• תכלית ההעמדה · **culmination:** Arab. منتهى · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 11.25: וכפי חדות החולי יהיה קורבת תכלית העמדתם: → NM 2:92.

תְּכִלִּיתִיּוֹת · **cataract:** Arab. زرقة / Gr. γλαύκωσις · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Nathan ha-Me'ati, 3.3 (137) (fol. 57^b): אמר אבוקרט: ואמנם הישישים יקרה: להם רוע הנשימה הנקרא רבו והגזל אשר יקרה עמו השעול וטפטוף השתן וקושי יציאתו וכאבי הפרקים וכאבי הכליות וסבוב הראש והשתוק ושחינים רעים וחכוך הגוף והתעורה ורכות בטן ולחות → NM 2:240–1.

[תלה] · **Nif'al נתלה** · **to cleave:** Arab. علق · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.124: הנהגת החולה ההוה בהנהגה מדקדקת: בתכלית. ורבים יצטרכו לשלשול הבטן ברפואה בהתחלה. ואמנם בעת שיולד הדשבד אז תזונוהו במזון טוב הכימוס רב המזון דבק והרפואות אשר מחוץ מה שיסתבך ויתדבק ונתלה ומהדק → NM 2:92–3.

• חוט → החוטים הנתלים · נתלה Nif'al Part.

תְּלוּלִיּוֹת · **cysts:** Arab. سلع · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrif li-man 'aḡiza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov Ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30,

ויהיה אשר יקרה מהם בצואר אחד או רבים ויתלדו קצתם מקצתם וכל חזיר: (fol. 215^b) 2.42. → מהם יהיה בתוך קרום מיוחד לו כמו שיהיה בתלוליות של בשר וצמחי הראש כמו שזכרתי. → NM 1:120.

[תמד] • **to apply**: Arab. أَلَزَمَ · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 12.1: או יקח קישואים ותבושל: → NM 1:70. ותכתוש אותה ויתמידה על המקום.

תְּמַהוֹן • I. **confusion**: Gr. ἄστασις · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 7.5 (357): מהשגעון שלשול דם או שקוי או תמהון טוב: → NM 3:247.

• II. **stupor**: Gr. ἔκπληξις · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 7.14 (336): מקבלת פצע בראש תמהון או בלבול דעת רע: → NM 3:244–5.

תְּמוֹנָה • **volume**: Arab. حَجْم · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Anonymous (*Pirquei Abūqrāṭ*), introduction (9): ויש מי שכונתו ההארכה והרבוי ולהגדיל תמונת הספר ולהרבות: → NM 3:245. מספר חלקיו ואף אם יקבץ זה כלו ענינים מעטים.

• **complexion**: Arab. سَخْنَة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), ch. 18 (fol. 26^a): ויקרה לחולה: עם עלות החולי וקרוב חזקתו מקרים מפחידים כמו צמא חזק ונגוב פה ושעירות לשון ושחרותה → וסער ודפיקת לב ושלא יראה ועלוף ושינוי תמונת הפנים מן הענין הטבעי אל ענין יוצא מהטבע → NM 4:221.

תְּמָרִי • **date**:- Arab. تَمْرِي · Al-Zahrāwī, *K. al-tašrīf li-man ‘ağīza ‘an at-ta’līf* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 141^b, col. b: והמרבה מאכילת השקדים → הרטובים החדשים ראוי לקחת עליהם ממרקחת התמרי או ממרקחת החבושים המשלשל → NM 4:221.

• מְרַקַחַת → מרקחת התמרי.

תְּנוּנָה • **cartilage**: Lat. cartilago · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Hillel ben Samuel, 6.19 (311): אם יכרת העצם או התנוך או הדק מהלחיים או האמה לא ידבקו ולא יצמחו: → NM 3:245.

תְּנוּמָה • **Plur. lethargus**: Gr. λήθαργος, *Plur. λήθαργοι* · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 3.30 (136): וליוצאים מאלו השנים יקדם קוצר הנשימה וחולי הצד: ומורסת הריאה ותנומות ומורסות קרומי המוח וקדחות בוערות ושלשולי הבטן ארוכים והרקת → הירוקה מלמעלה ומלמטה ושלשול הדם וחלקות הבטן והטחורים → NM 3:245.

תְּנוּעָה • **stimulant; stimulation**: Arab. تَهْيِيج · Gr. ἐρεθισμα · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirquei Abūqrāṭ*), 1.20 (47): אמר אבקראט: הגופות: → NM 3:245–6. אשר יבא אליהם או שכבר בא להם הנקיון על השלמות אין ראוי שיונעו ולא שיחודש בהם חדוש לא ברפואה משלשלת ולא בזולתה מן התנועות אבל יונחו → NM 3:245–6.

• **convulsion**: Arab. حركة مضطربة · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 22, ch. 1: והכפיה: קרוב מן השתוק כי מקום החולי בשניהם אחד והליחה המולידה אותם קרה לחה אבל כי השתוק → יהיה בהעדר הכח אשר ילך אל העצבים כלם והכפיה תהיה בתנועה מצטערת → NM 4:221–2.

• עֲצֵב → העיגבים התנועיים • תְּנוּעֵי

תְּעֵב • **to force**: Arab. اسْتَكْرَه · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* · trans. Anonymous (*Pirquei Abūqrāṭ*), 2.37 (89): אמר המפרש: הבריאים כשיעשו יקרה להם סבוב והמיה: → NM 4:221–2.

ויקשה צאת מה שיצא מהם וימהר להם עם זה העלוף כי הסם תשתדל להמשכת הכימוס הניאות המחובר לו וכשלא מצאהו ימשוך הבשר (והדם) ויתעבוס להסיר מהם מה שבם ממה שיאות לו
→ NM 3:246.

תַּעֲלוֹת • *Plur.* תַּעֲלוֹת העורקים • *intestinal canal; mesentery: Arab.* جدول العروق, *Plur.* جداول العروق • Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 62^b): ואחר יתפרק מן השריין הזה הגדול שני שריינים מתפרדים בתעלות: (העורקים אשר סביב המעי הישר
→ NM 4:222.

תַּעַר • *a sharp knife: Lat.* novacula • Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 40^a: ואז תעשה זולתי החתוך של הפתוח עד העומק
→ NM 1:42.

• **תַּעַר הגלבים** • *razor: Arab.* موسى • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* • trans. Shem Tov Ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 1.1 (fol. 203^b): וצורת הכויה להריק החולה בתחלה בסם משלשל מנקה הראש שלש לילות או ארבע כפי חיוב כחו ושני ומנהגו
→ NM 1:120; corr. 4:229.

תַּעֲרוֹבֹת • *Plur.* תַּעֲרוֹבוֹת • *humors: Arab.* أخلاط • Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāṭ* • trans. Anonymous (*Pirquei Abuqrāt*), 1.8 (35): וזה כי אינו צריך שיתעסק הטבע בבשול המזון שירד: עליו וימנעו מלבשל החולי ר"ל התערובות המולידים לחולי כאשר הטבע בעת ההיא מתעורר
→ NM 3:246.

תַּעֲרוֹבֹת → תַּעֲרוֹבֹת.

תַּפּוּחַ • *soft: Arab.* رخو • Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), *Ḥet* 10 (38): חצץ ובלע' ליסיאום: בינוני בחום ובקור יועיל למורסות החמות בעין: (בשויטח בו עליהם ולמורסות התפוחות
→ NM 2:19–20.

תַּפּוּחַ → תַּבְּשִׁיל התפוחים • תפוחים • *Plur.* תַּפּוּחִים .

תַּפְּיִחָה • *swelling: Arab.* تريل • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 129^b, col. b: המים הקובצים מועילים
→ NM 4:222.

תַּפְּיִרָה • *suture: Lat.* ligatura • Bruno Longobucco, *Cirurgia Magna* • trans. Hillel ben Samuel (*Sefer Keritut*), fol. 10^b: אבל אם המכה תהיה כל כך גדולה שלא תוכל לאסוף החלקים: הנפרדים אז צריך לך התפירה
→ NM 1:42.

• *Plur.* תַּפְּיִרוֹת • *sutures: Arab.* خياطات • Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aḡīza 'an at-ta'līf* • trans. Shem Tov Ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 30, 2.1 (fol. 209^a): ואם יהיה הלחות מתחת העצם ואותותיו הראות תפירות הראש פתוחות מכל צד והמים נשפכים לתוך הראש כשיוסחטו ביד וזה דבר בלתי נעלם מן הרופא צריך לבקע באמצע הראש שלש בקיעות על זאת הצורה
→ NM 1:120.

תַּפְּיִשָּׁה • *objection: Arab.* اعتراض • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* • trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), Introduction: אז נשיבהו לתפישה הזאת: → NM 2:93.

תַּפְּלָל • *crude; raw: Arab.* خام • Al-Rāzī, *K. al-Manṣūrī* • trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer Almansur*), *Qof* 3 (68): קנטוריון ובלעז סינטוריא: ישלשל הליחה התפלה טוב למכאובי העצבים: וההדרקון
→ NM 2:20.

[תקון] • *Part. Pu'al* מִתְקָן • *seasoned: Arab.* مطيب • Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* •

trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 20.61: וכשיהיה אדם מעונג בהנהגתו משתדל: 20.61: אז איפשר לו שיקרר וירטיב מה שיתחדש מן היגיעה במין אחר מההנהגה בהכנסת המרחץ ויוון 149. → NM 2:64–5.

התקף • **culmination**: Gr. ἀμαγή · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 2.30 (82) → בהתחלת החולאים ובסופם כל המקרים חלושים וכשהם בתוקפם המקרים חזקים (82) 2.30 → NM 3:247.

נרדי → תרדי

תרדימה → תרדימה

תרדימי → תרדימי

תְרִדְמָה • I. **apoplexy**: Arab. سكات / Gr. ἀπόπληκτοι · Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Zerahyah Ḥen (*Pirqei Abuqrāt*), 3.16 (122): אמר בקראט: אמנם החליים המתחדשים: 3.16 (122): בהתרבות מטר ברוב העניינים הם קדחות ארוכים והתרת הבטן ועיפושם וויצאו ותרדימה באי שקוינגציאה → NM 3:247.

• II. **lethargy; torpor**: Arab. سيات / Gr. καταφορά · a) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 16 (fol. 23^a): התרדמה היא הנטיה אל השינה עם סתימת העינים ויהיה זה על אחד משני פנים אם: (fol. 23^a): → NM 4:222–3.

b) Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 23.58: כשיגבר בראש לחות הנקרא מרות יתחדש מזה התעורה וערוב שכל: 23.58: וכשיגבר בו ליחות עבות לבניות יתחדש מזה עם תרדמה הבהלה והבהלה הוא ערוב שכל מועט → NM 2:93–4.

• III. **numbness**: Arab. خدر / Gr. νόξαση · a) Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 8.2: וכאשר יקרה ממוש מזון או משקה שרפה או תרדמה או קוץ בצפרנים או נפח לאצבע → NM 1:70.

b) Maimonides, *Šarḥ fuṣūl Abūqrāt* · trans. Moses ibn Tibbon (*Pirqei Abuqrāt*), 5.25 (245): אמר אבקרסט: המורסות אשר יהיו בפרקים והכאבים אשר יהיו מבלתי נגע: 5.25 (245): וכאבי בעלי הנקס ובעלי הקוץ המתחדש במקומות שיש בהם עצבים ורוב מה שדומה לאלו הנה אם נשפך עליהם מים קרים הרבה ישקטום ויכמישום ויניחו הכאב בחדשם תרדמה באי שקוינגציאה → NM 3:247.

• **תרדמת האברים** • **numbness [of the limbs]**: a) Arab. تخدير · Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 17.1: ומסגולת הליחה הלבנה תרדמת האברים: 17.1: → NM 1:70.

b) Arab. خدر / Gr. νόξαση · i. Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 7, 17.2: ואם התילד החולי הזה מפני: 17.2: עפוש ליחה לבנה ושריפתה הנה אותותיו לחות הגוף וריבוי הגרנדולש ורפיון ורובי הגרת העינים ולובן המראה ותרדמת האברים → NM 1:70–1.

• ii. Ibn al-Jazzār, *Zād al-musāfir wa-qūt al-ḥādīr* · trans. Moses ibn Tibbon (*Sefer Šedat ha-Derakhim*), bk. 1, ch. 25 (fol. 39^b): ואולם תרדמת איברים הנה היא: (fol. 39^b): ומקרה גם כן מתערב במה שבין הטבע ובין החולי → NM 4:223.

- iii. Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 22.43: והשתוק והאברים ותרדמת האברים והשתוק: והרעש והרעש → NM 2:94.
- **תרדמת הגוף** · **apoplexy**: Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Do'eg ha-Edomi (*Sefer Agur*), 3, 23 (129) (fol. 55^b): והריאה וזוב: (fol. 55^b): והנחיריים והשזרה סתימת המקורות ותרדמת הגוף → NM 3:248.
- **תרדמת החוש** · **numbness**: Arab. خدر · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 7.66: הכאב עם תרדמת החוש ברגלים בכלי הכליות: יהיה מפני השתוף אשר בין הכליות והרגלים בשני עורקים יורדים על השדרה → NM 2:94.
- **תרדמי** · **lethargic**: Arab. سباتي · Maimonides, *K. al-fuṣūl fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Peraqim*), 9.38: לפעמים תערב ברפואות רקיקת הדם רפואות מרדימות לישנם: שינה תרדימיית → NM 2:93.
- עורק → העורק התרדמי
- **תרובתור** · **cauliflower**: Arab. قَبِيْط · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 134^b, col. b–135^a, col. a: התרובתור יותר עב ויותר מתאחר להתעכל באסטומ' מן הכרוב → NM 4:223.
- עני → עיני ותריסי · תריסי
- מרק → מרק תרנגולים קטנים · תרנגולים · **תרנגול** · **Plur.**
- **תרעלה** · **vertigo**: Arab. سدر / Gr. ἰλιγγος, σκοτοδινία · Al-Zahrāwī, *K. al-taṣrīf li-man 'aǧīza 'an at-ta'lif* · trans. Shem Tov ben Isaac (*Sefer ha-Shimmush*), bk. 27, fol. 135^b, col. b: ואמר הכנדי כשישתה מסחיטת הכוסבר משקל ארבע אונקיא' יורגש ריחו בגוף כלו ויחדש: נחרת הגרון ותרעלה או שבוש הדעת עד שוב שותהו כשכור מנבל פיו → NM 4:224.
- **תרקוה** · **collarbone**: Arab. ترقوة · Ibn Sīnā, *K. al-Qānūn fī al-ṭibb* · trans. Nathan ha-Me'ati (*Sefer ha-Qanun*), bk. 1 (fol. 36^b): פרק ששה עשר בנתוח התרקוה. התרקוה העצם המונח על: (fol. 36^b): כל אחד משני צדי עליוני החזה → NM 4:224.
- **תשיה** · **softening of the flesh**: Gr. σαρκῶν ἐκθίλασις · Hippocrates, *Aphorisms* · trans. Joseph Delmedigo, 5.16 (236): החום יגרום אלו ההזקים לנוהגים בו לרוב תשיח: הברש רפיון העצבים תרדמת הדעת שפיכות דמים עילופים ואלה דברים מביאים לידי מיתה → NM 3:248.